UNESCO

United Nations
Educational, Scientific and
Cultural Organization

Организация
Объединенных Наций по
вопросам образования,
науки и культуры

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫ
Национальная Комиссия КР по делам ЮНЕСКО

**Национальная комиссия
Кыргызской Республики
по делам ЮНЕСКО**

**Кыргыз Республикасынын
ЮНЕСКО иштери боюнча
улуттук комиссиясы**

**National Commission of the
Kyrgyz Republic
for UNESCO**

МЕЖГОСУДАРСТВЕННЫЙ ФОНД ГУМАНИТАРНОГО СОТРУДНИЧЕСТВА ГОСУДАРСТВ - УЧАСТНИКОВ СНГ
МФГС
IFESCCO

**КМШ мамлекеттер аралык
гуманитардык кызматташтык
фонду**

ХУДОЖЕСТВЕННОЕ ОБРАЗОВАНИЕ В КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКЕ

Развитие творческого потенциала в XXI веке

АНАЛИТИЧЕСКИЙ ДОКЛАД

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНДАГЫ КӨРКӨМ ӨНӨР ОКУТУУ

XXI- кылымдагы чыгармачыл мүмкүнчүлүктөрдүн өнүгүүсү

АНАЛИТИКАЛЫК ДОКЛАД

ART EDUCATION IN KYRGYZ REPUBLIC

Building Creative Capacities for the 21st Century

ANALYTICAL REPORT

Бишкек – 2011

ХУДОЖЕСТВЕННОЕ ОБРАЗОВАНИЕ
В КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКЕ

РАЗВИТИЕ ТВОРЧЕСКОГО ПОТЕНЦИАЛА В XXI ВЕКЕ

АНАЛИТИЧЕСКИЙ ДОКЛАД

Подготовлен в рамках пилотного проекта ЮНЕСКО и МФГС

**«Художественное образование в странах СНГ:
развитие творческого потенциала в XXI веке»**

Кыргызская Республика, Бишкек, 2011

ХУДОЖЕСТВЕННОЕ ОБРАЗОВАНИЕ В КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКЕ

Опубликовано на английском, кыргызском и русском языках

Рабочая группа / Авторы

1. Джакыпбекова Асель, руководитель рабочей группы.

2. Корчуева Эльнура Асылбековна, директор, ОО Партнерская группа «Традиции и инновации».

3. Лузанова Екатерина Сергеевна, проректор по научной работе, Кыргызская Национальная консерватория, кандидат искусствоведения, заслуженный деятель культуры КР.

4. Найзабекова Алмакан Шамшикеевна, директор, Центрально-Азиатская сеть по поддержке искусства.

5. Токтосунова Гульчехра Искендеровна, искусствовед, заслуженный деятель культуры Кыргызской Республики.

6. Чочунбаева Динара Илимбековна, директор, Ресурсный центр Центрально-Азиатской ассоциации в поддержку ремесел.

7. Шелике Игорь Ильич, заместитель директора, Детский реабилитационный центр «Үмүт-Надежда».

Издано при финансовой поддержке Бюро ЮНЕСКО в Алматы, Бюро ЮНЕСКО в Москве и Межгосударственного фонда гуманитарного сотрудничества государств – участников СНГ (МФГС).

Ответственность за содержание аналитического доклада несут авторы, мнение авторов не обязательно отражают мнение ЮНЕСКО.

СОДЕРЖАНИЕ

	Предисловие	4
	Основные категории аналитического доклада	5
	Введение	9
1.	**НАЦИОНАЛЬНАЯ КУЛЬТУРА И ХУДОЖЕСТВЕННОЕ ОБРАЗОВАНИЕ В КЫРГЫЗСТАНЕ**	15
	Краткий исторический экскурс и современное состояние	15
1.1.	Национальная культура	15
1.2.	Художественное образование	19
1.3.	Правовое поле художественного образования	21
2.	**ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ КОМПОНЕНТ В СТРУКТУРЕ ФОРМАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В КЫРГЫЗСТАНЕ**	24
2.1.	Дошкольное художественное образование и эстетическое воспитание	24
2.2.	Общее среднее образование	27
2.3.	Художественное образование и воспитание детей с ограниченными возможностями здоровья и детей-сирот	31
2.4.	Начальное и среднее профессиональное образование	33
2.5.	Высшее профессиональное образование	34
3.	**ДОПОЛНИТЕЛЬНОЕ ХУДОЖЕСТВЕННОЕ ОБРАЗОВАНИЕ В КЫРГЫЗСТАНЕ И ВЫЗОВЫ XXI ВЕКА**	38
3.1.	Внешкольное художественное образование	38
3.2.	Художественное образование взрослых	42
3.3.	Этнопедагогика	44
4.	**ПРАКТИЧЕСКИЕ ПРИМЕРЫ**	46
	Введение	46
4.1.	ФОРМАЛЬНОЕ ХУДОЖЕСТВЕННОЕ ОБРАЗОВАНИЕ	47
4.1.1.	Художественное образование в школе	47
	Гимназия-комплекс №70 г. Бишкек	47
	Средняя общеобразовательная школа № 2 имени Н. Пржевальского г. Каракол Иссык-Кульской области	49
	Авторские школы академика А. А. Салиева	50
	Президентская детская академия «Алтын-Шаты»	50
4.1.2.	Среднее профессиональное образование	52
	Кыргызское государственное музыкальное училище им. М. Куренкеева	52
4.1.3.	Высшее профессиональное образование	53
	Кыргызская национальная консерватория	53
	Кыргызская Академия Искусств	55
	Образовательная программа «Кадры XXI века»	57
4.2.	НЕФОРМАЛЬНОЕ ХУДОЖЕСТВЕННОЕ ОБРАЗОВАНИЕ	57
4.2.1.	Традиционная система художественного образования	57
	Общественный фонд поддержки акынов-импровизаторов «Айтыш»	57
	Центр традиционной музыки «Устатшакирт»	59
4.2.2.	Детские музыкальные школы, художественные школы и школы искусств	61
	Детская школа искусств №4 г. Бишкек	61
4.2.3.	Центры детского творчества	62
	Национальный центр детей и юношества «Сейтек»	62
	Республиканский учебно-методический центр эстетического воспитания «Балажан»	63
	Детский образцовый музыкальный театр «Таберик»	64
4.2.4.	Центры социальной реабилитации, работающие с детьми, подростками и молодежью	65
	Профессиональный лицей № 43 в с. Жаны-Жер	65
	Реабилитационный центр «Үмүт-Надежда»	66
	Детские деревни SOS-KINDERDORF	69
4.2.5.	Реабилитационные центры для взрослых	70
	Женская исправительная колония общего режима	70
	Выводы и рекомендации	71
	Заключение	75

Предисловие

Данная публикация была подготовлена в рамках соглашения между Организацией Объединенных Наций по вопросам образования, науки и культуры (ЮНЕСКО) и Межгосударственного фонда гуманитарного сотрудничества государств участников СНГ (МФГС), а также офисов ЮНЕСКО в Алматы и Москве по выполнению проекта «Художественное образование в странах СНГ: развитие творческого потенциала в XXI веке».

Данный проект – первая попытка анализа в области художественного образования, осуществленная в Кыргызстане, которая стала возможной благодаря инициативе и поддержке ЮНЕСКО. Рабочая группа выражает надежду, что данный проект позволит Правительству Кыргызской Республики, соответствующим государственным органам, неправительственным и международным организациям продолжить работу в этом направлении, а также развить и поддержать проекты и программы в области художественного образования в Кыргызстане.

Члены рабочей группы по подготовке доклада выражают глубокую благодарность Марченко Л.Ю., начальнику Отдела мониторинга и стратегического планирования Министерства образования и науки КР, Алышбаевой Д.Ж. главному специалисту Отдела развития искусств Министерства культуры и информации КР, Акаевой Ж. И Мусиной Д.С. за их неоценимый вклад и поддержку, оказанную в ходе выполнении проекта.

Рабочая группа также выражает признательность Бюро ЮНЕСКО в Алматы, Бюро ЮНЕСКО в Москве и Межгосударственному фонду гуманитарного сотрудничества государств – участников СНГ (МФГС) за оказанную финансовую поддержку, а также сотрудникам бюро ЮНЕСКО в Алматы и Москве Любаве Моревой, Елене Горовых и Юрию Пешкову за содействие в работе над подготовкой данного доклада.

ОСНОВНЫЕ КАТЕГОРИИ АНАЛИТИЧЕСКОГО ДОКЛАДА

Государственная политика в области образования – направляющая и регулирующая деятельность государства в области образования с целью эффективного использования возможностей образования для достижения стратегических целей. Реализуется посредством законов, общегосударственных программ, правительственных постановлений, а также путем привлечения негосударственных организаций.

Дополнительное образование детей, подростков, молодежи и взрослых – удовлетворение разносторонних интересов и потребностей в целях организации свободного времени и отдыха, укрепления здоровья, а также профессиональной квалификации.

Искусство – образное осмысление действительности, мощный фактор гуманизации личности, стимулирует развитие духовной сферы, нравственности, культуры человека в соответствии с каноном прекрасного. Доминантное положение искусства в ряду предметов, способных активно формировать целостную, грамотную, развитую личность, объясняется тем, что в общении с произведениями художественного творчества человек приобщается к миру гуманитарных идей, идентифицирует себя с ними.

Культура – совокупность материальных и духовных ценностей, созданных человечеством и составляющих его духовно-общественное бытие (в том числе система воспитания, образования, мораль, этика, эстетика, нравственность, наука и искусство).

Личность – активно осваивающий и целенаправленно преобразующий природу, общество и самого себя человек. Личность обладает внутренними побуждениями, мотивацией, потребностями, которые характеризуют потенциал ее культурного и творческого роста, стремление к получению качественного образования.

Личностный потенциал – фактор личности, способствующий ее успешной социализации и развитию. Личностный потенциал включает: психофизиологический – уровень физического развития, состояние здоровья, работоспособность; квалификационный – система общих и специальных знаний и умений; социальный – уровень гражданского сознания, отношение к учебе и труду, интересы, уровень культуры.

Национальная культура – совокупность символов, верований, убеждений, ценностей, норм поведения, которые характеризуют духовную общность людей. Национальные ценности в духовной сфере – огромное интеллектуальное богатство и неисчерпаемый резерв общенационального созидания.

Начальное, среднее специальное и высшее профессиональное образование – обучение, подготовка, переподготовка специалистов соответствующего уровня в рамках образовательных программ и стандартов.

Неформальное (дополнительное) образование – составная (вариативная) часть общего образования, целенаправленный процесс воспитания и обучения посредством реализации дополнительных образовательных программ, позволяющий обучающемуся максимально реализовать себя, самоопределиться профессионально и личностно. При всей своей значимости неформальное образование играет вспомогательную роль по отношению к системе формального образования.

Образование – непрерывный, системный процесс воспитания и обучения в целях гармоничного развития личности, общества и государства, сопровождающийся достижением обучающимся установленных государством образовательных уровней. В современной научной литературе термины «обучение» и «образование» употребляются как синонимы или весьма близкие по смыслу. В действительности это не тождественные понятия. Процесс обучения направлен на формирование конкретных знаний, умений и навыков, в свою очередь, образование ориентировано на формирование целостного восприятия мира, многогранности мышления, развития личности.

Образовательная деятельность – совершенствование личности благодаря осознанному, целенаправленному познанию социокультурного опыта. Характеризуется предметностью, целенаправленностью, осознанностью, имеет определенную структуру и содержание, носит инклюзивный характер и основана на соблюдении прав человека.

Образовательное учреждение дополнительного образования – учреждение, предназначение которого в реализации дополнительных образовательных программ и услуг в интересах личности, общества и государства. Основные задачи: обеспечение необходимых условий для личностного развития, укрепления здоровья, профессионального самоопределения и творческого труда детей, юношества и взрослых, формирование общей культуры, организация содержательного досуга.

Образовательная программа – нормативно-управленческий документ, который характеризует специфику содержания образования и особенности организации учебно-воспитательного процесса.

Образовательный процесс – организованный процесс воспитания и обучения в форме различных видов занятий с непосредственным участием педагогов и самостоятельных занятий обучающихся.

Образовательный стандарт – совокупность норм и правил, определяющая содержание образовательных программ, базовые требования к качеству подготовки, допустимую учебную нагрузку обучающихся.

Образовательная стратегия (стратегия развития образования) – определение основных направлений и принципов развития системы образования как социального института.

Потенциал (возможность) относится к числу важных общенаучных понятий. Образовательно-педагогическая функция потенциала реализуется в направляющей роли развития творческих возможностей личности и общества в XXI веке.

Профессиональная подготовка – приобретение знаний, умений и навыков, необходимых для выполнения определенной работы, а также формирование компетентностей.

Система образования – совокупность взаимодействующих преемственных образовательных программ и государственных образовательных стандартов, а также органов управления образованием и подведомственных им учреждений, организаций и предприятий.

Специалист – профессиональная квалификационная степень полного высшего профессионального образования по соответствующей специальности с правом повышения квалификации.

Специальное образование – обучение детей с ограниченными возможностями здоровья, осуществляемое в специальных или обычных учебных заведениях.

Творческий потенциал – способность личности осуществлять деятельность, цель которой заключается в выражении своей творческой индивидуальности.

Творческость (креативность) – личностное качество, позволяющее человеку адаптироваться в быстро меняющихся социальных, творческих условиях и ориентироваться в широком информационном поле XXI века.

Участники (акторы) образовательного процесса – обучающиеся (или воспитанники), педагогические работники, учебно-вспомогательный и

управленческий персонал образовательных организаций, родители (или законные представители) обучающихся.

Формальное (основное) образование определяется господствующими в обществе культурными, социальными стандартами, которые находят воплощение в государственной политике в области образования.

Художественное образование (эстетическое образование, образование в области культуры и искусства) – процесс овладения человеком художественной культурой своего народа и человечества, один из важнейших способов формирования духовности, творческой индивидуальности, интеллектуального и эмоционального богатства, способствует целостности личностного развития. Художественное образование следует отличать от профессионального художественного образования – систематической подготовки к самостоятельной творческой деятельности в определенной области искусства.

Художественное воспитание – формирование потребности в общении с искусством, способности воспринимать искусство во всем его жанрово-видовом многообразии, умения адекватно оценивать эстетические достоинства произведений искусства. Художественное воспитание неотделимо от художественного образования как процесса приобщения к художественным ценностям, накопленным в ходе исторического развития человечества.

Школьное (общее) образование – система воспитания и обучения, обеспечивающая соответствующие ее ступеням (классам) знания, умения и практические навыки.

ВВЕДЕНИЕ

В конце XX века произошел переход к новым принципам организации производства: непрерывному инновационному процессу, гибкой автоматизации, индивидуализации спроса, новым видам общественного потребления. Появились новые информационные технологии, призванные коренным образом изменить темпы развития общества в Третьем тысячелетии. Движущей силой конкуренции стал творческий и интеллектуализированный труд. Для решения глобальных и актуальных задач современной цивилизации необходим человек, обладающий новым мышлением – пластическим, адаптивным, нестандартным, человек духовный и нравственный, без чего нет ответственности за создание и использование мощных технологий XXI века.

Такая миссия требует приобретения человеком новой образовательной культуры, а качественное образование в XXI веке становится необходимым фактором развития. Образование исходит из принципа опережения социально-экономической ситуации и, наряду с культурой, перемещается в центр общественных интересов и приоритетов. Общество превращается в образовательное пространство, потому что только развитый человек может решать его задачи.

Наиболее эффективным средством решения этой задачи являются предметы эстетического цикла. Художественные дисциплины, наряду с философией, историей, эстетикой придают смысл и глубину остальным учебным предметам, связывают между собой блоки учебных дисциплин, способствуют формированию гармоничной личности в учебном процессе.

Художественное образование – составляющая современного образовательного пространства Кыргызской Республики, имеющая большое значение в условиях формирования гражданского общества и его гармонизации в новых условиях. Поэтому важно говорить не только о сохранении сложившейся в стране уникальной системы художественного образования и подготовки специалистов творческих профессий, но и о создании необходимых условий для дальнейшего совершенствования и развития этой системы.

Основу Кыргызского государства и духовную основу народа Кыргызстана всегда составляла высокая культура. История учит, что самый опасный кризис – это кризис духовный, поэтому в условиях глобализации сохранение духовных ценностей, национальной идентичности означает сохранение нации. Нынешнее руководство Кыргызской Республики рассматривает формирование новой

культурной политики как общенациональный приоритет, такое понимание места и роли искусства в содержании образования обосновывается в решениях коллегии Министерства образования и науки Кыргызской Республики, Министерства культуры и информации Кыргызской Республики, в деятельности творческих союзов Кыргызстана, в практике образовательных учреждений и педагогического сообщества.

По мнению ученых (Р. Абдыраимова, К. Абышев, Г. Байсабаева, Т. Балтабаева, Ч. Иманбаева, М. Рахимова, А. Салиев, А. Сахарова, А. Степанов и др.)[1], художественное образование является одним из решающих факторов целостного развития личности, учет этого фактора дает уникальный шанс достичь успехов в обучении и социализации детей, молодежи, а также взрослого населения страны. Наличие опыта творческой деятельности, который дает художественное образование, служит показателем того, что у личности сформировано эстетическое отношение к миру и к себе, запущен механизм позитивного подхода к изменению действительности в сторону развития – в XXI век.

Важность стратегий, необходимых для интеграции или развития художественного образования в рамках учебного процесса, подчеркивается в «Дорожной карте художественного образования», разработанной в результате дискуссий, проходивших во время и после Всемирной конференции ЮНЕСКО по образованию в области искусств 6-9 марта 2006 г. в Лиссабоне (Португалия). Настоящий документ содействует общему пониманию всеми заинтересованными сторонами важности художественного образования и его существенной роли в повышении качества образования, в нем определены понятия и даны рекомендации для заинтересованных органов в целях улучшения мер в области художественного образования.

---

[1] См.: Абдыраимова Р., Постовой В. Народная песня как средство воспитания детей. - Бишкек. 1996; Абышев К. Эстетическое воспитание студентов педвузов средствами кыргызского музыкально-песенного фольклора: Автореф. … канд. дис. – Москва, 1988; Байсабаева Г. Ата мекендик музыкалык адабият: Программа по отечественной музыкальной литературе для ДМШ. – Бишкек, 2003; Балтабаева Т. Становление и развитие музыкально-педагогического образования в Кыргызской ССР: Автореф. … канд. дис. - Алма-Ата, 1990; Иманбаева Ч. Воспитание интереса к национальной музыкальной культуре у будущих учителей начальных классов (на материале кыргызского музыкального искусства): Автореф. … канд. дис. – Бишкек, 2000; Ростки: Пособие для учителей подгот. классов / Сост. М. Рахимова, А. Мураталиева. Фрунзе: Мектеп, 1983; Салиев А. Человек входит в мир. – Фрунзе, 1983; Сахарова А. Использование кыргызской музыки в школах с русским языком обучения: Методические рекомендации для учителей начальных школ. – Фрунзе, 1989; Степанов А. Подготовка учителей музыки и пения для общеобразовательных школ Киргизии. - Эл - Агартуу, № 6. - Фрунзе, 1985; и др.

Художественное образование – это ответственная миссия, ее преимущество состоит в том, что мир искусства становится для человека, независимо от возраста, пола, вероисповедания, интересов, привычным пространством, настоящей питательной средой. Мировая классика, народное творчество, постижение основ музыки, театра, живописи, кино, хореографии и других видов искусства дает возможность видеть мир во всем его многообразии, суметь оценить себя и окружающих людей с духовно-нравственных позиций. Вместе с тем в организации и содержании художественного образования в Кыргызстане наблюдаются следующие противоречия:

- проблематичность (особенно в городских условиях) передачи культурных традиций внутри семьи;
- разрыв между познавательным и эмоциональным аспектами в системе образования;
- между объективными требованиями общества в подготовке творчески активной и социализированной личности и слабой востребованностью ее творческого потенциала;
- между потребностями школьников и студентов в повышении своего творческого потенциала и недостаточным качеством среднего и высшего образования в этой части;
- водораздел между потребностью личности в креативности как одном из факторов, влияющих на реализацию творческих возможностей в XXI веке, и недостаточной теоретической разработанностью роли художественного образования в системе социальных практик.

По вышеприведенным причинам процесс художественного образования в наше время требует сформулированных ценностных ориентиров, сочетающихся с реалиями сегодняшнего дня. Это обстоятельство обуславливает необходимость поиска новых подходов, механизмов, форм, средств соорганизации деятельности всех субъектов, осуществляющих художественное образование в Кыргызстане.

Следует отметить, что проблематика художественного образования личности находит свое отражение в таких областях знаний, как педагогика, философия, культурология, правоведение, социология, психология, инноватика, поскольку развитие творческого потенциала в XXI веке подразумевает не только нравственную, духовную и моральную, но и политическую, правовую, социальную характеристики личности, ее мировоззренческих позиций.

Однако в Кыргызстане до сих пор не проводилось исследование вопросов художественного образования в аспекте развития творческих возможностей в XXI веке, что и сделано для подготовки данного аналитического доклада. Достоверность доклада обеспечивается методологическим подходом, опирающимся на анализ соответствующих научных исследований, а также проведенная экспертно-аналитическая работа. Достоверность исследования подтверждается положительными отзывами международных экспертов на сообщение представителя Кыргызстана (он же член рабочей группы данного проекта) – участника Международной конференции ЮНЕСКО по художественному образованию в Сеуле (Южная Корея, 25-29 мая 2010). Основные положения аналитического доклада обсуждались на Конференции стран СНГ по художественному образованию (Минск, Беларусь, январь 2010).

Актуальность темы аналитического доклада определяется:

- изменениями, происходящими в социально-экономической, политической и духовной сферах кыргызстанского общества в начале XXI века, объективной необходимостью в воспитании целостной, гармонично развитой личности;

- отсутствием общепризнанной, взвешенной и согласованной концепции художественного образования, которое усугубляется мощной внешней экспансией ценностей западной культуры – фактором духовной дезинтеграции детей и молодежи;

- особой значимостью феномена творчества как одного из фундаментальных факторов развития общества и культуры;

- логикой происходящих в настоящее время в Кыргызстане социальных трансформаций;

- необходимостью современной школы (начальной, средней и высшей), формального и неформального (дополнительного) образования в рекомендациях по развитию творческого потенциала личности;

- закономерностями развития самого художественного знания и образования.

Начало XXI века ознаменовалось реформированием всех сторон общественной жизни в Кыргызской Республике, в том числе и образования. Особенности переходного периода проявились в том, что трансформационные процессы стали общесистемными, а страна в целом оказалась в положении крайнего неравновесия. Социокультурные условия, экономическая ситуация, сложившиеся в настоящее время в Кыргызстане, актуализируют трансформацию образования, ее ориентацию на развитие творчески активной личности, способной быстро

адаптироваться к изменяющимся условиям и принимать активное участие в преобразовательной деятельности. Мобилизовать творческий потенциал личности в нестабильных условиях и использовать его на благо общества – одна из важнейших задач Кыргызстана по выходу из затянувшегося системного кризиса.

В свете сказанного цель аналитического доклада – обосновать новую роль эффективного художественного образования как фактора преобразующих возможностей личности и общества в Кыргызстане в XXI веке.

Задачи аналитического доклада:

- раскрыть особенности влияния современных социокультурных технологий на развитие творческих возможностей личности и общества;

- уточнить специфику творчества как целостного многоуровневого социально-духовного явления;

- предложить ряд рекомендаций по оптимизации художественного образования в Кыргызстане.

В аналитическом докладе реализуется единство следующих методологических подходов:

- личностно-деятельный, трактующий личность, чьи поступки детерминированы мировоззрением, целевыми установками, всем строем мотивационной сферы;

- социологический, рассматривающий человека, включенного в систему социальных отношений и институтов;

- культурологический, основанный на признании объекта и субъекта образовательной деятельности как носителей инновационной культуры.

В процессе исследования был изучен ряд кейсов, в которых раскрывается опыт художественного образования и воспитания в Кыргызстане на рубеже XX-XXI веков (см. раздел «Практические примеры»). В докладе использовались также результаты других исследований, в частности, Страновой доклад Министерства образования и науки Кыргызской Республики о реализации программы Образование Для Всех (2008), «Стратегия развития образования в Кыргызской Республике», разработанная Министерством образования, культуры и молодежной политики КР на 2007-2010 гг. в плане реализации Целей Развития Тысячелетия, Целей Устойчивого Развития, Целей Образования Для Всех и реформирования системы образования, отчет «Деятельность Национальной комиссии Кыргызской Республики по делам ЮНЕСКО», Дакарские рамки действий «Образование для всех: выполнение наших коллективных обязательств» (Приняты Всемирным форумом по

образованию в Дакаре, Сенегал, апрель 2000), Концептуальный документ «Создание богатства наций» Всемирной конференции по воспитанию и образованию детей младшего возраста» (ЮНЕСКО и Россия, сентябрь, 2010), а также опубликованные в прессе статистические данные.

Приступая к подготовке аналитического доклада, мы исходили из предположения, что художественное образование в XXI веке наиболее эффективно и качественно при следующих условиях:

- образование имеет в своей основе этическую доминанту, творческий и инновационный характер;

- образование построено на обоснованных научных исследованиях, адекватно культурному и этническому многообразию, отвечает запросам социальных, профессиональных и конфессиональных групп, а также культурным и образовательным запросам личности;

- приоритет культуры и образования в обществе и государстве;

- в стране реализуется тысячелетняя традиционная этнопедагогическая система художественно-эстетического обучения;

- видение в творческой деятельности особого феномена социально-духовной жизни общества и его возможностей.

В начале XXI века в кыргызстанском обществе весьма динамично идут трансформационные процессы, в этом контексте одной из главных является задача воспитать мыслящую и деятельную личность, исполненную ответственности за порученное дело, за судьбу страны, человека-патриота, стремящегося реализовать себя в качестве субъекта социальных действий и отношений. В этой связи по-новому формулируются задачи совершенствования системы художественного образования личности. Перед педагогической наукой, учебными заведениями, неправительственными организациями стоит задача подготовки высокообразованных граждан, способных к созидательной деятельности в современных условиях.

От современного человека требуется не только комплекс знаний, необходимый в процессе практической деятельности, но также высокий общекультурный и нравственный потенциал, развитие которого невозможно без утверждения общечеловеческих ценностей, которые и выступают мерилом продвижения общества по пути прогресса. Трудно себе представить движение в этом направлении без глубокого и всестороннего изучения проблем художественного

образования и воспитания детей и молодежи – будущего экономического, социального, культурного и духовного потенциала нашей страны.

Художественное образование соответствует динамике современной жизни, нацеливая человека на результативный способ социальной активности, гармонизируя индивидуальные и социальные потребности. Этим объясняется необходимость целенаправленного художественного образования, разнообразия его методик, соответствующих современному поливариантному образу социальной жизни.

В свете трагических июньских событий 2010 года на юге Кыргызстана, когда межнациональная нетерпимость стала причиной гуманитарной катастрофы, особенно ощутимым стал неудовлетворительный уровень культуры и образовательной подготовки кадров. Сегодня ясно видно отставание системы образования от потребностей жизни, становится все более очевидным, что научить человека раз и навсегда невозможно. Отсюда потребность в Непрерывном Образовании, Образовании Для Устойчивого Человеческого Развития и Образовании Для Всех (принципы ОДВ приняты в 2000 г. на Всемирном форуме ЮНЕСКО по образованию в Дакаре).

Итак, в условиях перестройки всей системы образования в Кыргызстане, ее гуманизации и демократизации, необходимости учета регионального компонента образования, встает задача значительного улучшения художественно-эстетического образования детей и молодежи, а также образовательной работы среди взрослых. Безусловно, такая постановка вопроса требует повышения эффективности профессиональной подготовки самих педагогических кадров. Эти и другие вопросы, имеющие на современном этапе поистине государственное значение, подняты в аналитическом докладе.

1. НАЦИОНАЛЬНАЯ КУЛЬТУРА И ХУДОЖЕСТВЕННОЕ ОБРАЗОВАНИЕ В КЫРГЫЗСТАНЕ

Краткий исторический экскурс и современное состояние

1.1. Национальная культура

Вопрос коллективного выживания в естественной, но сложной природной среде тысячелетиями был основой формирования коллективного сознания кыргызских номадов. С другой стороны, здесь лежат корни той гармонии, которая

характеризует как традиционный образ жизни, так и исторические формы художественного сознания. Поэтому носители традиционных знаний (которых еще можно найти в местных сообществах с сохранившимися преемственными связями поколений) всегда высоко ценились как незаменимые звенья духовной культуры.

Как пишут Ж. К. Урманбетова и С. М. Абдрасулов (монография «Истоки и тенденции развития кыргызской культуры», Бишкек, 2009), «динамизм западного человека вытекает из философии антропоцентризма, когда человек мыслит себя центром миробытия и соответственно стремится подчинить себе мир природы. Динамизм же кочевника – это скорее способность идти в ногу с развитием природы, продиктованная изначальной гармонией природы и человека – ее порождения. <…> В системе кыргызского мировосприятия созерцательность также предполагает не анализ бытия, а чувствование его, что обусловило сохранение природной чистоты духовных ценностей».

Народной философией древних тюрков было тенгрианство, элементы которого продолжаются в исламской традиции. Национальная культура является ветвью центральноазиатской культуры, в то же время, находясь в центре Евразии, на одной из крупнейших караванных артерий Великого Шелкового пути, Кыргызстан издревле представляет собой симбиоз различных по происхождению культурных элементов. Смена кочевого образа жизни на оседлый в XIX-XX вв. предопределила новый синкретизм мышления.

Культура Кыргызстана в XX веке развивалась достаточно проблемно, не случайно для ее характеристики в советский период истории использовалась формула «национальное по форме и социалистическое по содержанию», где в ткань тысячелетней культуры вплетены внешние идеологические моменты. Тем временем частичное забвение кыргызского языка детерминировало разрушение системы менталитета. В первое десятилетие XXI века в унисон переменам антиномичность национальной культуры выразилась в двух направлениях: с одной стороны, стремление сохранить исконные значения традиции, с другой – развитие радикальных взглядов на традицию и современность. Снижение уровня госдотаций на развитие культуры, искусства и образования компенсируется новыми условиями для проявления инициативы. Таким образом, современная культура Кыргызстана построена на взаимодействиях, отражающих особенности общественно-политического, исторического, экономического развития.

1991-й – год принятия Кыргызстаном государственной Независимости, обозначил, с одной стороны, суверенное развитие государства и общества в

геополитическом пространстве, с другой – интеграцию страны в фонд мировых гуманитарных идей. В свете демократических реформ восстанавливаются факты и события в истории Кыргызстана.

Под натиском неизбежных процессов глобализации обострилась проблема культурно-исторической национальной идентичности. Информационный бум, новые технологии усилили влияние прозападной культуры, поэтому развитие национальной культуры и искусства приобрело новую актуальность. Возможно, именно тысячелетнее «мировое кочевье» (по Ч. Айтматову) обязывает кыргызстанское общество, пережившее серию системных кризисов, стремиться к консолидации, и один из важнейших трендов в этом процессе – формирование взглядов на культуру как на важнейший ресурс общественного развития.

Апрель 2010 г. стал точкой отсчета перемен в Кыргызстане, после тяжелейших испытаний, постигших страну в июне, успешно завершился общенародный референдум, принята новая Конституция, созданы необходимые легитимные предпосылки для развития. В последние годы Кыргызстан не раз стоял перед угрозой авторитаризма и экономического коллапса, в их преодолении видна живая способность к духовному очищению, которая свойственна народу – наследнику Манаса (вождь древних кыргызов, консолидировавший нацию, которому посвящен крупнейший в мире героический эпос) и неиссякаемый потенциал культур 154 наций и народностей, населяющих в настоящее время страну. Поликультурный характер общества также является важным ресурсом развития.

В 2005-1010 гг. правительство Кыргызской Республики реализует «100 культурных проектов», планы Года молодежи, Года наследия, Года села в Кыргызстане (что актуально в условиях горных поселков, где проживает большая часть населения страны), Года библиотек и другие программы, направленные на сохранение и реализацию духовного, патриотического и воспитательного потенциала историко-культурного наследия.

В 1995 г. при поддержке ООН, ЮНЕСКО во всем мире широко отмечалось 1000-летие великого героического эпоса «Манас», президенты 8 стран и премьер-министры 6 стран присутствовали в Кыргызстане в дни юбилея. Фрагменты эпоса переведены и изданы на английском, казахском, узбекском, турецком и других языках народов мира. Главная редакция Кыргызской Энциклопедии выпустила в свет энциклопедию эпоса «Манас». Созданы художественно-документальные фильмы, тематически связанные с эпосом, издаются тексты «большого» («Манас») и «малого» эпосов (свод эпических поэм). Все это способствует более глубокому

осознанию духовно-нравственного содержания героического эпоса «Манас» и на новом этапе истории наглядно демонстрирует духовный потенциал кыргызского народа. Искусство акынов и сказителей-манасчы признано ЮНЕСКО Шедевром Всемирного Нематериального Наследия.

Значимым фактом последних лет явилось включение горы Сулайман-Тоо, расположенной в центре г. Ош, в список Всемирного Наследия ЮНЕСКО в номинации «Священная гора», международный форум «Айтматов и современность» в Бишкеке, посвященный итогам Года литературы и чтения в СНГ и 80-летию великого кыргызского писателя, республиканские конкурсы традиционных исполнителей «Айтыш-2009» и «Тогуз кайрык»-2010. Ежегодными стали Международный фестиваль ремесленников «Оймо», организованный Ассоциацией поддержки ремесленников Центральной Азии (CACSA), Неделя традиционной музыки и Республиканский театральный фестиваль под эгидой Министерства культуры и информации КР. Практически ни один из проектов не проходит мимо попытки отобразить грани эпического наследия, например, выставочный проект «Манас-Тамга» художника Юристанбека Шыгаева, спектакли Бишкекского городского драматического театра им. Арсена Умуралиева, театров «Тунгуч» и «Сахна», Государственного академического Русского драматического театра.

На начало 2010 г. в системе Министерства культуры и информации Кыргызской Республики[2] функционирует 21 профессиональных театров, 3 филармонии, 1055 библиотек, 697 клубов, 63 музеев, 2 высших и 8 средних специальных учебных заведений, 88 детских музыкальных, художественных школ, школ искусства, 5 парков культуры и отдыха и 46 кинотеатров и Кыргызский национальный цирк По данным этого ведомства, в 2009 году на сферу культуры истрачено 707 миллионов 827 тысяч сомов, что составило 0,9 процента от расходной части бюджета страны.

Тем временем складывается новая модель демократической культуры, ее системообразующий признак – инициативы самих художников, арт-менеджеров, образовательных учреждений. В 2000-е годы сложилась сеть НПО**,** приоритет которых – современное искусство. Так, художники направления Contemporary Art из Кыргызстана, Казахстана, Узбекистана и Таджикистана выступили одной командой на Венецианской биеннале 2005, 2007 и 2009 гг. Фильмы, снятые на частных

[2] http://www.minculture.gov.kg

киностудиях (с той или иной долей дотаций), принесли кыргызскому кинематографу ряд наград престижных международных кинофестивалей. Имеются позитивные примеры сотрудничества государства, гражданского общества и бизнес-элит, поэтому культурная жизнь, прежде всего северной и южной столиц Кыргызстана (Бишкек и Ош), до июня 2010 г., когда произошли трагические события на юге страны, была насыщенной и разновекторной.

1.2. Художественное образование

Система традиционного художественно-эстетического воспитания опиралась на в устный фольклор, декоративно-прикладную, музыкальную традиции, на народные обряды и обычаи и реализовалась в традиционной методике передачи знаний и навыков «от учителя к ученику». Построенная на основе гармоничного и толерантного миропонимания, она обогатилась в XX веке новыми видами искусства (литература, театр, кино, музыка, хореографическое, изобразительное, фотоискусство).

В советский период истории эстетическое и художественное образование и воспитание играли довольно значительную роль как одно из направлений формирования «всесторонне развитой личности». Однако ценностные критерии в отношении искусства и художественного образования были не столько эстетическими, сколько идеологическими. Так, например, реализм сводился к «доступности» восприятия, творческое мышление – к апологетике «массового сознания» (в фольклоре) и «социалистического образа жизни» (в современном искусстве).

Благодаря взаимодействию педагогов школ, вузов, методистов КыргызНИИПи и (быв. Республиканский институт усовершенствования учителей, РИУУ), ученых Национальной Академии наук КР и представителей творческих союзов в 1990 г. разработан проект «Концепции эстетического воспитания в системе народного образования Киргизской ССР». Основными категориями, вокруг которых должны были быть сконцентрированы конкретные формы и методы эстетического воспитания, согласно Концепции, являлись:

- Личность (Концепция ориентирована на воспитание личности и реализуется через личность);

- Творчество (Концепция предполагает активное творчество всех, кто вовлекается в сферу соответствующего воспитания в сфере освоения и создания эстетических ценностей);
- Система (Концепция рассчитана на вовлечение в процесс эстетического воспитания всех слоев населения, от дошкольников до пенсионеров, а также использование для эстетического воспитания возможностей, предоставляемых государственными, общественными учреждениями и самодеятельными коллективами).

Проект Концепции состоял из трех разделов:

- Первый раздел «Эстетическое воспитание – важнейший фактор формирования творческой личности» обосновывал важность получения художественного и эстетического образования каждым человеком, поскольку иначе невозможно сформировать целостную личность.
- Второй раздел «Основные направления эстетического воспитания в системе непрерывного образования» очерчивал этапы эстетического воспитания и ведущие силы в их реализации – семья, дошкольные учреждения, школа, профессиональные учебные заведения.
- В третьем разделе намечены «Пути реализации концепции эстетического воспитания».

К сожалению, данная Концепция не была принята в качестве нормативного документа. Не сложилась целостная государственная политика по художественному образованию и эстетическому воспитанию, что весьма негативно сказалось на его состоянии. Однако сам факт показывает важность и возможность создания концептуального документа с привлечением всех заинтересованных акторов.

С обретением Независимости стратегия государства направлена на адаптацию системы художественного образования к условиям социально-ориентированной экономики, демократической культуры и интеграцию в мировое сообщество.

В «Стратегии развития образования в Кыргызской Республике», разработанной Министерством образования, культуры и молодежной политики КР на 2007-2010 гг. в плане реализации Целей Развития Тысячелетия, Целей Устойчивого Развития, Целей Образования Для Всех и реформирования системы образования, подчеркнута задача разработки вариативных образовательных программ, обогащенных национально-культурным содержанием. В связи с этим для обеспечения художественного образования высшего качества и реализации творческих возможностей личности и общества в XXI веке учитывается объективное

влияние общих для современной цивилизации тенденций. Первая – усиление процесса глобализации, что приводит к формированию планетарного информационного поля и интенсивному обмену результатами материальной и духовной деятельности. Вторая обусловлена формированием положительных условий для индивидуального развития личности, ее самореализации в XXI веке.

Подходы и практические действия реформирования и развития художественного образования базируются на концепции построения независимого демократического государства, которое основано на следующих приоритетах:

– доступ к образовательной и профессиональной подготовке в области культуры и искусства всех, кто имеет способности и мотивацию;

– использование образования в области культуры и искусства для эстетического воспитания, формирования эстетического вкуса;

– уменьшение монопольных прав государства в образовательной сфере в области культуры и искусства за счет создания на равноправной основе негосударственных учебно-воспитательных и реабилитационных заведений, формирование многовариантной инвестиционной политики в области образования.

1.3. Правовое поле художественного образования

За годы Независимости в Кыргызстане на государственном уровне реализован ряд мероприятий, существенно повлиявших на стабилизацию системы художественного образования и ее дальнейшее развитие в сложных условиях переходного периода. В первую очередь к ним относится создание законодательного образовательного правового поля. С принятием Конституции Кыргызской Республики, законов КР «Об образовании», «О культуре», «О дошкольном образовании», «О государственном языке», «О статусе учителя» и др. определены основные правовые нормы демократического функционирования и развития системы образования. Художественная образовательная деятельность на всех уровнях регулируется нормативными актами правительства КР, положениями, приказами и распоряжениями профильных министерств и ведомств.

В апреле 2008 г. Министерством образования и науки КР принята Концепция и Целевая программа поликультурного и многоязычного образования в Кыргызской Республике. Концепция вводит поликультурность как один из системообразующих принципов образования, которая выражает доминирующую ориентацию на

множество и многообразие культурных ценностей и норм и их равноправие в образовании.

Концепция закрепляет, что целью поликультурного образования является подготовка выпускника образовательной системы к жизни и успешной профессиональной деятельности в разнообразной культурной среде, через признание ценности культурного многообразия для Кыргызстана, знание истории и культуры этнокультурных групп, проживающих в республике, владение родным, государственным, официальным и одним из мировых языков, а также через развитие открытости, доброжелательного отношения и способности к адаптации в незнакомой культурной среде.

Образование, основанное на принципе поликультурности, способствует:

- сохранению и умножению всего многообразия культурных ценностей, норм, образцов поведения и форм деятельности в обществе;
- становлению как культурной идентичности детей, так и пониманию ими культурного разнообразия современных сообществ, неизбежности культурных различий людей.
- смягчению «культурного шока», когда ребенок из моноязычной среды попадает в поликультурную и полиязычную среду

В Концепции закреплены в качестве базовых четыре уровня (подхода) введения принципов поликультурности в систему образования:

- Подход с точки зрения вклада *(«герои и праздники»)*
- Подход с точки зрения «*дополнительной роли* этнических групп»
- Подход с точки зрения *трансформации куррикулума*
- Подход с точки зрения *принятия решений и социальной активности* ученика.

Для Кыргызстана в настоящее время характерны первые два подхода; начата работа по трансформации куррикулума. Следующим шагом должен быть переход к активным формам деятельности учащихся (в частности, через проектный подход), что позволит ученикам принимать активное участие в жизни сообщества, откликаться на реальные потребности окружающего их поликультурного мира. Одной из форм деятельности по освоению учащимся реальной поликультурности может и должно стать художественное образование, дающее возможность ребенку и взрослому через собственное творчество освоить культурное многообразие мира.

Кыргызстан также присоединился к международным декларациям и конвенциям, направленным на предоставление каждому ребенку и взрослому права на образование и получение возможностей, которые обеспечат их всестороннее и

гармоничное развитие и участие в культурной и творческой жизни. «Основные причины, побуждающие считать художественное образование важной и даже обязательной частью образовательной программы в стране, вытекают именно из этих прав» («Дорожная карта художественного образования»).

В развитии демократизации образования в области культуры и искусства за годы Независимости сделаны существенные шаги. К ним следует отнести, кроме разработки новой законодательной базы, введение непрерывного поступенного образования, создание, пусть и в неполном объеме, педагогической литературы, обновление содержания образования, вариативность сети учебных заведений и образовательно-профессиональных программ. Осуществляется подготовка специалистов по новым специальностям, отвечающим изменениям на рынке труда.

Художественное образование в Кыргызстане включает формальную и неформальную формы обучения в сфере дошкольного, общего среднего, внешкольного, начального и среднего профессионального образования, высшего, последипломного образования, аспирантуру, докторантуру. В соответствии с законодательством по некоторым специальностям введены новые образовательно-квалификационные уровни (т. Н. Болонская система), а также различные формы обучения – очная, заочная, дистантная. Наличие разноуровневой схемы гарантирует свободный выбор и получение образования в соответствии с мотивациями и способностями личности и потребностями общества в XXI веке.

Художественное образование выступает в ряде инновационных и пилотных проектов и программ как фактор, способствующий социальной реабилитации, духовному оздоровлению нового поколения; кроме того, арт-терапия дополняет медицинскую и трудовую терапию для детей и взрослых.

Подготовка аналитического доклада в части современного состояния художественного образования в Кыргызстане выявила ряд проблем, имеющихся в этой сфере. Перманентное, нередко хаотичное реформирование системы образования в целом, дефицит финансирования, инфраструктуры, квалифицированных педагогических кадров не позволяет полностью раскрыть возможности художественно-эстетического образования.

Между тем вызовы XXI века требуют от системы художественного образования Кыргызстана определить четкую политику и действенную стратегию. Таким образом, существует насущная необходимость разработки целостной системы художественно-эстетического воспитания и образования в единстве с концепцией

Непрерывного Образования, Образования Для Всех и Образования Для Устойчивого Развития.

2. ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ КОМПОНЕНТ В СТРУКТУРЕ ФОРМАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В КЫРГЫЗСТАНЕ

2.1. Дошкольное художественное образование и эстетическое воспитание

Дошкольные учреждения действуют в соответствии с Типовым положением о дошкольном образовательном учреждении Кыргызской Республики. В начале 90-х гг. в Кыргызстане, преимущественно в сельской местности, произошло значительное сокращение дошкольных учреждений; затем наметилась обратная тенденция. По данным Министерства образования и науки КР, в 2000 г. в республике насчитывалось 460 детских садов, в городах – 268, в сёлах – 192. Из общего количества детских садов 338 являлись бюджетными. С 2004 по 2009 гг. в Нарынской, Джалал-Абадской и Баткенской областях в рамках реализации Закона КР «О дошкольном образовании» осуществляется проект Азиатского банка развития «Развитие детей раннего возраста на уровне общин», в рамках которого охвачено более 20 тыс. детей в сельских регионах страны и создано более 300 общинных детских садов.

По данным Министерства образования и науки КР, к сентябрю 2010 г. в республике функционируют 594 дошкольных образовательных организаций с контингентом 76 тысяч детей и 279 альтернативных дошкольных организаций с охватом более 12 тысяч детей в возрасте от 2 до 6 лет. По данным Бишкекского территориального у правления Фонда обязательного медицинского страхования в столице Кыргызстана функционируют 87 детских дошкольных учреждений (67 муниципальных, 10 специализированных и 10 частных).

Выступая 17 марта 2010 года в Бишкеке на круглом столе по финансовому анализу развития дошкольного образования, начальник управления школьного и дошкольного образования Министерства образования и науки КР Дамира Кудайбергенова, сообщила, что на сегодня свыше 76 тысяч детей занимаются в государственных детских садах и 12 тысяч – в общинных дошкольных учреждениях, в сумме это только 13% детей дошкольного возраста[3]. Таким образом, число

[3] http://www.for.kg/ru/news/111919/

заведений дошкольного образования и количество детей в них не соответствует благоприятным демографическим показателям в Кыргызстане.

Действующие государственные, частные, общинные дошкольные организации работают в соответствии с Законом КР «О дошкольном образовании» (2009 г.) и Государственным образовательным стандартом «Дошкольное образование и ухода за детьми».

Принимая во внимание важность внешкольного образования в интересах личности, общества и государства, в ст. 18 Закона Кыргызской Республики «Об образовании» закреплено положение о том, что финансирование государственных внешкольных образовательных организаций обеспечивается государством.

Согласно ст. 4 Закона КР «О дошкольном образовании» среди задач дошкольного образования значатся:

- сохранение и укрепление физического, психического и духовного здоровья ребенка;
- воспитание гражданственности, патриотизма, уважения к государственным символам, государственному, официальному и родному языку, уважительного отношения к различным культурам и окружающей среде;
- развитие творческих способностей ребенка в соответствии с его возрастом, интеллектуальными и физическими возможностями;
- обеспечение гармоничного развития детей дошкольного возраста, включая физическое, социальное, эмоциональное, психологическое, духовное, нравственное, интеллектуальное и эстетическое развитие, а также трудовое воспитание.

В настоящее время растет интерес общественности к качеству образовательного процесса в дошкольном учебном заведении, популярность дошкольного воспитания в целом, осуществляется постепенный охват программами подготовки к школе и интеллектуального развития детей дошкольного возраста. Многие родители устраивают детей в частные дошкольные учреждения или занимаются с ними дома, однако часть детей все равно не попадает в этот процесс. Учитывая, что дошкольная подготовка особенно важна для дальнейшего образования ребенка, Министерство образования и науки КР ввело подготовительные классы в общеобразовательных школах. Кроме того, в двух

детских школах искусств г. Бишкек существует дошкольная программа эстетического образования.

На дошкольных занятиях культивируются те способы мироотношения, которые ребенок освоил в семье, в каждодневном общении с представителями ближайшей микросоциальной среды. Вместе с тем разработана программа по дошкольному воспитанию, в которой определены содержание и форма деятельности детских садов, методы и способы обучения детей основам художественного образования, которое должно стать основой эстетического мировосприятия ребенка.

Государственный стандарт (2007) требует от дошкольной образовательной организации ориентироваться на:

- физическое, психическое, когнитивное, речевое и социальное развитие;
- развитие навыков и условий для проявления самостоятельности, инициативности, творческих возможностей ребенка в различных видах деятельности.

Согласно Государственному стандарту, дошкольные образовательные программы должны строиться с учетом специфичных для детей дошкольного возраста видов деятельности: двигательной игровой, интеллектуальной, речевой, изобразительной, музыкальной, театрализованной и др. и давать возможность эстетического развития и «творческого самовыражения» ребенка.

В Базисном учебном плане для каждой возрастной группы детей от 1,5 до 6/7 лет предусмотрены занятия по художественной литературе – по 1 часу в неделю, музыке – по 2 часа в неделю, а также: лепка (с 3 лет – по 1 часу в неделю), аппликация (с 2 лет по 1/0,5 ч. В неделю в разных возрастных группах), рисование (с 2 лет по 1 часу, с 3 лет – по 2 ч. В неделю)

Важно отметить, что при обучении государственному языку как второму предписывается использовать произведения кыргызских писателей, поэтов, композиторов, художников, кыргызского фольклора, кыргызского прикладного творчества; обязательно знакомство с национальными и культурными традициями народов и национальных групп, проживающих в районе, области, городах, селах.

Помимо государственных программ, в Кыргызстане действует ряд альтернативных программ, в том числе, с 1995 г. – программа «Шаг за Шагом», разработанная Институтом «Открытое общество» (OSI, Фонд Сороса). В 2009 г. эта программа имела в Кыргызстане 11 подготовительных центров, охватывающих 68 дошкольных организаций, 57 начальных школ и четыре института переподготовки учителей.

Программа «Шаг за Шагом» предполагает использование интерактивных методов работы с детьми и поддерживает участие местного сообщества и семьи в процессе дошкольного и начального школьного обучения. В рамках данной программы поощряется творчество детей, которые выбирают себе занятие по душе в разных «центрах развития» - ИЗО, строительном, научном и прочих (например, в детском саду №162 «Азем» г. Бишкек). Центры развития («центры активности»), каждый из которых имеет своеобразное оформление, имеют разработанные педагогами материалы, которые позволяют ребенку реализовать в работе свою индивидуальность.

Исследования показывают, что занятия разными видами художественного творчества на ранней возрастной стадии активизируют интеллектуальную деятельность ребенка, положительно влияют на активность восприятия информации, развивают воображение, без чего не может быть речи об успешной деятельности в любой области.

Наряду с этим, за пределами дошкольных учреждений обнаруживается тревожная тенденция – профанация взрослыми необыденного мира детских игр, сказок, фантазий. Некоторые из них уже давно превращены взрослыми в элемент массовой индустрии детских развлечений (телевидение, компьютерные игры и т. д.).

Для решения проблем оптимизации дошкольного художественного образования и эстетического воспитания необходима разработка нормативно-правовой базы, существенное улучшение финансирования, модернизация материально-технической базы, строительство новых типов зданий, соответствующая подготовка и переподготовка кадров, увеличение заработной платы работников внешкольных образовательных учреждений.

2.2. Общее среднее образование

Граждане Кыргызстана имеют конституционное право на бесплатное общее среднее образование во всех государственных учебных заведениях, независимо от пола, расы, национальности, социального и имущественного состояния, рода занятий, мировоззренческих убеждений, принадлежности к партиям, вероисповедания, состояния здоровья, местожительства и других обстоятельств.

По данным Министерства образования и науки Кыргызской Республики на начало 2010/2011 учебного года сеть общеобразовательных учреждений Кыргызстана состоит из 2191 школы. Общее количество учащихся 1 041 564 детей,

что составляет более 20 % в соотношении ко всему населению Кыргызстана. Всего школьным образованием охвачено порядка 89,9% детей школьного возраста.

Большую роль в художественном образовании детей и подростков играют предметы эстетического цикла. Однако в связи с превышением нормы недельной нагрузки школьника (особенно в гимназиях, лицеях и школах с углубленным изучением отдельных предметов) в настоящее время осуществляется сокращение количества учебных часов путем интеграции учебных предметов инвариантного типа. Так, предметы «Изобразительное искусство» и «Труд» интегрированы в предмет «Изобразительное искусство и художественное творчество», который ведется в 1-4 классах. Предметы «Труд» и «Черчение» для 5-7 классов интегрированы в предмет «Технология». Элементы предмета «Адеп сабагы» («Уроки этики») интегрированы в предмет «Человек и общество».

Так в процессе реформирования произошло сокращение количества часов для всех предметов художественно-эстетического цикла. На предметы «Изобразительное искусство и художественное творчество», «Технология», «Музыка» выделено по 1 академическому часу в неделю. Кроме того, перед школой стоит проблема дефицита или отсутствия учебников, учебных пособий. В соответствии с новым куррикулумом в 2010 г. Министерством образования и науки Кыргызской Республики объявлен республиканский конкурс на создание учебников для начальной школы, в том числе по предметам эстетического цикла.

С обретением Кыргызстаном независимости, проводилась серьезная работа по созданию оригинальных программ и учебников для предметов эстетического цикла. Так, в 1990-е гг. разработаны Государственные образовательные стандарты по изобразительному искусству и музыке, которые были обновлены в 2005 г. В 1994 г. разработана программа по музыке для 1-4 классов школ с кыргызским языком обучения («Музыканын жана анын коштоосундагы кыймыл-аракет»), затем нотная хрестоматия для учителей и методическое пособие. В 2000 г. создана программа для 5-7 классов (авторы Н. Ниязова, А. Арзыкулова и др.). Основой программ стало знакомство учащихся с национальной музыкой – как народной, так и профессиональной, при сохранении материала по русской и западной классике.

В курсе установка на сочетание знакомства детей как с культурой Кыргызстана, так и с шедеврами мирового профессионального и народного творчества, реализуется через ведущие темы каждой четверти. Они предполагают знакомство не только с живописью и скульптурой, но и с декоративно-прикладным искусством, дизайном, архитектурой. На уроках дети узнают о свойствах

материалов, используемых в различных видах искусства, работают с материалами, наиболее распространенными в Кыргызстане – с войлоком, кожей, деревом, чием, костью и т. Д. Работа с натуральными материалами, использование природных красителей, дает ученикам урок бережного отношения к родной природе, что является основой и экологического воспитания учащихся, одновременно приобщая их к культуре и истории своего народа.

В 1994 г. по предмету «Көркөм өнөр» (изобразительно-художественное творчество) разработан учебник для 1 класса (авторы Д. Акматов, Ж. Кадыралиев и А. Момункулов). Данный учебник, представленный на республиканский конкурс МоиК по авторским программам, методическим пособиям и учебникам, удостоен Почетной грамоты. Затем написано методическое пособие для учителей начальных классов (1-я и 2-я части, 1996-1997 гг.), а также «Көркөм өнөр булагы» – пособие для детей, учителей и родителей.

В 1995/1996 учебном году произошел переход к альтернативным вариантам учебного плана. В 3-м варианте для 8-11 классов появился курс «Мировая художественная культура» (ранее, с 1971 г. – факультатив), для которого в 2003 г. разработана программа «Мировая художественная культура» для 5-11 классов (автор Л. Ю. Марченко).

Согласно действующему в настоящее время Государственному образовательному стандарту школьного образования КР (2004), предметы эстетического цикла входят в «общекультурную образовательную область». Как показывает анализ, предметы эстетического цикла занимают в начальной школе 8,2% времени в рамках базисного учебного плана, в основной школе – 3,4%, в старшей школе – 0%.

Поскольку, в отличие от многих других стран, в Кыргызстане эти предметы засчитываются в нагрузку школьников, количество времени на данные предметы в Базисном учебном плане уменьшено. Кроме того, перед школой стоит проблема дефицита или отсутствия учебников, учебных пособий.

В рамках реформирования системы школьного образования в Кыргызстане, в соответствии с п. 6.3.1. Стратегии развития страны до 2011 г., был разработан Рамочный Национальный куррикулум общего среднего образования (РНК, утвержден приказом МоиН КР № 1114/1 от 21.12.2009). Это документ нового типа для Кыргызстана, который позволит коррелировать деятельность системы образования с актуальными потребностями общества и государства в выпускниках,

имеющих высокий уровень не только учебных, но и социально-коммуникативных и др. компетентностей.

В РНК выделены 7 образовательных областей, одна из которых «Искусство». Как отмечено в документе, художественно-эстетическое образование в рамках данной образовательной области «направлено на формирование художественного и эстетического мировосприятия учащихся через постижение ими достояния общечеловеческой и национальной культуры. С учетом задач каждой ступени школы происходит осмысление и освоение учащимися основных видов искусства (литература, музыка, изобразительное искусство и др.), что способствуют развитию творческого самовыражения и овладению способами самостоятельной художественной деятельности». В отличие от существующего в настоящее время ситуации, когда предметы эстетического цикла преподаются только в начальной и средней школе (до 8 класса), РНК предполагает, что все образовательные области будут представлены с 1 по 11 класс. Поэтому в учебный план введен предмет «История национальной и мировой культуры» (8-11 классы).

Также в рамках Концепции профильного образования в Кыргызской Республике (принята МоиН 29.05.2009) предусмотрены для 8-9 классов возможность предпрофильных курсов, в том числе – в области углубленного изучения предметов эстетического цикла, а для 10-11 классов предусмотрена возможность работы школы по «Художественно-эстетическому» профилю. Исходя из принципов, заложенных в РНК, разработаны и утверждены предметные куррикулумы для 1-4 классов. В 2010 г. проведен конкурс на разработку учебно-методических комплексов для начальной школы, в том числе по предметам эстетического цикла.

Тем временем тревогу специалистов вызывает агрессивная информация в СМИ с показом сцен жестокости, насилия, рекламы табакокурения и алкогольных напитков, что оказывает пагубное влияние на физическое и психическое здоровье детей и подростков. В этой связи в школах реализуется дополнительное художественное образование, которое «очищает» и «лечит» восприимчивую детскую душу. На внеклассных занятиях, в кружках, факультативах и студиях при общеобразовательных школах детям и подросткам прививаются знания и навыки по следующим направлениям: икебана, рисование, прикладное творчество, лепка, танцы, хоровое пение, игра на музыкальных инструментах, театральные студии. Вариативность направлений зависит от запросов самих школьников или их родителей. Целью дополнительного художественного образования является создание

условий, способствующих наиболее полному развитию гармоничной творческой личности, раскрытие и развитие талантов, которыми обладает каждый ребенок.

2.3. Художественное образование и воспитание детей с ограниченными возможностями здоровья и детей-сирот

Важной формой социальной защиты детей с ограниченными возможностями здоровья и детей-сирот в Кыргызстане является создание условий для получения качественного образования, медико-социальной реабилитации, интеграции в общество. По данным ЮНИСЕФ, на сентябрь 2009 г. в Кыргызстане официально зарегистрировано около 15 тысяч детей-сирот, которые находятся в 64 детских учреждениях институционального типа. Для них функционируют детские сады, специальные школы-интернаты, специальные общеобразовательные школы с продленным днем.

Начиная с 2007/2008 учебного года образование детей с ограниченными возможностями здоровья включено в систему формального образования.

Художественное образование дети с особенными образовательными потребностями получают в разных организационных формах. Для детей с ограниченными возможностями, дошкольного и школьного возраста, состояние здоровья которых делает невозможным обучение и воспитание на общих основаниях, работают специальные учебные заведения – детские сады; школы (школы-интернаты); специальные группы в дошкольных и специальные классы в общеобразовательных учебных заведениях общего типа, центры ранней социальной реабилитации, центры развития ребенка, учебно-реабилитационные центры.

В некоторых из них наблюдаются новые подходы к обеспечению права детей с особенными образовательными потребностями на художественное образование, что позволяет преодолевать их социальную изолированность. В первую очередь, это интегрированное обучение детей с особенностями развития вместе с ровесниками, которые нормально развиваются (Профессиональный лицей № 43 в с. Жаны-Жер, SOS Детские деревни), а также инновационные программы, педагогические эксперименты по художественному образованию (Детский реабилитационный центр Медицинского центра «Дар» в г. Бишкек, Реабилитационный центр «Үмүт-Надежда»).

В соответствии с государственной политикой в стране внедряется система шефской помощи таким заведениям. Органами исполнительной власти совместно с государственными администрациями проводятся концерты, благотворительные акции с участием деятелей культуры и искусства. В некоторых художественных образовательных учреждениях имеются секции для детей с ограниченными возможностями здоровья (Республиканский учебно-методический центр эстетического воспитания «Балажан»). Складывается система неправительственных общественных реабилитационных служб.

Между тем общество должно пересмотреть устоявшиеся стереотипы в отношении детей с ограниченными возможностями и социально обделенными, прежде всего, воспринять таких детей, а также сирот, как людей с равными возможностями. В Конституции Кыргызской Республики, в законодательстве страны право на образование закреплено за каждым ребенком[4], однако дети и подростки, имеющие тяжелые формы инвалидности, практически лишены возможности на получение дошкольного, школьного и профессионального образования, в том числе художественного.

Основной причиной такого положения является не только недостаток средств, но и отсутствие разработанной, апробированной на практике программы подготовки учителей и воспитателей, умеющих работать с детьми, имеющими нарушения в развитии. В Кыргызстане готовят учителей и воспитателей только для интернатных учреждений. Однако в рамках проектов, в частности, проекта АБР ЯФСБ (японского Фонда Сокращения Бедности) «Повышение доступа к качественному основному образованию для детей с особыми потребностями» проводятся курсы для учителей, обеспечивающие их работу с инклюзивными детьми в обычных классах.

Особенно актуально эта проблема стоит при обучении детей с проблемами в развитии (проблемы слуха, зрения, речи, задержка психического развития и т. д.). Анализ психического здоровья разновозрастных детей, поступающих в общеобразовательные учреждения, выявляет детей как с высоким уровнем интеллекта, так и с низким, со слабым развитием воображения, мышления, памяти, ограниченным запасом представлений и слов; с такими чертами социально-психологического статуса, как отсутствие самоанализа и самоконтроля,

---

[4] Конституция Кыргызской Республики, ст. 36, п. 2.

способностей к сопереживанию, к конструктивному общению, адекватным формам разрешения конфликтов.

Средством, способным решить проблему взаимодействия такого ребенка с миром, является искусство, которое оказывает еще и лечебное воздействие, является способом профилактики и коррекции отклонений в развитии. Однако социально-культурное значение реабилитационной работы, реабилитационный потенциал искусства, арт-терапия на основе искусства еще недостаточно внедряются в практику, так как для этого не создана необходимая социальная, образовательная, культурологическая инфраструктура.

2.4. Начальное и среднее профессиональное образование

Особое значение для профессиональной подготовки музыкантов, художников и других творческих профессий имеет начальный и средний этап художественного профессионального образования. Являясь одними из важнейших в цепи непрерывного профессионального образования, эти этапы в 90-е гг. претерпели структурные изменения, связанные с процессом адаптации к новым экономическим реалиям. С принятием Закона КР об образовании, Положения о детской музыкальной, художественной школе и школе искусств, а также Государственного стандарта начального и среднего профессионального образования определен статус этих учреждений. Кроме реализации базового уровня образования, они видят свою задачу в сохранении и развитии национальной культуры путем обеспечения единства национального с общечеловеческим, их взаимного обогащения.

Становление рыночных отношений, быстрый рост всех форм собственности породил спрос на специалистов начального и среднего звена, что вызывает необходимость совершенствовать профессиональную подготовку этой категории специалистов, с учетом интересов личности, общества и специфики региона. Так, большое значение в современных условиях приобретает профессиональное обучение квалифицированных рабочих по производству декоративно-прикладных художественных изделий, музыкальных инструментов и др., учитывающих национальные традиции, духовные и культурные ценности, специфические требования к профессиональным знаниям и умениям.

По оперативной информации Министерства образования и науки КР, на начало 2010/2011 учебного года в Кыргызстане имеются 110 учреждений начального профессионального образования с контингентом 32 тысячи учащихся (ДМШ, ДШИ

и ДХШ)[5] и 111 средних профессиональных учебных заведений с контингентом 59,5 тысячи студентов.

Специалистов в сфере художественного образования готовят в таких средних специальных профессиональных учреждениях, как Кыргызское государственное музыкальное училище им. М. Куренкеева, Ошское музыкальное училище им. Ниязаалы, Каракольское музыкальное училище им. Ы. Туманова, Токмакский музыкальный техникум, Бишкекский музыкально-педагогический колледж, Бишкекское художественное училище им. С. Чуйкова, Бишкекский хореографический колледж им. Ч. Базарбаева. Также в этой системе действует уникальное учебное заведение – Республиканская средняя специальная музыкальная школа-интернат им. М. Абдраева (1-11-й общеобразовательные и музыкальные классы).

Учебный процесс в этих учреждениях предусматривает приоритетное внимание исполнительскому мастерству, следовательно – концертной, фестивальной, конкурсной практике как в области традиционного, так и академического искусства. Ежегодный «календарь» таких мероприятий включает десятки различных мероприятий – от международных, республиканских, региональных до городских и внутриведомственных. Не удивительно, что в каждом учебном заведении обучаются десятки лауреатов и сотни участников конкурсов и фестивалей, имеющие, несмотря на юный возраст, немалый сценический и выставочный опыт. Многих из них отличает достаточная профессиональная зрелость.

2.5. Высшее профессиональное образование

После обретения независимости в 1991 году в Кыргызстане начала формироваться и воплощаться в жизнь собственная политика в области высшего образования, направленная на достижение современного уровня качества и доступности, коренное обновление содержания, форм и методов обучения, организационных основ деятельности, приумножение интеллектуального потенциала страны. Кыргызстан унаследовал от СССР развитую систему высшего образования, вместе с тем включение ее в общесоюзную образовательную систему дало как положительные, так и отрицательные последствия.

[5] См. о них ниже в разделе «Дополнительное художественное образование в Кыргызстане и вызовы XXI века».

С одной стороны, качество подготовки кадров было высоким, и эти специалисты сейчас являются кадровой основой современного художественного образования в Кыргызстане. Однако подготовка кадров большей частью была ориентирована на общесоюзные потребности и планы, централизация разработки учебных программ и учебников обусловила унификацию учебного процесса, что ограничивало возможность изучения истории, культуры, этнографии Кыргызстана и его регионов. Все эти обстоятельства требовали тщательного анализа и обновления системы образования.

Одно из направлений реформирования высшего образования в Независимом Кыргызстане – преодоление государственной монополии, обеспечение его многоукладности и диверсификации образовательных программ, совершенствование и демократизация форм управления. Законом Кыргызской Республики «О высшем образовании» предусмотрено право вуза самостоятельно разрабатывать и вводить собственные программы научной и творческой деятельности, совершенствовать организационную структуру, создавая институты, колледжи, техникумы, факультеты, отделения, филиалы и т.п.

В сентябре 2009 г. 233605 студентов начали учебный год в 54 высших учебных заведениях Кыргызстана, из них 32 государственных и 22 негосударственных вуза.

Помимо имеющихся к 1991 г. вузов, в 1992 г. создан Ошский государственный университет, в 1993 — Каракольский и Жалал-Абадский государственные университеты, в 1996 — Нарынский государственный университет, в 2000 — Баткенский и Таласский государственные университеты. В результате международного сотрудничества открылись Кыргызско-Российский Славянский университет (1996), Кыргызско-Турецкий университет «Манас» (1996), Американский университет в Центральной Азии (1997) и др. Заново созданы Кыргызский государственный университет строительства, транспорта и архитектуры им. Н. Исанова (КГУСТА), Кыргызская национальная консерватория (КНК), Национальная Академия художеств КР им. Т. Садыкова.

Подготовку профессиональных кадров и педагогов в области художественного образования осуществляют Кыргызский государственный университет строительства, транспорта и архитектуры (изобразительное искусство, архитектура), Кыргызский государственный институт искусств имени Б. Бейшеналиевой (музыкальное искусство, арт-менеджмент, телевидение, киноискусство), Кыргызско-Российский Славянский университет (художественный

дизайн), Национальная Академия художеств (изобразительное искусство), Кыргызская национальная консерватория (музыкальное исполнительство, композиторское искусство и музыкальная педагогика) и Кыргызский государственный университет им. И. Арабаева (музыкальная педагогика и обучение изобразительному искусству).

Художественному образованию в ряде непрофильных вузов уделяется большое внимание, так, КРСУ им. Б. Ельцина студенты всех специальностей в обязательном порядке ев 1-2 курсах посещают занятия эстетического развития (танец, музыка, хоровое пение и т. д.).

Национальная академия художеств Кыргызстана им. Т. Садыкова и Кыргызская национальная консерватория разработали систему непрерывного художественного образования: от детской школы искусств (или детской музыкальной школы), через художественный колледж (или музыкальное училище) к вузовскому и послевузовскому образованию. Многие юные таланты уже воспользовались этой возможностью и переходят со ступени на ступень, не меняя педагога по основной специальности, что немаловажно для подготовки художника или музыканта. Кроме того, в г. Ош действует Южный филиал Кыргызской национальной консерватории.

По мнению некоторых экспертов, «высшее образование в стране не отвечает потребностям времени, оно некачественно: очень много вузов, но мало хороших специалистов» (Анар Мусабаева). Эксперт отметила, что в результате «массовизации образования существуют проблемы в плане связанности образования с рынком труда, отдача от образования минимальна». Данная точка зрения не лишена справедливости, однако на этом фоне профессиональное художественное образование выглядит более благополучно. Его комплексная, системная организация связана со стратегией развития национальной художественной культуры Кыргызстана.

Массовизация высшего образования не повлияла на «штучность», ценность образовательных кадров в области культуры и искусства. Здесь множество ярких музыкантов, художников, режиссеров, танцоров – лауреатов республиканских и международных конкурсов, стипендиатов президентской программы «Кадры XXI века», «Алтын шаты», «Прелюдия». Однако престиж этих профессий, к сожалению, падает. В процессе подготовки специалистов творческие вузы сталкиваются с трудностями, имеющими объективный и субъективный характер:

- отсутствие общей концепции развития в стране профессионального художественного образования;
- отсутствие плановых бюджетных поставок музыкального инструментария, расходных материалов и учебно-методического обеспечения (фильмотеки, библиотеки и т. д.);
- недофинансирование образовательных организаций;
- проблемы с повышением квалификации преподавателей;
- резкое сокращение издания специальной профессиональной литературы;
- слабое программное обеспечение учебных курсов.

Уровень высшего профессионального художественного образования во многом связан с тем, насколько будут социально защищены начальная и средняя ступени. Непрерывная система профессионального образования предъявляет требования уже к тем кадрам, кто приходит в начальные музыкальные и художественные школы. Вторая существенная проблема связана со средним специальным образованием. По ряду специальностей испытывается острейший дефицит, имеющий, прежде всего экономические причины. Музыкальные инструменты, краски, холсты, концертные костюмы часто не соответствуют доходу родителей юных талантов.

Оптимизации творческого образования будет способствовать также открытию нового учебно-научного направления искусствознания в аспирантуре с последующей подготовкой и защитой диссертационных исследований, участие преподавателей в профессиональных конкурсах, осуществление активной концертной и выставочной, гастрольной деятельности, что, безусловно, способствует совершенствованию педагогического и творческого мастерства.

В настоящее время в творческих вузах Кыргызстана идет работа по интегрированию мировых моделей образования к местным условиям, в том числе в виде академических обменов, мастер-классов, освоения грантов и т. д. Однако, с введением т. н. Болонской системы обучения творческие вузы страны не торопятся, так она не оправдывает себя за рубежом, например, в Казахстане, откуда десятки талантов прибывают в Кыргызстан для продолжения образования. Нынешний социально-экономический кризис в нашей стране можно рассматривать как начало новых возможностей и с определенной долей амбиций добиваться внедрения инновационных программ и форм художественного образования, чтобы занять достойное место в мировом сообществе.

3. ДОПОЛНИТЕЛЬНОЕ ХУДОЖЕСТВЕННОЕ ОБРАЗОВАНИЕ В КЫРГЫЗСТАНЕ И ВЫЗОВЫ XXI ВЕКА

За пределами государственных образовательных стандартов в Кыргызстане в соответствии с Законом «Об образовании» (ст. 1, 11, 12, 17) на всех уровнях имеют место дополнительные образовательные программы в области культуры и искусства. Так, в ст. 17 «Дополнительное образование детей, подростков и молодежи» Закона «Об образовании» говорится: «Дополнительное образование детей, подростков и молодежи реализуется во внешкольных, дошкольных образовательных организациях, школах и других организациях дополнительного образования, обеспечивает развитие мотивации личности к познанию и творчеству, реализацию дополнительных образовательных программ и услуг в интересах личности, общества и государства и осуществляется на добровольных началах. Государство обеспечивает финансирование государственных образовательных организаций дополнительного образования детей, подростков и молодежи в порядке, установленном Правительством Кыргызской Республики».

С 2000 года достаточно стихийно начала создаваться система неформального образования, которая в настоящее время представляет собой систему образовательных услуг, предлагаемых различными негосударственными учреждениями, реализуемых через профессиональные, полупрофессиональные курсы и курсы гражданского обучения.

В настоящее время в Кыргызстане дополнительное (внешкольное) художественное образование осуществляется на нескольких возрастных уровнях: дошкольном (для детей дошкольного возраста), внешкольном (для детей школьного возраста и подростков), а также для молодежи и взрослых.

3.1. Внешкольное художественное образование

Помимо школьной программы и внешкольных занятий в Кыргызстане существует система дополнительного (внешкольного) образования. Оно осуществляется при школах или вне школ – в специальных муниципальных и сельских образовательных учреждениях. На 2009 г. в республике функционируют 133 внешкольных учреждения с общим охватом 79 795 детей, что составляет всего 7,8% от общего количества учащихся республики.

По сравнению с 2007 г. (177) количество внешкольных образовательных учреждений сократилось, причиной чего стал дефицит местного бюджета. По сравнению с началом 90-х гг. сокращение еще более заметное, так, например, число детских музыкальных школ сократилось со 100 до 23 (на сегодняшний день: 12 – в регионах, 11 – в г. Бишкек). Однако на место утраченных пришли учреждения других типов – это полностью или частично платные учреждения дополнительного внешкольного образования, где учащиеся занимаются по оригинальным программам. Современные внешкольные образовательные учреждения предлагают детям и подросткам различные формы организации художественно-эстетических практик:

- центр эстетического воспитания детско-юношеский (по видам искусств)
- дом детского художественного творчества (по видам искусств)
- клуб детский (подростковый) по интересам
- студия детская (по видам искусств)
- школа искусств детская (по различным видам искусств)
- школа музыкальная детская
- музей (детского творчества)
- оздоровительно-образовательный лагерь детский/юношеский
- театр детский/юношеский.

А также ансамбль, группа, секция, кружок и др.

В настоящее время услуги по внешкольному образованию в республике предоставляют следующие виды внешкольных образовательных организаций**:** Детские образовательные центры (ДОЦ), Центры детского творчества (ЦДТ), Центры детско-юношеского творчества (ЦДЮТ), Республиканский детско-юношеский центр экологии, краеведения и туризма (РДЮЦЭКТ).

Психолого-педагогические исследования подтверждают возможность формирования элементов творческого системного мышления на начальном этапе становления личности. Для этого необходимо:

- создание атмосферы творчества, взаимопонимания, психологической адаптации педагогов, учащихся и их родителей;

- обеспечение реализации творческих программ по приоритетным направлениям художественной деятельности для нового поколения, вступающего в новое тысячелетие – XXI век;

- создание базы данных, позволяющей вести мониторинг личностного и познавательного развития учащихся, учитывающей особенности школьной, семейной и микросоциальной среды.

Детям и подросткам предлагается освоить базовые художественные навыки, которые необходимы для успешного обучения какому-либо виду искусства в дальнейшем или составляют базу интеллектуального развития личности. Так, ДМШ, ДШИ, ДХШ призваны приобщать детей к искусству музыки, танца, пения, изобразительному, декоративно-прикладному искусству, разнообразные секции предлагаются в художественно-эстетических центрах для детей и юношества. Например, в Республиканском детско-юношеском центре экологии, краеведения и туризма разработана индивидуальная концепция воспитания детей. Его деятельность направлена на воспитание гуманного отношения детей к окружающей среде, любви к Родине. Подобная методическая система прививает понятие определенных ценностей, воспитывая у ребенка понимание красоты и гармонии.

В детском музыкальном театре «Таберик» дети получают не только комплексное обучение хореографии, хору и вокалу по утвержденным программам, но и повышают уровень информированности в области здорового образа жизни, прав человека, нравственности, экологии. В г. Бишкек также действуют Республиканский центр детско-юношеского творчества «Сейтек» и Республиканский учебно-методический центр эстетического развития «Балажан», где количество кружков достигает более 100.

Успешно функционируют центры детского творчества Ленинского, Октябрьского, Первомайского, Свердловского районов, Центр при мэрии г. Бишкек, художественные студии, студии танцев, где дети получают эстетическое воспитание, развивают индивидуальные творческие способности, утверждаются в ближайшем социуме. В системе художественного и эстетического образования изучаются, и внедряются инновационные моменты зарубежного опыта. Так, для детей из неблагополучных семей реализуется международный проект по созданию двух SOS Детских деревень (SOS-KINDERDORF INTERNATIONAL).

По данным Министерства образования и науки КР (Отчет МоиН Правительству Кыргызской Республики «О состоянии и развитии дошкольных и внешкольных образовательных организаций», июль 2009 г.) наибольшей популярностью пользуются кружки, где обучают практическим навыкам – моделированию и конструированию одежды, изготовлению предметов народного промысла, фольклорно-этнографические кружки, спортивные секции, дающие

навыки самообороны, а также секции, способствующие успеху в жизненном самоопределении: иностранный язык, менеджмент, информатика. В последнее время возросло число детей посещающих хореографические, танцевальные, музыкальные и изобразительные кружки/секции. Плата за обучение в таких группах варьируется от 200 сомов (4 USD) в месяц до 3000 сомов (70 USD).

Важнейшей проблемой современного образования признается развитие креативности, «творческости», т. к. она на сегодняшний день является показателем мобильности, успешности и конкурентоспособности. Отсутствие положительного творческого опыта искажает нормальный процесс развития личности, что чревато личностными кризисами и асоциальными проявлениями. Очевиден и «здоровьесберегающий» характер занятий художественным творчеством. Они давно и с успехом применяются как мощное терапевтическое средство, гарантируют благотворное профилактическое воздействие. В учебных заведениях, где творчество занимает достойное или главное место (дополнительное художественное образование), повышается эмоциональный тонус, возникает положительное отношение к процессу обучения, снижается невротизация, тревожность и утомляемость.

Перед современным внешкольным учреждением художественного образования стоят сложные задачи: оно должно одновременно ориентироваться на элитарное образование одаренных детей, направленное на появление в дальнейшем профессионалов в той или иной сфере культуры, и в то же время выполнять социальную функцию – приобщать к художественному образованию всех желающих, реализовывать государственную политику, согласно которой каждый ребенок в Кыргызской Республике имеет право на художественное образование. Кроме того, художественное образовательное учреждение должно стать активным участником рынка – предлагать и реализовывать услуги, основываясь на современных технологиях менеджмента и маркетинга. В итоге следует получить систему образования, неотъемлемым свойством которой станет способность к самосовершенствованию.

Те школы и центры искусств для детей и подростков, которые хотят быть конкурентоспособными в современных экономических и социальных условиях, точно формулируют в своих положениях, к каким результатам они стремятся, определяют пути их достижения, баланс между запросами детей и родителей, всего общества, национальной культуры и берегут/развивают лучшие традиции учебно-

воспитательного процесса. В соответствии с этим происходит совершенствование образовательной деятельности, непременными условиями которой являются:

- развитие системы вариативности образования,

- развитие практико-деятельного подхода в художественном образовании,

- развитие внешкольных художественно-образовательных учреждений как особой воспитательной среды для нового поколения, вступающего в XXI век.

3.2. Художественное образование взрослых

Быстрое устаревание информации, появление новых технологий, реформирование экономической системы сделали невозможным образование «на всю жизнь» и предопределили необходимость наращивания и обновления знаний, умений и навыков человека, развитие его творческой активности на протяжении всей жизни. Каждый человек, постоянно приобретая новые знания, совершенствуя свое мастерство в различных областях, способствует своему личностному росту и самосовершенствованию, и, следовательно, развитию общества в целом.

Возрастающая значимость образования взрослых – общепризнанный факт. В социальных прогнозах на следующее столетие ему отводится исключительно важная роль. На 5-ой Международной конференции, проходившей в Гамбурге (1997), образование взрослых названо «ключом к XXI веку», т. к. базовое образование, получаемое в рамках традиционных систем образования в начале жизни, принципиально не может обеспечить на всю жизнь человека знаниями, умениями, навыками и качествами, необходимыми ему для эффективного выполнения различных социальных ролей.

Безусловно, рыночные отношения приводят систему образования к самоорганизации с учетом спроса и предложений на рынке специалистов, но интересы государства и общества в целом требуют определенного порядка, системности и качества подготовки специалистов для более эффективного удовлетворения потребностей общества. По данным Центра проблем высшего и непрерывного образования при Кыргызской академии образования, принятая в Кыргызстане концепция непрерывного образования призвана решить проблемы на основных направлениях социально-экономического и культурного развития страны. Образование взрослых направлено на компенсацию упущений предыдущей

подготовки либо на пополнение знаний в связи с новыми социальными и профессиональными требованиями.

Система непрерывного образования охватывает все больше взрослого населения страны и включает сеть соответствующих учреждений, разнообразные образовательные программы, управляющие структуры, осуществляющие поддержку со стороны государства и общественных организаций. Все большое количество молодежи получает так называемое «второе» или даже «третье» высшее образование, некоторая часть взрослого населения занята образованием в свободное время.

Однако лишь незначительная часть предлагаемых образовательных программ связана с видами творчества, с искусством и культурой. Это, например, факультет повышения квалификации и ассистентура-стажировка в Кыргызской национальной консерватории (музыкальное образование взрослых), аспирантура в Национальной академии наук (культурология), аспирантура искусств в Национальной академии художеств Кыргызстана им. Т. Садыкова. В последнее время появились организации, предоставляющие услуги обучения некоторым видам художественного образования взрослых – это танцевальные студии, студии, специализирующиеся на обучении прикладным видам искусств – батику, работе по войлоку, вышиванию, кураку (пэчворку), чию.

Статья 24 Закона КР «Об образовании» вносит понятие дополнительного образования взрослых. Следует отметить и появление в последнее время межгосударственных модельных законов СНГ, регулирующих отдельные аспекты системы образования взрослых (Модельный закон «Об образовании», ст. 1.3, 3.3).

Можно констатировать, что сегодня в образовании взрослых отсутствует единая государственная политика, а также управленческие и координирующие структуры, слабо разработан педагогический аспект. Существующие формы обучения взрослых организационно и административно находятся в различном подчинении, изолированы друг от друга. Вопросы и проблемы образования взрослых слабо освещаются в средствах массовой информации.

В настоящее время подготовлен пакет документов на внесение изменений и дополнений в Закон «Об образовании» в части, касающейся образования взрослых. Документы были направлены в Правительство КР в 2009 г.

Между тем, развитие системы образования взрослых тесно связано с трансформационными процессами, происходящими в обществе в начале XXI века, что можно заметить по ряду проявлений:

- возникновение образовательных инициатив в отношении социально-незащищенных категорий взрослого населения, что способствует снятию напряженности и сохранению стабильности;

- возникновение инициативных проектов регионального уровня, основанных на социальном партнерстве (образовательное учреждение, НПО, бизнес-структуры, органы власти);

- увеличение числа курсов для взрослых различного направления и содержания.

В целом система образования взрослых в Кыргызстане находится на стадии становления, которая характеризуется целым рядом противоречий:

- не развивается теория образования взрослых, слабо развивается практика обучения взрослых;

- в условиях жесткой конкуренции учреждения образования взрослых ускоренно развивают контент образовательных услуг, однако это подчас сопровождается неудовлетворительным качеством обучения, что наносит ущерб самой идее и имиджу образования взрослых;

- образование взрослых, которое обязано демонстрировать мобильность и гибкость, на практике тормозится нормативно-правовым обеспечением, которое ориентировано на формальное образование. Зачастую методы, формы, технологии вузовской системы, системы повышения квалификации переносятся в неформальную среду обучения;

- система непрерывного образования взрослых сегодня в основном представлена формальным образованием.

С учетом таких характеристик системы образования взрослых, как мобильность, нацеленность на развитие ключевых компетенций, обеспечивающих успешность в реализации возможностей личности, социализацию в новой профессиональной среде, следует развивать в Кыргызстане компонент художественного образования взрослых.

3.3. Этнопедагогика

Важнейшим средством художественного образования в последние годы стало традиционное искусство древних номадов (музыкальное, сказительское исполнительство, декоративно-прикладное искусство), которое несет в себе большой философский, эстетический и этический потенциал. Приобщение к традиционному

искусству осуществляется через этнопедагогизацию художественного образования – как формального, так и неформального. В данном контексте под этнопедагогизацией имеется в виду организованный процесс интеграции лучших традиций образования и воспитания народной культуры в сочетании с достижениями современной педагогической науки и современными технологиями.

Этнопедагогика также является потенциальным инструментом разрешения проблем, происходящих в процессе глобализации, - таких, как унификация культур и замена национальных культур массовой культурой. Утверждается, что моноэтническое направление этнопедагогики играет важную роль в сохранении национальной идентичности, а полиэтническое направление служит инструментом разрешения межнациональных противоречий и формирования толерантности.

Такие принципы традиционного искусства, как целостность, коллективность, преемственность, природосообразность, синкретичность, позволяют приобщать новое поколение к культуре народа адекватно его традициям. Традиционное искусство приобщает к духовным ценностям, способствует социокультурной адаптации, учит противостоять негативным влияниям глобализации. Этнопедагогизация содержит три взаимодействующих компонента: 1) изучение культуры и искусства народа; 2) учет индивидуальных и возрастных особенностей детей, их потребностей и интересов; 3) создание условий для их творческого развития и самовыражения.

Во многих общеобразовательных школах Кыргызстана этнопедагогический компонент включен в программу «Музыка», имеется коллекция кыргызских традиционных музыкальных инструментов, народных праздничных костюмов. Кроме того, в школах, ссузах и вузах действуют музыкальные, танцевальные коллективы, в которых отражена та или иная художественная культура, прежде всего, культура титульной нации, открыты секции декоративно-прикладного мастерства. Культурное наследие также включено в программы подготовки студентов высших учебных заведений.

В 1990-2000-е гг. открылись общественные фонды, образовательные учреждения, основным компонентом деятельности которых является этнопедагогика и проверенные веками принципы индивидуальной передачи знаний и навыков «от учителя к ученику».

Сегодня, в условиях глобальной нивелировки национальной идентичности, эти знания, не зафиксированные и не востребованные современным обществом, могут остаться невостребованными, тем самым нарушается непрерывность

информационного потока между поколениями. Личностно-ориентированный подход, который издревле исповедует народная педагогика и усилиями общества и государства возрождается сегодня, позволяет воспитывать носителя культуры, способного воспроизводить, развивать и передавать ее в будущее – в XXI век, тем самым во всей полноте реализуя свои творческие возможности.

4. ПРАКТИЧЕСКИЕ ПРИМЕРЫ

Введение

Раздел состоит из нескольких неструктурированных кейсов, представляющих собой практические примеры формальной и неформальной организации художественного образования, в том числе нестандартных решений в этой области. В данном разделе представлены несколько успешных проектов, реализованных в Кыргызстане образовательными организациями, имеющими мандат формального (основного) и неформального (дополнительного) художественного образования. Проекты имеют различную историю, фокусные группы, цели, средства и методику, но, как можно убедиться ниже, во всех случаях художественное образование или его элементы являются фактором развития творческих возможностей детей, молодежи и взрослых, вступивших в новые социокультурные, экономические и техногенные условия XXI века.

В системе художественного образования дети и подростки, в том числе с ограниченными возможностями здоровья, получают разностороннее эстетическое воспитание, развивают индивидуальные творческие способности, утверждаются в социуме. Трендом последних двух десятилетий является возрождение культурно-национального самосознания титульной нации, в связи с этим в последние годы возрос интерес к прикладному народному творчеству (фольклорно-этнографические кружки), к традиционному инструментарию кыргызов (фольклорные ансамбли).

В то же время набор данных кейсов и другие примеры показывают, что художественное образование, особенно во взрослом контингенте, еще не стало духовным стержнем общества, одним из ключевых моментов его устойчивости и безопасности в XXI веке.

4.1. ФОРМАЛЬНОЕ ХУДОЖЕСТВЕННОЕ ОБРАЗОВАНИЕ

4.1.1. Художественное образование в школе

Гимназия-комплекс №70 г. Бишкек

Гимназия-комплекс №70 – одно из лучших образовательных учреждений в столице Кыргызстана, здесь разрабатываются и внедряются новые методики художественного образования, нацеленные на подготовку детей и подростков к новым социокультурным условиям. Так, в рамках утвержденной программы в гимназии реализуется расширенный курс изобразительного и театрального искусства. В 1994 г. кружок рисования (преподаватель Павел Ва-Ю-Цай) был превращен в ремесленно-художественную мастерскую, показ сказочных костюмов, изготовленных руками кружковецв, сюжетно обыгрывался и стал обретать черты театра миниатюр. Руководитель театрального кружка Л. Очкина пригласила опытные кадры: Н. Коваленко и Л. Глотову (режиссеры), И. Мухину (сценарист, режиссер), А. Фебенчук-Щеглову (хореограф), Ю. Фебенчука (музыкальный руководитель), Х. Исмаилову (зав. литературной частью, сценарист), Г. Гапарову (сценарист), О. Жигулеву (актриса Государственного Русского драматического театра, с 2003 г. руководитель кружка). Театр получил название «Рампа».

Популярность «Рампы» привела к организации в гимназии другой студии – Детского экологического театра «Адонис», состоящего из учебного и постановочного подразделений. В учебный класс студии принимаются дети 7-16 лет, которым предлагаются психологический тренинг, занятия по актерскому мастерству и образному мышлению, сценической речи, пластике, ритмике, вокалу. При успешном обучении студиец переходит в постановочную группу и принимает участие в подготовке спектаклей. В Положении о театре отмечается: «Школьный театр имеет возможность работать с постоянной аудиторией, а значит, способен оказывать перманентное воздействие на ученический коллектив школы. Это предъявляет к художественному уровню спектаклей самодеятельного театра достаточно высокие требования». В этой связи создан художественный совет театра «Адонис».

Большая часть спектаклей поставлена в жанре мюзикла, в котором серьезные драматургические задачи сочетаются с выразительными средствами различных искусств: музыкального, драматического, хореографического. Специфика жанра вписывается в задачи общеобразовательной школы по эстетическому воспитанию

учащихся: детская аудитория воспринимает глубокие жизненные проблемы, знакомится с классикой, с видами искусства. С взрослением школьников-актеров появились постановки по пьесам А. Чехова, Ф. Достоевского, есть спектакли и на сюжеты сказок, но принцип работы един: «вникай во все, учись всему». Юные актеры дорабатывают сценарий, сочиняют тексты песен, готовят костюмы и декорации. Так театр решает свою главную задачу: научить ребенка познавать мир, освоить азы общения, освободиться от стрессов, раскрыть и развить свои творческие способности.

В 2005 г. педагогами гимназии №70 совместно с музыкально-общественным фондом «Симфония Ала-Тоо» реализован проект «Экология духовности – диалог культур», частью которого стало создание Детского камерного оркестра и постановка концертов-спектаклей. Поставлено два музыкальных спектакля - «Первая скрипка» Т. Владимировой и «Легенда о сердечном огне» Р. Марковой. Участники проекта Н. Рахмадиева и К. Касенов (режиссеры), В. Агибалова (художественный руководитель Детского оркестра), Г. Щекарева (хореограф), Ш. Жайлобаев (художник), Ю. Фебенчук (музыкальное оформление).

Реализация проектов убедила в том, что влияние театрального и музыкального искусства на формирование важнейших качеств личности неоценимо. Положительные эмоции, вызванные искусством, контроль над физической формой, коммуникабельность отразились не только на качестве исполнения, но и на психофизическом состоянии детей. Они, как правило, легче других переносят эмоциональные перегрузки, быстрее адаптируются в незнакомой среде, познают мотивацию другого человека, учатся видеть мир во всей его полноте и понимать истинную ценность явлений мировой культуры.

Примечание. В репертуаре театров гимназии №70 мюзиклы «Звуки музыки» Р. Роджерса, «Затерянный в звездах» К. Вайля, «Моя прекрасная леди» Ф. Лоу, «Вестсайдская история» Л. Бернстайна, «Юбилей» А. Чехова, водевиль «Беда от нежного сердца» Ф. Сологуба, «Мальчики» - сцена из романа Ф. Достоевского «Братья Карамазовы», фрагменты из «Ромео и Джульетты» У. Шекспира, сцены из «Мертвых душ» Н. Гоголя, «Моцарт и Сальери» из маленьких трагедий А. Пушкина, фрагменты из романа Ч. Айтматова «И дольше века длится день…», мюзиклы собственного сочинения «Королевство красок», «Новогодняя пропажа», «Страна Витаминия», «Волшебный бал», «Три медведя», «Заговор против Снегурочки», «Новые приключения в Простоквашино» (по мотивам сказок Э. Успенского), «Сквозь время» (показан на II Российском фестивале детских экологических театров

в г. Саратов, Россия, в 2001 г.). Постановки «Правила дорожного движения», «О пожарной безопасности» учат детей навыкам безопасности.

Средняя общеобразовательная школа №2 им. Н. Пржевальского г. Каракол Иссык-Кульской области

В СШ №2 им. Н. Пржевальского (директор Н. Ищенко) уделяется большое внимание эстетическому воспитанию и художественному образованию детей и подростков, в связи с чем, в 2005-2006 и 2006-2007 учебных годах на базе 2-3 класса школы проводился педагогический эксперимент «Развитие креативности ребенка на уроках музыки в общеобразовательной школе» (руководитель Альмира Ахмедова). Цель эксперимента – активизация художественно-творческих навыков и креативности детей. При этом соблюдались следующие условия: учитель музыки – творческий лидер, понимающий художественное назначение дополнительных уроков; стержень каждого урока музыки – свободные творческие проявления ребенка, организуемые специальными творческими заданиями.

Творческие задания были следующими: ритмопластика, звукографика, нахождение ассоциаций (с природой, репродукциями, литературой, с жизненными ситуациями), загадко-творчество (отгадать, сочинить загадку), музыкально-дидактические игры, импровизация на музыкальных инструментах, досочинение мелодий и др. В рамках эксперимента проводились анкетирование, диагностика, занятия по два часа в неделю (на классном часе), отслеживание роста знаний и навыков у детей по следующим компонентам: музыкальное восприятие, слушательские умения, уровень музыкальной информированности и креативности, активность на уроке, выполнение творческих заданий.

Опыт показал, что творческие задания развивают в детях способность замечать выразительные свойства предметов и явлений, создают творческую атмосферу, развивают образно-ассоциативное мышление, художественное воображение. В результате гипотеза эксперимента «Уроки музыки, построенные на системе специальных творческих заданий, способствуют развитию креативности детей», подтвердилась. По итогам эксперимента сделаны выводы и даны практические рекомендации.

Авторские школы академика А. А. Салиева

Говоря о вкладе в развитие инновационных методик в школах Кыргызстана, следует назвать научную и организационную деятельность академика Национальной академии наук КР, доктора философии А. А. Салиева, автора ряда трудов по эстетике, теории искусств, психологии творчества и восприятия и др. В 1987 г. он инициировал создание двух авторских школ (Тонской и Кереге-Ташской) Иссык-Кульской области с углубленным изучением музыки, в которых апробирована одна из первых инновационных программ эстетического образования в Кыргызстане.

В основу концепции расширенного музыкального обучения в общеобразовательных школах взяты некоторые положения венгерского композитора и педагога Золтана Кодаи. Согласно этой концепции, музыка, во-первых, вводилась в число ведущих школьных дисциплин, становилась обязательной для всего контингента учащихся школы; во-вторых, музыка представляла собой не один предмет, а комплекс дисциплин, которые должны были изучать как в групповом, так и в индивидуальном порядке во всех классах, в-третьих, занятия музыкой осуществлялись на основе современных методик, ориентированных на развитие психологической культуры учащихся и повышение общего уровня интеллектуального развития.

В авторских школах ежедневно проходят уроки музыки (пение, хор, элементарная теория музыки, музыкальная литература, игра на музыкальных инструментах). В разное время в школах работали ведущие музыканты и педагоги: историк хореографического театра, д-р Р. Уразгильдеев, хормейстер А. Нурматов, гитарист Н. Джекшембаев, пианистка и музыковед К. Надыршина, философ А. Кузнецов и др. Школы успешно функционируют до сих пор.

Система, введенная А. Салиевым в конце 80-х годов, дала конкретные практические результаты — значительно возрос общий и культурный уровень учащихся, многие выпускники школ успешно продолжали учебу в средних специальных и высших музыкальных учебных заведениях республики, а некоторые уже сами преподают музыкальные дисциплины в школах, в которых в свое время учились сами.

Президентская детская академия «Алтын-Шаты»

ПДА «Алтын-Шаты» представляет собой общеобразовательную школу (подготовительный класс – 11 класс) гуманитарно-эстетического направления с углубленным изучением английского языка. Создана в 1999 году народной

артисткой Кыргызской Республики, профессором Полиной Цокуренко в целях внедрения альтернативных авторских методов обучения искусству и общеобразовательным предметам, повышения возможности международного культурного обмена для одаренных детей и молодежи.

Особенность Академии – единство общеобразовательного и музыкального воспитания, что дает возможность получать два образования параллельно. В первую программу обучения в ПДА входят все общеобразовательные предметы, во вторую – предметы эстетического направления: музыка, живопись, хореография, театр, хор, вокал, активное приобщение к творчеству. В рамках академии существует музыкальная школа, где дети имеют возможность заниматься на различных инструментах (фортепиано, скрипка, национальные инструменты). У детей есть возможность заниматься музыкой как для себя, так и с целью стать профессиональными музыкантами.

Инновационная особенность академии – наличие «Детской филармонии» (ежемесячные лекции, концерты), приобщающей учащихся к искусству музыки. На занятиях «филармонии» дети знакомятся с яркими образцами музыкального и художественного творчества, к выступлениям в концертах привлекаются лучшие артистические силы Кыргызстана. Звучит классическая музыка, джаз, эстрадная музыка. «Детская филармония» позволяет решить наиболее важные в культурном и психологическом отношении вопросы.

Инновационные методики, дифференцированный подход к учащимся, высокий профессионализм педагогов позволил этому учебному заведению занять достойное место в образовательной системе Кыргызской Республики. Воспитанники академии неоднократно становились лауреатами республиканских и международных конкурсов в Италии, Израиле, Франции, Швейцарии, Турции, Польше. Большой резонанс имели гастрольные концерты наших учащихся в Стамбуле, Анкаре, а также во Дворце Наций ООН в Женеве. Ежегодные выступления детей с отчетными концертами в Национальной филармонии, на телевидении, радио стали традицией академии.

Кроме того, на международном конкурсе детского рисунка в Индии (Шанкар) учащиеся академии завоевали серебряную и бронзовую медали. На республиканских олимпиадах по корейскому языку они ежегодно завоевывают призовые места.

4.1.2. Среднее профессиональное образование

Кыргызское государственное музыкальное училище им. М. Куренкеева

КГМУ им. М. Куренкеева – старейшее среднее музыкальное учебное заведение в республике, имеющее большие традиции и впечатляющие результаты. Выпускники училища, начиная с имен известных композиторов К. Молдобасанова и М. Абдраева, окончивших его в 40-е годы, внесли большой вклад в развитие национальной музыкальной культуры. Вместе с тем руководство учебного заведения (директор – народный артист КР, профессор Т. Мураталиев) уделяет большое внимание художественно-эстетическому образованию и воспитанию учащихся. В 2007 г. при содействии Посольства США в КР здесь создан Центр американской музыки с широким кругом проектов, в 2008 г. открыт авторский класс заслуженного артиста КР Н. Нышанова по традиционным духовым инструментам.

В 2005-2006 учебном году. здесь был проведен педагогический эксперимент в виде развивающих занятий «Стимулирование творческого воображения методом визуализации музыки» (в эксперименте Л. Куртыниной участвовали также учащиеся Республиканской средней специальной музыкальной школы им. М. Абдраева (РССМШИ)).

Задачами экспериментальных занятий явились повышение уровня интереса к музыке и живописи, активизация внимания, фантазии, творческого воображения, аналитических способностей учащегося. В РССМШИ экспериментальные занятия проводились в виде уроков музыкальной литературы, в КГМУ – на внеурочных занятиях (классных часах). В процессе опыта ребятам были предложены для прослушивания пьесы Чайковского, Мусоргского, Шумана, Свиридова, Веберна, Хиндемита, Молдобасанова, Бегалиева, которая «зарисовывалась» с сочинением собственного названия. Рисунки детей стали своеобразным визуально-фиксированным «документом», позволяющим: с одной стороны, судить о глубине восприятия музыки, а с другой – о типологических особенностях личности учащегося. На вопрос о том, что дают такие занятия, ребята отвечали: приобретение дополнительных знаний в области культуры, искусства, расширение эстетического кругозора, релаксация, способствующая открытию новых мыслительных возможностей, разнообразие в учебном процессе, познание самого себя.

В результате эксперимента сотрудничество педагога и учеников сделало последних добровольными и заинтересованными единомышленниками, равноправными участниками педагогического процесса. Учитель, опираясь на

демократический стиль общения, поощряет фантазию, ассоциации, стимулирует зарождение оригинальных идей, доверяет творческим силам и способностям детей. Учащиеся овладевали навыками, приемами творческого решения задач, учились анализировать, делать обобщения, они проявили заметную активность в постановке художественных задач и их решении.

4.1.3. Высшее профессиональное образование

Кыргызская национальная консерватория

Первый музыкальный вуз в Кыргызстане создан вскоре после обретения Независимости – в 1993 г. (инициатор создания и ректор – народный артист КР, профессор М. Бегалиев), предпосылки к этому времени – наличие богатого народно-профессионального искусства; композиторская школа, профессиональная исполнительская культура.

Кыргызская консерватория — это и образовательное учреждение, и концертная площадка, и научно-методический, культурный центр. В КНК функционируют камерный оркестр, ансамбль комузистов, хор, ансамбль скрипачей, джазовая группа «Соленые орешки». В 2000 г. под эгидой Мэрии г. Бишкек на базе консерватории создан Духовой оркестр, в 2005 г. – Большой симфонический оркестр, в 2009 г. – Оркестр кыргызских народных инструментов. Консерватория — единственный вуз, в котором высшее образование могут получить люди достаточно редкой профессии: балетмейстеры, и в то же время представители самой популярной профессии — артисты музыкальной эстрады, так что потребности страны в кадрах высшей музыкальной квалификации удовлетворяются практически полностью.

Консерватория воспитала более тысячи высококвалифицированных кадров, они работают во всех театрально-концертных организациях, музыкальных учебных заведениях нашей страны. В вузе обучаются студенты не только из Кыргызстана, России, Казахстана, но и из Китая, Южной Кореи. Выпускники консерватории стали у себя на родине известными солистами, авторами первых опер, симфонических произведений, учебников. Иностранные студенты обогащают свои знания представлениями о нашей культуре, изучают кыргызский язык.

Профессора и доценты КНК – виднейшие музыканты страны: народные артисты СССР, Кыргызской Республики, лауреаты Государственной премии Кыргызской Республики имени Токтогула, заслуженные артисты и деятели культуры КР, отличники образования, кавалеры орденов и медалей, лауреаты

международных и республиканских конкурсов музыкантов-исполнителей. Среди них А. Джумахматов, М. Темирбеков, К. Сартбаева, Т. Сейталиев, У. Полотов, С. Юсупов, П. Цокуренко, З. Нарынбаева, З. Слензак, З. Мамбеталиев, К. Айтыгулов, Э. Шаршенбаев, Ч. Шалтакбаев, К. Дюшалиев, Е. Лузанова и др.

В Кыргызской консерватории проводятся симфонические, хоровые, камерные концерты, республиканские конкурсы, научно-практические конференции, семинары, выставки, выступают с мастер-классами выдающиеся музыканты из разных стран мира: американский виолончелист с мировым именем Йо-Йо Ма, профессор Московской государственной консерватории Андрей Писарев, профессор Российской академии музыки Аркадий Севидов, д-р Рихард Штойрер (Австрия), профессор Саида Елеманова (Казахстан), джаз-квартет Адама Клиппла, блюзовая певица Коко Йорк (США), виртуозы Луи Склавис и Михаэль Швейзер (Франция), музыканты из Польши. Консерватория сотрудничает с вузами и другими организациями в стране и за рубежом.

Почетными профессорами КНК стали великий писатель и общественный деятель Ч. Айтматов, выдающаяся актриса С. Кумушалиева, московские профессора В. Носина, М. Чайковская, специальный представитель президента России по международному культурному сотрудничеству М. Швыдкой, композитор Т. Саттор (Таджикистан), ректор Национальной академии музыки Казахстана А. Мусаходжаева и др.

В 2000 г. постановлением правительства Кыргызской Республики в г. Ош создан Южный филиал КНК, в 2009 г. – оперно-хоровая студия и подготовительные курсы. Также КНК является головным учреждением в системе музыкального образования, курируя средние специальные музыкальные учебные заведения (Государственное музыкальное училище им. М. Куренкеева, Ошское музыкальное училище им. Ниязаалы, Каракольское музыкальное училище им. Ы. Туманова, РССМШИ им. М. Абдраева).

Среди студентов, ассистентов-стажеров и выпускников КНК сотни лауреатов международных конкурсов, стипендиатов президентских программ «Кадры XXI века», «Алтын Шаты», «Прелюдия». Кыргызская национальная консерватория является культурообразущей институцией, активным ньюсмейкером в музыкальной жизни страны, она открыта для новых реформ системы воспроизводства культурного потенциала, для молодых талантов, желающих стать высокопрофессиональными кадрами во имя развития национальной культуры.

Национальная академия художеств Кыргызской Республики

Создание Национальной академии художеств в Кыргызстане в 1991 году было подготовлено всем историческим ходом развития кыргызского профессионального изобразительного искусства. Академия художеств Кыргызской Республики задумана и открыта как высшее художественное учебное заведение и вместе с тем как творческое и научно-исследовательское учреждение. Уникальность концепции состоит в создании разветвленной многоступенчатой модели художественного непрерывного образования. Многоуровневая структура академии включает ряд компонентов, объединенных единой программой – созданием учебно-методической и научной базы для подготовки художников различных специализаций и искусствоведов в целях дальнейшего развития и выживания художественной культуры в широком культурном пространстве мира.

Национальная академия художеств имеет сложную иерархическую структуру. Начальным ее звеном является художественная школа, где в течение четырех лет (6-9 классы) одаренные дети из разных городов и районов республики получают базовые знания по изобразительному искусству. Всего в структуру Академии входит девять художественных школ в г. Бишкек, г. Ош, с. Наукат Ошской области, в городах Джалал-Абад, Талас, Нарын, Каракол, Баткен, а также в Чуйской области.

Вторая ступень – это художественный четырехгодичный колледж с пятью факультетами, выпускники которых получают диплом о среднем художественном специальном образовании и могут преподавать в специальных и средних школах. Наиболее одаренные выпускники коллежа имеют возможность продолжить обучение в художественном вузе, где углубляются знания и навыки по тем же профилям специализации, а также дополнительно открывавшимся новым специальностям.

Таким образом, за почти два десятилетия из стен академии вышло более 700 специалистов художественного профиля. Это скульпторы, живописцы, дизайнеры промышленной графики, дизайнеры среды, керамики, искусствоведы, сценографы. В 2010 году открылся факультет конструирования и моделирования костюма.

Завершением академической подготовки квалифицированных кадров является аспирантура искусств, где созданы условия для совершенствования мастерства и теоретических знаний выпускников художественного института в целях их дальнейшей творческой и педагогической деятельности. Защитив

выпускную работу, аспиранты получают ученую степень кандидата изобразительного искусства по своей специальности.

В структуру Национальной академии входит научно-исследовательский отдел, целью которого является развитие искусствоведческой науки, обобщение художественного опыта, разработка вопросов истории и теории изобразительного искусства республики.

Важным подразделением Национальной академии художеств является научно- методический Музей под открытым небом, фонды которого составляют станковую и декоративно-парковую скульптуру, созданную в результате ежегодных (с 1984 г.) республиканских и международных симпозиумов скульпторов. Музей является уникальной учебной и научно-методической базой для подготовки художников и искусствоведов, создает необходимую для творческого общения эстетическую среду.

Формирование структуры Национальной академии художеств шло поэтапно. В 1991 году был открыт Государственный художественный высший колледж, в 1995 году он преобразован в Академию художеств. 12 октября 1998 года на Международном форуме художников состоялось официальное учреждение Академии художеств в Кыргызстане как педагогической и научно-творческой организации. На учредительном собрании с участием видных деятелей искусства и художественного образования России, Украины, Казахстана, Узбекистана, Таджикистана, Грузии, Армении, Пакистана были избраны действительные члены-корреспонденты Академии художеств Кыргызской Республики.

Учреждение Академии художеств в Кыргызстане имело широкий международный резонанс. Установлены творческие и учебно-методические контакты с художественными зарубежными вузами и академическими учреждениями: Российской академией художеств, Московским художественным институтом имени В. И. Сурикова, Санкт-Петербургским институтом живописи, скульптуры и архитектуры им. И. Е. Репина, Пакистанским высшим государственным колледжем, Стамбульским государственным университетом, а также академиями художеств и художественными вузами государств Центральной Азии.

Общим принципом профессионализации в Академии является овладение методом и богатым опытом реалистического изобразительного искусства, а также изучение мировой художественной культуры и основ гуманитарных наук. Учебные планы и программы предметных комплексов на каждой ступени разрабатываются с

учетом общих задач художественного непрерывного образования и нравственного духовного воспитания будущих мастеров искусства.

Образовательная программа «Кадры XXI века»

Президентская образовательная программа «Кадры XXI века» существует с 1992 года, в ее рамках сотни юношей и девушек обучаются за рубежом. Программа направлена на содействие подготовке, переподготовке и научным стажировкам граждан Кыргызской Республики в ведущих образовательных и научных центрах мира. Участники программы обучаются в лучших университетах Турции, Германии, Российской Федерации, Австрии, Австралии, США, Великобритании, Китая, Индии, Малайзии, Южной Кореи, Италии, в том числе по программам эстетического цикла. Практически все, кто прошел такой курс обучения, являются лауреатами премий международных конкурсов (Э. Атагельдиев и К. Кошоева, Г. Токтошева, Ч. Торобеков, А. Токталиев, А. Сыдыков, Ж. Раимбекова, А. Текенова, Т. Жакшылыков и Э. Асанкулова, Ж. Ысманов).

В рамках программы «Кадры XXI века» с целью поощрения творчества юных талантов и содействия профессиональному становлению творческой индивидуальности одаренных детей и молодежи в области культуры и искусства присуждаются стипендии «Прелюдия», «Алтын шаты» и «Үмүт».

4.2. НЕФОРМАЛЬНОЕ ХУДОЖЕСТВЕННОЕ ОБРАЗОВАНИЕ

4.2.1. Традиционная система художественного образования

Общественный фонд поддержки акынов-импровизаторов «Айтыш»

Фонд «Айтыш» создан в 2002 году (директор Садык Шер-Нияз) в целях возрождения древнего искусства төкмө-акынов. Здесь с юными талантами занимались такие выдающиеся акыны-усталар, как Тууганбай Абдиев, Аширалы Айталиев: оттачивали технику игры на комузе и поэтической импровизации, проводили состязания по айтышу. Сейчас их сменили повзрослевшие ученики. Деятельность любой методики можно оценить только по результатам, а они в «Айтыше» впечатляют: благодаря фонду в стране появилась целая плеяда молодых акынов, среди которых Элмирбек Иманалиев, Женишбек Токтобеков, Амантай Кутманалиев, Азамат Болгонбаев, Аалы Туткучев. «Айтыш» является организатором

ежегодного республиканского и международного акынского состязания, а также спонсором публикации поэтических книг, искусствоведческих монографий и т.д.

Один из проектов ОФ «Айтыш» – литературный клуб «Калемгер», который организует ежегодные конкурсы молодых писателей, поэтов и драматургов. Почти во всех средствах массовой информации работают питомцы «Айтыша», активно занимаются творчеством. Как только в историческую ночь с 7 на 8 апреля 2010 года вновь заработало национальное телевидение, именно «айтышевцы» писатель Шайырбек Абдырахманов и редактор Мирлан Самыйкожо первыми обратились к людям.

В 2004 году в связи с провозглашением искусства кыргызских акынов-импровизаторов и сказителей Шедевром мирового устного нематериального наследия человечества Садык Шер-Нияз удостоился особой благодарности Генерального директора ЮНЕСКО Коичиро Мацууры за вклад в мировую культуру.

- Садыку Шер-Ниязу удалось вернуть общественный интерес к искусству акынов в самом начале Третьего тысячелетия, - говорит заслуженный деятель культуры Кыргызстана, этномузыковед Балбай Алагушев. – После того, как сто лет назад ушли в небытие великие акыны Женижок, Токтогул, Барпы, Тоголок Молдо, и потом, когда импровизаторы были единичным явлением, это искусство понесло большой урон. Теперь мы видим рождение новых звезд и стремительный рост мастерства в этой области.

ОФ «Айтыш» возродил акынское искусство, вернув его в разряд популярного, всенародно любимого и почитаемого жанра. Акынская поэзия – мощный инструмент просветительства, пробуждения критического сознания, свободы слова и демократии.

- Акыны – огромная моральная сила общества, - говорит Садык Шер-Нияз. – Акын зорок душой, он пропускает через свое творчество все полнокровие жизни: радость, боль, святой гнев народа. Азамат, Аалы, Темирбек, Женишбек в трагические дни апреля 2010 г. смогли успокоить народ. Мы хотим, чтобы талант творил в интересах общества, и гордимся, что акыны из «Айтыша» не участвуют в кампаниях поддержки политических партий или президентов, а остаются верными сыновьями своего народа. Они открыли новую эру в акынском искусстве, внесли свою лепту в признание акынского творчества Шедевром Мирового Нематериального Наследия.

Испокон веков акын был совестью народа, его правдой, его голосом. Акыны-импровизаторы внесли неоценимый вклад в развитие духовной культуры

кыргызского народа и тем заслужили общенациональное признание. Своей гражданской позицией и яркими гранями мастерства акыны, получившие путевку в жизнь в фонде «Айтыш», подняли на новую высоту устное народное творчество, имеющее многовековую историю.

Акынское и сказительское искусство, при всем их различии, уходит корнями в древнейшую историю, поэтому в планах фонда «Айтыш» международный конкурс сказителей эпоса «Манас». Основная цель конкурса – выявить истинных манасчы, готовых когда-нибудь сравниться с такими великими сказителями, как Саякбай, Сагынбай, Балык, Найманбай, Мамыркан молдо. «Мы выберем манасчы нашего поколения, манасчы XXI века, потому что современный Кыргызстан без «Манаса» и манасчы представить невозможно», - говорит Садык Шер-Нияз.

Центр традиционной музыки «Устатшакирт»

Общественное объединение «Центр “Устатшакирт”» («Учитель – ученик») создан в Кыргызстане в 2005 г. в рамках Программы «Инициатива Ага Хана в области музыкального творчества в Центральной Азии» (ACMICA) Траста Ага Хана по Культуре. Задача центра (директор Р. Сырдыбаева) – возрождение древней методики преподавания, где учитель и ученик объединены в одном творческом процессе. Такой тесный контакт позволяет увеличить объем преподаваемого материала, усилить работу над исполнительским стилем и эстетически влиять на ученика.

Опытные мастера Самарбубу Токтакунова, Нурак Абдрахманов, Зайнидин Иманалиев, Намазбек Уралиев, Нурланбек Нышанов, Кенже Кубатова и молодые педагоги Азамат Отунчиев, Акылбек Касаболотов, Залина Касымова на основе уникальных авторских методик, используя традиционную систему передачи знаний, работают с юными талантами, ведут занятия по классам комуз, кыл кыяк, чоор, сыбызгы, чопо чоор, темир ооз комуз, жыгач ооз комуз, традиционный вокал, инструментальный ансамбль. Центр имеет филиалы в областях республики.

Успехи возрожденного традиционного метода «учитель – ученик»: ансамбль «Жаш тилек» и солист Токтобек уулу Канат (руководитель З. Иманалиев, Кочкорский район) получили Гран при и Золотую медаль на Международном детском фестивале-конкурсе в Стамбуле, Турция (2005), в июне 2006 г. Гран при этого же фестиваля также достался ученику филиала центра в с. Семеновка Иссык-Кульского района Шарипбек уулу Расулу. В 2006 г. в рамках Первого всемирного

фестиваля эпосов народов мира в Бишкеке состоялся концерт учеников центра «Устатшакирт».

Другое направление деятельности центра – концертное, популяризация традиционного искусства. Преподаватели центра в составе фольклорной группы «Тенир-Тоо» с успехом выступают в десятках стран мира, а также в Бишкеке и Ошской области. Художественный руководитель центра и «Тенир-Тоо» – заслуженный артист Кыргызской Республики Нурланбек Нышанов.

В 2007 г. совместно со Швейцарским Бюро по сотрудничеству и Министерством культуры и информации Кыргызской Республики центр «Устатшакирт» реализовал проект «Традиционные инструменты – юным талантам». В проекте были запланированы: изготовление 150 традиционных кыргызских музыкальных инструментов силами мастеров центра и других усталар; организация и проведение выставки музыкальных инструментов и изделий прикладного творчества. Инструменты в эксклюзивном исполнении 16 мастеров из лучших природных материалов были переданы девяти детским музыкальным школам и коллективам из пяти областей Кыргызстана.

В 2008-2009 гг. центр совместно с Программой поддержки искусства и культуры Швейцарского Бюро по сотрудничеству в КР осуществил проект «Музейные субботы: роль искусства в эстетическом воспитании подрастающего поколения». Место проведения музейных концертов и встреч с исполнителями, манасчы, художниками и искусствоведами – Национальный музей изобразительных искусств им. Г. Айтиева в столице, г. Каракол, с. Кереге-Таш Ак-Суйского района. Одна «музейная суббота» включала лекцию-концерт силами известных музыкантов и педагогов Кыргызстана, мастер-класс для школьников (игра на традиционных музыкальных инструментах), консультации специалистов по эстетическому воспитанию для учителей.

В результате деятельности центра «Устатшакирт» активизировалось участие талантливой молодежи Кыргызстана в концертной, фестивальной, семинарской деятельности на разных уровнях и в разных странах. В настоящее время в центре создаются новые учебники по музыке для общеобразовательных школ на основе традиционной педагогики.

4.2.2. Детские музыкальные школы, художественные школы и школы искусств

Детская школа искусств №4 г. Бишкек

ДШИ №4 создана в 1967 г. как музыкальная школа с количеством учащихся в 100 человек. С 1981 года школа стала постоянным участником и призером городских и республиканских конкурсов, удерживая звание «Образцовой» (директор Татьяна Масиевская). Почти все ее выпускники без труда поступали в средние и высшие учебные заведения. Педагоги неоднократно были командированы в культурные центры СССР для обмена опытом.

В 1989 г. школа получила статус школы искусств, это позволило добавить к имеющимся фортепианному, струнному, духовому, отделению традиционных инструментов – хореографическое, театральное, эстрадное отделения и отделение изобразительного искусства. При школе действует «Театр песни», где силами учеников поставлены спектакли «Поезд детства», «Витамин роста», «В гостях у сказки», «Волшебник Изумрудного города», а также вокальные группы «Жебе», «Адис», группа спортивных танцев, хор, победивший на многих конкурсах, ансамбль классической хоровой музыки, ансамбль комузистов (в 2010 г. успешно выступил на фестивале в Венгрии).

Педагогами школы, в том числе молодыми, разрабатываются и внедряются авторские методики, проводятся инновационные семинары, дополнительно к основной программе проводятся концерты-лекции для учащихся, тематические утренники. Коллектив считает, что ученики должны не только исправно посещать занятия, но и часто выступать на сцене, записываться на телевидении, делиться своим искусством с людьми разных профессий.

Слоган ДШИ № 4 – «Школа, в которой талантливы все». Юные солисты выступают с Большим симфоническим оркестром имени А. Джумахматова, Большим симфоническим оркестром Мэрии г. Бишкек. Нередко коллективы школы выезжают за пределы республики, совершают концертные туры по Кыргызстану.

Ученики школы – участники и победители ежегодных городских конкурсов юных талантов, «Поющие голоса Кыргызстана», республиканского конкурса «Талантка таазим», республиканского конкурса эстрадной песни «Кыргызстан обондору», международного фестиваля «Земля под белыми крыльями» в г. Мозырь (Беларусь), международного фестиваля «Нури-Умет» в Душанбе (Таджикистан),

нескольких Дельфийских игр государств – участников СНГ, Дней Европы в Кыргызстане и др.

Многие ученики школы стали известными артистами и музыкантами. Артур Чормонов в настоящее время завершает учебу в Кельне, стал лауреатом международных конкурсов скрипачей, дает сольные концерты во многих странах. Братья Притула – основатели популярной поп-группы «Город 312», Айжан Мураталиева – органистка, работающая в Германии, Асема Оморова – дипломант международного конкурса песни «Славянский базар» и т.д.

4.2.3. Центры детского творчества

Национальный центр детей и юношества «Сейтек»

Центр основан вначале как республиканский Дом пионеров по решению обкома комсомола Киргизской ССР в 1936 г. Сначала здесь занимались семь человек, но со временем Дом пионеров начал расти и расширяться, и в 1951 г. во всех городах республики стали открываться городские дворцы пионеров. В 1994 г. Дом пионеров переименован в Республиканский центр детей и юношества «Сейтек». В 2007 г. согласно указу президента Кыргызской Республики центр получил статус национального.

Коллектив педагогов этого уникального учреждения дарит детям радость занятий любимым делом, веселый, полезный и увлекательный досуг. Здесь работают заслуженные учителя и артисты, мастера международного класса, отличники образования Кыргызской Республики (директор Сабира Челпакова, художественный руководитель Эрик Латыпов).

Ежегодно в центре в различных ансамблях, студиях, секциях и кружках занимаются свыше 2-х тысяч детей и подростков в возрасте от 3-х лет. Они учатся танцевать, петь, занимаются изобразительным и прикладным искусством, техническим творчеством, футболом, шахматами, ушу, изучением кыргызского и английского языков, посещают группы подготовки детей к школе.

В центре проводятся спектакли, праздники, конкурсы, международные детские фестивали, концерты для детей и взрослых, олимпиады, спортивные соревнования, выставки детского изобразительного, прикладного искусства и технического творчества. Кроме учебных классов, здесь есть зрительный зал на 650

посадочных мест, оборудованный современной звуковой и осветительной аппаратурой, четыре хореографических класса.

Здесь работают такие ансамбли, как «Ак Шоола», «Шаттык», «Жаш кыял», «Улыбка», «Эдельвейс», «Рахат», а также школы ушу Чжун Дао, «Растишка», курсы «Исток» и др. Творческие коллективы являются дипломантами фестивалей стран СНГ и Балтии, Турции, Болгарии, Индии, Югославии. Они принимали участие в праздновании 850-летия г. Москвы, 300-летия г. Санкт-Петербурга, 3000-летия г. Ош, 1000-летия эпоса «Манас», фестиваль «Славянский базар» в Витебске, Дельфийские игры. Юные дарования получили много призов и наград на международных фестивалях.

На курсах «Исток», созданных для подготовки к школе, ребята занимаются музыкой, рисованием, оригами, учатся чувствовать и понимать природу и красоту. Сотрудничество с родителями позволяет добиться отличных результатов.

Республиканский учебно-методический центр эстетического воспитания «Балажан»

Центр «Балажан» создан по постановлению правительства Кыргызской Республики в 1987 г. Он выполняет важные социальные функции по развитию детского творчества, организации содержательного досуга детей и подростков, профессиональной подготовке, что в конечном итоге направлено как на реализацию личности ребенка, так и на профилактику правонарушений среди несовершеннолетних и предупреждению безнадзорности.

В настоящее время в 145 студиях центра занимаются более 2 тысяч детей в возрасте от 3 до 17 лет. Из них 530 детей-сирот, 42 ребенка-инвалида, 110 – слабослышащие и с задержкой развития речи. В «Балажане» работает творческий коллектив высококвалифицированных педагогов (директор Дария Мусина). Результатом их труда является огромный спрос на услуги центра. Каждый педагог центра работает по своей авторской программе.

С 1999 г. при центре действует «Детский медиацентр», с тех пор у подростков появилась возможность вести издательскую, правовую, журналистскую деятельность, создавать свои телепередачи, выпускать журнал для подростков «Небоскреб – Мунара». В «Балажане» находится единственная в республике Детская картинная галерея. За более чем 20 лет около 35 тысяч детей и подростков получили возможность проявить себя в различных областях творчества. Многие бывшие

воспитанники Республиканского центра стали художниками, мастерами прикладного народного творчества, талантливыми педагогами иностранных языков.

Особое место в работе центра занимает «Школа особых детей-инвалидов», за 10 лет ее существования более 400 детей, которые не могут посещать общеобразовательные и дошкольные учреждения, прошли обучение в центре. Программа «Социальная реабилитация детей посредством искусства» дает ребенку возможность почувствовать заботу, внимание, сопереживание здоровых детей, находящихся рядом (дети с ограниченными возможностями обучаются в одних группах с обычными ребятами).

Ежегодно более 400 участников творческих коллективов центра выступают на международных, республиканских и городских конкурсах и фестивалях. За 10 лет 900 детей и подростков получили почетное звание лауреатов на конкурсах и фестивалях, 70 из них стали дипломантами международных выставок изобразительного искусства в Индии, Чехии, Венгрии, Японии, Германии, Египте, Польше, США, Греции, Китае, Великобритании. Ансамбли народного, бального, современного и восточного танцев неоднократно представляли Кыргызстан на международных конкурсах в Турции, Индии, Туркмении, Казахстане и России.

Филиалы центра работают в с. Боконбаево и в г. Чолпон-Ата Иссык-Кульской обл. Для учащихся и педагогов из других регионов республики центром ежегодно проводятся конкурсы, смотры, семинары, тренинги, мастер-классы, которые помогают поднять на новый уровень их знания и умения, развить творческие способности.

Детский образцовый музыкальный театр «Таберик»

«Таберик» создан в 1957 г. сначала в составе Республиканского дворца пионеров, затем при Мэрии г. Бишкек. В настоящее время в танцевальном театре более 500 творчески одаренных детей от 4 до 17 лет. За эти годы детский музыкальный театр зарекомендовал себя одним из лучших коллективов в Центрально-Азиатском регионе (руководитель Ольга Аракельян). За участие в детских творческих всесоюзных конкурсах, международных юношеских фестивалях, слетах в пионерских лагерях «Артек» и «Орленок» театр награжден премией Ленинского комсомола и званием «Образцовый детский коллектив», дипломом лауреата XXII Всемирного фестиваля молодежи и студентов в Москве, премиями и

дипломами международных конкурсов и фестивалей в России, Швейцарии, Чехии, Турции, Омане.

«Таберик» организует общегородские молодежные праздники, участвует в благотворительных акциях, таких как концерты в детских домах, домах престарелых, благотворительные выступления для детей-сирот и детей-инвалидов. Дважды в год ребята представляют на суд зрителей премьерные спектакли: мюзиклы, шоу, путешествия по сказкам.

В 2001 г. «Таберик» выработал концепцию учебно-воспитательной работы с подростками, которая предусматривает повышение уровня информированности и образованности молодежи в области нравственности, здорового образа жизни, прав человека, экологии. Эта тематика, продиктованная самой жизнью, вылилась в работу над проектами, которые направляли энергию и талант детского творчества в русло полезной деятельности. Эта работа объединила учебный коллектив с большой детской зрительской аудиторией.

Созданы музыкально-хореографические спектакли по профилактике СПИДа для старшеклассников, в театре оперы и балета эти спектакли посетили 40000 школьников г. Бишкека и его пригородов. Проект по профилактике йододефицитных заболеваний подготовлен в форме назидательного музыкального ревю, 18000 школьников и учителей г. Бишкека и Чуйской области побывали на этих представлениях в Русском драматическом театре. К созданию спектаклей театр привлекает молодых специалистов-волонтеров (режиссеры, художники, поэты, композиторы, модельеры, артисты). При театре в разное время работал кружок юных комузистов, создана музыкальная студия.

4.2.4. Центры социальной реабилитации, работающие с детьми, подростками и молодежью

Профессиональный лицей № 43 в с. Жаны-Жер

На базе Профессионального лицея № 43 в с. Жаны-Жер Сокулукского района (директор – Бакыт Мусаева) в 2002-2004 гг. в рамках проекта Национальной комиссии по делам ЮНЕСКО в Кыргызстане «Преодоление бедности через социальную интеграцию маргинальной молодежи и беспризорных детей» создан реабилитационный центр «Ак-Канат» («Белый лебедь»). Цель проекта –

реабилитация беспризорных и безнадзорных детей и подростков, в том числе через художественное образование и воспитание.

Как правило, такие дети и подростки испытали целый ряд травмирующих факторов – физическое и психологическое насилие со стороны взрослых, равнодушие общества к их проблемам, физические трудности, необходимость найти работу, питание и кров, чтобы выжить не только им, но их семьям. Все это оставило глубокий отпечаток на неокрепшей психике детей и подростков. В рамках проекта «Ак-Канат» они получили квалифицированную помощь педагогов, психологов, завершили среднее образование, а также обрели новую специальность.

В ходе работы с контингентом преподаватели отметили острейшую потребность детей в искусстве как носителе прекрасного. Художественный руководитель театра «Сахна», известный режиссер Нурлан Асанбеков оказал содействие проекту в создании при лицее театрального кружка, который в 2005 г. Переименован в Молодежный театр «Оомат».

С 2006 г. При поддержке Программы АКМICA преподаватели центра «Устатшакирт», в рамках своей деятельности по развитию и передаче традиций музыкального наследия новому поколению, дают лицеистам уроки игры на комузе. Учащиеся лицея – среди них и бывшие «трудные» подростки – заинтересовавшись музыкой и актерским ремеслом, расширили свой кругозор, развили креативность мышления, чтобы вернуться к полноценной жизни.

В 2006 г. театром «Оомат» были поставлены спектакль «Комуздун жаралышы» («Рождение комуза») и пьеса «Кыл кыяктын жаралышы» - рассказ о традиционных музыкальных инструментах кыргызов. Режиссер театра и менеджер проекта – стипендиат Президентской программы «Алтын шаты» Илгис Жунусов. Музыкальное оформление спектакля преподавателя центра «Устатшакирт» Нурбека Серкебаева. В его исполнении мелодии комуза, кыл кыяка, ооз комуза, чоора, чопо чоора и сыбызгы дополняют драматургию сценического действия.

Занятия в Молодежном театре позволяют лицеистам освободиться от груза негативного прошлого, оставить страхи, неуверенность и комплексы. Театр позволяет им развить им в себе художественное и эстетическое восприятие. Дети с интересом участвовали в постановках, репетициях, подготовке театрального реквизита и костюмов.

Примечание. Постановки Молодежного театра «Оомат» (на государственном языке): 2005 - «Двенадцатая ночь» У. Шекспира, 2007 - «Шырдакбектин боз жоргосу» («Скакун Шырдакбека») по мотивам эпоса, 2008 – «Дамбыр-таш» по

мотивам эпоса, 2009 - «Олжобай менен Кишимжан» («Олжобай и Кишимжан»), эпическое сказание, 2009 - «Кызыл алма» («Красное яблоко») Ч. Айтматова, 2010 - «Кыл кыяктын жаралышы» («Рождение кыл кыяка») по мотивам эпоса.

Реабилитационный центр «Үмүт-Надежда»

Особое место в системе художественного образования занимают реабилитационные центры, организующие обучающие и релаксационные курсы для детей с ограниченными возможностями с элементами художественного воспитания. К ним относится Детский реабилитационный центр «Үмүт-Надежда», созданный в 1989 г. в рамках советского Детского фонда (председатель правления ДРЦ Карла-Мария Шелике, заместитель председателя Игорь Шелике). Цель ДРЦ – интеграция детей-инвалидов в общество и подготовка их к нормальной жизни, центр работает с детьми, которых принято считать «необучаемыми» и потому без поддержки обреченными на одиночество.

Сегодня центр включает три интегративных детских сада в г. Бишкек, с. Кок-Жар и с. Орнок на оз. Иссык-Куль, школу, учебно-производственные мастерские «Центр Януша Корчака», где те, кто, повзрослев, решил остаться в центре, получают профессиональное образование. Для выпускников ДРЦ создано общественное объединение «Социальная деревня Манас», здесь они могут жить и работать, вести достойный образ жизни. Таким образом, в центре «Үмүт-Надежда» в разное время воспитываются, учатся и работают до 75 человек от 2 до 25-30 лет, в том числе с тяжелыми медицинскими диагнозами.

За 20 лет в ДРЦ «Үмүт-Надежда» многие дети, ранее считавшиеся «необучаемыми», получили возможность перейти в специализированные или общеобразовательные школы, получать высшее образование (Американский университет в Центральной Азии, Технический университет). Это стало возможным потому, что в центре разработана и реализуется программа подготовки учителей и воспитателей, умеющих работать в школе, в детском саду, в классах и группах с детьми, имеющими тяжелые и комплексные нарушения в развитии.

«Мы хотим объединить мир детства всех детей – особых и здоровых, - говорят педагоги центра, - и считаем, что быть особыми и разными – это нормальное явление». Специализированная программа реабилитации позволяет воспитанникам получать знания по школьным предметам, социальному поведению, приобрести трудовые навыки по гончарному, столярному делу, садоводству, кулинарии,

рукоделию и др. Проводятся различные терапевтические мероприятия, помимо медицинских это музыкотерапия и цветотерапия. Дети учатся социальным отношениям, петь, играть, читать, считать, участвуют в городских конкурсах, выступают с концертами – живут такой же жизнью, как и их здоровые сверстники. В 1991 г. знаменитый писатель Чингиз Айтматов становится почетным президентом центра, тогда же центр включен в программу ассоциированных школ ЮНЕСКО.

В проекте «Искусство как средство реабилитации детей-инвалидов» центра «Үмүт-Надежда», учитывая принципы «Конвенции о правах инвалидов», принятые Резолюцией Генеральной Ассамблеи ООН 13 декабря 2006 года (принцип «уважения развивающихся способностей детей-инвалидов и уважения права детей-инвалидов сохранять свою индивидуальность»), руководство и персонал центра не только применяют передовые западные методики реабилитации, но и разрабатывают собственные методики, имеющие в основе традиционные кыргызские искусства. Так, например, создана музыкальная студия, где воспитанники обучаются игре на национальных инструментах. В театральной студии ребята ставят на государственном языке сцены из героического эпоса «Манас», причем фонетический ряд способствует устранению ряда логопедических проблем у детей с тяжелыми нарушениями речи.

В центре проводятся ежемесячные праздники, играющие определенную роль в создании культурной, художественной и воспитательной среды не только для ребенка, но и для его окружения. В этой ситуации идет вовлечение родителей, друзей, родственников и всех, кому небезразлична судьба ребенка, в процесс формирования реабилитирующей культурной среды. Сотрудники центра проводят семинары в рамках проектов GTZ, ЮНЕСКО и др., а также в центре регулярно проходят семинары по повышению квалификации для тех, кто работает с детьми с ограниченными возможностями.

В связи с вышесказанным ДРЦ «Үмүт-Надежда» следует рассматривать как модель осуществления права на школьное и художественное образование каждого ребенка, независимо от формы и степени инвалидности, с целью его социальной и творческой реабилитации.

Детская деревня SOS-KINDERDORF

В 1996 г. между Правительством Кыргызской Республики и SOS-KINDERDORF INTERNATIONAL подписан договор о создании SOS-детских деревень в Кыргызской Республике в соответствии с принципами, принятыми и первой SOS-детской деревней, основанной Германом Гмайнером в г. Имст (Австрия). Основополагающим принципом SOS-детской деревни является помощь детям, нуждающимся в особом уходе вследствие потери родителей, либо по причине того, что родители бросили детей или оказались неспособными обеспечить родительскую опеку.

В Кыргызстане действуют две SOS Детских деревни – в г. Бишкек и г. Чолпон-Ата, в которых заботой окружены около 150 детей от новорожденных до 12 лет. При Детских деревнях функционирует школа на 500 чел., 4 Молодежных дома, в которых проживают 70 подростков старше 15 лет и Детские сады на 150 детей. Цель проекта заключается в предоставлении нового домашнего очага, материального обеспечения, материнской любви, а также должного воспитания и защиты.

SOS-детская деревня в г. Бишкек состоит из 14 домов, в которых одна социальная мама воспитывает до 10 детей разных национальностей и возрастов. Там же имеется детский сад, общеобразовательная школа имени Г. Гмайнера, где опекаемые дети учатся вместе с обычными. Достигая совершеннолетия, воспитанники деревни переходят в молодежную SOS-детскую деревню, где им предоставляется самостоятельность, место в учебных заведениях столицы или работа.

В школе Детской деревни ведутся уроки музыки по утвержденной программе, проводятся детские утренники. Кроме того, в 2002 г. Детская школа искусств №4 г. Бишкек открыла здесь филиал, где проводятся занятия по фортепиано, традиционным инструментам, вокалу и хореографии, а также по декоративно-прикладному и изобразительному искусству. Преподавателями выявляются и развиваются таланты из числа воспитанников, так, юный исполнитель песен Медет Козубеков, победитель многих конкурсов, в данное время является студентом Кыргызской национальной консерватории.

Результаты художественного обучения в деревне традиционно высокие, так как наблюдается взаимная заинтересованность наставников и детей. У них

формируются эстетические вкусы, появляются важные эстетические потребности, формируются этические ценности, обогащается мировоззрение.

4.2.5. Реабилитационные центры для взрослых

Женская исправительная колония общего режима

В 2004 г. в женской исправительной колонии общего режима реализован реабилитационный проект театральной группы Новопавловской средней школы-гимназии (худ. руководитель Камат Касенов) - постановка пьесы о судьбе девочки, брошенной своей матерью и оказавшейся в детском доме. Просмотр спектакля вызвал слезы многих зрительниц. Как показывает статистика, определенный процент заключенных женщин были воспитаны в неблагополучных семьях, лишены материнского или родительского тепла и заботы, что в свою очередь нивелировало у них материнский инстинкт. Постановка дала им возможность понять чувства ребенка, его потребность в материнской заботе.

Как позже, после просмотра, признавались заключенные, постановка позволила критически взглянуть на свою жизнь, почувствовать свою ответственность перед детьми или задуматься о ценностях семьи. В результате достигнутой целью проекта стала морально-нравственная реабилитация, повышение социального иммунитета многих участников проекта.

В том же, 2004 г. в колонии реализован пилотный проект по обучению женщин-заключенных народным ремеслам (под патронажем Национальной комиссии ЮНЕСКО в Кыргызстане, генеральный секретарь А. И. Токтосунова), профинансированный Азиатским банком развития. В течение года женщины, отбывающие уголовное наказание, обучались навыкам кружевного плетения, работе с войлоком – традиционным материалом в Кыргызстане. Затем в выставочном зале Ресурсного центра Фонда Сорос-Кыргызстан состоялась выставка декоративно-прикладных работ заключенных.

Проект предоставлял возможность получить навыки, которые должны были стать базой для начала трудовой жизни после освобождения из мест заключения. Кроме практической цели обучения навыкам ремесла, занятия дали психологический реабилитационный эффект. Возможность самой создать изделие, несущее в себе эстетику, поверить в свои силы, получить надежду на новую жизнь и освободиться от груза прошлых ошибок, открыли женщинам-заключенным занятия по прикладному народному искусству. Сегодня в некоторых странах мира

организуются конкурсы изобразительного искусства Prison Art в уголовно-исполнительной системе, рассчитанные на участие самодеятельных художников, пристрастившихся к творчеству уже в неволе.

В 2009 году Государственный академический русский театр драмы им. Ч. Айтматова организовали выезд в женскую колонию с моно-спектаклем «Оскар и Розовая дама» Эрика-Эммануэля Шмита, в главной роли выступила народная артистка КР Татьяна Стрельцова (режиссер Эльвира Ибрагимова). Четырнадцать писем к Богу, о которых рассказывается в спектакле, трогательная и драматичная история неизлечимо больного мальчика не оставила равнодушным ни одного зрителя.

По мнению психологов, искусство фактически не только отвлекает заключенных от недозволенных занятий и сосредоточения на негативных эмоциях, но и способствует повышению культурного и профессионального уровня, используется как одна из составляющих психологической терапии.

ВЫВОДЫ И РЕКОМЕНДАЦИИ

Художественное образование является могущественным фактором развития духовной культуры народа Кыргызстана, воспроизводства продуктивных сил общества и возможностей личности в XXI веке. Эта гуманитарная сфера направлена на обеспечение фундаментальной научной, общекультурной, профессионально-практической подготовки членов общества, формирование интеллектуального потенциала нации и всестороннее развитие личности как высочайшей ценности в XXI веке.

Вместе с тем опыт реформирования системы образования в Кыргызстане показал, что качество художественного образования – это, в первую очередь, качество стандартов образования и педагогических кадров, инфраструктуры и управления. Эти категории в последние годы находятся в динамике, связанной с общественно-политическими изменениями в стране. Однако частая смена общественно-политического курса, глубокий экономический кризис не способствуют поступательному развитию отрасли с той интенсивностью, какую диктуют потребности самореализации личности и общества в XXI веке.

С учетом этого стратегическими приоритетными задачами реформирования системы художественного образования в Кыргызстане являются: построение

национальной системы художественного образования и выход на уровень развитых стран мира. Основными путями реформирования системы художественного образования являются:

– создание в обществе атмосферы содействия развитию художественного образования;

– преодоление девальвации общечеловеческих и гуманистических ценностей;

– подготовка новой генерации педагогических кадров;

– интеграция образования и науки, активное привлечение к учебному процессу научного потенциала учебных заведений и научно-исследовательских учреждений;

– создание учебно-воспитательных заведений нового поколения;

– доступность получения образования для всех людей с природной творческой одаренностью, особое внимание сельской молодежи, разработка методик раннего выявления таланта и его поддержки;

– использование возможностей художественной и творческой деятельности в целях коррекционной педагогики, психофизического оздоровления детей, подростков и других групп населения посредством внедрения современных методик арт-терапии;

– формирование культуры межнационального общения через изучение художественных традиций народов Кыргызстана;

– достаточное государственное финансирование, доступ к образовательным кредитам и грантам;

– система реального повышения профессиональной квалификации в стране и за рубежом;

– обеспеченность образовательного процесса учебниками, учебными пособиями;

– развитие искусствознания, фольклористики и педагогических наук, обмен практиками, организация экспертных встреч;

– международная интеграция отечественного художественного образования, вхождение в мировую информационную цивилизацию.

Для решения перечисленных выше задач необходимо осуществить ряд конкретных действий, в частности, таких, как:

1. Государственный заказ на подготовку специалистов нового поколения по новым востребованным специальностям:

- арт-педагоги широкого профиля (получившие знания в области народного искусства, этнографии, музейной педагогики, арт-терапии, конфликтологии)
- аналитики в области художественного образования/культурологи
- арт-менеджеры

2. Создание Научно-исследовательского центра по художественному образованию. В задачи центра должно быть включено следующее:
   - разработка и поддержка независимых разработок обучающих программ по художественному образованию
   - поддержка инновационных проектов в области художественного образования
   - поддержка юных талантов
   - разработка проектов и привлечение грантов международных организаций в области художественного образования
   - анализ ситуации в области художественного образования в Кыргызстане
   - мониторинг и исследования в области художественного образования в Кыргызстане, в том числе анализ, мониторинг и рецензии государственных программ художественного образования
   - издание развивающих, научных, образовательных материалов по художественному образованию
   - проведение и оказание поддержки в проведении различных мероприятий по художественному образованию, таких как книжные ярмарки, детские фестивали, съезды творческих работников и т.д.
   - сбор статистических данных по учреждениям, осуществляющим образование в области искусства и анализ опыта в области художественного образования, в том числе, опыта внешкольных учреждений, НПО, кризисных и реабилитационных центров.
   - создание базы данных по осуществленным проектам, изданиям и т. д.
3. Проведение фестиваля юных талантов на республиканском уровне по аналогу Дельфийских игр
4. Внесение в куррикулум предметов «кыргызское народное искусство» и «инновационные технологии в прикладном искусстве»
5. Обучение специалистов учреждений культуры, а также модернизация работы библиотек, театров, музеев, арт-галерей и т. д.
6. Разработка концепции музейной педагогики с учетом мирового опыта

7. Государственный заказ на создание анимационных фильмов по предмету «Манасоведение», «Этика» и др.
8. Государственный заказ на создание и издание на конкурсной основе серии развивающих, обучающих и познавательных книг для детей младшего и среднего возраста на кыргызском и русском языке
9. Государственная поддержка детских реабилитационных центров, в частности, поддержка инновационных реабилитационных программ в области художественного и эстетического образования, а также оплаты педагогов и специалистов данных центров.
10. Привлечение частного финансирования и развития меценатства в Кыргызстане, в том числе через государственное поощрение таких форм поддержки культуры.

Данные целевые программы и проекты могли бы определить стратегию развития системы художественного образования на ближайшие годы. Очевидно, что научно-теоретическое, организационно-методическое и базово-экспериментальное обеспечение этих программ будет возможным при наличии соответствующих структурных подразделений, планирующих, организующих и контролирующих эту работу. Эти задачи могут быть возложены на вузовские кафедры, которые являются научными подразделениями в структуре вуза, Национальную академию образования КР, а также на рекомендуемый Национальный научно-методический центр по художественному образованию при стратегическом руководстве Министерства образования и науки, Министерства культуры и информации Кыргызской Республики.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В данном аналитическом докладе кратко изложены основы современного художественного образования в стране, выявлены его актуальные проблемы и предложены экспертные рекомендации по его оптимизации.

Художественное образование в Кыргызстане способствует получению такого комплекса знаний и навыков, который позволяет сделать взаимосвязь между образованием, культурой и искусством более динамичной и плодотворной. Обществу XXI века требуется все больше творческих, способных к адаптации и инновациям личностей, поэтому образовательные системы должны развиваться с учетом этих меняющихся требований. Художественное образование прививает знания и навыки, позволяющие активно участвовать в различных сферах деятельности, способствует накоплению культурного капитала. Творческие индустрии имеют потенциальную возможность играть роль в ускорении социально-экономического развития в развивающихся странах, какой является Кыргызская Республика.

Для граждан страны отрасли (книгоиздание, музыка, кинопроизводство, телевидение и другие медийные средства) и учреждения культуры (музеи, филармонии, художественные галереи и театры) служат каналами доступа к культуре и искусству. Однако в связи с социально-экономическим кризисом эти институции испытывают дефицит материальных ресурсов, творческих, педагогических кадров. В этих условиях программы формального и неформального художественного образования помогают открыть многообразие проявлений национальной и мировой художественной культуры.

В конце XX – начале XXI вв. сеть художественных образовательных учреждений в Кыргызстане изменилась количественно и качественно. Возросла их вариативность, отчасти компенсирующая уменьшение численности в некоторых категориях. В ситуации, когда отмечается падение уровня качества жизни и, соответственно, нарастает социальный кризис, художественное образование призвано укреплять основы морали и нравственности в обществе, защищать от эрозии культурную самобытность народа Кыргызстана.

Таким образом, исходя из разного рода предпосылок, художественно-образовательная деятельность в Кыргызстане как самоценная, развивающаяся, диалектически обновляющаяся система продиктована как особенностями

внутренней ситуации, так и общей тенденцией усиления роли культуры в мире как базового регулятора социально-политических изменений.

Творческое и педагогическое сообщество Кыргызстана призывает ЮНЕСКО более активно привлекать и использовать потенциал искусства и художественного образования для реализации различных программ. Так, видится приемлемым использование потенциала различных видов искусства и художественного образования в реализации программ ОДВ, ОУР, гендерного равенства в образовании, развития толерантности, межкультурного диалога. Привлечение таких видов искусства, как живопись, театр, музыка, литература, фотография и кинематограф, обращение к традиционным формам искусства дает возможность духовного возрождения народа, противостояния негативным процессам глобализации.

Рабочая группа Проекта «Художественное образование в Кыргызской Республике: развитие творческих возможностей в XXI веке» обращает внимание на то, что искусство и художественное образование могут стать еще более важным фактором духовного оздоровления нации и реализации ее творческого потенциала. Нарастает необходимость осознания и реализации мировой общественностью истины, что научный и технический прогресс, экономика, политика и идеология становятся источником социального развития только при условии развития культурных и духовных способностей человека.

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНДАГЫ КӨРКӨМ ӨНӨР ОКУТУУСУ

XXI-КЫЛЫМДАГЫ ЧЫГАРМАЧЫЛ МҮМКҮНЧҮЛҮКТӨРДҮН ӨНҮГҮҮСҮ

Аналитикалык доклад

«КМШ мамлекеттериндеги көркөм өнөр окутуусу: XXI кылымдагы чыгармачыл мүмкүнчүлүктөрдүн өнүгүүсү» ЮНЕСКО жана МГКФ пилоттук долбоордун алкагында даярдалган

Кыргыз Республикасы, Бишкек 2011

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНДАГЫ КӨРКӨМ ӨНӨР ОКУТУУСУ

Англис, кыргыз жана орус тилдеринде басылган.

Жумушчу тобу

1. Асель Джакыпбекова жумушчу топтун жетекчиси.
2. Корчуева Эльнура Асылбековна, «Салттар жана инновациялар» партнердук тобунун директору.
3. Лузанова Екатерина Сергеевна, искусство таануунун кандидаты, КРнын маданиятына эмгек сиңирген ишмери, Кыргыз Улуттук консерваториясынын илимий иштери боюнча проректору.
4. Найзабекова Алмакан Шамшикеевна, искусствону колдоо боюнча Борбордук Азия түйүнүнүн директору.
5. Токтосунова Гульчехра Искендеровна, искусство изилдөөчу, Кыргыз Республикасынын маданиятына эмгек сиңирген ишмери.
6. Чочунбаева Динара Илимбековна, кол-өнөрчүлүктү колдоо боюнча Борбор Азиялык ассоциясынын Ресурстук борборунун директору.
7. Шелике Игорь Ильич, «Үмүт-Надежда» Балдар реабилитациялык борборунун директорунун орун басары.

Доклад ЮНЕСКОнун Алматадагы кластердик бюросунун, ЮНЕСКОнун Москвадагы кластердик бюросунун жана КМШ Мамлекеттер аралык гуманитардык кызматташтык фондунун финансылык колдоосу аркасында басылып чыгарылган.

Аналитикалык докладдын мазмунуна авторлор жооптуу, авторлордун пикири ЮНЕСКОнун пикирин чагылдырбайт.

МАЗМУНУ

	Сөз башы	5
	Аналитикалык докладдын негизги категориялары	6
	Кириш сөз	10
1.	**УЛУТТУК МАДАНИЯТ ЖАНА КЫРГЫЗСТАНДАГЫ КӨРКӨМ ӨНӨР ОКУТУУСУ**	17
	Кыскача тарыхый экскурс жана учурдагы абалы	17
1.1.	Улуттук маданият	17
1.2.	Көркөм өнөр окутуу	20
1.3.	Көркөм өнөр окутуунун укуктук алкагы	23
2.	**КЫРГЫЗСТАНДАГЫ ФОРМАЛДЫК БИЛИМ БЕРҮҮНҮН СТРУКТУРАСЫНДАГЫ КӨРКӨМ ӨНӨР ОКУТУУ КОМПОНЕНТИ**	26
2.1.	Мектепке чейинки көркөм өнөр окутуу жана эстетикалык тарбия	26
2.2.	Жалпы орто билим берүү	30
2.3.	Ден-соолугуна байланыштуу мүмкүнчүлүктөрү чектелген балдарга жана жетим балдарга тарбия берүү жана көркөм өнөр окутуу	34
2.4.	Баштапкы жана орто-кесиптик билим берүү	36
2.5.	Жогорку кесиптик билим берүү	37
3.	**КЫРГЫЗСТАНДАГЫ КОШУМЧА КӨРКӨМ ӨНӨР БИЛИМ БЕРҮҮ ЖАНА XXI-КЫЛЫМДЫН ЧАКЫРЫКТАРЫ**	41
3.1.	Мектептен тышкаркы көркөм өнөр окутуу	41
3.2.	Чоңдорго көркөм өнөр жаатында билим берүү	45
3.3.	Этнопедагогика	48
4.	**ПРАКТИКАЛЫК МИСАЛДАР**	49
	Кириш сөз	49
4.1.	ФОРМАЛДЫК КӨРКӨМ ӨНӨР ОКУТУУ	50
4.1.1.	Мектеп үчүн көркөм өнөр окутуу	50
	Бишкек шаарындагы № 70 гимназия-комплекси	50
	Ысык-Кол обл., Каракол ш. Н.Пржевальский аты. №2 жалпы билим берүү мектеби	52
	Академик А.А.Салиевдин автордук мектептери	53
	«Алтын-Шаты» Президенттик балдар академиясы	54
4.1.2.	Орто-кесиптик билим	56
	М.Куренкеев атындагы Кыргыз мамлекеттик музыкалык окуу жайы	56
4.1.3.	Жогорку кесиптик билим	57
	Кыргыз улуттук консерваториясы	57
	Кыргыз Республикасынын Улуттук көркөм академиясы	59
	«XXI-кылымдын кадрлары» окуу программасы	61
4.2.	ФОРМАЛДЫК ЭМЕС КӨРКӨМ ӨНӨР ОКУТУУ	62
4.2.1.	Көркөм өнөр окутуунун салттык системасы	62

«Айтыш» акын-импровизаторлорду колдоо боюнча коомдук фонду 62
«Устатшакирт» салттык музыкалык борбору 63
4.2.2. Балдар музыкалык, көркөм өнөр жана искусство мектептери 65
Бишкек шаарындагы №4 искусство мектеби 65
4.2.3. Балдар чыгармачылыгынын борборлору 66
«Сейтек» улуттук балдар жана өспүрүмдөр борбору 66
«Балажан» Республикалык эстетикалык тарбия берүү окуу-усулдук борбору 68
«Таберик» балдар музыкалык театры 69
4.2.4. Балдар, өспүрүмдөр жана жаштар менен иш алып барган социалдык реабилитациялоо борборлору 70
Жаңы -Жер айылындагы №42 профессионалдык лицейи 70
«Үмүт-Надежда» балдардын реабилитациялык борбору 72
SOS-KINDERDORF Балдар кыштагы 74
4.2.5. Чоңдор үчүн реабилитациялык борборлор 75
Жалпы режимдеги аялдарды түзөтүү колониясы 75
Корутундулар жана сунуштар 77
Жыйынтыгы 81

Сөз башы

Берилген доклад Бириккен Улуттар Уюмунун билим берүү, илим жана маданият иштери боюнча уюмунун (ЮНЕСКО) жана КМШ мамлекеттеринин Мамлекеттер аралык гуманитардык кызматташтык фондунун (МГКФ) ортосундагы келишимдин негизинде, ошондой эле ЮНЕСКОнун Алматы жана Москва шаарларындагы бюролорунун «КМШ мамлекеттериндеги көркөм өнөр окутуусу: XXI-кылымдагы чыгармачыл потенциалдын өнүгүүсү» долбоорун аткаруу алкагында даярдалган.

Берилген долбоор, ЮНЕСКОнун демилгеси жана колдоосу аркасында, Кыргызстанда көркөм өнөр окутуу жаатында анализдөөнун жүзөөго ашырылышынын биринчи аракети. Жумушчу топ, берилген долбоор Кыргыз Республикасынын өкмөтүнө, тийиштүү мамлекеттик органдарга, мамлекеттик эмес жана эл аралык уюмдарга бул багытта ишин улантууга жана Кыргызстанда көркөм окутуу жаатында долбоорлорду жана программаларды өнүктүрүүгө жана колдоого мүмкүндүк берерине умуттөнгөндүгүн билдирет.

Докладты даярдоо боюнча жумушчу топтун мучөлөрү Кыргыз Республикасынын билим берүү жана илим Министрлигинин мониторинг жана стратегиялык пландоо бөлумүнүн башчысы Л.Ю.Марченкого, Кыргыз Республикасынын маданият жана маалымат Министрлигинин искусствону өнүктүрүү боюнча бөлумүнүн башкы адиси Д.Ж.Алышбаевага, Ж.Акаева жана Д.С.Мусинага, алардын долбоорду аткаруу учурундагы көрсөткөн баалангыс салымы жана колдоосу үчүн терең ыраазычылык билдиришет.

Жумушчу топ ошондой эле, финансылык колдоо көрсөткөндүгү үчүн ЮНЕСКОнун Алматадагы кластердик бюросуна, ЮНЕСКОнун Москвадагы кластердик бюросуна жана КМШ Мамлекеттер аралык гуманитардык кызматташтык фондуна, Алматы жана Москва шаарларындагы ЮНЕСКО бюролорунун адистери Любава Моревага, Елена Горовыхка жана Юрий Пешковго докладды даярдоодогу көрсөткөн жардамы үчүн ыраазычылык билдирет.

АНАЛИТИКАЛЫК ДОКЛАДДЫН НЕГИЗГИ КАТЕГОРИЯЛАРЫ

Билим берүү жаатындагы мамлекеттик саясат – билим берүү жаатында мамлекеттин багыттоо жана жөндөө иши, билим берүүнүн мүмкүнчүлүктөрүн натыйжалуу колдонуу менен стратегиялык максаттарга жетүү. Мыйзамдар, жалпы мамлекеттик программалар, өкмөттүн токтомдору, ошондой эле, мамлекеттик эмес уюмдарды тартуу аркылуу жүзөгө ашырылат.

Балдарга, өспүрүмдөргө, жаштарга жана чоңдорго кошумча билим берүү – бош убакытты, эс алууну жана ден-соолукту чыңдоо, ошондой эле, профессионалдык квалификацияны уюштуруу максатында ар тараптуу кызыкчылыктарды жана керектөөлөрдү канааттандыруу.

Искусство – анык дүйнөнү образдар аркылуу түшүнүү, инсан гуманизациясынын күчтүү фактору, адамдын руханий чөйрөсүнүн, маданиятынын жана этикасынын сулуулуктун канонуна жараша өнүгүүсүнө түрткү берет. Искусствонун предметтердин катарындагы доминанттуу орду, бүтүн, сабаттуу жана өнүккөн инсандын активдүү калыптануусуна жардам кылышы, көркөм чыгармачылыктын чыгармалары менен болгон баарлашуу, адамдын гуманитардык идеялардын дүйнөсүнө кирүүгө, өзүн алар менен идентификациялоо менен түшүндүрүлөт.

Маданият – адамзат тарабынан түзүлгөн жана анын руханий жана коомдук тиричилигинин курамдык элементтеринен турган материалдык жана руханий байлыктардын жыйындысы (ошондой эле, анын ичинде тарбия системасы, билим берүү, мораль, этика, эстетика, адеп-ахлактуулук, илим жана искусство).

Инсан – активдүү өздөштүрүүчү - жаратылышты, коомду жана өзүн максаттуу түрдө өзгөртүүчү адам. Инсан ички көзгөөлөргө, мотивацияларга жана керектөөлөргө ээ. Алар инсандын маданий потенциалын жана чыгармачыл өнүгүшүн, сапаттуу билим алууга болгон умтулуусун мүнөздөйт.

Жеке потенциал – инсан фактору, анын коомго ийгиликтүү кошулушуна жана өнүгүүсүнө жардам берет. Жеке потенциал: психологиялык жана физиологиялык - өнүгүү деңгээлинин, ден-соолугунун абалынын, иш жөндөмдүүлүгүнүн; квалификациялык – жалпы жана атайын билим жөндөмдүүлүгүнүн системасы; социалдык - жарандык ан-сезиминин деңгээли, окууга жана эмгекке болгон мамилеси, кызыкчылыктары, маданият деңгээлин камтыйт.

Улуттук маданият - белгилердин, дин тутуучулуктун, ишенимдердин, баалуулуктардын, жүрүш-туруш нормаларынын жыйындысы, адамдардын руханий

жалпылыгын мүнөздөйт. Руханий чөйрөдөгү улуттук баалуулуктар – жалпы улуттук жаратуунун чоң интеллектуалдык байлыгы жана бөксөрбөс резерви. Баштапкы, орто кесиптик жана жогорку профессионалдык билим берүү – окуу программаларынын жана стандарттарынын алкагында ылайыктуу деңгээлдеги адистерди окутуу, даярдоо жана кайрадан даярдоо.

Формалдык эмес (кошумча) билим берүү – жалпы билим берүүнүн кошумча (вариативдүү) бөлүгү. Кошумча окутуу программаларын жүзөгө ашыруу аркылуу тарбия жана окутуунун максаттуу процесси. Ал окуучуга өзүн өзү максималдуу түрдө калыптандырууга, инсандык жана профессионалдык жактан чечим кабыл алуу учурунда көмөк көрсөтөт. Формалдык эмес билим берүү чоң мааниге ээ болгонуна карабастан формалдык билим берүү системасында кошумча ролду ойнойт.

Билим берүү – инсанды, коомду жана мамалекетти гармонияда өнүктүрүү максатында, мамлекет тарабынан бекитилген окутуучу билим берүү деңгээлинин ийгиликтери менен коштолгон үзгүлтүксүз окутуунун жана тарбиянын системалык процесси. Заманбап илимий адабияттын термининде «окутуу» жана «билим берүү» мааниси жагынан өтө эле жакын же синонимдер катары колдонулат. Чындыгында алар айырмаланган түшүнүктөр. Окутуу процесси так билимдердин жана ыктардын калыптануусуна багытталган. Ал эми билим берүү, дүйнөнү бүтүндөй таанууга, кошграндуу түшүнгөнгө жана инсандын калыптануусуна багытталган.

Билим берүү иши – социалдык жана маданий тажрыйба аркылуу инсандын өнүгүүсү. Ал нерселүүлүгү, максаттуулугу, түшүнүүктүүлүгү, менен мүнөздөлүп, белгиленген түзүлүшкө жана мааниге ээ. Ал өзгөчө мүнөзгө ээ болуп адам укугун коргоодо негизделген.

Кошумча билим берүү мекемеси – инсан, коом жана мамлекеттин кызыкчылыгы үчүн кошумча билим берүү программаларды жана кызматтарды жүзөгө ашырууга багытталган мекеме. Анын негизги маселелери: жеке өнүгүүгө, ден-соолукту чыңдоого, балдардын, өспүрүмдөрдүн жана чоңдордун кесиптик өз тандоосуна жана чыгармачыл эмгегине, жалпы маданияттын калыптануусуна, маңыздуу эс алууну уюштурууда керектүү шаттар менен камсыз кылуусуна багытталган.

Билим берүү программасы – окуу – тарбия процессинин өзгөчөлүгүн жана билим берүүнүн маанисинин спецификасын мүнөздөөчү нормативдик-башкаруу документи.

Билим берүү жана билим алуу процесси – тарбия берүүнүн жана окутуунун уюштурулган процесси. Бул процессте окутуу ар түрдүү сабак түрүндө жүргүзүлөт

жана анын түздөн түз катышуучулары болуп педагогигалык кызматчылар жана өз алдынча сабак окуу менен алектенгендер саналат.

Билим берүү стандарты – билим берүү программаларынын мазмуунун, сапаттуу билим берүүнүн негизги талаптарынын, окуучуларга ченемдүү окуу жүктөмүн белгилөөчү нормалардын жана эрежелердин жыйындысы.

Билим берүү стратегиясы (билим берүүнү өнүктүрүү стратегиясы) – социалдык институт катары билим берүү системасын өнүктүрүүнүн негизги багыттарын жана принциптерин белгилөө.

Потенциал (мүмкүнчүлүк**)** – маанилүү жалпы түшүнүктөрдүн катарына кирет. Потенциалдын агартуу жана педагогикалык функциясы XXI-кылымдагы коомдун жана инсандык чыгармачыл мүмкүнчүлүктөрдүн өнүгүүсүнүн багыт берүүчү ролу катары жүзөгө ашырылат.

Профессионалдык даярдык – белгиленген жумуштарды аткарууга, ошондой эле, компетенттүүлүктү калыптандырууга керектүү билимге, тажрыйбага жана ыкка ээ болуу.

Билим берүү системасы – өз ара аракеттешүүчү орун басуучулук билим берүү программалардын жана мамлекеттик билим берүү стандарттарынын, ошоной эле билим берүү башкармалыгынын органдары жана алардын ведомстволорунун алдындагы мекемелердин, уюмдардын жана ишканалардын жыйындысы.

Адис – толук жогорку профессионалдык билимдин тийиштүү кесиптеги квалификациясын жогорулатуу укугуна ээ профессионалдык квалификациялык даража.

Атайын билим берүү – атайын же башка окуу жайларында жүзөгө ашырылуучу ден-соолугуна караштуу мүмкүнчүлүгү чектелген балдарды окутуу.

Чыгармачыл потенциал (креативдүүлүк) – адамдын кайсыл бир ишти аткаруу жөндөмү. Анын максаты - өзүнүн чыгармачылыктагы өзгөчөлүүлүгүн көрсөтүү.

Өзгөчө шыктуулук (креативность) – кишинин ыкчам өзгөрүүчү социалдык жана чыгармачылык шартында жана XXI-кылымдын информациялык мейкиндигинде өнүгүүсүнүн инсандык сапаты.

Билим берүү процессинин катышуучулары (акторлору) – окуучулар (же тарбиялануучулар), педагогикалык кызматчылар, билим берүү уюмдарынын окуу, тарбия жана башкаруу кызматчылары, окуучулардын ата-энелери (же мыйзамдуу өкүлдөрү).

Формалдык (негизги) билим берүү – коомдогу үстөмдүк кылуучу маданий жана социалдык стандарттар менен белгиленген билим берүү жаатындагы мамлекеттик саясаттын ишке ашырылышы.

Көркөм өнөр окутуу (эстетикалык билим берүү, искусство жана маданият жаатында билим берүү) – адамдын өз улутунун жана адамзаттын көркөм маданиятына ээ болуу процесси. Көркөм окутуу руханияттын, чыгармачыл өзгөчөлүүлүктүн, интеллектуалдык жана эмоционалдык байлыктын калыптануусунун бирден бир маанилүү ыкмасы болуп, инсандын бүтүндүү өнүгүүсүнө жардам берет.

Көркөм өнөр жаатында тарбия берүү – искусство менен таанышуу зарылдуулулуктун жана искусствонун жанрдык түрдүүлүгүн кабыл алуу сапаттарынын, искусство чыгырмаларынын эстетикалык баркын баало шыгынын түзүлүүсү. Көркөм өнөр жаатында тарбия берүүнү көркөм өнөр окутуусунан бөлгөнгө болбойт, анткени ал, кылымдар бою топтолгон баалуу чыгармалар менен таанышуу процесси болуп саналат.

Мектептик (жалпы) билим берүү – окутуу жана тарбиялоо системасы. Ал окуу баскычтарына (класстарга) ылайык билим, ык жана практикалык көн**үгүү**лөр менен камсыз кылат.

Кириш сөз

XXI-кылымдын аягы дүйнөлүк коомчулук үчүн өндүрүштү уюштуруунун жаңы негиздерине, байшкача айтканда, үзгүлтүксүз жаңылануу процессине, автоматизациялаштыруу, жекече талап кылууга, коомдук керектөөлөрдүн жаңы түрлөрүнө өтүү мезгили болду. Үчүнчү мин жылдыкта коомчулуктун өсүү тартибин түп тамырынан бери өзгөртө турган жаңы маалымат жана каражат технологиялары ойлонуп табылды. Чыгармачылык жана интеллектуалдык эмгек атандашуунун эң негизги кыймылдаткыч күчүнө айланды. Заманбап цивилизациясынын глобалдык жана актуалдуу маселелерин чечүү үчүн, жаңыча ой жүгүртө алган, ийкемдүү, өз ишинин мыкты чебери, адеп-ахлактуу жана руханий дүйнөсү бай адам керек - ансыз XXI-кылымдын күчтүү технологияларын ойлоп табууга жана колдонууга жоопкерчилик менен мамиле кыла албайбыз.

Мындай миссия адамдын жаңы билим маданиятын үйрөнүүсүн жана кабыл алуусун талап кылат, анткени, баарыбыз билгендей, сапаттуу билим XXI -кылымдын эң негизги маселеси жана фактору болуп саналат. Билим алуу социалдык жана экономикалык кырдаалдарды алдын алуу принциптеринен келип чыгат жана маданият менен катар, коомчулуктун эң башкы мүдөөсүнө айланды. Коомчулук толугу менен билим мейкиндигине айланып бара жатат, анткени анын маселелерин ар тараптуу өнүккөн инсан гана чече алат.

Бул маселени чечүү үчүн, эстетикалык циклдин предметтери бардыгынан эффективдүү каражат болуп саналат. Философия, тарых жана эстетика дисциплиналары көркөм дисциплиналары менен бирге башка окуу предметтерине маанилүүлүктү жана тереңдикти кошот жана ошол эле учурда, ал дисциплиналарды бири-бири менен байланыштырып, окуу процессинде адамдын гармониялуу калыптануусуна жардам берет.

Көркөм өнөр окутуу - Кыргыз Республикасынын заманбап маалымат мейкиндигинин эң маанилүү бөлүгү болуп саналат жана ошондой эле, жаңы шарттарда жарандык коомду түзүүдө жана аны ылайыкташтырууда, жаңы институттарды түзүүдө жана өзгөртүүдө, жашоо шартка, бийликке жана башкарууга болгон талаптардын өсүшүндө чоң мааниге ээ. Ошондуктан өлкөдө пайда болгон уникалдуу көркөм өнөр окутуу системасын сактоого жана чыгармачыл кесиптердин адистерин даярдоого гана көңүл бурбастан, бул системаны мындан ары өнүктүрүү жана жеткилен кылуу үчүн ыңгайлуу шарттарды түзүү тууралуу да айтуу кажет.

Кыргыз мамлекетинин жана анын элинин руханий дүйнөсүнүн өзөгүн жогорку деңгээлдеги маданият түзөөрү баарыбызга маалым. Тарыхта болуп өткөндөй, эң коркунучтуу мезгил - бул руханий байлыктын жакырданышы, ошондуктан глобализациялоо шартында бул байлыктардын сакталышы, улуттук өзгөчөлүктүн болушу - улуттун сакталып калышына өбөлгө түзөт.

Учурдагы Кыргыз Республикасынын жетекчилиги жаңы маданият саясатынын түзүлүшүн улуттук приоритет катары көрөт. Искусствонун билим берүүдөгү орду жана ролу канчалык чоң экенин Кыргыз Республикасынын билим берүү жана илим Министрлигинин чечимдеринен, чыгармачыл топторунун иштеринде, билим берүү мекемелеринин жана педагогикалык бирикмелердин тажрыйбасынан көрүүгө болот.

Кыргызстандын окумуштууларынын оюу боюнча, (Р.Абдраимова, К.Абышев, Г.Байсабаева, Т.Балтабаева, Ч.Иманбаева, М.Рахимова, А.Салиев, А.Сахарова, А.Степанов ж.б.)[1] көркөм окутуу адамдын толук өнүгүп өсүшүндө чечүүчү факторлордун бири болуп саналат. Бул факторлорду эске алуу, өспүрүмдөрдү жана жаштарды, ал гана эмес, өлкөнүн чоң кишилерин окутууда жана коомдоштурууда, албан ийгиликтерге жеткенге уникалдуу шарт түзөт. Көркөм окутуу аркылуу алынган тажрыйбанын болушу адамдын өзүнө жана дүйнөгө болгон эстетикалык көз-карашынын калыптанышына алып келет, башкача айтканда, XXI-кылымга карай турумду өзгөртүүнүн позитивдүү жолунун механизми жүргүзүлдү деп билсек болот.

Интеграцияга жана көркөм окутууну өнүктүрүүгө керектүү стратегиялар тууралуу 2006-жылдын 6-9-мартында Лиссабондо ЮНЕСКО тарабынан искусство жаатында өткөрүлгөн бүткүл дүйнөлүк конференцияда жана андан кийин болуп өткөн дискуссиялардын жыйынтыгында иштелип чыккан «Көркөм окутуунун Жол картасында» баса белгиленген. Ал документ көркөм өнөр окутуунун олуттуулугун жана анын сапаттуу билим берүүнү өнүктүрүүдөгү ролу чоң экендигин айгинелейт.

---

[1] Абдыраимова Р., Постовой В. Элдик музыка- балдарды тарбиялоодо каражат катары. - Бишкек. 1996; Абышев К. Педагогикалык окуу жайларынын студенттеринин кыргыз музыкалык-ыр фольклорунун каражаттары аркасындагы эстетикалык тарбиясы: Автореф. … канд. дис. – Москва, 1988; Байсабаева Г. Ата мекендик музыкалык адабият: БММ үчүн Ата мекендик музыкалык адабият боюнча программа. – Бишкек, 2003; Балтабаева Т. Кыргыз ССРиндеги музыкалык-педагогикалык билим берүүнүн калыптануусу жана өнүгүүсү: Автореф. … канд. дис. - Алма-Ата, 1990; Иманбаева Ч. Келечектеги башталгыч класстарынын мугалимдеринин улуттук музыкалык маданиятка болгон кызыгуусунун тарбиясы (кыргыз музыкалык искусствосунун материалынан): Автореф. … канд. дис. – Бишкек, 2000; Ростки: Даярдоо класстарынын мугалимдери үчүн окуу пособиеси/ Сост. М. Рахимова, А. Мураталиева. - Фрунзе: Мектеп, 1983; Салиев А. Адамдын дүйнөгө кириши. – Фрунзе, 1983; Сахарова А. Кыргыз музыкасын орус тилинде окуткан мектептерде колдонулушу: Башталгыч класстардын мугалимдери үчүн усулдук сунуштамалар. – Фрунзе, 1989; Степанов А. Кыргызстандын жалпы билим берүүчү мектептери үчүн музыка жана ыр боюнча мугалимдерди даярдоо. - Эл - Агартуу, № 6. - Фрунзе, 1985; жана башкалар.

Андан сырткары, ал документте көркөм өнөр окутуудагы түшүнүктөр аныкталып, көркөм өнөр окутуу ишин алып барган уюмдарга аны өнүктүрүү боюнча керектүү рекомендациялар берилген.

Көркөм окутуу – жоопкерчиликти талап кылган максат (миссия) болуп саналат. Анын артыкчылыгы, искусство дүйнөсү адамдын жаш-курагына, жынысына, дин өзгөчөлүгүнө, кызыкчылыгына жана көнүмүш мейкиндигине карабай, ар бир адам үчүн чыныгы азыктандыруучу чөйрө боло алгандыгында. Дүйнөлүк классика, элдик чыгармачылык, музыка дүйнөсү, театр, көркөм сүрөт, кино, хореография жана искусствонун башка түрлөрү, бүткүл ааламды анын ар түрдүү тарабынан көрүүгө, ошондой эле, өзүңдү жана айланаңдагы кишидерди адеп-ахлактык жана руханий жактан сындоого мүмкүнчүлүктөрдү түзөт. Бирок, ошону менен бирге Кыргызстанда көркөм окутууну уюштурууда жана анын маңызында төмөнгүдөй карама-каршылыктар байкалууда:

– үй-бүлөдөгү каада-салтты башка муундарга өткөрүп беруу маселеси (айрыкча шаар жерлеринде);
– Билим системасындагы эмоционалдык жана таанып билүү көз караштарынын ортосундагы айырмачылык;
– Чыгармачыл адамга карата болгон коомдун объективдүү талаптары жана анын чыгармачыл потенциалынын төмөн деңгээлде талап кылынышынын ортосундагы карама-каршылыктар;
– Окуучулар менен студенттердин чыгармачылык потенциалын жогорулатуудагы керектөөлөрү жана бул жаатта орто жана жогорку билим алуунун жетишсиздигинин ортосундагы карама каршылыктар;
– XXI- кылымдагы чыгармачыл мүмкүнчүлүктөрдүн жүзөөгө ашырылышына таасир берген инсандын өзгөчө шыктуулукка болгон талабы менен көркөм өнөр окутуудагы жетишсиз өнүккөн теоретикалык базанын жоктугуна байланыштуу карама-каршылыктар.

Жогоруда келтирилген себептерден улам, көркөм окутуу процесси заманбап б.а. учурдун талаптары менен айкалышкан, калыптанган баалуулук көрсөткүчтөрдү талап кылат. Мындай кырдаал Кыргызстандагы көркөм өнөр окутуу жүргүзгөн бардык субъектилерден жаңыча жолдорду, механизмдерди жана үлгүлөрдү издөөнү, макулдашылган иш-чараларды талап кылат.

Инсандын көркөм өнөр окутуусундагы маселелери философия, педагогика, маданий-таануу, укук коргоо, социология, психология жана инноватика сыяктуу билим

тармактарында да маанилүү экенин көрсөтүү кажет, анткени XXI-кылымдагы чыгармачыл потенциалдын өнүгүүсү жеке эле адеп-ахлактуулукту, руханий байлыкты жана моралдуулукту гана түшүндүрбөстөн, адамдын саясаттык, укуктук жана социалдык, ошондой эле ааламды таанып билүү позицияларын түшүндүрөт.

Бирок Кыргызстанда азыркы убакка чейин көркөм өнөр боюнча окутуунун суроолору менен бирге чыгармачылыктын XXI-кылымдагы өнүгүү аспектилерин чалылдырган изилдөөлөр, бул аналитикалык доклады даярдаганга чейин жүргүзүлгөн эмес. Аналитикалык доклaдтын аныктыгы методологиялык ыкмага таянып камсыздандырылган, ал илимий изилдөөлөрдүн анализине жана докладты даярдоонун алкагында иштеген адистердин тажрыйбасына жана анализине таянат. Бул изилдөөнүн аныктыгы Сеулда өткөн көркөм өнөр окутуусу боюнча ЮНЕСКОнун Эларалык конференциясынын катышуучусу-Кыргызстандын өкүлүнүн билдирүүсүнө эларалык эксперттердин позитивдүү баа берүүсү менен тастыкталат (Түштүк Корея 2010-ж. 25-29-майы). Аналитикалык доклaдтын негизги жоболору Көзкарандысыз Мамлекеттердин Шериктештиги (КМШ) бирикмесиндеги өлкөлөрдүн көркөм өнөр окутуу боюнча өткөрүлгөн Конференциясында талкууланган (Минск, Белорусь, 2010-ж. январы).

Аналитикалык доклaдтын темасынын актуалдуулугу төмөнкүлөр менен аныкталат:

- XXI-кылымдын башында болгон Кыргызстан коомчулугундагы социалдык жана экономикалык, саясий жана руханий баалуулуктарындагы өзгөрүүлөрдүн, бүтүндүү жана гармониялуу өнүккөн инсандын керектиги менен;
- Көркөм өнөр окутуудагы коомчулук тарабынан кабыл алынган, кылдаттык менен иштелип чыккан жана макулдашылган концепциянынын жоктугу, батыш маданиятынын баалуулуктарынын тереңдеп таралышы - жаштардын жана өспүрүмдөрдүн руханий дүйнөсүнүн дезинтеграциясынын фактору менен;
- Чыгармачылык феноменинин өзгөчө баалуулугу коомдун жана маданияттын өнүгүүсүндөгү эң негизги факторлорунун бири катары саналышы менен;
- Учурда Кыргызстанда болуп жаткан өзгөрүүлөрдүн логикасы менен;
- Заманбап мектептеринин (башталгыч, орто мектеп жана жогорку окуу жай), формалдуу жана формалдуу эмес (кошумча) билим берүүнүн инсандык потенциалды жогорулатуудагы сунуштарынын зарылчылыгы менен;

- Көркөм билиминдеги жана окутуудагы өнүгүүнүн регулярдуулугу.

XXI-кылымдын башында Кыргыз Республикасында коомдун жашоосу ар тараптан реформаларга учурады, алардын ичине билим берүү жаатындагы реформалар кирет. Өткөөл мезгилдин өзгөчөлүктөрү – трансформациялык процесстердин жалпы системалык абалга келиши менен, ал эми бүтүндөй өлкөнүн туруксуздук абалга учурашынан ачык байкалды. Кыргызстандагы учурдагы социалдык шарттар жана экономикалык жагдайы билим берүүнүн жаңылануусун, анын чыгармачыл жана активдүү инсанды өнүктүрүүгө багытталышын, ал инсандын тез өзгөрүүчү шарттарга ийкемдүү жана жаңылоо ишмердигинде активдүү катышуусун талап кылат. Кыргызстандын узакка созулган системалык кризистен чыгуунун бирден бир жолу – туруксуз жагдайларда инсандын чыгармачыл потенциалын мобилизациялоо жана аны коомчулуктун керегине жумшоо.

Аналитикалык докладтын максаты – эффективдүү көркөм өнөр окутуунун жаңы ролун XXI-кылымдагы Кыргызстан коомчулугунун жана инсан мүмкүнчүлүктөрүнүн кайта куруудагы фактору катары негиздөө. Аналитикалык докладтын милдеттери:

- Заманбап социалдык жана маданий технологиялардын коомго жана инсандын чыгармачыл мүмкүнчүлүктөрүнө таасир этүүчү өзгөчөлүктөрүн ачып көрсөтүү;
- Чыгармачылыктын спецификасын бир бүтүндүү жана көп тараптуу социалдык жана рухий кубулуш катары тактоо;
- Кыргызстанда көркөм өнөр окутууну оптимизациялаштыруу иретинде сунуштарды киргизүү.

Аналитикалык докладта төмөнкү методологиялык ыкмалардын бирдиктүүлүгү жүзөгө ашырылат:

- Инсандык жана ишмердик методологиялык ыкмасы – инсандын жүрүм-туруму анын дүйнөнү таанып билүү көз карашы, коюлган максаттары жана мотивациялык чөйрөсүнүн түзүлүшү менен түшүндүрүлөт;
- Социалдык ыкма – социалдык мамилелердин жана институттардын системасынын ичине кирген адамды карайт;
- Маданият таануучулук ыкма, билим берүү ишмердигиндеги объектилерди жана субъектилерди жаңыча маданиятты алып жүрүүчүлөр катары таанууда негизделген.

Изилдөө процессинде Кыргызстандагы көркөм өнөр окутуунун жана тарбиялоонун тажрыйбалары көрсөтүлгөн жана изилденген («Практикалык мисалдар» бөлүгүн карагыла). Докладта төмөндөгү изилдөөлөрдүн жыйынтыктары колдонулган:

Кыргыз Республикасынын билим берүү жана илим Министрлигинин «Бардыгына билим берүү» (2008) программасынын жүзөгө ашырылышы боюнча өлкө доклады, «Миңжылдыктын өнүгүү максаттары», «Туруктуу өнүгүү максаттары», «Бардыгына билим берүү» программасын жана билим берүү системасын реформалоосун ишке ашыруу максатында даярдалган Кыргыз Республикасынын билим берүү, маданият жана жаштар саясаты Министрлигинин 2007-2010-жылдарга карай иштелип чыккан «Кыргыз Республикасында билим берүүнү өнүктүрүү стратегиясы», «Кыргыз Республикасынын ЮНЕСКО иштери боюнча Улуттук коммиссиянын ишмердүүлүгүнүн» отчету, «Бардыгына билим берүү: биздин коллективдик милдеттерди аткаруу» Дакар алкагындагы иш-аркеттер (Дакарда билим берүү боюнча Бүткүл дүйнөлүк форумда кабыл алынган, Сенегал, 2010-ж. апрель айы), Жеткинчектерди тарбиялоо жана билим берүү боюнча бүткүл дүйнөлүк Конференциянын «Улуттук байлыктарды жаратуу» Концептуалдык документи (ЮНЕСКО жана Россия, 2010-ж. сентябрь айы), ошондой эле, басма сөз кызматтарында жарыяланган статистикалык маалыматтар.

Аналитикалык докладты даярдоодон мурун биз XXI-к. көркөм өнөр окутуунун сапаттуулугу жана эффективдүүлүгү төмөнкү шарттарда болоорун болжолдодук:

- Билимдин негизи этикалык доминантты камтыйт, чыгармачыл жана жаңылануу мүнөзүнө ээ;
- Билим негиздүү илимий изилдөөлөрдөн түзүлүп, маданий жана этникалык ар түрдүүлүктү камтыйт, социалдык, професионалдык жана конфессионалдык топтордун, ошондой эле, инсандын маданий жана билим керетөөлөрүнө жооп берет;
- Билим менен маданиятка коомдо жана мамлекетте маанилүү орун берилет;
- Өлкөдө көркөм өнөр жана эстетикалык окутуунун миң жылдан бери келе жаткан урп адаттары жана салттары колдонулган этнопедагогикалык системасынын жүзөөгө ашырылышы;
- Коомдун социалдык жана руханий жашоосунда чыгармачылыкты жана анын мүмкүнчүлүктөрүн өзгөчө феномен катары кароо.

XXI-кылымдын башында Кыргызстанда өзгөрүү процесстери өтө динамикалуу түрдө өтүүдө, ушуга байланыштуу эң башкы чечүүчү милдет болуп, ой-жүгүрүтүүсү жакшы, ишмердүү, тапшырган ишке жана Мекенинин тагдырына жоопкерчилик менен мамиле кылган, анык патриот, өзүн социалдык мамилелердин жана иш-аракеттердин субъектиси катары көргөзө алган инсанды тарбиялоо саналат. Ушундан улам, инсандын көркөм окутуу системасын жаңылоо милдеттери кайрадан каралып жатат.

Педагогикалык илимдин, билим берүү мекемелеринин жана мамлекеттик эмес уюмдардын алдында турган маселе болуп, заманбап шарттарда жаратуучу касиетке ээ болгон жана билимдүү жаранды даярдоо эсептелет.

Заманбап кишиден тажрыйба топтоо процессинде жалаң гана комплекстүү билим жыйнагы талап кылынбастан, ага кошумча жогорку маданияттуулук жана инсандык адеп-ахлактуулук потенциалы керектелет. Бул потенциалдын өнүгүшү жалпы адамзаттын баалулуктарын бекитүүнү талап кылат, себеби алар коомдун алга жылышынын өлчөгүчү болуп саналат. Бул багытта жүрүштү биздин мамлекетибиздин экономикалык, социалдык, маданий жана руханий потенциалы болгон өспүрүмдөрдүн жана жаштардын көркөм өнөр окутуу жана тарбиялоо жаатындагы маселелерин тереңдеп жана ар тараптуу иликтебестен элестетүү кыйын.

Көркөм өнөр окутуу заманбап жашоонун динамикасына дал келет. Ал адамдын инсандык жана социалдык керектөөлөрүн гармониялаштырып, аны коомго жагымдуу болгон иш-аракеттерди жасоого түртөт. Ушундан улам, максаттуу көркөм өнөр окутуу жана анын заманбап, көп варианттуу социалдык жашоого ылайыктуу методологияларынын көп түрдүүлүгү керектелет.

Кыргызстандын түштүгүндө өткөн 2010-жылдын июнь айындагы трагедиялуу окуялардын себеби болгон улуттар арасындагы сабырсыздык гуманитардык катастрофага айланды. Бул окуялар кадрларды даярдоонун жана алардын маданият деңгээлинин канааттандыраарлык эместигин көргөздү. Бүгүнкү күндө билим берүү системасынын жашоо керектөөлөрүнөн артта калуусу даана байкалууда, ошону менен бирге адамга биротоло билим берүү мүмкүн эместиги да ачык айкын. Ушундан улам, Баардыгына билим берүү (БББнун принциптери - 2000-ж. Дакарда ЮНЕСКО тарабынан өткөрүлгөн билим жаатындагы Бүткүл дүйнөлүк форумда кабыл алынган), Үзгүлтүксүз билим берүү жана Адамдын Туруктуу өнүгүүсү үчүн билим алуу керектиги келип чыгат.

Ошентип, Кыргызстанда билим берүү системасын кайра куруу шарттарында, аны гуманизациялаштырууда жана демократизациялаштырууда, билим берүүнүн аймактык компоненттерин эске алуу керектигинде, жаштардын жана өспүрүмдөрдүн чыгармачыл жана эстетикалык билим алуусун жакшыртуу жана аны менен бирге чоңдордун арасында билим жаатында иштерди жүргүзүү милдети пайда болду. Албетте, мындай суроонун коюлушу, биринчи иретте, педагогикалык кадрлардын өздөрүнүн профессионалдык даярдоосунун эффективдүүлүгүн жогорулатууну талап

кылат. Аналитикалык докладта мына ушул жана башка - бүгүнкү учурдагы мамлекеттин өнүгүшүндөгү көйгөй маселелер көтөрүлгөн.

1. УЛУТТУК МАДАНИЯТ ЖАНА КЫРГЫЗСТАНДАГЫ КӨРКӨМ ӨНӨР ОКУТУУ

Кыскача тарыхый экскурсу жана учурдагы абалы

1.1. Улуттук маданият

Коллективдүү тиричилик маселеси табигый, бирок оор жаратылыш чөйрөсүндө миңдеген жылдар бою кыргыз көчмөн элинин коллективдик аң-сезиминин калыптануусунун негизи болгон. Кандай гана болбосун, бул жерде салттык тиричиликтин, ошондой эле көркөм ан-сезимдүүлүктүн тарыхый түзүлүшүн мүнөздөөчү гармониянын тамырлары жатат. Ошондуктан урп-адаттарды ташуучулар дайыма руханий байлыктын алмаштыргыс бөлүгү катары бааланчу (аларды укумдан-тукумга өтүүчү, орун басуучулук байланышы бар жергиликтүү жамааттардан тапса болот).

Ж.К. Урманбетова менен С.М. Абдрасулова жазгандай («Кыргыз маданиятынын өнүгүүсүнүн булагы жана негизги ой-максаты» монографиясы, Бишкек, 2009-ж.) «батыш адамынын иш-аракети антропоцентризм философиясынан келип чыгат, андагы адам өзүн дүйнө тиричилигинин борбору катары эсептеп жана ошого жараша, жаратылыш дүйнөсүн өзүнө багындыргысы келет. Ал эми көчмөндүн иш-аракети, жаратылыштын өнүгүшү менен катар жүрүү жөндөмдүүлүгүндө, ал биринчи иретте, адамдын келип чыгышы жаратылыш менен кишинин ортосундагы үндөшүүсүндө». <…> Кыргыздардын дүйнөнү таанып билүү системасында байкоо жүргүзүүчүлүк жөн гана тиричиликке анализ жүргүзүүсүндө эмес, аны сезүүдө жатат жана бул себептен, ал руханий байлыктын табигый тазалыгын сактоого түрткү берди».

Байыркы түрктөрдүн элдик философиясы теңирчилик болгон жана анын элементтери ислам салттарында дагы эле сакталууда. Улуттук маданият Борбордук Азия маданиятынын бутагы болуп эсептелинет, ошол эле учурда, Евразиянын борборунда жайгашып, Улуу Жибек жолундагы ири кербен артериясынын бирден бири болгон Кыргызстан, байыртадан бери келе жаткан ар түрдүү маданий элементтердин симбиозу бар өлкөлөрдүн өкүлү болуп саналат. XIX-XX кылымдардагы көчмөн

тиричиликтин отурукташууга алмашылышы жаңыча карама-каршы көз караштардын айкалышына алып келди.

XX-кылымда Кыргызстанда маданияттын өнүгүүсү кыйынчылыктарга дуушар болду. Советтик учурдун тарыхында миң жылдык маданиятка сырткы идеологиялык кырдаалдар токулган Кыргызстанды мүнөздөөгө «формасы боюнча улуттук жана мааниси боюнча социалисттик» корутундусу колдонулганы бекеринен эмес. Ошол эле учурда кыргыз тилинин жарым жартылай унуткарылышы, менталитет системасынын кыйроосуна түртку берген. XXI-кылымдын биринчи он жылдыгында, өзгөрүүлөрдүн жана улуттук маданияттын келишпестиги эки багытта байкалды: бир жагынан бул – каада-салттын алгачкы маанисин сактоо аракети болсо, экинчи жагынан, каада-салтка жана заманбаптыкка болгон көз караштардын кескин өзгөрүшү болду. Маданиятты, искусствону жана билимди өнүктүрүүдөгү мамлекеттик дотациялардын деңгээлинин төмөндөшү, демилгени көрсөтүүгө жаңы шарттардын түзүлүшү менен компенсацияланат. Ошентип, Кыргызстандын бүгүнкү маданияты, коомдук жана саясий, тарыхый жана экономикалык өнүгүүлөрдүн арасындагы аракеттешүүлөрдүн өзгөчөлүктөрүн чагылдырат.

1991-жылы Кыргызстандын мамлекеттик көз карандысыздыгын кабыл алуусу, бир жагынан мамлекеттин жана коомчулуктун геосаясаттык мейкиндикте эгемендүү өнүгүүсүн көргөзсө, башка жагынан- өлкөнүн дүйнөлүк гуманитардык идеялардын фондусуна кирүүсүн көргөзөт. Демократиялык реформалардын учурунда Кыргызстандын тарыхында болгон окуялар жана далилдер калыбына келтирилүүдө.

Кайткыз глобализациялоо процесстеринин таасири алдында маданий жана тарыхый улуттук бүтүмдүүлүк маселеси курчуду. Маалыматтык активдүүлүк жана жаңы технологиялар батыш маданиятынын таасирин күчөткөнүнөн улам, улуттук маданияттын жана искусствонун өнүгүүсү жаңыча актуалдуулукка ээ болду. Мүмкүн дал ушул миң жылдык «дүйнөлүк көчмөндүк» (Ч.Айтматовдун айтуусунда), бир катар системалык кризистерди башынан өткөргөн Кыргызстан коомчулугун биригүүгө аракет кылууга милдеттендирет жана бул процесстеги бирден-бир маанилүү багыт болуп, маданиятка болгон көз караштардын коомду өнүктүрүүдөгү эң негизги каражаты катары калыптануусу эсептелинет.

2010-жылдын апрель айы Кыргызстан үчүн өзгөрүүлөрдүн кайра баштоосунун учуру болду, өлкөнү баскан июнь айындагы оор сыноолордон кийин, бүткүл элдик референдум ийгиликтүү аяктап, жаңы Конституция кабыл алынып, өнүгүүгө ыңгайлуу жана мыйзамдуу шарттар түзүлдү. Акыркы жылдарда, Кыргызстан бир канча жолу авторитардык жана экономикалык чөгүүнүн коркунучунда туруп келди. Аларды

жеңүүдө Манастын мураскору болгон Кыргыз элине, руханий тазалануунун нак жөндөмдүүлүгү жана азыркы учурда өлкөдө байырлаган 154 улуттун жана элдин маданиятынын соолбос потенциалы мүнөздүү. Мындан тышкары коомдун аргындашкан маданий мүнөзү өнүгүүнүн маанилүү булагы болуп эсептелинет.

2005-2010-жж. Кыргыз Республикасынын өкмөтү тарабынан «100 маданий долбоору», Жаштардын жылы, Мурастар жылы, Кыргызстандагы Айыл жылы (тоолуу аймактын шарттарында жашаган өлкөнүн калкынын көпчүлүк бөлүгү үчүн маанилүү) пландары, Китепканалар жылы жана башка руханий, патриоттук жана тарбиялык потенциалын, тарыхый жана маданий мурастарды сактоого жана жүзөөгө ашырууга багытталган программалар иштелип чыккан.

1995-жылы БУУнун жана ЮНЕСКОнун жардамы аркылуу дүйнө жүзү боюнча кыргыз элинин улуу баатырдык эпосу «Манастын» 1000 жылдыгы белгиленген, бул юбилей күндөрүнө Кыргызстанда 8 өлкөнүн президенттери жана 6 өлкөнүн премьер-министрлери катышышкан. Эпостун үзүндүлөрү англис, орус, казак, өзбек, түрк жана башка улуттардын тилдерине которулган жана басылган. Кыргыз Энциклопедиясынын башкы редакциясы «Манас» эпосунун энциклопедиясын жарыкка чыгарган. Эпоско байланыштуу көркөм жана документалдуу фильмдер тартылып, «улуу» («Манас») жана «кенже» эпостордун (эпикалык поэмалардын жыйындысы) тексттери чыгарылууда. Мунун баардыгы, «Манас» баатырдык эпосунун руханий жана ахлактык мазмунун тереңинен түшүнүүгө түрткү берет жана тарыхтын жаңы баскычы учурунда кыргыз элинин руханий мүмкүнчүлүктөрүн даана көрсөтөт. Акындардын жана манасчы-жамакчылардын чыгармачылыгы ЮНЕСКО тарабынан Бүткүл дүйнөлүк материалдык эмес мурастарынын шедеври катары кабыл алынган.

Акыркы жылдардын эң маанилүү окуялары болуп, Ош шаарынын борборунда жайгашкан Сулайман-Тоонун ЮНЕСКОнун Дүйнөлүк Мурастар тизмесине «Сулайман Тоо - Касиеттүү тоо» номинациясы боюнча киргизилиши, Бишкектеги «Айтматов жана заманбаптык» эларалык форуму кыргыздын чыгаан жазуучусунун 80 жылдыгына жана КМШнин адабият жана эл алдында окуу жылынын жыйынтыктарына арналган, «Айтыш-2009» жана «Тогуз кайрык-2010» республикалык салттык катышуучуларынын конкурсу саналат. Борбордук Азиянын өнөрпоздорун колдоо ассоциациясы (CACSA) тарабынан уюштурулган «Оймо» эларалык өнөрпоздордун фестивалы, Кыргыз Республикасынын Маданият жана маалымат Министрлигинин жардамы менен өткөрүлгөн салттык музыка жумалыгы жана Республикалык театралдык фестивалы жыл сайын өтүүчү окуяларга айланды. Чындыгында, бир дагы долбоор эпикалык

мурастын өзгөчөлүктөрүн чагылдыруусуз өтпөйт, мисалга алганда сүрөтчү Юристанбек Шыгаевдин «Манас-Тамга» көргөзмө долбоору, Арсен Умуралиев атындагы Бишкек шаардык драмалык театрынын, «Тунгуч» жана «Сахна» театрларынын, орус мамлекеттик драмалык театрынын спектаклдери.

2010-жылдын башына карата Маданият жана маалымат Министрлигинин системасында[2] 21 профессионалдык театр, 3 филармония, 1055 китепкана, 697 клуб, 63 музей, 2 жогорку жана 8 орто атайын кесиптик окуу жайлары, 88 балдар музыкалдык, сүрөтчүлүк жана искусство мектептери, 5 маданий жана эс алуу парктары, 46 кинотеатр жана Кыргыз улуттук цирки иш алып барууда. Бул уюмдун маалыматы боюнча 2009-жылы маданият сферасына 707 миллион 827 мин сом бөлүнгөн, ал мамлекеттин бюджетинин чыгымдар бөлумүнүн 0,9 пайызын түзөт. Ошол эле учурда, демократиялык маданияттын жаңы модели түзүлүүдө, анын система-жаратуучу белгиси болуп- сүрөтчүлөрдүн, арт-менеджерлердин жана билим берүү мекемелеринин өздөрүнүн демилгелери саналат. 2000-жылдан тартып приоритети - заманбап искусствосу болуп эсептелген мамлекеттик эмес уюмдардын түйүнү түзүлүүдө. Ошентип, Заманбап искусство (Contemporary Art) багытында иш алып барган Кыргызстандын, Казахстандын, Өзбекстандын жана Тажикистандын сүрөтчүлөрү бир командага биригип, 2005, 2007 жана 2009-жж. Венециялык биенналлиге катышышкан. Менчик киностудияда тартылган фильмдер (ар түрдүү өлчөмдөгү дотациялардын улүшү менен) кыргыз кинематографына эларалык фестивалдарда бир канча баалуу сыйлыктарды алып келди. Мамлекеттин, жарандык коомдун жана бизнес элиталардын өз ара кызматташуу мисалдары пайда боло баштагандыктан, маданий жашоо, биринчиден Кыргызстандын түндүк жана түштүк борборлорунда (Бишкек жана Ош) 2010-жылы өлкөнүн түштүгүндө болгон трагедиялуу июнь айында болгон окуяларга чейин, каныккан жана ар тараптуу болгон.

1.2. Көркөм өнөр окутуу

Салттык көркөм жана эстетикалык тарбия берүү системасы элдик оозеки чыгармачылыкка, декоративдик жана колдонмо жасалгоолорго, музыкалык салтка, улуттук каада-салттарга жана үрп-адаттарга таянып келген, бул система билим жана тажрыйбанын «устаттан шакиртке» салттык методикасы аркылуу өнүккөн. Ал

[2] http://www.minculture.gov.kg

гармониялуу жана толеранттуу дүйнө таанып билүүнүн негизинен келип чыккан жана XX-к. жаңы көркөм өнөрдүн түрлөрү менен байытылды (адабият, театр, кино, музыка, хореография, көркөм сүрөт, фотоискусство).

Совет тарыхынын доорунда искусство жана көркөм өнөр окуутууга жана тарбиялоого чоң маани берилип, алар «ар түрдүү тараптан өнүккөн инсандын» өсүшүнүн багыттарынын бири болуп эсептелген. Кандай гана болбосун, искусствого жана көркөм өнөр окууга караштуу баалулуктардын көрсөткүчтөрү жөн гана эстетикалык эмес, идеологиялык болгондугу маалим. Мисалга алганда, реализм, түшүнүүнүн (кабыл алуунун) «айкындыгына», ал эми чыгармачыл ой-жүгүртүүчүлүк - «массалык түшүнүүнүн» (фольклордо) жана «социалисттик жашоонун» (заманбап искусствосунда) апологетикасына (жогорудагы көз карашка баш ийдирүүсүнө) алып келген.

Мектептердин, жогорку окуу жайлардын педагогдорунун, КиргизНИИПтин жана РММИнин методистеринин (мурунку Республикалык мугалимдерди кайра окутуу институту (РММИ), Илимдер Академиясынын илимпоздорунун жана чыгармачыл бирикмелердин өкүлдөрүнүн ич ара арекеттешүүсүнүн аркасында 1990-жылы «Кыргыз ССРинин элдик билим берүү системасындагы эстетикалык тарбиянын концепциясы» долбоору иштелип чыккан. Бул концепцияга ылайык, эстетикалык тарбиянын ыкмалары жана так формалары төмөндөгү негизги категориялардын тегерегинде болушу зарыл эле:

- Инсан (Концепция инсанды тарбиялоого багытталып, инсан аркылуу жүзөгө ашырылат);
- Чыгармачылык (эстетикалык баалуулуктарды түшүнүү жана жаратуу чөйрөсүндөгү, тийиштүү тарбиянын чөйрөсүнө тартылгандардын бардыгынын чыгармачыл активдүүлүгүн божомолдойт);
- Система (мектеп окуучуларынан тартып, пенсионерлерге чейин, калктын баардык катмарларынын эстетикалык тарбиянын процессине тартылууга эсептелген. Муну ишке ашырууда Концепция мамлекеттик мекемелердин, коомдук уюмдардын жана ышкыбооздордун тартуулаган мүмкүнчүлүктөрүн эстетик тарбия берүү үчүн колдонууга таянат).

Концепциянын долбоору үч бөлүмдөн турган:

- Биринчи бөлүм «Эстетикалык тарбия – инсандын калыптануусунун эң маанилүү фактору» атанып, ал ар бир кишинин көркөм жана эстетикалык билим

алуусунун маанилүүлүгүн негиздеген, анткени башкача жол менен бүтүндөй инсандын калыптануусу мүмкүн эмес.

- Экинчи бөлүм «үзгүлтүксүз билим берүү системасындагы эстетикалык билим берүүнүн негизги багыттары» аталып эстетикалык тарбиянын баскычтарын жана аларды жүзөгө ашыруудагы алдынкы күчтөрдү – үй-бүлө, мектепке чейинки тарбия берүүчү мекемелер, мектеп жана кесиптик окуу жайларын чагылдырган.
- Үчүнчү бөлүмдө «Эстетикалык тарбиянын концепциясын жүзөгө ашыруу жолдору» белгиленген.

Бирок, ошол учурда берилген Концепция нормативдик документ катары кабыл алынган эмес.

Көркөм өнөр окутуу жана эстетикалык тарбия берүү боюнча бүтүндөй мамлекеттик саясат түзүлгөн жок жана бул анын абалына бир кыйла терс таасирин берди. Ошентсе да, баардык тиешелүү тараптарды тартуу менен, концептуалдык документти түзүүнүн маанилүүлүгүн жана мүмкүндүгүн фактын өзү көрсөтүп турат.

Көз карандысыздыкка ээ болгондон бери мамлекеттин стратегиясы көркөм окуу системасын экономиканын социалдык-багытта өнүгүүсүнүн демократиялык маданияттын жана дүйнөлүк коомго кирүүсүнүн шарттарына ылайыкташтыруусуна багытталган.

Билим, илим жана жаштар саясаты Министрлиги тарабынан Миңжылдыктын өнүгүү максаттарын, Туруктуу өнүгүү максаттарын, Баардыгына билим берүү максаттарын жана билим берүү системасын реформалоосун ишке ашыруу максатында даярдалган 2007-2010-жж. арасында «Кыргыз Республикасында билим берүүнү өнүктүрүү стратегиясында» улуттук-маданий мазмуунга ээ болгон вариативдүү билим программаларын иштеп чыгуу милдети баса белгиленген. Ушундан улам, көркөм өнөр окутуунун эң жогорку сапаттуулугун жана XXI-кылымдагы инсан менен коомдун чыгармачыл мүмкүнчүлүктөрүнүн өнүгүүсүн камсыз кылууда, заманбап цивилизацияга жалпы болгон тенденциялардын объективдүү таасири эске алынат. Биринчи тенденция - глобализациялоо процессинин күчөтүлүшү. Ал планетардык маалымат мейкиндигинин калыптанышы менен барабар материалдык жана руханий ишмердүүлүктүн жыйынтыктарынын ыкчам орун алмашсууна алып келет. Экинчи тенденция инсандын жеке өнүгүүсүнө жана калыптануусуна оң шартаттардын түзүлүшү жана инсандын XXI-к. өзүн өзү жаратуусу менен шартталган.

Көркөм өнөр окутуунун өнүгүшүнүн жана аны реформалоонун ыкмалары жана аракеттери көз карандысыз демократиялык мамлекетти куруу концепциянан келип чыгат. Бул концепция төмөнкү приоритеттерге таянган:

- Мотивациясы жана жөндөмү бар баардык кишилерге маданият жана искусство жаатында билим алууга жана профессионалдык даярдого катышууга мүмкүндүк берүү;
- Маданият жана искусство тармагындагы окутууну эстетикалык тарбия берүүдө жана эстетикалык шыктуулукту өнүктүрүүдө колдонуу;
- Мамлекеттик эмес окуу-тарбия жана реабилитациялык мекемелерди укуктук деңгээлде тең кылып түзүү менен бирге, маданият жана искусство жаатында билим берүүдөгү мамлекеттин монополдук укугун азайтуу жана билим жаатында көп варианттуу инвестициялык саясаттын калыптануусу.

1.3. Көркөм өнөр окутуунун укуктук алкагы

Кыргызстанда эгемендүүлүк жылдарынан бери мамлекеттик деңгээлде бир канча көркөм өнөр окутуунун системасын калыбына келтирүүгө жана анын мындан ары өткөөл учурдун шарттарында өнүгүүсүнө таасир берген иш-чаралар, жүзөгө ашырылган. Биринчилерден болуп ага билим берүүнүн мыйзамдуу укуктук алкагынын түзүлүшү кирет. Кыргыз Республикасынын Конституциясынын кабыл алынышы, «Билим жөнүндө», «Маданият жөнүндө», «Мектепке чейинки билим берүү жөнүндө», «Мамлекеттик тил тууралуу», «Мугалимдин статусу жөнүндө» жана башка мыйзамдарын кабыл алуусу менен бирге билим берүү системасынын негизги укуктук нормалары аныкталган. Көркөм өнөр окутуу жаатындагы ишмердик баардык баскычтарда Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн нормативдик актылары, профилдик министерстволордун жана ведомстволордун жоболору, буйруктары жана буйрутмалары менен көзөмөлгө алынат.

2008-жылы апрель айында Билим берүү жана илим Министрлиги тарабынан Кыргыз Республикасындагы ар түрдүү маданиятка тиешелүү жана көп түрдүү тилде билим берүүнүн Максаттуу программасы жана Концепция кабыл алынган. Концепция көп түрдүү маданияттыкты билим берүүнүн стратегиялык принциптеринин бири катары киргизди. Көп түрдүү маданияттык, баалуулуктардын жана нормалардын көп жактуулулуктугунун жана ар түрдүүлүктүгүнүн билим берүүдө басымдуу багыт болгонун жана алардын билим берүүдөгү тең укуктуулугун билдирет.

Концепция көп түрдүү маданиятка тиешелүү билим берүүнүн максатын төмөндөгүдөй аныктайт: ал билим берүү системасынын бүтүрүүчүсүн жашоого жана ар түрдүү маданий чөйрөдөгү ийгиликтүү профессионалдык ишмердүүлүккө даярдоо; мындай даярдык, бүтүрүүчүнүн Кыргызстандагы маданий көп түрдүүлүктүн

баалуулугун кабыл алуусунан, республикада жашап жаткан этномаданий топторун тарыхын жана маданиятын, эне тилин, мамлекеттик, официалдуу жана дүйнөлүк тилдердин бирөөнү билүүсүнөн, ошондой эле, ачыктыкты өнүктүрүүсүнөн, жана таанылбаган маданий чөйрөгө болгон ийкемдүүлүк жөндөмүнөн жана ал чөйрөдө баардыгына аксанатайлык менен мамиле кыла биле тургандыгынан турат.

Көп түрдүү маданияттуулулуктун принцибине негизделген билим берүү төмөндөгүлөргө түрткү берет:

- бардык маданий көп түрдүүлүктүн баалуулуктарын, нормаларын, коомдогу ишмердүүлүк формаларын жана жүрүм-турум үлгүлөрүн сактоого жана көбөйтүүгө;
- балдардын маданий индивидуалдуулугунун калыптанышына жана ошондой эле, алардын жергиликтүү жамаатардын маданий көп түрдүүлүгүн жана кишилердин арасында сөзсүз түрдө маданий айырмачылыктардын бар болгондугун түшүнүүгө;
- бала бир тилдүүлүк чөйрөдөн көп тилдүүлүк чөйрөгө кирген учурда пайда боло турган «маданий шокту» жеңилдеткенге.

Концепцияда көп түрдүү маданияттуулуктун принциптерин билим берүү системасына киргизүүдөгү негизги болуп алынган төмөнкү төрт деңгээл (ыкма) бекитилген:

- Кошкон салымына таянган ыкма *(«каармандар жана майрамдар»);*
- «Этникалык группалардын *кошумча ролуна*» таянган ыкма;
- *Куррикулумду трансформациялоого* таянган ыкма;
- *Чечимдерди кабыл алууга* жана окуучунун *социалдык активдүүлүгүнө* таянган ыкма.

Азыркы учурда Кыргызстан үчүн биринчи эки ыкма мүнөздүү; куррикулумду трансформациялоо боюнча иштер башталган. Окуучулардын ишмердүүлүгүнүн активдүү формаларына өтүүсү (айрыкча, долбоордук ыкма аркылуу) кийинки кезектеги кадам болушу зарыл. Бул, окуучулардын жергиликтүү жамааттын жашоосуна активдүү катышуусуна, аларды курчап турган көп түрдүү маданий дүйнөнүн бүгүнкү керектөөлөрүнө жараша аракеттенгенге мүмкүндүк берет. Окуучулардын реалдуу көп түрдүү маданияттуулукту өздөштүрүү иш-аракеттеринин бирден бир формасы - бул көркөм өнөр жаатында билим алуу болушу мүмкүн жана болуусу кажет, анткени ал балага жана чоңдорго дүйнөнүн маданий ар түрдүүлүгүн өз чыгармачылыгы аркылуу өздөштүрүүгө мүмкүндүк берет.

Кыргызстан ар бир балага жана чоңдорго билим алууга укук берүүчү жана мүмкүнчүлүк алганга багытталган эларалык декларацияларга жана конвенцияларга дагы кошулган, анткени бул документтер балдардын жана чоңдордун ар тараптуу жана айкалыштуу өнүгүүсүнө жана ошондой эле, маданий жана чыгармачылык жашоого катышуусуна укук берет. «Көркөм өнөр окутууну, өлкөдөгу окуу программасынын эң маанилүү жана ал турсун милдеттүү түрдө керек болгон бөлүгү болгонун түшүнүүгө түрткү берген негизги себептер так ушул укуктардан келип чыгат («Көркөм өнөр окутуунун Жол картасы»).

Маданият жана искусство жаатында билимди демократизациялоону өнүктүрүү боюнча Эгемендүүлүк жылдарынан бери көрүнүктүү кадамдар шилтенди. Аларга, жаңы укуктук базанын түзүлүшүнөн сырткары, үзгүлтүксүз баскычтуу билим берүүнүн киргизилиши, толук көлөмдө болбосо дагы, педагогикалык адабияттын иштелип чыгышы, билим берүүнүн мазмунунун толукталышы, окуу жайларынын түйүндөрү менен бирге окутуучу жана профессионалдык программалардын түрлөрүнүн көбөйүшү кирет. Эмгек рыногунун өзгөрүүлөрүнө жараша жаңы кесиптин адистери даярдалууда.

Көркөм өнөр билим берүү Кыргызстанда мектепке чейинки, жалпы орто, мектептен сырткары, техникалык жана кесиптик, жогорку, дипломдон кийинки, аспиратура жана докторантура алкагында формалдык жана формалдык эмес окутуу формаларында жүргүзүлөт. Мыйзамдын негизинде кээ бир кесиптер боюнча жаңы окуутуу жана квалификациялык баскычтар киргизилди (Болондук система алкагында) жана аларга кошумча, күндүзгү, сырттан жана дистанттык окутуу түрлөрү аныкталган. Ар түрдүү баскычтуу схемалардын бар болуусу XXI-к. коомдун керектөөлөрүнүн жана инсандын мүмкүнчүлүктөрүнө жана мотивацияга жараша эркин тандоого жана билим алууга кепилдик берет.

Көркөм өнөр окутуу бир катар инновациялык жана пилоттук долбоорлордо жана программаларда социалдык реабилитациялоонун, жаңы муундун руханий чыңдалышынын фактору болуп саналат; мындан сырткары, өнөр -терапиясы балдардын жана чоңдордун медициналык жана эмгек терапиясын толуктайт.

Аналитикалык докладты даярдоо учурунда Кыргызстандагы көркөм өнөр окутуунун бүгүнкү абалында бир катар проблемалар аныкталды. Билим берүү системасынын тынымсыз жана көп жолу баш аламан жүргүзүлгөн реформалоосу, каржылоонун, инфраструктуранын жана квалификациялуу педагогикалык кадрлардын жетишсиздиги, көркөм өнөр жана эстетикалык билим алуунун мүмкүнчүлүктөрүн толугу менен көрсөтүлүшүнө жолтоо болууда.

Ошол эле учурда, XXI-кылымдын чакырыктары Кыргызстандын көркөм өнөр окутуу системасынан так белгиленген саясатты жана жөндүү стратегияларды аныктоону талап кылууда. Ошондуктан, көркөм өнөр жана эстетикалык тарбиянын жана билим берүүнүн бүтүндүү системасын Үзгүлтүксүз билим концепциясы, Бардыгына Билим Берүү жана Туруктуу өнүгүү үчүн билим берүү программалыры менен айкалыштырып өнүктүрүү зарыл.

2. КЫРГЫЗСТАНДАГЫ ФОРМАЛДЫК БИЛИМ БЕРҮҮНҮН ТҮЗҮЛҮШҮНДӨГҮ КӨРКӨМ ӨНӨР ОКУТУУ КОМПОНЕНТИ

2.1. Мектепке чейинки көркөм өнөр окутуу жана эстетикалык тарбия

Мектепке чейин тарбиялоо жана билим берүү мекемелери Кыргыз Республикасынын мектепке чейинки окутуу мекемеси тууралуу Үлгүлүк жобосуна ылайык иш жүргүзүшөт. 1990-жылдардын башында Кыргызстанда, айрыкча айыл аймагында мектепке чейинки мекемелердин кескин кыскартуусу болуп, андан кийин карама-каршы тенденция байкалган. Кыргыз Республикасынын Билим берүү жана илим Министрлигинин маалыматы боюнча 2000-жылы республикада 460 бала бакча катталган, шаарларда-268, айыл жергесинде-192. Алардын ичинен 338 бала бакча мамлекеттик бюджет тарабынан каржыланган мекемелер. 2004-2009-жылдар арасында Нарын, Жалал-Абад жана Баткен областтарында Кыргыз Республикасынын «Мектепке чейинки билим берүү жана балдарга кам көрүү» Мыйзамын жүзөгө ашыруу максатында «Жергиликтүү жамааттар деңгээлиндеги эрте курактагы балдардын өнүгүүсү» долбоору Азиялык өнүгүү банкынын алкагында ишке ашырылды. Бул долбоордун алкагында айыл аймагында жашаган 20 миңден ашуун балдар үчүн 300 дөн ашык жамааттык бала бакчалар түзүлгөн.

Билим берүү жана илим Министрлигинин маалыматы боюнча 2010-жылдын сентябрь айына карата республикада 76 миң баланы камтыган 594 мектепке чейинки билим берүү мекемелери жана 12 миңден ашуун 2-6 жаш арасындагы балдарды камтыган 279 альтернативдик мектепке чейинки билим берүү мекемелери иш алып барат. Бишкектеги милдеттүү түрдө медициналык камсыздандыруу фондунун аймактык башкармалыгынын маалыматы боюнча Кыргызстандын борборунда 87 мектепке чейинки балдарга билим берүү мекемелери (67 муниципалдык, 10 атайын жана 10 менчик) иштейт.

Билим берүү жана илим Министрлигинин Мектепте жана мектепке чейинки билим берүү башкармалыгынын жетекчиси Дамира Кудайбергенова 2010-жылы 17-мартындагы мектепке чейинки билим берүүнү өнүктүрүүнүн финансылык анализи боюнча *тегерек столдо* сүйлөп жатып, бүгүнкү күндө 76 миңден ашуун бала мамлекеттик бала бакчаларында жана 12 миңи – жамааттык мектепке чейинки билим берүү мекемелеринде тарбия алып жатканын жана ал тийиштүү курактагы балдардын 13% гана түзөөрүн белгиледи.[3]. Бул мектепке чейинки билим берүү мекемелеринин жана анын ичиндеги балдардын санынын Кыргызстандын жагымдуу демографиялык көрсөткүчтөрүнө дал келбегендигин көрсөтөт.

Иш жүргүзүп жаткан мамлекеттик, жеке менчик жана жамааттык мектепке чейинки билим берүү мекемелери КРнын «Мектепке чейинки билим берүү» (2009-ж.) Мыйзымына жана «Мектепке чейинки балдарга билим берүү жана кам көрүү» Мамлекеттик билим берүү стандартына ылайык иш алып барышат.

Мектептен тышкаркы билим берүүнүн инсандын, коомдун жана мамлекеттин кызыкчылытарынын маанилүүлүгүн көңүлгө алуу менен, Кыргыз Республикаснын «Билим берүү жөнүндө» Мыйзамынын 18 беренесинде, мектептке чейинки билим берүү мекемелерин каржылоо, мамлекет тарабынан камсыздандырылары тууралуу жобосу бекитилген.

«Мектепке чейинки билим берүү тууралуу» Мыйзамынын 4 беренесине ылайык, мектепке чейинки билим берүүнүн милдеттери болуп төмөндөгүлөр белгиленген:

- Баланын физикалык, психикалык жана руханий ден соолугун сактоо жана бекемдөө;
- Жарандык аң сезимдүүлүктү, патриотизмди, мамлекеттик белгилерди, мамлекеттик, официалдуу жана эне тилин урматтоону, ар түрдүү маданиятка жана курчап турган чөйрөгө сый жана этияттык мамиле кылууга тарбиялоо;
- Баланын чыгармачылыкка болгон жөндөмүнүн анын жашына, интеллектуалдык жана физикалык мүмкүнчүлүктөрүнө жараша өнүгүүсү;
- Мектеп жашындагы балдардын айкалыштуу өнүгүшүн камсыз кылуу. Ал физикалык, социалдык, эмоционалдык, психологиялык, руханий, адеп-ахлактуулук, интеллектуалдык жана эстетика жактан өнүгүүсүн жана эмгекке болгон тырышчаактыкты тарбиялоону камтыйт.

---

[3] http://www.for.kg/ru/news/111919/

Азыркы учурда, коомдун мектепке чейинки окуу мекемелеринин билим берүү процессинин сапаттуулугуна болгон кызыкчылыгы жана жалпысынан, мектепке чейинки тарбиянын популярдуулугу артып бара жатат. Акырындык менен мектепке чейинки курактагы балдарды мектепке даярдоо жана интеллектуалдык өнүгүү боюнча программалар менен камтуу жүргүзүлүүдө. Ата-энелердин көбү балдарын менчик мектепке чейинки билим берүү мекемелерине жайгаштырышат же болбосо үйдө окутушат, бирок, ошентсе да, балдардын кээ бир бөлүгү бул процесске кирбей калууда. Баланын мектепке чейинки даярдык көрүүсүн мындан аркы билим алуусундагы өзгөчө маанисин эсепке алуу менен, Кыргыз Республикасынын билим берүү жана илим Министрлиги жалпы билим берүү мектептеринде даярдоо класстарын киргизди. Мындан сырткары, Бишкек шаарынын балдардын эки искусство мектебинде, мектепке чейинки эстетикалык билим берүү программасы бар.

Мектепке чейинки окутуу сабактарында, баланын өз үй-бүлөсүнүн ичинде жана өзүнө жакын микросоциалдык чөйрөнүн өкүлү менен күнүмдүк карым катнашы учурунда өздөштүргөн дүйнө катышынын ыкмалары өнүктүрүлөт. Ошону менен бирге, баланын эстетикалык дүйнө таанып билүүсүнүн негизи болгон бала бакчалардын маңызын жана иштөө формасын, балага көркөм өнөр окутуунун негиздерин үйрөтүүдөгү ыкмаларын жана методторун камтыган мектепке чейинки тарбия жана билим берүүнүн программасы түзүлгөн.

Мамлекеттик стандарт (2007-ж.) мектепке чейинки мекемелерден төмөнкү багытта иш жүргүзүүнү талап кылат:

- физикалык, психикалык, таанып билүүчүлүктү, туура сүйлөгөндү үйрөтүүнү жана социалдык өнүктүрүү;
- баланын ар түрдүү ишмердикте өзүнө ишенгендикти, аракеттүүлүктү жана чыгармачылыкты көрсөтүү үчүн багытталган жөндөмдөрүн жана шарттарын өнүктүрүү.

Мамлекеттик стандарт, мектепке чейинки билим берүү программалары мектепке чейинки жаштагы балдарга мүнөздүү төмөндөгү иш-аракет түрлөрүн эске алуу менен түзүлүшүн талап кылат: кыймыл аракеттүү жана оюн, таанып билүүчүлүк, туура суйлөгөндү үйрөтүү, сүрөт тартуу, музыкалык, театралдык ж.б. жана баланын эстетикалык өнүгүүсүнө жана анын «чыгармачыл жөндөмүн ачып көрсөтүүсүнө» мүмкүндүк берген түрлөрү.

Үлгүлүк окуу планында, 1,5 жаштан 6/7 жашка чейинки балдарга ар бир жаш группасына баалуу сабактар караштырылган: көркөм адабият – жумасына 1 саат; музыка – жумасына 2 саат; ошондой эле, чаптап жасоо (3 жаштан баштап) – жумасына

1 саат; аппликация (2 жаштан баштап ар бир жаш группаларында) – жумасына 0,5/1 саат; сүрөт тартуу (2 жаштан баштап) – жумасына 1 саат жана жумасына 2 саат (3 жаштан баштап).

Мамлекеттик тилди экинчи тил катары үйрөтүүдө кыргыз жазуучуларынын, акындарынын, композиторлорунун, сүрөтчүлөрүнүн чыгармаларын, кыргыз фолклорун жана көркөм өнөр чыгармачылыгын колдонуу жана ошондой эле, райондордо, областтарда, шаарларда, айылдарда жашап жаткан элдердин жана улуттук группалардын улуттук жана маданий салттары менен милдеттүү түрдө таанышуу тапшырылгандыгын белгилеп кетмек керек.

Мамлекеттик программалардан сырткары, Кыргызстанда бир катар альтернативдик программалар иштеп жатканын айтса болот. Мисалы, алардын ичинде, «Ачык коом» Иституту (OSI, Сорос Фонду) тарабынан иштелип чыккан «Кадам артынан Кадам» программасы (1995-ж. бери). 2009-жылы бул программанын алкагында, Кыргызстанда 68 мектепке чейинки мекемелерди, 57 башталгыч мектептерин жана төрт мугалимдерди кайра окутуу институттарын камтыган 11 даярдоо курсу иштеген.

«Кадам артынан Кадам» программасы балдар менен иштөөдө интерактивдүү методторду колдонууну болжолдойт жана мектепке чейинки жана башталгыч мектептеги окутуу процессинде жергиликтүү жамааттардын жана үй бүлөнүн катышуусун кубаттайт. Бул программанын алкагында ар кандай «өнүгүү борборлорунда» - ИЗО, куруучулук, илимий ж.б. көңүлүнө жаккан иш менен алектенген балдардын чыгармачылыгы кубатталат (мисалы, Бишкек ш. «Азем» №162 балдар бакчасында). Өнүгүү борборлордун («активдүүлүк борборлору») ар бири өзүнө таандык өзгөчөлүгү менен таанылат, алардын педагогдор тарабынан иштелип чыккан, баланын иш аракетинде өзүнүн индивидуалдуулугун көрсөтүүгө мүмкүндүк берген материалдары бар.

Изилдөөлөр баланын көркөм өнөр чыгармачылык менен эрте жашта таанышуусу, анын түшүнүү жөндөмүн активдештиргенин, маалыматты активдүү кабыл алуусуна жакшы таасирин бергенин жана ой-жүгүртүүнү өрчүткөнүн көрсөтөт. Мына ушул жагдайларсыз, кайсыл бир иште ийгиликке жетишүү мүмкүн экендиги тууралуу сөз кылганыбыз болбойт.

Булар менен катар, мектепке чейинки мекемелердин чегинин тышында кооптуу тенденциялар көрүлүүдө - бул чоңдор тарабынан балдар дүйнөсүндөгү оюндардын, жомоктордун жана фантазиялардын профанациясы. Алардын кээ бирлери, узак

убакыттан бери чоңдор тарабынан балдардын оюн-зоогунун массалык индустриясынын элементине айландырылган (телевидение, компьютердик оюндар ж.б.).

Мектепке чейинки көркөм өнөр окутууну жана эстетикалык тарбиялоону оптимизациялоо маселелерин чечүүгө карата, нормативдик жана укуктук базанын иштелип чыгуусу, каржылоонун реалдуу түрдө көбөйтүлүшү, материалдык жана техникалык базанын жаңыртылышы, жаңы түрдөгү имараттардын курулушу, ылайыктуу кадрларды даярдоо жана кайрадан окутуу жана мектептен тышкаркы билим берүү мекемелеринин жумушчуларынын айлык акыларын көбөйтүү керектелет.

2.2. Жалпы орто билим берүү

Кыргызстандын жарандары жынысына, расасына, улутуна, социалдык жана мүлктүк абалына, жасаган жумушуна, туткан динине, саясий ынанымдарына, ден соолугунун турумуна, жеке жана коомдук мүнөздөгү кандайдыр-бир башка жагдайларга карабастан, баардык мамлекеттик окуу жайларында акысыз жалпы орто билим алууга конституциялык укугу бар.

Кыргыз Республикасынын билим берүү жана илим Министрлигинин маалыматы боюнча 2010-2011- окуу жылынын башталышына карай Кыргызстанда жалпы орто билим берүү мекемелеринин түйүнү 2191 мектептен турат. Окуучулардын жалпы саны 1 041 564 барабар, бул анын Кыргызстандын калкынын 20% түзөт. Бардыгын алганда, бул мектеп жашындагы 89,9% жакын балдарды камтыйт.

Балдарга жана өспүрүмдөргө көркөм өнөр билим берүү жаатындагы башкы ролду эстетикалык циклдин сабактары ээлейт. Бирок, окуучулардын жумалык жүктөмүнүн нормасынын жогорулашы менен (өзгөчө гимназияларда, лицейлерде жана кээ бир сабактарды терендеп окута турган мектептерде), учурда, окуу сааттарынын көлөмү инвариант түрүндөгү сабактарды бириктирүү аркылуу кыскартылууда. Мисалга алганда, 1-4-класстарда окутулуучу «Сүрөт искусствосу» жана «Эмгек» сабактары. «Эмгек» жана «Черчение» сабактары 5-7-класстарда өтүлүүчү, «Технология» сабагына интеграциаланган. Ал эми «Адеп сабагынын» элементтери («Уроки этики») «Адам жана коом» сабагына интеграцияланган.

Ошентип, реформалоо процессинде көркөм өнөр жана эстетикалык циклдин баардык сабактарынын сааттарынын көлөмү кыскартылган. «Сүрөт искусствосу жана көркөм чыгармачылык», «Технология», «Музыка» сабактарына жумасына 1 гана академиялык саат бөлүнгөн. Мындан сырткары, мектеп алдында китептердин жана окуутуу куралдарынын жоктугу же болбосо жетишсиздиги маселеси турат. Кыргыз

Республикасынын билим берүү жана илим Министрлигинин 2010-жылдын куррикулумуна ылайык, башталгыч класстарга окуу китептерин, ошондой эле, эстетикалык циклдын предметтери боюнча китеп чыгарууга республикалык конкурс жарыяланган.

Көз карандысыздыкка ээ болгондон бери Кыргызстанда эстетикалык циклдин предметтери боюнча, мазмуунду программаларды жана китептерди даярдоо боюнча олуттуу иштер жүргүзүлгөн. Мисалга алганда, 1990-жылы искусство жана музыка боюнча Мамлекеттик билим берүү стандарттары иштелип чыгып, алар кайрадан 2005-жылы жаңыланган. 1994-жылы кыргыз мектептеринин 1-4-класстары үчүн музыка боюнча программа («Музыканын жана анын коштоосундагы кыймыл-аракет») жана кийинчерээк мугалимдер үчүн ноталык хрестоматия жана усулдук пособиелер иштелип чыккан. 2000-жылы 5-7-класстар үчүн программа (авторлору Н.Ниязова, А.Арзыкулова ж.б.) иштелип чыккан. Бул программалардын негизи болуп, орус жана батыш классикасынын материалдарын сактоо менен бирдикте, окуучулардын элдик жана профессионалдык музыка менен таанышуусу саналат.

Курстун көрсөтмөсү балдардын Кыргызстандын маданияты менен гана эмес, дүйнөлүк профессионалдык жана элдик чыгармачылыктын шедеврлери менен таанышуусун, ар бир чейректе өтүлүүчү темалар аркылуу жүзөөгө ашырылат. Алар бир гана сүрөт искусствосу жана скульптура менен таанышууну гана эмес, декоративдик жана колдонмо искусствосун, дизайн жана архитектураны божомолдойт. Сабак учурунда балдар ар кайсы искусствонун түрлөрүндө колдонулган материалдардын касиеттерин өздөштүрүшөт жана Кыргызстанда эң көп колдонулган материалдар - кийиз, кайыш, чий, сөөк ж.б. менен иштешет. Табигый материалдар менен иштөө жана табияттык боёкторду колдонуу, окуучуларга өз жаратылышына камкордук менен мамиле кылуу сабагын берет, бул алардын экологиялык тарбиясынын негизин түзүп, ошол эле учурда, алардын өз улутунун маданияты жана тарыхы менен тыгыз байланышта болуусуна түрткү берет.

1994-жылы «Көркөм өнөр» сабагы боюнча (изобразительно-художественное творчество) 1-класстар үчүн окуу китеби иштелип чыккан (авторлору Д.Акматова, Ж.Кыдыралиев жана А.Момункулов). Берилген окуу китеби билим берүү жана илим Министерствосунун автордук программалары, усулдук пособиелери жана окуу китептери боюнча кароосунда каралып, Ардак грамотасына татыды. Андан кийин, башталгыч класстардын мугалимдери үчүн усулдук колдонмо менен бирге (биринчи жана экинчи бөлүмдөрү, 1996-1997-жж.), балдар, мугалимдер жана ата-энелер үчүн «Көркөм өнөр булагы» колдонмосу иштелип чыккан.

1995/1996 окуу жылында окуу пландары альтернативдик вариантка өттү. Окуу планынын 3-вариантында 8-11-класстар үчүн «Дүйнөлүк көркөм маданият» курсу пайда болду (алгач, 1971-жылдан баштап – факультатив) жана ага арналып, 2003- жылы 5-11-класстары үчүн «Дүйнөлүк көркөм маданият» боюнча программа иштелип чыккан (автору Л.Ю.Марченко).

Ушул учурда аракетте болгон Кыргыз Республикасынын мектепте билим берүүдөгү мамлекеттик билим берүү стандартына ылайык (2004), эстетикалык циклдин предметтери «билим алуунун жалпы маданий чөйрөсүнө» киргизилген. Анализ көрсөткөндөй, негизги окуу планынын алкагында, эстетикалык циклдин предметтери башталгыч класстарда убакыттын 8,2%, ортончу мектепте – 3,4%, жогорку класстарда - 0% ээлейт.

Башка көп өлкөлөрдөн айырмаланып, Негизги окуу планы боюнча бул предметтерге берилген убакыт кыскартылган, анткени Кыргызстанда бул предметтер окуучулардын жүктөмүнүн эсебине киргизилген. Мындан сырткары, мектеп алдында окуу китептеринин жана колдонмолордун жоктугунун же жетишсиздигинин маселеси турат.

Кыргызстандагы мектепте билим берүү системасын реформалоонун алкагында, 2011-жылга чейинки өлкөнүн Өнүгүү стратегиясынын 6.3.1. п. ылайык, жалпы орто билим берүүнүн Алкактык улуттук окуу планы иштелип чыккан (АУОП, билим берүү жана илим Министерствосунун 2009-жылдын 21-декабрындагы №1114/1 буйругу менен бекитилген). Кыргызстан үчүн, бул жаңы түрдөгү документ болуп саналат. Ал билим берүү системасынын ишин, коом жана мамлекет үчүн актуалдуу болгон, бир гана окуудагы жогорку деңгээлге ээ болгон эмес, ошондой эле, социалдык жана коммуникативдик ж.б. компетенттүлүүктөргө ээ болгон бүтүрүүчүлөргө болгон керектөөлөрү менен байланышта болушуна мүмкүндүк берет.

Алкактык улуттук окуу планында 7 билим берүү чөйрөсү аныкталат жана алардын бири «Искусство». Бул документе белгиленгендей, берилген билим берүү чөйрөсүнүн алкагындагы көркөм өнөр жана эстетикалык билим берүү «окуучулардын жалпы адамзаттын мурасын жана улуттук маданиятты түшүнүү аркылуу, көркөм жана эстетикалык дүйнө таанып билүүсүнүн калыптанышына багытталган». Окуучулардын искусствонун негизги түрлөрүн түшүнүүсү жана өздөштүрүүсү (адабият, музыка, сүрөт искусствосу ж.б.) мектептин ар бир баскычынын милдеттерине жараша болот. Ал чыгармачылыкта өзүн ачып көрсөтүүсүн жана өз алдынча көркөм ишинин ыкмаларын өнүктүрүүгө мүмкүндүк берет».Учурда эстетикалык циклдин сабактары башталгыч жана орто мектептеринде (8-кл.чейин) гана оутулса, бул кырдаалга карама каршы,

Алкактык улуттук окуу планы, баардык билим берүү чөйрөлөрүндөгү сабактарды 1-11-класстарга чейин окутулуусун баамдайт. Мына ушул себептен окуу планына «Улуттук жана дүйнөлүк маданияттын тарыхы» сабагы киргизилген (8-11-кл. үчүн).

Ошондой эле, Кыргыз Республикасынын кесиптик билим берүү Концепциясынын алкагында (Билим берүү жана илим Министрлиги тарабынан 29.05.2009-жылы кабыл алынган) 8-9-класстар үчүн профильдикке чейинки, эстетикалык циклдин сабактарын тереңирээк өздөштүрүү үчүн керектүү курстары, ал эми, 10-11-класстар үчүн мектептин «Көркөм өнөр жана эстетикалык» профиль боюнча иштөөгө мүмкүнчүлүгү каралган. Алкактык улуттук окуу планынын принциптеринен улам, 1-4-класстар үчүн предметтик куррикулумдар иштелип чыккан жана бекитилген. 2010-жылы башталгыч класстар үчүн жана анын ичинде, эстетикалык циклдин предметтери боюнча окутуу жана методикалык комплекстерди түзүүгө сынак жүргүзүлгөн.

Ошол эле учурда, адистердин тынчын алган нерсе - массалык-маалымат кызматтары чагылдырган агрессивдүү маалымат. Зордук-зомбулук сценалары, тамеки тартуу жана алкоголдук ичимдиктердин жарнамалары балдардын жана өспүрүмдөрдүн физикалык жана психикалык саламаттыгына зыян келтирүүдө. Ушул себептен, мектептерде балдардын сезимтал жанын «тазалоочу» жана «айыктыруучу» кошумча көркөм өнөр окутуу жүзөгө ашырылат. Класстан тышкаркы сабактарда, ийримдерде, жалпы орто мектептердеги факультативдерде жана студияларда, балдарга жана өспүрүмдөргө төмөнкү багыттарда билим жана чебердиктер өткөрүп берилет: икебана, сүрөт тартуу, кол өнөрчүлүк, жабыштырма материалдар менен иштөө, бий, хор менен ырдоо, музыкалык аспаптарда ойноо, театралдык студиялар. Багыттардын ар түрдүүлүгү, окуучулардын өздөрүнүн же алардын ата-энелеринин керектөөлөрүнө баалуу. Көркөм өнөр жаатында кошумча билим берүүнүн максаты болуп, инсандын болушунча эң толук чыгармачыл жана айкалыштуу өнүгүшүнө шарттарды түзүү жана ар бир балага таандык болгон таланттарды ачууга жол берүү жана өнүктүрүү.

2.3. Ден-соолугуна байланыштуу мүмкүнчүлүктөрү чектелген балдарга жана жетим балдарга тарбия берүү жана көркөм өнөр окутуу

Кыргызстандагы ден соолугуна байланыштуу мүмкүнчүлүктөрү чектелген балдарды жана жетим балдарды социалдык жактан коргоонун башкы формасы болуп

аларга сапаттуу билим берүү, медициналык жана социалдык реабилитациялоо жана коомго интеграциялоо шарттарын түзүп берүү саналат. Бириккен Улуттар Уюмунун Балдар фондунун (ЮНИСЕФ) 2009-жылдын сентябрь айына карата алынган маалыматы боюнча, Кыргызстандагы 64 институционалдык типтеги балдар мекемелериндеги официалдуу түрдө катталган жетим балдардын саны 15 миңге жакын. Алар үчүн калуу мөөнөтү узартылган бала-бакчалар, атайын мектеп-интернаттары, узартылган күн менен атайын окуу мектептери иштейт.

Ден-соолугуна байланыштуу мүмкүнчүлүгү чектелген балдардын билим алуусу 2007/2008 окуу жылынан баштап формалдык билим берүү системасына киргизилген.

Өзгөчө окутуу керектөөлөрү бар балдар көркөм өнөр окутууну ар түрдүү уюшкандык формаларында алышат. Ден соолугунун абалына байланыштуу, жалпы негизде билим алууга жана тарбиялануга мүмкүнчүлүгү чектелген мектепке чейинки жана мектеп жашындагы балдар үчүн атайын окуу мекемелери- бала бакчалар, мектептер (мектеп-интернат); жалпы типтеги билим берүү жана мектепке чейинки мекемелериндеги атайын класстар жана группалар, алгачкы социалдык реабилитациялоонун борборлору, балдарды өнүктүрүү борборлору, окуу жана реабилитациялык борборлору иш алып барат.

Алардын кээ бирлеринде, көркөм өнөр окутууга болгон өзгөчө окуу керектөөлөрү бар балдардын укуктарын камсыз кылууда жаңы ыкмалардын колдонулушу, алардын социалдык изоляциясын азайтканга түрткү бериши байкалууда. Биринчиден, булар, өсүшүндө бөтөнчөлүктөрү бар балдардын өз курагындагы нормалдуу өнүккөн балдар менен бирге окуусунун ишке ашырылышы (Жаңы-Жер айылындагы №43 профессионалдык лицейи, SOS балдар кыштагы), ошондой эле, инновациялык программалар жана көркөм өнөр окутуу боюнча педагогикалык эксперименттер (Бишкек шаардык «Дар» Медициналык борборунун балдар реабилитациялык борбору, «Умут-Надежда» Реабилитациялык борбору).

Өлкөдөгү мамлекеттик саясатка ылайык, мындай мекемелерге шефтик жардам системасы киргизилүүдө. Аткаруу бийлик органдары мамлекеттик администрациялар менен биргелешип концерттерди, маданият жана искусство ишмерлеринин катышуусу менен кайрымдуулук акцияларын өткөрүшүүдө. Кээ бир көркөм өнөр билим берүү мекемелеринде ден–солуугуна байланыштуу мүмкүнчүлүктөрү чектелген балдар үчүн секциялар бар («Балажан» Республикалык эстетикалык тарбия берүү окуу-усулдук борбору). Мамлекеттик эмес коомдук реабилитациялык кызматынын системасы да түзүлүүдө.

Ушул эле заманда, коомчулуктун, мүмкүнчүлүктөрү чектелген жана социалдык камкордуктан ажыратылган балдарга болгон көптөн бери калыптанган стереотиптерди кайра карап чыгуусу, эң башкысы, мындай балдарды жана жетимдерди кошо, тең мүмкүнчүлүктөрү бар адамдар катары кабыл алуулары керек. Ар бир баланын билим алуу укугу Кыргыз Республикасынын Конституциясында[4] жана өлкөнүн мыйзамдары менен бекитилген. Буга карабастан, оор формадагы майыптыгы бар балдардын жана өспүрүмдөрдүн көпчүлүгү, мектепке чейинки, мектептик жана профессионалдык билим алуу (анын ичинде, көркөм өнөр жаатында) мүмкүнчүлүктөрүнөн ажыратылган.

Мындай абалдын негизги себеби болуп, каражаттын жетишсиздиги гана эмес, ошондой эле, өнүгүшүндө проблемалары бар балдар менен иштей ала турган мугалимдерди жана тарбиячыларды даярдоого караштуу иштелип чыккан жана иш жүзүндө сыналган программанын жоктугу саналат. Кыргызстанда мугалимдерди жана тарбиячыларды интернаттык түрдөгү мекемелер үчүн гана даярдашат. Бирок, долбоорлордун алкагында, алардын ичинде, Азия Өнүгүү Банкынын жана Япондук жакырчылыкты жоюу фондунун «Өзгөчө керектөөлөрү бар балдардын негизги сапаттуу билим алуусуна кирүү мүмкүндүгүн жогорулатуу» долбоору боюнча, мугалимдер үчүн алардын инклюзивдуу балдардын жөнөкөй класстарда иштөөсүн камсыздандырган курстар өтүлүүдө.

Бул маселенин актуалдуулугу, өнүгүүсүндө проблемалары бар балдарды окутууда өзгөчө көрүнөт (угуу, көрүү, суйлөө, психикалык өрчүүнүн кечигүүсү проблемалары ж.б.). Жалпы билим берүү мекемелерине тапшырылган ар кандай жаштагы балдардын психикалык ден-соолугунун анализи, интеллекти жогорку деңгээлде болгон гана эмес, ошол эле учурда, кыялдануу жөндөмү, ой-жүгүртүүсү, эс тутуму, түшүнүктөрү жана сөз байлыгы начар деңгээлдеги балдарды көрсөтөт; бул анализ мындай балдардын социалдык жана психологиялык статусунун өзгөчөлүктөрүн, анын ичинде, балдардын өз кыймыл-аракеттерин жана өзүн өзү кармоо, боор ооруу жана конструктивдүү байланышуу, конфликттерди чечүүнүн адекваттуу формаларын колдонуу жөндөмдөрүнүн жоктугун көрсөтөт.

Мындай баланын дүйнө менен өз ара аракеттешүүсүнүн проблемасын чечүүчү каражат болуп, искусство эсептелинет. Искусство менен алектенүүнүн дарылык касиети да бар, ал балдардын өнүгүүсүндөгү четтөөлөрдү алдына алган жана түздөгөн жолдордун бири болуп саналат. Бирок, искусствонун негизиндеги реабилитациялык иштин социалдык жана маданий мааниси, искусствонун реабилитациялык потенциалы,

[4] Кыргыз Республикасынын Конституциясы, 36-беренин 2-п.

жана исскусствонун негизиндеги арт-терапия, практика жүзүндө ал үчүн керектүү социалдык, билим берүү жана маданий инфраструктуранын жоктугуна байланыштуу, жетишсиз өздөштүрүлүп жатат.

2.4. Башталгыч жана орто кесиптик билим берүү

Көркөм өнөр кесиптик билим берүүнүн башталгыч жана орто баскычы музыканттарды, сүрөтчүлөрдү жана башка көркөм өнөр жаатындагы профессияналдык даярдоодо өзгөчө мааниге ээ. Үзгүлтүксүз кесиптик билим берүүнүн чынжырындагы бирден бир маанилүү болгон бул баскычтар, 1990-жылдарда жаңы экономикалык өзгөрүүлөргө болгон ылайыкташтыруу процессине байланыштуу, структуралык өзгөрүүлөргө дуушар болду. Бул мекемелердин статусу, Кыргыз Республикасынын Билим берүү жөнүндө Мыйзамынын, Балдардын музыкалык, көркөм өнөр жана искусство мектеби тууралуу Жобосунун жана Башталгыч жана орто кесиптик билим берүүнүн Мамлекеттик стандартынын кабыл алынышы менен аныкталган. Алар өздөрүнүн милдетин базалык билим берүүнү жүзөөгө ашыруу менен бирге, улуттук бүтүндүүлүктү жалпы адамзаттык менен бирге камсыздоо кылууну, алардын өз ара байытылуусу аркасында, улуттук маданиятты сактоону жана өнүктүрүүнү көрүшөт.

Базар мамилелеринин орун алышы, жеке менчиктештирүүнүн бардык формаларынын ыкчам өсүшү, башталгыч жана орто билим берүү баскычтарынын адистерине болгон талапты жаратты, бул да өз кезегинде инсандын, коомдун жана аймактын өзгөчөлүктөрүн эске алуу менен, ушул категориядагы адистердин профессионалдык даярдыгын өнүктүрүүгө болгон муктаждыкты айгинелейт. Мына ошондуктан, бүгүнкү шарттарда, улуттук салттарды, руханий жана маданий баалулуктарды, профессионалдык билимге жана шыкка болгон өзгөчө талаптарды эсепке алуу менен бирге, декоративдик жана колдонмо көркөм өнөр жасалга буюмдарын, музыкалык инструменттерди жана башкаларды өндүрүү боюнча квалификациялуу ишчилердин профессионалдык даярдоосу чоң мааниге ээ болуп жатат.

Билим берүү жана илим Министрлигинен 2010/2011 окуу жылынын башына карата алынган оперативдүү маалыматы боюнча, Кыргыз Республикасында 32 миң окуучуну камтыган 110 баштапкы профессионалдык билим берүү мекемелери (БММ, БИМ жана БКМ) жана 59,5 миң студенти бар 111 орто кесиптик окуу жайлары бар.

Көркөм өнөр окутуу сферасындагы адистерди төмөнкү орто кесиптик мекемелер даярдашат: Муратаалы Куренкеев атындагы Кыргыз мамлекеттик музыкалык окуу

жайы, Оштогу Ниязаалы атындагы музыкалык окуу жайы, Караколдогу Ыбрай Туманов атындагы музыкалык окуу жайы, Токмоктогу музыкалдык техникум, Бишкектеги музыкалдык жана педагогикалык колледж, Бишкектеги Семен Чуйков атындагы көркөм сүрөт училищеси, Бишкектеги Чолпонбай Базарбаев атындагы хореографиялык училищеси. Ошондой эле, бул системанын ичинде М.Абдраев атындагы Республикалык орто кесиптик музыкалдык мектеп-интернатынын (1-11-жалпы окуу жана музыкалык класстар) өзгөчө жери бар.

Бул мекемелердеги окуу процесси, алгачкы оорунда, аткаруучулук чеберчилигине көнүл бурат, бул демек – бир гана салттык эмес, академиялык искусство жаатында дагы, концерттик, фестивалдык жана сынактык практика керектигин баамдайт. Мындай иш-чаралардын жылдык «календары» ондогон ар түрдүү иш-чараларды камтыйт – эларалык, республикалык, аймактыктан тартып, шаардык жана мекемелер арасындагы иш-чаралар. Ар бир окуу жайында, жаштыгына карабай бир топ сценалык жана көргөзмөлүк тажрыйбасы бар, ондогон лауреаттар, сынактар жана фестивалдардын жүздөгөн катышуучулары окугандыгы таң калаарлык эмес. Алардын көбүн, жетиштүү деңгээлдеги профессионалдык жетилгендик айырмалап турат.

2.5. Жогорку кесиптик билим берүү

Кыргызстан 1991-жылы эгемендүүлүккө ээ болгондон бери жогорку билим берүү жаатында өзүнүн саясатын жүзөөгө ашыра баштады. Ал саясат заманбап жашоонун сапаттуу деңгээлине жана жеткиликтүүлүккө, окутуунун маңызын, формаларын жана методторун, уюштуруучулук ишмердигинин негиздерин жаңылоого жана өлкөнүн интеллектуалдык потенциалын көбөйтүүгө багытталган. Кыргызстан СССРден өнүккөн жогорку билим системасын мураска алган, бирок, ошону менен бирге, анын союзга жалпы болгон билим системасында болуусу, оң жана терс таасирлерин берди.

Бир жагынан, ал учурда кадрларды даярдоонун сапаты жогору болгон жана ушул убакытта, бул адистер Кыргызстандын заманбап көркөм өнөр окутуусунун кадрдык негизин түзүшөт. Ошол эле убакытта, кадрларды даярдоонун көпчүлүк бөлүгү жалпы-союздук керектөөлөргө жана пландарга багытталгандыктан, борборлоштурулган окуу программаларын жана окуу китептерин иштеп чыгуу, окуу процессинин унификациясына алып келди. Бул Кыргызстандын жана анын аймактарынын этнографиясын, маданиятын жана тарыхын үйрөнүүнүн

мүмкүнчүлүктөрүн чектеди. Мындай жагдайлардын баары, билим берүү системасын кылдаттык менен анализдөөнү жана жаңыртууну талап кылды.

Эгемендүү Кыргызстандагы жогорку билим берүүнү реформалоонун бирден-бир багыты болуп - мамлекеттик монополияны азайтуу жана билим берүүнүн көп жактыгын жана окуу программаларынын диверсификациясын, башкаруу формаларын өркүндөтүүнү жана демократизациялоону камсыздоо саналат. Кыргыз Республикасынын «Жогорку билим жөнүндөгү» мыйзамында, жогорку окуу жайлардын илимий жана чыгармачылык ишмердигинин программаларын өз алдынча иштеп чыгуу жана киргизүү боюнча укугу жана институттарды, колледждерди, техникумдарды, факультеттерди, бөлумдөрдү жана филиалдарды түзүү аркылуу, организациялык структурасын бекемдөө мүмкүндүгү каралган.

2009-жылдын сентябрь айында 233605 студент Кыргызстандын 54 жогорку окуу жайларында, алардын ичинде 32 мамлекеттик жана 20 мамлекеттик эмес жогорку окуу жайларында башташты. Мындан сырткары, 1991-жылга карата болгон жогорку окуу жайлардан башка, 1992-жылы Ош мамлекеттик универститети, 1993-жылы Каракол жана Жалал-Абад мамлекеттик университеттери, 1996-ж. Нарын мамлекеттик университети, 2000-жылы Баткен жана Талас мамлекеттик университеттери ачылган. Эларалык кызматташтыктын алкагында Кыргыз-Орус Славян университети (КОСУ, 1996-ж.), «Манас» Кыргыз-Түрк университети (1996-ж.), Борбордук Азиядагы Америкалык университети (1997-ж.) жана башкалар ачылган. Н.Исанов атындагы Кыргыз мамлекеттик курулуш, транспорт жана архитектура университети (КМКТАУ), Кыргыз улуттук консерваториясы (КУК), Т.Сыдыков атындагы Кыргыз Республикасынын Улуттук көркөм Академиясы кайрадан ишке кирищти.

Көркөм өнөр окутуу жаатында профессионалдык кадрларды жана педагогдорду даярдоо Кыргыз мамлекеттик курулуш, транспорт жана архитектура университети (сүрөт искусствосу, архитектура), Б.Бейшеналиева атындагы Кыргыз мамлекеттик искусство институту (музыкалдык искусство, арт-менеджмент, телевидение, киноискусство), Кыргыз-Орус Славян университети (көркөм дизайн), Улуттук көркөм Академиясы (сүрөт искусствосу), Кыргыз улуттук консерваториясы (музыкалдык аткаруучулук, композитордук искусствосу жана музыкалдык педагогика) жана И.Арабаев атындагы Кыргыз мамлекттик университети (музыкалык педагогика жана сүрөт искусствосуна окутуу) тарабынан ишке ашырылат.

Көркөм өнөр жаатында билим берүү профилдик эмес жогорку окуу жайларынын бир тобунда чоң маниге ээ, мисалы, Б.Ельцин атыдагы КОСУнин 1-2 курстарынын

баардык студенттери милдеттүү түрдө эстетикалык өнүгүү сабактарына (бий, музыка, хордо ырдоо ж.у.с.) катышышат.

Т.Сыдыков атындагы Кыргыз улуттук көркөм Академиясы жана Кыргыз улуттук консерваториясы үзгүлтүксүз көркөм өнөр окутуу системасын иштеп чыгышкан. Бул үзгүлтүксүз окуу системасында билим берүү балдар үчүн искусство мектептеринен (же балдар музыкалык мектептер) баштап, көркөм колледж аркылуу (же музыкалдык училище) жогорку окуу жайдагы жана жогорку окуу жайынан кийинки окуутуу жүргүзүлөт. Көп жаш таланттар бул мүмкүнчүлүктү эчак эле пайдаланып, баскычтан баскычка, негизги кесип боюнча педагогдорун алмаштырбастан өтүп келе жатышат. Бул сүрөтчүнү же музыкантты даярдоодо бир кыйла мааниге ээ. Мындан сырткары, Ош шаарында Кыргыз улуттук консерваториясынын Түштүктөгү филиалы иштейт.

Кээ бир адистердин айтымында, «өлкөдөгү жогорку билим учурдун талаптарына жооп бербейт, анткени анын сапаты төмөн: жогорку окуу жайлардын саны көп, бирок, жакшы адистер аз» (Анара Мусабаева). Эксперттин айтымына карата, натыйжада «билимдин массовизациясында анын эмгек рыногу менен болгон байланышына караштуу көйгөйлөр бар, билим алуудан алынган пайда минималдуу». Бул көз караш чындыктан алыс эмес, бирок, буга салыштырганда, профессионалдык көркөм өнөр окутуу дагы оңдуу көрүнөт. Көркөм өнөр окутуунун комплекстүү жана системалык түзүлүшү Кыргызстандын улуттук көркөм өнөр маданиятынын өнүгүү стратегиясы менен байланышкан.

Жогорку билимдин массовизацияланышы анын «дааналыгына», маданият жана искусство тармагында билимдүү кадрлардын баалуулугуна таасир эткен жок. Бул көп сандагы көрүнүктүү музыканттар, сүрөтчүлөр, режиссерлор, бийчилер- республикалык жана эларалык конкурстардын лауреаттары, «XXI-кылымдын кадрлары», «Алтын шаты», «Прелюдия» президенттик программаларынын стипендианттарын жаратты. Бирок, бул профессиялардын кадыры түшүп жатканы өкүнөөрлүк. Адистерди даярдоо процессинде көркөм өнөр окутуу жаатында иштеп жаткан жогорку окуу жайлары, объективдүү жана субъективдүү мүнөзгө ээ кыйынчылыктарга дуушар болууда:

- Өлкөдө профессионалдык көркөм өнөр окутуунун жалпы өнүктүрүү концепциясынын жоктугу;
- Музыкалдык инструменттердин, чыгаша материалдардын, окуутууга байланыштуу методологиялык камсыздоонун (фильмотекалар, китепкана ж.б.) пландаштырылган бюджеттик камсыздандыруунун жоктугу;
- Билим берүү жайларын каржылоонун жетишсиздиги;

- Мугалимдердин квалификациясын жогорулатуудагы көйгөйлөр;
- Профессионалдык атайын адабияттын чыгарылышынын кескин кыскартылуусу;
- Окуу курстарынын программаларынын начар камсыздалышы.

Профессионалдык жогорку көркөм өнөр окутуунун деңгээли, көпчүлүк учурда, башталгыч жана орто баскычтардын социалдык жактан канчалык денгээлде корголушуна байланыштуу. Профессионалдык билим берүүнүн үзгүлтүксүз системасы, эми башталгыч музыкалдык жана көркөм өнөр окутуу мектептерине келген кадрларга талаптарын коюууда. Экинчи маанилүү маселе, орто кесиптик билим берүүгө байланыштуу. Эң биринчиси, экономикалык себептерге байланыштуу, айрым кесиптиктердин курч дефицити байкалууда. Музыкалдык инструменттер, боектор, боз кендирлер жана концерттик кийимдер жаш таланттардын ата-энелеринин кирешелерине ылайык келбейт.

Көркөм өнөр окутууну оптимизациялоо аспирантурада жаңы окутуу жана илимий багытты ачууга жана андан аркы диссертациялык изилдөөлөрдү даярдоого жана жактоого, окутуучулардын профессионалдык конкурстарга катышуусуна, активдүү концерттик, көргөзмөлүк жана гастролдук ишти орундатууга түрткү берет. Бул албетте, педагогикалык жана чыгармачылык чеберчиликти тереңдетүүгө жардам берет.

Учурда Кыргызстандын чыгармачыл окуу жайларында, дүйнөлүк билим берүүнүн моделдерин жергиликтүү шарттарга интеграциялоо иштери жүрүп жатат. Алар академиялык алмашуулар, чебер-класстар (мастер-класс), гранттарды өздөштүрүү ж.б. түрүндө өтүүдө. Бирок, өлкөнүн чыгармачыл окуу жайлары окутуунун Болондук системасына өтүүгө шашылышпайт, анткени, ал өзүн чет жерде актаган жок, мисалга алганда, Кыргызстанга окуусун улантуу үчүн ондогон таланттар Казахстандан келишет. Биздин өлкөдөгу учурдагы социалдык жана экономикалык кризисти жаңы мүмкүнчүлүктөрдүн башталышы катары карасак болот. Дүйнөлүк коомчулукта татыктуу оорунду ээлөө үчүн, кандайдыр бир өлчөмдөгү амбиция менен инновациялык программаларды жана көркөм өнөр окутуу формаларын киргизүүгө аракет кылуу керектелет.

3. КЫРГЫЗСТАНДАГЫ КОШУМЧА КӨРКӨМ ӨНӨР ОКУТУУ ЖАНА XXI-КЫЛЫМДЫН ЧАКЫРЫКТАРЫ

Кыргызстандагы мамлекеттик билим берүү стандарттарынан тышкары, «Билим берүү тууралуу» (1, 11, 12, 17 беренелери) Мыйзамына ылайык, баардык баскычтарда маданият жана искусство жаатындагы кошумча билим берүү программалары орун алат. «Билим берүү тууралуу» Мыйзамынын «Балдарга, өспүрүмдөргө жана жаштарга кошумча билим берүү» боюнча 17-беренеде: «Балдарга, өспүрүмдөргө жана жаштарга кошумча билим берүү мектептен тышкаркы, мектепке чейинки окутуу мекемелеринде, мектептерде жана башка кошумча билим берүү мекемелеринде жүзөөгө ашырылат, ал инсандын таанып билүүгө жана чыгармачылыкка болгон мотивациясынын өнүгүүсүн, кошумча билим программалардын жана тейлөөлөрдүн инсандын, коомдун жана мамлекеттин кызыкчылыгы үчүн жүзөгө ашырылышын камсыз кылат жана ыктыярдык негизде жүзөөгө ашырылат. Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн белгиленген тартибине ылайык, мамлекет балдарга, өспүрүмдөргө жана жаштарга кошумча билим берүү алып барган мамлекеттик билим берүү мекемелерин каржылоосун камсыз кылат».

2000-жылдан тартып формалдык эмес билим берүү системасы ыкчамдуу түрдө түзүлө баштады жана азыркы убакытта, ал ар түркун мамлекеттик эмес мекемелер тарбынан сунушталган, кесиптик, жарым-кесиптик курстар жана жарандык окутуу курстары аркылуу жүзөгө ашырылган билим берүү кызматтарынын системасын көрсөтөт.

Учурда Кыргызстанда кошумча көркөм өнөр окутуу (мектептен тышкаркы) бир канча курактык баскычтарда ишке ашырылат: мектепке чейинки (мектепке чейинки жаштагы балдарга), мектептен тышкаркы (мектеп жашындагы балдарга жана өспүрүмдөргө), ошондой эле, жаштарга жана чоңдорго.

3.1. Мектептен тышкаркы көркөм өнөр окутуу

Кыргызстанда мектеп программаларынан жана мектептен тышкаркы сабактардан тышкары, кошумча (мектептен тышкаркы) билим берүү системасы бар. Ал мектептердин алкагында же мектептен тышкаркы – атайын муниципалдык жана айылдык билим берүү мекемелеринде жүзөгө ашырылат. 2009-жылдын башына карата республикада жалпысынан 79 795 баланы камтыган 133 мектептен тышкаркы

мекемелер иштейт жана ал республиканын окуучуларынын жалпы санынын 7,8% гана түзөт.

2007-жылга салыштырмалуу (177) мектептен тышкаркы билим берүү мекемелеринин саны, жергиликтүү бюджеттин дефицитине байланыштуу кыскарды. 1990-жылдардын башталышы менен салыштырганда, кыскартуу андан да ачыгыраак болгон, мисалга алганда, балдар музыкалык мектебинин саны жүз болсо, азыркы учурда алардын саны 23 (учурда: 12-региондордо, 11-Бишкек шаарында) чейин кыскарган. Бирок, жок болуп кеткендердин ордуна, башка түрдөгү мекемелер пайда болду. Аларга толугу менен же жарым-жартылай төлөнгөн мектептен тышкаркы кошумча билим берүү мекемелери кирет. Бул мекемелер окуучуларга оригиналдуу программаларды сунуштайт. Заманбап мектептен тышкаркы билим берүү мекемелери балдарга жана өспүрүмдөргө көркөм -эстетикалык тажрыйбаларды уюштуруунун түрдүү формаларын сунуш кылышат:

- Балдардын жана өспүрүмдөрдүн эстетикалык тарбиялоо борбору (искусство түрлөрү боюнча);
- Балдар көркөм өнөр чыгармачылык борбору (искусство түрлөрү боюнча);
- Кызыкчылыктарын жараша балдар клубу (өспүрүмдөр);
- Балдар студиясы (искусство түрлөрү боюнча);
- Балдар музыкалык мектеби;
- Музей (балдар чыгармачылыгы);
- Балдардарга/ өспүрүмдөргө билим берүү жана чыңдоо лагери;
- Балдар/өспүрүмдөр театры

Ошондой эле, ансамбль, группа, секция, ийрим ж.б.

Бүгүнкү күндө республика боюнча мектептен тышкаркы билим берүүнүн кызматтарын төмөнкү мектептен тышкаркы мекемелер көрсөтөт: Балдар билим берүү борборлору (БББ), Балдар чыгармачылыгын борборлору (БЧБ), Балдар жана өспүрүмдөр чыгармачылыгынын борборлору (БОЧБ), Республикалык балдардын жана өспүрүмдөрдүн экология, чөйрө таануу жана туризм борбору (РБОЭЧТБ).

Психологиялык жана педагогикалык изилдөөлөр, чыгармачыл системалык ой жүгүртүүнүн элементтеринин калыптануусу, инсандын өсүшүнүн алгачкы этабында мүмкүн экендигин тастыктайт. Ал үчүн төмөнкүлөр керектелет:

- Педагогдордун, окуучулардын жана алардын ата-энелеринин психологиялык ийкемидүүлүгүнүн, өз ара түшүнүүсүнүн, чыгармачылык атмосферасын түзүү;

- Жаңы кылым - XXI-кылымга кирүүчү жаңы муундар үчүн чычгармачылык ишинин приоритеттуу багыттары боюнча чыгармачылык программаларын жүзөгө ашырылышын камсыз кылуу;
- Мектептин, үй-бүлөнүн жана микросоциалдык чөйрөнүн өзгөчөлүктөрүн эске алуу менен, окуучулардын инсандык жана таанып-билүү өнүгүүсүнө мониторинг жүргүзүү үчүн маалымат базасын түзүү.

Балдарга жана өспүрүмдөргө, мындан ары керектүү болгон искусствонун кандайдыр бир түрүн ийгиликтүү үйрөнүүсүнө же инсандын интеллектуалдык өнүгүүсүнүн негизин түзүүчү, көркөм өнөр ыктарды өздөштүрүү сунуш кылынат. Балдардын искусство жана чыгармачылык мектептери, балдарды музыканын, бийдин, ырдоонун, сүрөтчүлүктүн жана декоративдик-жасалгалоо искусствосун үйрөтүүгө багытталган, ал эми ар түрдүү секциялар, балдар жана өспүрүмдөр үчүн көркөм өнөр жана эстетикалык борборлордо сунуш кылынат. Мисалы үчүн, Республикалык балдардын жана өспүрүмдөрдүн экология, чөйрө таануу жана туризм борборунда балдарды тарбиялоонун индивидуалдык концепциясы түзүлгөн. Ал борбордун ишмердиги, балдардын айлана-чөйрөгө болгон гумандуу мамилесин тарбиялоого жана Мекенди сүйүүгө багытталган. Мындай усулдук система айрым баалуулуктардын түшүнүгүн жана балдардын сулуулукка жана гармонияга болгон түшүнүгүн тарбиялайт.

«Таберик» балдар музыкалык театрында балдар бекитилген программалар боюнча хореография, хор жана вокалдын комплекстүү сабактарын гана өздөштүрбөстөн, ага кошумча, адеп-ахлактуулук, адамдын укуктары, экология жана саламаттыктуу туура жашоо боюнча маалымат алуу деңгээлин жогорулатышат. Ошондой эле, Бишкек шаарында «Сейтек» Республикалык балдар жана өспүрүмдөр чыгармачылык борбору жана «Балажан» Республикалык эстетикалык тарбия берүү окуу-усулдук борбору иш алып барат жана андагы ийримдердин саны 100 ашуун.

Бишкек шаарына караштуу Ленин, Октябрь, Биринчи Май жана Свердлов райондорунун балдар чыгармачылык борборлору жана шаардын мэриясына караштуу Борбор, көркөм студиялар, бий студиялары ийгиликтүү иштешип, ал жерден балдар эстетикалык тарбия алышып, индивидуалдык чыгармачылык жөндөмдүүлүгүн жогорулатышып жана эң жакынкы социумдарда өздөрүн көрсөтө билгенди үйрөнүшөт. Көркөм өнөр окутуу жана эстетикалык билим берүү системасында чет элдик тажрыйбанын инновациялык элементтери изилденүүдө жана киргизилүүдө. Маселен, жарды үй-бүлөнүн балдары үчүн эки SOS Балдар кыштагын түзүү боюнча эларалык долбоор жүзөгө ашырылууда (SOS-KINDERDORF INTERNATIONAL).

Билим берүү жана илим Министрлигинин маалыматы боюнча (Министерствонун Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнө болгон «Мектептен тышкаркы жана мектептепке чейинки билим берүү мекемелеринин абалы жана өнүгүүсү тууралуу» отчету, 2009-ж. июль айы), практикалык чебердиктерди үйрөтүү ийримдери - кийимди моделдөө жана конструкциялоо, элдик кол буюмдарын жасоо, фолклордук жана этнографиялык ийримдер, өзүн өзү коргоо ыгын берүүчү спорттук секциялар, ошондой эле, өз тагдырын өзү чечүүгө түрткү болгон ийгиликтерди алып келүүчү секциялар - чет тил, менеджмент жана информатика эң чоң популярдуулукка ээ. Акыркы учурда хореография, бий, музыка жана сүрөт ийримдерине/секцияларына катышкан балдардын саны көбөйүүдө. Мындай группалардагы сабактардын баасы айына 200 сомдон (4 USD) 3000 мин сомго (70 USD) чейин айырмаланат.

Заманбап билим берүүнүн эң маанилүү көйгөйү болуп креативдүүлүктүн өнүгүүсү, «чыгармачылыктуу болуу» саналат, анткени ал, учурда мобилдүүлүктүн, ийгиликтүүлүктүн жана атаандаштыкка болгон жөндөмдүүлүктүн көрсөткүчү катары кабыл алынат. Чыгармачылыктагы оңдуу тажрыйбанын жоктугу, инсандын өнүгүүсүнүн нормалдуу процессин бузат жана бул, инсандык кризистерге жана коомго каршы жүрүм-турумга же аракеттерге алып келет. Көркөм өнөр чыгармачылык сабактарынын «саламаттыкты сактоо» мүнөзү да айкын. Алар көптөн бери жана күчтүү терапевдик каражат катары ийгиликтүү колдонулуп келет жана жагымдуу профилактикалык таасир этүүсүнө кепилдик берет. Билим берүү мекемелеринде (кошумча көркөм өнөр окутуу) чыгармачылык татыктуу же башкы оорунду ээлеген учурда, окугандардын эмоционалдык тонусу көтөрүлүп, окуу процессине болгон мамиле жакшырып, невротизация, кооптонуу жана алсыроо төмөндөйт.

Көркөм өнөр окутуу боюнча заманбап мектептен тышкаркы билим берүү мекемелеринин алдында оор маселелер турат: ал бир эле учурда зээндүү балдардын элитардык билим алуусуна багытталып, маданияттын кандайдыр бир сферасында профессионалдардын келип чыгуусуна багытталган, ошол эле учурда, ал социалдык функциясын аткарууга тийиш - бардык каалочуларды көркөм өнөр окутууга көндүрүү, мамлекеттик саясаттын бири болгон баланын көркөм өнөр билим алууга болгон укугун жүзөгө ашыруу. Мындан сырткары, көркөм өнөр окутуу мекемелери рыноктун активдүү катышуучулары болууга тийиш – менеджмент жана маркетингтин заманбап технологияларына негизделген кызматтарды сунуштоо жана ишке ашыруу. Жыйынтыгында, өзүн өзү өркүндөтүү жөндөмдүүлүгүнө ээ болгон тартып алгыс касиети бар билим берүү системасын түзүү керек.

Балдардын жана өспүрүмдөрдүн искусство мектептери жана борборлору заманбап экономикалык жана социалдык шарттарда атаандаштык жөндөмүнө ээ болгулары келсе, алар өздөрүнүн жоболорунда, кандай жыйынтыктарга жетүүгө аракет кылгандарын, аларга жетүүнүн жолдорун, балдар менен ата-энелердин, коомдун жана улуттук маданияттын керектөөлөрүнүн ортосундагы балансын так көрсөтүүлөрү абзел жана окуу-тарбия процессинин жакшы салттарын сактап өнүктүрүүлөрү керек. Мына ушуларга ылайык билим берүү ишмердүүлүгүнүн жакшыртуусу ишке ашырылат жана сөзсүз түрдө, төмөнкү шарттарды камтыйт:

- Билим берүү системасынын вариативдүүлүгүн өнүктүрүү;
- Көркөм окутуудагы практикалык жана ишмердүүлүк ыкмаларын өнүктүрүү;
- Мектептен тышкаркы көркөм окутуу мекемелерин XXI-кылымда жаңы муундарынын өзгөчө тарбиялык чөйрөсү катары өнүктүрүү.

3.2. Чоңдорго көркөм өнөр жаатында билим берүү

Маалыматтын ыкчамдуу түрдө эскириши, жаңы технологиялардын пайда болушу жана экономикалык системанын реформасы, алынган билимдин «өмүр бою» колдонулушуна мүмкүндүк бербейт жана билимдин, ыктардын жана жөндөмдөрдүн көбөйтүлүшү жана жаңыртылышы, кишинин чыгармачылык активдүүлүгүн өмүр бою өстүрүү керектигин күн мурунтан белгиледи. Ар бир адам жаңы билимге ээ болуу менен бирге, ар кайсы тармакта өз чеберчилигин жакшыртат, өзүнүн инсандык өнүгүүсүн жана өз мыктылыгын жогорулатат жана ушуну менен бирге, коомдун өнүгүүсүнө жардам берет.

Чоңдорго билим берүүнүн өсүп келе жаткан маанилүүлүгү – көпчүлүк тарабынан кабыл алынган факт. Социалдык божомолдоолорго көрө, кийинки жүз жылдыкта ага өзгөчө маанилүү роль белгиленет. Гамбургда (1997-ж.) өткөн 5-чи Эларалык конференцияда, чоңдорго билим берүү «XXI-кылымга кирүүнүн ачкычы» деп аталган, анткени, билим берүүнүн салттык системасынын алкагында алынган базалык билим, принципиалдуу түрдө, адамды ар кандай социалдык ролдорду эффективдүү аткарууда керек болгон билим, ыктар, жөндөмдөр жана сапаттар менен өмүр бою камсыз кыла албайт.

Шексиз түрдө, базар мамилелери билим берүү системасынына, адистердин рыногундагы талап жана сунуштоолорду эске алуу менен, өзүн өзү уюштуруусуна алып келет. Бирок, жалпысынан алганда, мамлекеттин жана коомдун кызыкчылыгы үчүн жана ошол эле учурда, коомдун керектөөлөрүн эффективдүү түрдө канааттандыруу

максатында, адистерди даярдоо аныкталган ырааттуулукту, системалыкты жана сапатты талап кылат. Кыргыз билим берүү академиясына караштуу жогорку жана үзгүлтүксүз билим берүү көйгөйлөрү боюнча борборунун маалыматы боюнча, Кыргызстанда кабыл алынган үзгүлтүксүз билим берүү концепциясы, өлкөнүн социалдык, экономикалык жана маданий өнүгүүсүнүн негизги багыттарындагы көйгөйлөрдү чечүүгө багытталган. Чоңдорду окутуу, мурунку даярдыктын кемчиликтерин чечүүгө же болбосо, жаңы социалдык жана профессионалдык талаптарга байланыштуу алынган билимди толуктоого багытталган.

Үзгүлтүксүз билим берүү системасы өлкө калкынын улуу кишилеринин көп бөлүгүн камтып бара жатат жана ага арналган мекемелердин түйүнүн, ар түрдүү окуу программаларын жана мамлекет жана коомдук уюмдар тарабынан жардам көрсөткөн башкаруу структураларын камтыйт. Жаштардын көп бөлүгү «экинчи», жада калса «үчүнчү» жогорку билим алууда жана улуу кишилердин кээ бир бөлүгү болсо бош убактысында окуу менен алектенүүдө.

Бирок, сунушталган окуу программаларынын аз бөлүгү чыгармачылыктын түрлөрү, искусство жана маданият менен байланыштуу. Буларга, мисалы, Кыргыз улуттук консерваториясындагы (чоңдор үчүн музыкалык билим берүү) квалификацияны жогорулатуу факультети жана ассисентура-тренинг, Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясындагы аспирантура (маданият таануу), Т.Сыдыков атындагы Кыргызстандын Улуттук көркөм сүрөт академиясындагы искусство аспирантурасы кирет. Акыркы учурда чоңдорго көркөм өнөрдүн кээ бир түрлөрүн үйрөтүүчү уюмдар - бий студиялары жана кол- өнөрчүлүк искусствосунун түрлөрүн үйрөтүүчү - батик басма, кийиз менен иштөө, саймалоо, курак куроо, чий менен иштөө студиялары пайда болду.

Кыргыз Республикасынын «Билим берүү жөнүндөгү» Мыйзамынын 24-беренеси чоңдорго кошумча билим берүү түшүнүгүн киргизди. Ушуну менен бирге, акыркы күндөрү, чоңдорго билим берүү системасынын айрым аспектилерин («Билим берүү жөнүндөгү» моделдик мыйзам, 1.3, 3.3-беренелери) жөнгө салуучу КМШнын мамлекеттер аралык моделдик мыйзамдары пайда болгонун белгилеп кетмек керек.

Учурда чоңдорго билим берүүдө бирдиктуу мамлекеттик саясаттын, башкаруучулук жана координациялоочу структуранын жоктугу, педагогикалык тарабынын начар иштелип чыгарылышын белгилесе болот. Чоңдорго билим берүүнүн болгон формалары ар башка уюшкандык жана административдик баш ийүүчүлүктө туруп, бири-биринен обочолонгон. Чоңдорду окутуунун көйгөйлөрү жана суроолору массалык маалымат каражаттары тарабынан начар билдирилип жатат.

«Билим берүү жөнүндө» Мыйзамына чоңдорго билим берүүгө тийиштүү өзгөртүүлөрдү жана толуктоолорду киргизүү үчүн Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнө документтердин пакети даярдалып 2009-жылы жиберилген.

Ошол эле учурда, чоңдорго билим берүү системасынын өнүгүүсү, коомдо болуп жаткан XXI-кылымдын башындагы трансформациялык процесстер менен тыгыз байланышта. Аларды бир катар көрүнүштөрдөн байкаса болот:

– Билим берүү жаатындагы демилгелердин келип чыгышы калктын социалдык жактан корголбогон катмарына чыңалган абалды жоюууга жана туруктуулукту сактоого жардам берет;
– Социалдык кызматташтыкка негизделген, регионалдык деңгээлдеги демилгелүүлүк долбоорлордун пайда болушу (билим берүү мекемелери, мамлекеттик эмес уюмдар, бизнес-структуралар, башкаруу органдары);
– Чоңдор үчүн ар түрдүү багыттагы жана мазмуундагы курстардын санынын көбөйүшү.

Жалпысынан алганда Кыргызстандагы чоңдорго билим берүү системасы түзүлүү стадиясында болуп, бир катар карама каршылыктар менен мүнөздөлөт:

– Чоңдорго билим берүү теориясы өнүкпөй, чоңдорду окутуу практикасы начар өнүгүүдө;
– Атаандаштыктын катаал шарттарында чоңдорго билим берүү мекемелери билим берүүдөгү кызматтарынын мазмунун/контентин тез өнүктүрүүдө, бирок, бул канааттандыраарлык эмес жана сапатсыз окутуу менен коштолуп, чоңдорго билим берүү идеясына жана имиджине зыян келтирүүдө;
– Чоңдорго билим берүү мобилдүүлүктү жана ийкемдүүлүктү көргөзүүнү талап кылат, бирок, ал практикада формалдуу билим берүүгө багытталган нормативдик жана укуктук базасы тарабынан акырындатылып жатат. Көп учурда, жогорку билим алуу системасынын методтору, формалары, технологиялары жана квалификацияны жогорулатуу системасы формалдык эмес окутуу чөйрөсүнө жылдырылып жатат;
– Чоңдорго үзгүлтүксүз билим берүү системасы учурда негизинен формалдык окутуу түрүндө көрсөтүлүүдө.

Кыргызстанда чоңдорго көркөм өнөр билим берүү системасын өнүктүрүү үчүн негизги компетенцияларды өнүктүрүү жана мобилдүүлүккө умтулуу сыяктуу чоңдорго билим беруу системасынын өзгөчөлүктөрүн эске алган туура болот. Бул өзгөчөлүктөр

инсандын мүмкүнчүлүктөрүн өнүктүрүүдө ийгиликке жетишкенге жана профессионалдык жамаатка кошулганга мүмкүнчүлүк берет.

3.3. Этнопедагогика

Акыркы жылдарда көркөм өнөр окутуунун башкы каражаты болуп, байыркы көчмөндөрдүн чоң философиялык, эстетикалык жана этикалык потенциалын алып жүргөн салттык искусствосу (музыкалдык, жомокчулук, оозеки аткаруучулук, декоративдик-жасалгалоо искусствосу) саналат. Салттык искусствону үйрөнүү формалдык жана формалдык эмес көркөм окутуунун этнопедагогизациясы аркылуу ишке ашырылат. Бул жагдайда этнопедагогизациялоону - окутуунун мыкты салттарын жана элдик маданияттын тарбиясын заманбап педагогикалык илимдердин ийгиликтери жана бүгүнкү технологиялар менен бирге колдонуунун интеграциясынын уюштурулган процессин санаса болот.

Анын үстүнө, этнопедагогика глобализация процессинде келип чыккан - маданиятты унификациялоо жана улуттук маданиятты массалык маданият менен алмаштыруу сыяктуу көйгөйлөрдү чечүүчү потенциалдык инструмент болуп саналат. Этнопедагогиканын моноэтникалык багыты улуттук бүтүндүүлүктү сактоодо маанилүү ролду ойноору, ал эми полиэтникалык багыты, улуттар арасындагы келишпестиктерди чечүүнүн жана толеранттуулукка үйрөтүүнүн куралы катары каралат.

Салттык искусствонун бүтүндүк, коллективдүүлүк, орун басуучулук, жаратылыш менен айкалышкандык, жаратылышка ылайыктуулук жана синкретичтүүлүк сыяктуу принциптери кийинки муундарга улуттун маданиятын анын салттарына туура келе тургандай үйрөнүүгө мүмкүндүк берет. Салттык искусство руханий байлыкты өздөштүрүүгө, социалдык жана маданий чөйрө менен биригүүгө жардам берет жана глобализациянын терс таасирлерине туруштук берүүгө үйрөтөт. Этнопедагогизация уч өз ара аракеттешүүчү курамдык бөлүктөн турат: 1) улуттун маданиятын жана искусствосун үйрөнүү; 2) балдардын жеке жана жаш өзгөчөлүктөрүн, алардын керектөөлөрүн жана кызыкчылыктарын эсепке алуу; 3) балдардын чыгармачылык менен алектенүүсу жана аларга өз шыктарын көрсөтүү үчүн шарттарды түзүү.

Кыргызстандагы жалпы билим билим берүүчү мектептердин көбүнчөсүнүн программасына этнопедагогикалык «Музыка» элементи киргизилген, кыргыздын салттык музыкалык инструментеринин жана улуттук майрамдык кийимдердин коллекциясы бар. Андан сырткары, мектептерде, орто кесиптик жана жогорку окуу

жайларында кайсыл бир көркөм өнөр маданиятты, эң биринчиден, титулдуу улуттун маданиятын чагылдырган музыкалык жана бий коллективдери иш алып барат жана декоративдик жана колдонмо чеберчилигинин секциялары ачылган. Мындан сырткары, маданият мурасы - жогорку окуу жайлардын студенттерин даярдоо программалары киргизилген.

1990-2000-жылдарда этнопедагогиканын негизинде түзүлгөн жана кылымдар бою билимди жана чебердикти «устаттан шакиртке» өткөрүп берүү жолун колдонгон коомдук фондтор жана билим берүү мекемелери ачылган.

Бүгүн, улуттук бирдейликти тегиздеп жок кылуунун глобалдуу аракеттери жүрүп жаткан учурда, этнопедагогиканын негизинде топтолгон билим заманбап коомчулук тарабынан талап кылынбаса, жазылып калбаса же катталбаса, мындай билим, талап кылынбастан кала бериши мүмкүн. Мындай жагдай муундар арасындагы маалымат агымынын үзгүлтүксүздүгүн бузат. Улуттук педагогиканын байыртадан бери ишенип келген инсанга батытталган ыкмасы, коомдун жана мамлекеттин аракеттери менен бүгүн кайра жаралууда. Бул ыкма, маданиятты ташып жүрүүчү инсанды тарбиялоого мүмкүндүк берет. Мындай инсандын маданиятты кайра жаратууга, аны өнүктүрүүгө жана кийинки муундарга өткөрүп берүүгө жөндөму бар болот жана муну менен ал өзүнүн чыгармачыл мүмкүнчүлүктөрүн толугу менен жүзөгө ашыра алат.

4. ПРАКТИКАЛЫК МИСАЛДАР

Кириш сөз

Докладтын бул бөлүмү көркөм өнөр окутуунун формалдык жана формалдык эмес уюштуруунун практикалык мисалдарын көрсөтүп, бир канча түзүмдөлбөгөн көркөм өнөр жаатындагы стандарттык эмес чечимдерди киргизген мисалдарды камтыйт. Бөлүмдө Кыргызстандагы формалдык (негизги) жана формалдык эмес (кошумча) көркөм өнөр окутуу мандаты бар билим берүү мекемелери тарабынан жүзөгө ашырылган бир канча ийгиликтүү долбоорлор көрсөтүлгөн. Долбоорлордун ар түрдүү өздөрүнө айыт тарыхы, фокустук группалары, максаттары, каражаты жана усулдугу бар. Бирок, биз кийинчерээк, алардын баарында көркөм өнөр окутуу же болбосо анын элементтери XXI-к. жаңы социалдык, маданий, экономикалык жана техногендик өзгөчөлүктөрүнө күбө болгон балдардын, жаштардын жана чоңдордун чыгармачыл мүмкүнчүлүктөрүн өнүктүрүү фактору болгонун көрө алабыз.

Көркөм өнөр окутуу системасында балдар жана өспүрүмдөр жана алардын ичинде, ден-соолугуна байланыштуу мүмкүнчүлүктөрү чектелгендер ар тараптуу эстетикалык тарбия алышып, өздөрүнүн инсандык чыгармачылык жөндөмүн өнүктүрүп жатышат жана коомдо өздөрүн көрсөтө алышат. Акыркы эки он жылдыктын маанилүү багыты болуп титулдуу улуттун маданий жана улуттук аң сезимдүүлүгүнүн кайра жаралуусу саналат. Мына ушуга байланыштуу, акыркы жылдарда улуттук жасалма - колдонмо жана эл чыгармачылыгына (фолклордук жана этнографикалык ийримдер) жана кыргыздын салттык инструменттерине (фолклордук ансамблдер) болгон кызыгуу артууда.

Ошол эле учурда, бул мисалдардын тобу жана башка мисалдар, көркөм окутуу, анын ичинде, өзгөчө чоңдор контингентинде, дагы эле коомдун руханий өзөгү, анын туруктуулугунун жана коопсуздугунун бирден бир негизги бөлүгү боло элегин көрсөтөт.

4.1. ФОРМАЛДЫК КӨРКӨМ ӨНӨР ОКУТУУ

4.1.1. Мектептеги көркөм өнөр окутуу

Бишкек шаардык №70 гимназия-комплекси

№70 гимназия-комплекси – Кыргызстандын борборундагы эң мыкты орто билим берүү мекемелеринин бири. Бул жерде балдарды жана өспүрүмдөрдү жаңы социалдык жана маданий шарттарга даярдоого багытталган көркөм өнөр окутуунун жаңы ыкмалары иштелип чыгууда жана киргизилүүдө. Гимназияда бекитилген программанын алкагында сүрөт жана театралдык искусство боюнча кеңейтилген курс иштейт. 1994-жылы мектептин сүрөт ийрими (окутуучу Павел Ва-Ю-Цай) көркөм - өнөрчүлүк устаканага айландырылган. Ийримчилердин колдорунан жасалган сыйкырдуу костюмдар сюжет менен ойнотулуп, миниатюралар театрынын өзгөчөлүктөрүнө ээ боло баштады. Театралдык ийримдин жетекчиси Л.Очкина тажрыйбалуу кадрларды чакырган: Н.Коваленко жана Л.Глотовду (режиссерлор), И.Мухинаны (сценарист, режиссер), А.Фебенчук-Щеглованы (хореограф), Ю.Фебенчукту (музыкалдык жетекчи), Х.Исмаилованы (адабият бөлүмүнүн башчысы, сценарист), Г.Гапарованы (сценарист), О.Жигулеваны (Мамлекеттик Орус драма театрынын актрисасы, 2003-ж. бери ийримдин жетекчиси). Театр «Рампа» атына ээ болгон.

«Рампанын» популярдуулугу, гимназияда окутуу жана сахналаштыруу бөлүмдөрүнөн турган башка студиянын - «Адонис» балдар-экологиялык театрынын (жетекчиси Е.Шаповалова) ачылышына алып келди. Студиянын окуу класстарына 7-16 жаштагы балдар кабыл алынып, аларга психологиялык тренингдер, актерлук чебечилик жана көркөм ой-жүгүртүү, сахна тили, пластика, ритмика, жана вокал боюнча сабактар сунуш кылынат. Окууда ийгиликке жетишкен студиячы сахналаштыруу бөлүмүнө өткөрүлүп, спектаклдерди даярдоого катышат. Театрдын Жобосунда: «Мектеп театрынын ар дайым аудитория менен иштегенге мүмкүнчүлүгү бар, демек театрдын, мектептеги окуучулар коллективине пермаменттик таасир этүү жөндөму бар. Бул ышкыбоздор театрынын спектаклдеринин көркөм деңгээлине бир топ жогорку талаптарды коет» деп белгиленген. Ушул себептен улам «Адонис» театрынын Көркөм кеңеши түзүлгөн.

Спектаклдердин көпчүлүгү мюзикл жанрында коюлуп, анда олуттуу драматургиянын милдеттери таасирдүү аткаруу искусствонун түрлөрүнүн – музыкалык, драматикалык жана хореогрфиялык ыкмалары менен айкалышат. Жанрдын өзгөчөлүгү окуучуларды эстетикалык жактан тарбиялоо боюнча жалпы билим берүү мектептеринин милдеттери менен айкалышат: балдар аудиториясы терең турмуштук көйгөйлөрдү түшүнүүгө үйрөнүшөт, ошондой эле, классика жана искусствонун түрлөрү менен таанышышат. Окуучу-актерлордун чоңоюшу менен бирге А.Чеховдун, Ф.Достоевскийдин пьесалары боюнча оюндар коюла баштады, спектаклдер жана жомоктордун сюжеттери бар, бирок, жасалган иштин эрежеси бирдей, ал «бардыгын түшүнгөнгө аракет кыл, бардыгына үйрөн». Жаш актерлор сценарийге толуктоолорду киргизип, ырлардын тексттерин жазышып, костюмдарды жана жасалгаларды даярдашат. Ушинтип, театр өзүнүн башкы милдетин аткарат: баланын дүйнөнү таанып билүүгө жана баарлашуунун негиздерин үйрөнүүгө, сресстерден кутулууга жана чыгармачылык жөндөмүн ачууга жана өнүктүрүүгө көмөктөшөт.

2005-жылы №70 гимназиянын педагогдору «Ала-Тоо Симфониясы» музыкалык –коомдук фонду менен бирге «Руханияттын экологиясы-маданияттардын диалогу» аттуу долбоорун иштеп чыгышкан жана анын алкагында Балдар камералык оркестрин түзүүсү жана концерттик-оюдарды сахналаштыруу каралган. Бул долбоордун алкагында эки музыкалык спектакль коюлган – Т.Владимированын «Биринчи скрипка» жана Р.Маркованын «Жүрөктүн өртү тууралуу уламыш». Долбоордун катышуучулары Н.Рахмадиева и К.Касенов (режиссерлор), В.Агибалова (Балдар оркестринин көркөм жетекчиси), Г.Щекарева (хореограф), Ш.Жайлобаев (сүрөтчү), Ю.Фебенчук (музыкалык аранжирлөөчү).

Долбоорлордун жүзөгө ашырылышы, театрдык жана музыкалык искусствонун инсандын эң маанилүү сапаттарынын калыптануусуна болгон таасири баа жеткис болгонуна ишендирди. Искусство менен алектенүүнүн натыйжасында пайда болгон позитивдүү эмоциялар, физикалык турумга көзөмөл жүргүзүү жана кишиге жакындык жөндөмүн өнүктүрүү, бир гана аткаруунун сапатында эмес, балдардын психофизикалык абалына таасирин тийгизди. Жалпысынан алганда балдар эмоционалдык кыйынчылыктарды башкаларга караганда жеңилирек көтөрүшөт, тааныпбаган чөйрөгө бат көнүшөт, чоочун адамдын мотивациясын таанып билишет, дүйнөнү толугу менен көрүүгө жана дүйнөлүк маданияттын чыныгы баалуу көрүнүштөрүн түшүнүүгө үйрөнүшөт.

Эскертуу. №70 гимназиянын театрынын репертуарындагы мюзиклдер: Р.Роджерстин «Музыканын үндөрү», К.Вайлянын «Жылдыздардын арасында жок болгон», Ф.Лоунун «Менин татынакай айымым», Л.Бернстайндын «Вестсайддын окуясы», А.Чеховдун «Маараке», Ф.Сологубанын «Назик жүрөктүн аыйнан болгон кырсык» водевили, Ф.Достоевскийдин «Бир тууган Карамазовдор» романынан «Балдар» сценасы, У.Шекспирдин «Ромео жана Джульеттадан» үзүндүлөр, Н.Гоголдун «Өлүү жандар» сценасы, А.Пушкиндин кичине трагедияларынан «Моцарт жана Сальери», Ч.Айтматовдун «Кылым карытар бир күн» романынан үзүндүлөр, окуучулардын өздүк чыгармачылыгынын натыйжасында пайда болгон «Боёктордун падышачылыгы», «Жаңы Жылдагы жоготуу», «Витаминия өлкөсү», «Сыйкырдуу бал», «Үч аюу», «Аяз кызга каршы чыккынчылык» аттуу мюзиклдери, «Простоквашинодогу укмуштуу окуялар» (Э.Успенскийдин жомогунан), «Убакытты аралап» (Саратов ш. өткөн балдар экологиялык театрынын II Россиялык фестивалында көргөзүлгөн, Россия, 2001-ж.). «Жол эрежелери» жана «Өрт коопсуздугу жөнүндө» оюндары балдарды коопсуздукту сактоого үйрөтөт.

Ысык-Көл областынын, Каракол шаарындагы Н.Пржевальский атындагы №2 жалпы билим берүү мектеби

Н.Пржевальский атындагы №2 орто мектепте (мектептин мүдүрү - Н.Ищенко) балдардын жана өспүрүмдөрдүн көркөм өнөр окутуусуна жана эстетикалык тарбиясына көп көңүл бөлүнөт жана ушундан улам, 2005-2006 жана 2006-2007-окуу жылдарында мектептин 2-3-класстары базасында «Жалпы билим берүү мектебиндеги музыка сабагында баланын креативдүүлүгүн өнүктүрүү» (жетекчиси Альмира Ахмедова) педагогикалык эксперименти жүргүзүлгөн. Эксперименттин максаты -

балдардын көркөм жана чыгармачыл шыктарын жана креативдүүлүгүн активизациялоо. Эксперимент төмөнкү шарттардын негизинде жүргүзүлгөн: музыка боюнча мугалим-кошумча сабактардын көркөмдүк максатын түшүнгөн чыгармачыл лидер, ал эми чыгармачыл шыктарын өнүктүрүүчү атайын тапшырмалар менен коштолгон окуучунун ышкыбооздукка болгон аракеттери - ар бир музыка сабагынын өзөгү болуп саналат.

Чыгармачылыкты өнүктүрүү тапшырмалары төмөнкүлөрдү камтыган: ритмопластика, үн графикасы, окшоштуктарды табуу (жаратылыш менен, репродукция менен, адабият, турмуштук кырдаалдар менен), табышмактар аркылуу шыктарды өнүктүрүү (табышмакты табуу жана ойлоп чыгаруу), музыкалык жана дидактикалык оюндар, музыкалык инструменттерде импровизациялоо, обондорду толуктап жазуу, ж.б. Эксперименттин алкагында анкеталоо жана диагностика жүргүзүлгөн, сабактар жумасына эки саат (класстык саатта) өткөрүлүп, төмөнкү компоненттер боюнча балдардын билиминин жана ыктарынын жогорулашына байкоо жүргүзүлгөн: музыкалык кабыл алуу, угуу жөндөмү, музыкада боюнча кабардарлык жана креативдүүлүктүн деңгээли, сабактардагы активдүүлук жана чыгармачыл тапшырмаларды аткаруу.

Бул эксперимент балдардын кубулуштардын жана буюмдардын айкын каситтерин байкоо жөндөмүн, чыгармачылык менен байланыштуу тапшырмалар аркылуу өнүктүрүү мүмкүн экендигин көрсөттү. Мындай тапшырмалар чыгармачыл атмосфераны түзүп, образдуу-ассоциативдик ой-жүгүртүүнү жана көркөмдөп кыялданууну өнүктүрөт. Жыйынтыгында эксперименттин «Атайын чыгармачылык тапшырмалардын системасында түзүлгөн музыка сабагы, балдардын креативдүүлүгүн өнүктүрүүгө түртку берет» гипотезасы тастыкталды. Эксперименттин жыйынтыктары боюнча тыянактар чыгарылып, практикалык сунуштар киргизилди.

Академик А.А.Салиевдин автордук мектептери

Кыргызстандагы мектептердин инновациялык усулдуктарды өнүктүрүүдөгү салымы тууралуу айта турган болсок, Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын академиги, философия илиминин доктору, эстетика, искусство теориясы, чыгармачылыктын жана кабыл алуунун психологиясы, ж.б. бир катар эмгектердин автору болгон А.А.Салиевдин илимий жана уюштуруу ишмердүүлүгүн атоо керек. Ал 1987-жылы Ысык-Кол областында (Тон жана Кереге-Таш) музыканы тереңдеп окута турган жана Кыргызстанда биринчи болуп, эстетикалык окутуунун

инновациялык программасын сынаган эки автордук мектептин түзүлүшүнүн демилгечиси.

Жалпы билим берүү мектептериндеги кеңейтилген музыкалык окутуунун концепциясынын негизине венгердик композитор жана педагог Золтан Кодаинин кээ бир жоболору алынган. Бул концепцияга ылайык, музыка сабагы, биринчиден, алдынкы мектептик дисциплиналардын катарына киргизилип, мектеп окуучуларынын бардык контингентине милдеттүү түрдө берилген; экинчиден, музыка сабагы бир гана дисциплинаны түзбөстөн, окуучулардын группаларда же болбосо индивидуалдуу түрдө үйрөнө турган дисциплиналардын комплексинен турат; үчүнчүдөн, музыка сабагы заманбап усулдуктардын негизинде ишке ашырылып, окуучулардын психологиялык маданиятын өнүктүрүүгө жана интеллектуалдык өнүгүүсүнүн жалпы деңгээлин жогорулатууга багытталган.

Автордук мектептерде музыка сабагы күнүгө өткөрүлөт (ырдоо, хор, музыканын элементардык теориясы, музыкалык адабият, музыкалык инструменттерде ойноо). Ар кандай убактарда мектепте алдыңкы музыканттар жана педагогдор иштешкен: хореографиялык театрдын тарыхчысы, д-р Р.Уразгильдеев, хормейстер А.Нурматов, гитарист Н.Джекшембаев, пианистка жана музыковед К.Надыршина, философ А.Кузнецов ж.б. Мектептер азыркы учурга чейин ийгиликтүү иштеп жатышат.

А. Салиев тарабынан 1980-жылдардын аягында киргизилген система, практикалык жыйынтыктарды көрсөттү – окуучулардын жалпы жана маданият деңгээли бир кыйла жогорулады, бүтүрүүчүлөрдүн көбү республиканын орто кесиптик жана музыкалык жогорку окуу жайларында ийгиликтүү окуусун улантышып, кээ бири өздөрү окуган мектептерде музыкалык дисциплинанын сабактарын беришет.

«Алтын-Шаты» Президенттик балдар академиясы

«Алтын-Шаты» Президенттик академиясы гуманитардык жана эстетикалык багыттагы, англис тилин тереңдеп окутуучу жалпы билим берүү мектеби (даярдоо классынан – 11- класс) болуп саналат. Академия 1999-жылы Кыргыз Республикасынын эл артисткасы, профессор Полина Цокуренко тарабынан түзүлгөн. Академиянын максаттары искусствого үйрөтүүнүн жана жалпы окуу предметтери боюнча альтернативдик автордук ыкмаларын киргизүүнү, зээндүү балдар жана жаштар үчүн эларалык маданий алмашуунун мүмкүнчүлүктөрүн өнүктүрүүнү камтыйт.

Академиянын өзгөчөлүгү – жалпы билим берүүнүн жана музыкалык тарбиянын биримдиги, бул бир эле учурда эки тараптан билим алууга мүмкүнчүлүк берет.

Академиянын биринчи окуу программасына бардык жалпы билим берүүнүн предметтери, экинчисине- эстетикалык багыттагы предметтер: музыка, живопись, хореография, театр, хор, вокал, чыгармачылыкка активдүү тартылуу кирет. Академиянын алкагында музыкалык мектеп иштеп, анда балдар ар түрдүү музыкалык инструменттерде ойноого мүмкүнчүлүк алышат (фортепиано, скрипка, улуттук аспаптар). Балдар музыка менен жөн гана өзү үчүн эмес, профессионал музыкант болуу максатында алектенишет.

Академиянын инновациялык өзгөчөлүгү - окуучуларды музыка искусствосуна жакындатуучу «Балдар филармониясынын» бар болушу (ар айлык лекциялар, концерттер) саналат. «Филармония» сабагында балдар музыкалык жана көркөм чыгармачылыктын көрүнүктүү үлгүлөрү менен таанышышат, концерттик чыгууларга Кыргызстандын мыкты артисттердин күчү тартылат. Концерттер учурунда классикалык музыка, джаз, эстрадалык музыка жаңырат. «Балдар филармониясы» эң маанилүү маданий жана психологиялык проблемаларды чечүүгө жардам берет.

Инновациялык методикалар, окуучулардын шыктарына жараша колдонулган ыкмалар жана педагогдордун жогорку профессионалдуулугу бул окуу жайына Кыргыз Республикасынын билим берүү системасында татыктуу орунду ээлөөгө мүмкүнчүлүк берди. Академиянын тарбиялануучулары бир канча ирээт республикалык жана Италияда, Израилде, Францияда, Швейцарияда, Турцияда, Польшада өткөн эларалык конкурстардын жеңүүчүлөрү болушкан. Биздин окуучулардын Стамбулдагы, Анкарадагы, ошондой эле Женевадагы БУУнун Улуттар Сарайындагы гастролдук концерттери чоң резонанс жараткан. Балдардын Улуттук филармониядагы, телевидениедеги жана радиодогу ар жылдык отчеттук концерттик кечелери академиянын салтына айланган.

Мындан сырткары, Индияда (Шанкар ш.) өткөн эларалык балдар сүрөтү конкурсунда академиянын окуучулары коло жана кумуш медалдарына ээ болушкан. Алар Корей тили боюнча республикалык олимпиадаларда утуштуу орундарга жыл сайын ээ болушат.

4.1.2. Орто кесиптик билим берүү

М.Куренкеев атындагы Кыргыз мамлекеттик музыкалык училищеси

М.Куренкеев атындагы КММУ – республикадагы эң эски музыкалык орто окуу жайы болуп эсептелинет. Ал көрүнүктүү салттарга жана терең таасир калтыруучу жыйынтыктарга ээ. Бул окуу жайдын бүтүрүүчүлөрү, 1940-жылдары аяктаган белгилүү композитолор К.Модобасанов жана М.Абдраевден баштап, улуттук музыкалык маданияттын өсүшүнө чоң салымдарын кошушкан. Ошону менен бирге, окуу жайдын жетекчилиги (директор- КРнын эл артисти, профессор Т.Мураталиев) окуучулардын көркөм жана эстетикалык окуусуна жана тарбиясына көп көңүл бурат. 2007-ж. Кыргыз Республикасындагы Америка Кошмо Штаттарынын Элчилигинин жардамы менен бул жерде Американлык музыканын борбору түзүлгөн жана анын алкагында кеңейтилген долбоорлор ишке ашырылат. 2008-жылы КРнын эмгек сиңирген артисти Н.Нышановдун салттык үйлөмө аспаптарынын автордук классы ачылган.

2005-2006- окуу жылында мында өнүктүрүүчү сабактар түрүндөгү «Музыкалык визуализация ыкмасы аркылуу чыгармачыл кыялданууну өнүктүрүү» (Л.Куртынинанын экспериментинде Республикалык М.Абдраев атындагы орто кесиптик музыкалык мектеп интернатынын (РОКММИ) окуучулары дагы катышышкан) педагогикалык эксперименти жүргүзүлгөн.

Мектептеги эксперименталдык сабактардын максаттары музыкага жана сүрөт тартууга болгон кызыгуунун деңгээлин жогорулатууну, көнүл бурууну, фантазияны, чыгармачыл элестетүүнү жана окуучунун аналитикалык жөндөмүн активизациялаштырууну камтыган жана музыкалык адабият сабактары түрүндө өткөрүлгөн. Ал эми, КММУсинде алар класстан тышкаркы сабактар түрүндө (класстык сааттар) өткөрүлгөн. Тажрыйба жүргүзүү процессинде балдарга Чайковскийдин, Мусоргскийдин, Шумандын, Свиридовдун, Веберндин, Хиндемиттин, Молдобасановдун жана Бегалиевдин пьесаларын угуу жана бул пъессаларга кошуп бириктирүү үчүн комозиция жаратуу сунушталган. Балдардын сүрөттөрү визуалдык жана бекитилген өзгөчө «документ» катары, окуучунун бир жагынан, музыканы түшүнүүсүнүн тереңдигин, экинчи жагынан – окуучунун типологиялык өзгөчөлүгүн баалоого мүмкүндүк берет. Балдарга мындай сабактардын эмнени берерин сураган учурда, алардын жооптору маданият, искусство, эстетикалык кругозорду өстүрүү, релаксация, жаңыча ой- жүгүртүү жөндөмүн ачууга түрткү берүүнү, окуу процессиндеги түрдүүлүгү жана өзүн өзү таанып билүү жаатында кошумча билим алууну камтыган.

Эксперименттин жыйынтыгында педагогдор менен окуучулар арасындагы кызматташтык, кийинкилерди ыктыярдуу жана таламдуу пикирдеш, педагогикалык процесстин бирдей укукка ээ болгон катышуучулары катары көрдү. Ал эми мугалим

болсо, демократиялык түрдөгү баарлашуу стилине таянып, фантазияны жана, ассоциацияларды колдойт, оригиналдуу идеялардын жаралуусуна көмөктөшөт, балдардын чыгармачыл жөндөмдөрүнө жана күчүнө ишенет. Окуучулар маселелерди чечүүдө чыгармачылык жолдорду жана ыкмаларды колдонууга, тажрыйба топтогонго, ошондой эле, анализдөөгө жана жалпылоого үйрөнүштү. Алар көркөм тапшырмаларды коюууга жана аларды чечүүгө көрүнүктүү аракеттерди жумшашты.

4.1.3. Жогорку кесиптик билим берүү

Кыргыз улуттук консерваториясы

Кыргызстандагы биринчи музыкалык жогорку окуу жайы эгемендүүлүктү алгандан кийин 1993-жылы түзүлгөн (демилгечи жана ректор- Кыргыз Республикасынын эл арстисти, профессор М.Бегалиев). Анын ачылышына учурга ыңгайлуу болгон элдик жана профессионалдык искусствонун, композиторлор мектебинин жана профессионалдуу аткаруу маданиятынын болушу түрткү берди.

Кыргыз консерваториясы бир эле учурда билим берүү мекемеси, концерттик аянтча жана илимий-усулдук маданий борбор болуп саналат. КУКда камералык оркестр, комузчулардын ансамбли, хор, скрипачтардын ансамбли жана «Соленые орешки» («Туздалган жер жангактары») джаз группасы иштейт. 2000-жылы Бишкек шаардык мэриясынын колодоосу аркасында консерваториянын базасында Үйлөмө аспаптар оркестри, 2005-жылы – Чоң симфониялык оркестри, 2009-жылы – Кыргыз улуттук аспаптар оркестри түзүлгөн. Консерватория - сейрек профессиялардын: балетмейстер, ошол эле учурда, өтө популярдуу профессиялардын өкүлдөрү- музыкалык эстраданын артисттери, адамдарын жогорку билим ала турган бирден бир жогорку окуу жайы болуп саналат, демек, өлкөнүн жогорку музыкалык квалификациялуу кадрларга болгон керектөөсү толугу менен канааттандырылып жатат.

Консерватория миңден ашык жогорку квалификациядагы кадрларды тарбиялады, алар өлкөнүн бардык театралдык жана концерттик уюмдарында, музыкалык окуу жайларында иштешет. Жогорку окуу жайда бир гана Кыргызстандын, Россиянын, Казакстандын студенттери билим алып жатпастан, ошондой эле, Кытайдан жана Түштүк Кореядан келген студенттер бар. Консерваториянын бүтүрүүчүлөрү өз мекендеринде белгилуу солисттер, биринчи опералардын, симфониялык чыгармалардын жана окуу китептеринин авторлоруна айланышты. Чет элдик студенттер өздөрүнүн билимин биздин маданиятты түшүнүү менен байытышып, кыргыз тилин өздөштүрүп жатышат.

КУКнын профессорлору жана доценттери - өлкөнүн көрүнүктүү музыканттары: СССРдин, Кыргыз Республикасынын эл артисттери, КРнын Мамлекеттик Токтогул атындагы сыйлыктын лауреаттары, КРнын маданиятына эмгек синирген артисттери жана ишмерлери, билим берүүнүн отличниктери, орден жана медалдардын кавалерлери, республикалык жана эларалык аткаруучу-музыканттарынын конкурстарынын лауреаттары. Алардын ичинде: А.Джумахматов, М.Темирбеков, К.Сартбаева, Т.Сейталиев, У.Полотов, С.Юсупов, П.Цокуренко, З.Нарынбаева, З.Селезняк, З.Мамбеталиев, К.Айтыгулов, Э.Шаршенбаев, Ч.Шалтакбаев, К.Дюшалиев, Е.Лузанова, ж.б.

Кыргыз улуттук консерваториясында симфониялык, хор, камердик концерттер, республикалык конкурстар, илимий жана практикалык конференциялар, семинарлар жана көргөзмөлөр өткөрүлөт. Ошондой эле, ар өлкөнүн көрүнүктүү музыканттары мастер-класстарын өткөрүшөт: дүйнөлүк аты бар америкалык вилиончелист Йо-Йа Ма, Москва мамлекеттик консерваториясынын профессору Андрей Писарев, Россиянын музыка академиясынын профессору Аркадий Севидов, д-р Рихард Штойрер (Австрия), профессор Саида Елеманова (Казакстан), Адам Клипплдын джаз-квартети, блюз ырчысы Коко Йорк (АКШ), виртуоздор Луи Склавис жана Михаэль Швейзер (Франция) жана Польшалык музыканттар. Консерватория өлкөнүн жана башка өлкөлөрдүн жогорку окуу жайлары менен кызматташат.

КУКнын Ардактуу профессорлору болуп жазуучу жана коомдук ишмер Ч.Айтматов, көрүнүктүү актриса С.Кумушалиева, Моквалык профессорлор В.Носина, М.Чайковская, Россия президентинин эларалык маданий кызматташтык боюнча атайын өкүлү М.Швыдкой, композитор Т.Саттор (Таджикистан), Казакстандын Улуттук музыка академиясынын ректору А.Мусаходжаева, ж.б. болушкан.

2000-жылы Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн токтомуна ылайык Ош шаарында КУКнын Түштүктөгү филиалы, 2009-жылы – опердик жана хор студиясы жана даярдоо курстары ачылган. Консерватория ошондой эле, музыкалык билим берүү системасынынын башкы мекемеси болуп саналат жана орто кесиптик музыкалык окуу жайларын (М.Куренкеев атындагы Мамлекеттик музыкалык училищеси, Ниязалы атындагы Ош музыкалык училищеси, Ы.Туманов атындагы Караколдук музыкалык училищеси, М.Абдраев атындагы мектеп-интернатты) көзөмөлгө алат.

Улуттук консерваториянын студенттеринин, асситент-стажерлорунун жана бүтүрүүчүлөрүнүн арасында эларалык сынактардын жүздөгөн лауреаттары, «XXI-кылымдын кадрлары», «Алтын-Шаты» жана «Прелюдия» президенттик программаларынын стипендианттары бар. Кыргыз улуттук консерваториясы маданият

түзүүчү институту, өлкөнүн музыкалык жашоосунун активдүү ньюсмейкери болуп саналат. Ал маданий потенциалды кайра жаратуу системасынын жаңылоо жана улуттук маданиятты өнүктүрүү максатында жогорку квалификациялуу кадр болууну каалаган жаш таланттар үчүн дайыма ачык.

Кыргыз Республикасынын Улуттук көркөм академиясы

1991-жылы Кыргызстандагы улуттук көркөм академиясынын ачылышы кыргыз профессионалдык сүрөт искусствосунун тарыхый жолунун өнүгүшүнүн кесепетинен келип чыккан. Кыргыз Республикасынын сүрөтчүлөр академиясы жогорку көркөм окутуу мекемеси жана ошону менен бирге, чыгармачыл жана илимий-изилдөө мекемеси катары ачылган. Концепциянын уникалдуулугу үзгүлтүксүз көркөм окутуунун ар тараптуу жана көп баскычтуу моделин түзүү болуп саналат. Академиянын көп баскычтуу түзүлүшү бир бүтүн программага бириктирилген бир катар компоненттерди камтыйт – көркөм маданиятты дүйнөнүн кең маданий мейкиндигинде мындан ары өнүктүрүү жана жашатуу максатында ар түрдүү кесиптердеги сүрөтчүлөрдү жана искусство таануучуларды даярдоо боюнча билим берүү, усулдук жана илимий базасын түзүү.

Улуттук көркөм академия татаал иерархиялык түзүлүшкө ээ. Анын баштапкы баскычын көркөм мектеби түзөт. Ал жерде республиканын ар кайсы шаарларынын жана райондорунан келген зээндүү балдар төрт жыл ичинде (6-9-класс) сүрөт искусствосу боюнча базалык билимге ээ болушат. Академиянын структурасына баардыгы болуп 9 көркөм мектептер кирет: Бишкек ш., Ош ш., Ош облустундагы Ноокат айылы, Джалал-Абад, Талас, Нарын, Каракол, Баткен шаарларында жана Чуй областы боюнча.

Экинчи баскыч – беш факультети бар төрт жылдык көркөм колледж. Бул жердин бүтүрүүчүлөрү көркөм кесиптик орто билим тууралуу диплом алышып, кесиптик жана орто мектептерде сабак бере алышат. Колледждин эң зээндүү балдары көркөм жогорку окуу жайында билимин улантууга мүмкүндүк алышат, ал жерден алар ошол эле кесиптик профилдер, ошондой эле кошумча жаңы кесиптер боюнча билимин жана жөндөмүн тереңдетишет.

Ошентип, эки он жылдыктан бери, академия көркөм профили боюнча 700 ашуун адистерди даярдап чыгарган. Алар: скульпторлор, сүрөтчүлөр, өндүрүш графиги боюнча дизайнерлер, чөйрө дизайнерлери, керамикачылар, искусство таанучулар жана

сценографтар. 2010-жылы Академияда костюмду моделдөө жана конструкциялоо факультети ачылган.

Квалификациялуу кадрлардын академиялык даярдыгынын аякталышы болуп, искусствонун аспирантурасы эсептелинет, ал жерде алардын мындан аркы чыгармачыл жана педагогикалык ишин жакшыртуу максатында көркөм институттун бүтүрүүчүлөрүнүн теориялык билимин жана чеберчилигин мыктылоо үчүн бардык шарттар түзүлгөн. Бүтүрүү ишин жактагандан кийин, аспиранттар өзүнүн кесиби боюнча көркөм искусствосунун кандидаты аттуу илимий даражага ээ болушат.

Улуттук академиянын структурасына искусство таануу илимин өнүктүрүү, көркөм тажрыйбаны жалпылоо, республиканын көркөм искусствосунун тарыхы жана теориясынын суроолорун түзүү максатында иш алып барган илимий жана изилдөө бөлүмү кирет.

Улуттук академиянын маанилүү бөлумдөрүнүн бири болуп ачык асман алдындагы илимий жана усулдук Музейи эсептелинет. Анын фондун скульпторлордун жыл сайын өтүүчү республикалык жана эларалык сипозиумдарынын жыйынтыгында (1984 жылдан тартып) түзүлгөн ичкериде турган, декоративдик жана прикладдык скульптураны түзөт. Музей сүрөтчүлөрдү жана искусство таануучуларды даярдоо боюнча уникалдуу окутуу жана илимий-изилдөө база болуп саналат, жана чыгармачылык баарлашууга керектүү болгон эстетикалык чөйрөнү түзөт.

Улуттук көркөм академиясынын структурасын түзүү бир канча этап менен жүргүзүлгөн. 1991-жылы Мамлекеттик жогорку көркөм колледжи ачылып, 1995-жылы ал көркөм Академиясына айланган. 1998-жылдын 12-октябрында Кыргызстанда өткөн Эларалык сүрөтчүлөр форумунда, педагогикалык, илимий жана чыгармачыл уюм катары көркөм академия официалдуу түрдө негизделген. Россия, Украина, Казахстан, Өзбекистан, Таджикистан, Грузия, Армения жана Пакистандын искусство жана көркөм өнөр окутуу боюнча көрүнүктүү ишмерлеринин катышуусу менен өткөн негиздөөчүлөрдүн жыйынында, Кыргыз Республикасынын көркөм академиясынын корреспондент-мүчөлөрү тандалган.

Кыргызстандын Көркөм Академиясынын негизделиши эларалык резонанска ээ болгон. Көркөм академия чет элдик жогорку окуу жайлары жана академиялык мекемелер менен чыгармачыл, окуу жана усулдук байланыштарды Россиянын көркөм академиясы, В.И.Сурикова атындагы Москвалык көркөм институту, И.Е.Репин атындагы Санкт-Петербургдук живопись, скульптура жана архитектура институту, Пакистандык мамлекеттик жогорку колледжи, ошондой эле, Борбор Азия

мамлекеттеринин көркөм академиялары жана көркөм жогорку окуу жайлары менен курган.

Академиядагы профессионалдыкка ээ болуунун жалпы принциби болуп, чыныгы сүрөт искусствосунун ыкмалары жана бай тажрыйбаларына ээ болуу, ошондой эле, дүйнөлүк көркөм маданиятты жана гуманитардык илимдердин негиздерин өздөштүрүү саналат. Окуу пландары жана комплексттик предметтердин программалары ар бир баскычта үзгүлтүксүз көркөм окутуунун жалпы маселелерин жана келекчектеги искусство чеберлеринин руханий ахлактуу тарбиясын эсепке алуу менен иштелип чыгат.

«XXI-кылымдын кадрлары» билим берүү программасы

«XXI-кылымдын кадрлары» президенттик билим берүү программасы 1992-жылдан бери иш алып барууда жана анын алкагында жүздөгөн балдар жана кыздар чет өлкөдө билим алууда. Программа Кыргыз Республикасынын жарандарын, дүйнөнүн мыкты билим берүү жана илимий борборлорунда даярдоого, кайра даярдоого жана илимий стажировкаларга багытталган. Программанын катышуучулары Турциянын, Германиянын, Россия Федерациясынын, Австриянын, Австралиянын, АКШнын, Улуу Британиянын, Кытайдын, Индиянын, Түштүк Кореянын, Италиянын мыкты университеттеринде, ошондой эле, эстетикалык циклдин программалары боюнча билим алып жатышат. Иш жүзүндө, мындай окуу курсун аяктагандардын көбүнчөсү эларалык сынактардын жеңүүчүлөрү (Э.Атагельдиев жана К.Кошоева, Г.Токтошева, Ч.Торобеков, А.Токталиев, А.Сыдыков, Ж.Раимбекова, А.Текенова, Т.Жакшылыков жана Э.Асанкулова, Ж.Ысманов) болгон.

«XXI-кылымдын кадрлары» программасынын алкагында жаш таланттардын чыгармачылыгына демилге көрсөтүү, маданият жана искусство жаатында зээндүү балдардын жана жаштардын жеке чыгармачылыгынын жана профессионалдуулуктун калыптануусуна көмөктөшүү максатында «Прелюдия», «Алтын шаты» жана «Умут» стипендиялары ыйгарылат.

4.2. ФОРМАЛДЫК ЭМЕС КӨРКӨМ ӨНӨР ОКУТУУ

4.2.1. Көркөм өнөр окутуунун салттык системасы

Акын-импровизаторлорго көмөк көрсөтүүчү «Айтыш» коомдук фонду

«Айтыш» фонду 2002-жылы (директору Садык Шер-Нияз) токмо-акындардын байыркы искусствосун кайрадан жандандыруу максатында түзүлгөн. Бул жерде жаш таланттар менен Тууганбай Абдиев жана Ашыралы Айталиев өңдүү кыргыз элинин көрүнүктүү акын-усталары иштешкен. Алар балдардын комузда ойноо техникасын жана акындык импровизациялоону өркүндөтүү максатында өздөрүнүн тажрыйбаларын өткөрүп беришкен. Азыр аларды чоңойгон окуучулары алмаштырды. Ар бир ыкманын колдонулушунун таасирин жыйынтыктар аркылуу гана баалоо мүмкүн, ал эми «Айтыш» фондунун жетишкендиктери абдан көрүнүктүү: фондтун көмөгу менен өлкөдө жаш, көрүнүктүү акындар пайда болду, алардын ичинде Элмирбек Иманалиев, Жеңишбек Токтобеков, Амантай Кутманалиев, Азамат Болгонбаев, Аалы Туткучев. «Айтыш» фонду жыл сайын өтүүчү республикалык жана эларалык акындар жарышынын уюштуруучусу, акындардын китептерин, искусство таануу монографияларды, ж.б. жарыялоого жардам көрсөткөн спонсор.

«Айтыш» коомдук фондунун долбоорлорунун бири – «Калемгер» адабий клубу. Ал жыл сайын өтүүчү жаш жазуучулардын, акындардын жана драматургтардын сынагын уюштурат. Дээрлик бардык массалык маалымат каражаттарында «Айтыштын» тарбиялануучулары иштеп, чыгармачылык менен активдүү алектенишип жатышат. 2010-жылдын апрель айынын жетисинен сегизине караган түнү улуттук телевидение иштээр замат, биринчилерден болуп «айтышчылардын» ичинен чыккан жазуучу Шайырбек Абдырахманов жана редактор Мирлан Самыйкожо элге кайрылышкан.

2004-жылы кыргыз акындарынын жана манасчылардын өнөрү Дүйнөлүк адамзаттын материалдык эмес өөзеки мурастарынын шедеври болуп таанылганына байланыштуу, Садык Шер-Нияз ЮНЕСКОнун Генералдык директору Коичиро Мацуура тарабынан дүйнөлүк маданиятка кошкон салымы үчүн өзгөчө алкышына ээ болгон.

- Садык Шер-Нияздын колунан коомдун акындардын жана манасчылардын өнөрүнө болгон кызыгуусун үчүнчү миң жылдыктын башында кайрадан жандандыруу келди, - дейт Кыргызстандын маданиятына эмгек синирген ишмер, этномузыка изилдөөчүсү Балбай Алагушев. Жүз жыл мурун Жеңижок, Токтогул, Барпы, Тоголок Молдо өңдүү улуу акындар башка дүйнөгө кеткен учурда, андан кийин акын-имровизаторлор бирдеп саналган кезде, алардын өнөрү чоң залалга дуушар болгон. Эми биз бул тармакта жаңы жылдыздардын жаралуусун жана чеберчиликтин ыкчам өнүгүүсүн көрүп жатабыз.

«Айтыш» фонду акындын өнөрүн популярдуу, бүтүндөй эл сүйгөн жана сыйлаган искусстволордун катарына кошту. Акындын поэзиясы – агартуунун, сезимдердин кескин ойгонуусунун, сөз эркиндигинин жана демократиянын күчтүү инструменти.

- Акындар – коомдун чоң моралдык күчү, - дейт Садык Шер-Нияз. – Акын ич дүйнөсү менен кыраакы жана турмуштун бүтүндөй толук кандуулугун, кубанычын, сыз-муңун жана элдин каарын, өзүнүн чыгармачылыгы аркылуу өткөрөт. Азамат, Аалы, Темирбек, Женишбек сыяктуулар 2010-жылдын апрель айында болуп өткөн трагедиялуу күндөр учурунда элди тынчтандыра алышты. Биз таланттын коомчулуктун кызыкчылыгы үчүн жаратуусун каалайбыз, «Айтыштын» акындары саясий партияларды жана президенттерди колдоо кампанияларына катышпайт, алардын элдин ишенимдүү уулдары болгону үчүн сыймыктанабыз. Алар акындар искусствосунда жаңы доорду ачышты, акындык чыгармачылыгынын Адамзаттын материалдык эмес оозеки мурастарынын шедеври катары таанылганына өздөрүнүн улүшүн кошушту.

Тээ кылымдардан бери акын элдин абийири, акыйкаты жана үнү болуп келген. Акын-импровизаторлор кыргыз элининин руханий маданиятынын өнүгүүсүнө баа жеткис салым кошушуп, ошону менен жалпы элдик таанууга татыктуу болушту. «Айтыш» фондунан жашоого жолдомо алган акындар, өздөрүнүн граждандык позициясы жана чеберчиликтин көркөмдүү кырлары менен көп кылымдан берки тарыхы бар элдик оозеки чыгармачылыкты жаңы бийиктикке көтөрүштү.

Акындык, манасчылык жана дастанчылык искусствосу, өздөрүнө баалуу айырмачылыктары бар болгонуна карабастан, байыркы тарыхтан бери биз менен кошо келе жатат, ошондуктан, «Айтыш» фондунун пландарында манасчылардын эларалык сынагын өткөрүү турат. Сынактын негизги максаты – качандыр бир убакта Саякбай, Сагынбай, Балык, Найманбай, Мамыркан молдо өңдүү улуу манасчыларга тең келе алган, чыныгы манасчыларды ачуу. «Биз биздин муундун, XXI-кылымдын манасчысларын тандайбыз, анткени бүгүнкү Кыргызстанды «Манассыз» жана манасчыларсыз элестетүү мүмкүн эмес», - дейт Садык Шер-Нияз.

«Устатшакирт» салттык музыканын борбору

«Устатшакирт» салттык музыка борбору» коомдук бирикмеси Кыргызстанда 2005-жылы «Ага Хандын Борбор Азиядагы музыка чыгармачылыгын колдоо демилгеси» (ACMICA) Ага Хандын ишеним фондунун маданият боюнча Программасынын алкагында түзүлгөн. Борбордун максаты (директор Р.Сырдыбаева) –

устат менен шакирттин чыгармачылык процессинде биригип жасаган ишинин байыркы ыкмасын жандандыруу. Мындай тыгыз байланыш, окутуу материалдарынын көлөмүн кеңейтүүгө жана аткаруу тарзын өнүктүрүүгө, ошондой эле, окуучуга эстетикалык жактан таасир этүүгө мүмкүндүк берет.

Самарбүбү Токтакунова, Нурак Абдрахманов, Зайнидин Иманалиев, Намазбек Уралиев, Нурланбек Нышанов жана Кенже Кубатова сыяктуу тажрыйбалуу чеберлер жана жаш педагогдор - Азамат Отунчиев, Акылбек Касаболотов, Залина Касымова уникалдуу автордук ыкмалардын негизинде, билим берүүнүн салттык системасын колдонуп жаш таланттар менен иштөөдө. Алар комуз, кыл кыяк, чоор, сыбызгы, чопо чоор, темир ооз комуз, жыгач ооз комуз, салттык вокал, инструменталдык ансамбль класстары боюнча сабактарды өткөрүшөт. Борбордун республиканын областтарында филиалдары бар.

Кайрадан жандандырылган «Устатшакирт» салттык ыкманын ийгиликтери: Турциянын (2005-ж.) Стамбул шаарында өткөн Эларалык балдар фестивал-сынагында Гран при жана Алдтын медалы «Жаш тилек» ансамблине жана анын солисти Токтобек уулу Канатка (жетекчиси З.Иманалиев, Кочкор району) ыйгарылган, 2006-жылы июнь айында өткөн ушул эле фестивалдын Гран приси Ысык-Көл районунун, Семеновка айылындагы борбордун филиалынын окуучусу Шарипбек уулу Расулга ыйгарылган. 2006-жылы дүйнө элдеринин эпосторунун Биринчи дүйнөлүк фестивалынын алкагында, Бишкек шаарында «Устатшакирт» борборунун окуучуларынын концерти өткөрүлгөн.

Борбордун ишинин башка бир багыты болуп – концерттик жана салттык искусствону популяризациялоо саналат. Борбордун мугалимдери «Теңир-Тоо» фолклордук группанын курамы менен бирге дүйнөнүн ондогон өлкөлөрүндө жана ошондой эле, Бишкекте жана Ош облусунда өткөн концерттерде ийгиликтүү чыгышууда. Борбордун жана «Теңир-Тоо» группасынын көркөм жетекчиси- Кыргыз Республикасынын эмгек сиңирген артисти Нурланбек Нышанов.

2007-жылы Кыргыз Республикасынын Маданият жана маалымат Министрлиги жана Швейцариялык кызматташуу бюросу менен бирдикте, «Устатшакирт» борбору «Жаш таланттар үчүн салттык аспаптар» долбоорун жүзөөгө ашырды. Долбоордун алкагында 150 кыргыз элинин салттык музыкалык аспаптарын борбордун чеберлери жана башка усталардын күчү менен даярдоо, музыкалык аспаптардын жана колдонмо чыгармачылык буюмдарынын көргөзмөсүн уюштуруу жана өткөрүү пландаштырылган. Он алты чебердин эң мыкты табигый материалдардан жасалган эксклюзивдүү

аспаптары Кыргызстандын беш облустундагы тогуз балдар музыкалык мектебине жана коллективдерине тапшырылган.

2008-2009-жылдарда Кыргыз Республикасындагы Швейцариянын кызматташтык Бюросу менен бирдикте жана анын искусство жана маданиятты колдоо Программасынын алкагында борбор «Музей ишембилери: искусствонун өсүп келе жаткан муундардын эстетикалык тарбиясындагы ролу» долбоорун жүзөгө ашырды. Музей концерттеринин жана аткаруучулар, манасчылар, сүрөтчүлөр жана искусство изилдөөчүлөр менен болгон жолугушуу жери – борбордогу Г.Айтиев атындагы Кыргыз улуттук көркөм сүрөт музейи, Каракол ш., Ак-Суу районунун Кереге-Таш айылы. Бир «музей ишембиси» Кыргызстандын белгилүү музыканттарынын жана педагогдорунун күчү менен өткөрүлгөн лекция-концерттерди, окуучулар үчүн мастер-класстарды (салттык музыкалык инструменттерде ойноо), адистердин эстетикалык тарбия боюнча мугалимдерге берген консультацияларын камтыйт.

«Устатшакирт» борборунун ишмердигинин жыйынтыгында Кыргызстандын таланттуу жаштары ар кандай деңгээлдеги жана ар кайсы өлкөлөрдөгү концерттик, фестивалдык жана семинардык ишке катышуулары активизацияланууда. Азыркы убакта борбордо жалпы билим берүү мектептери үчүн салттык педагогиканын негиздерин эске алган музыка боюнча жаңы китептер иштелип чыгууда.

4.2.2. Балдар музыкалык, көркөм өнөр жана искусство мектептери

Бишкек шаарындагы №4 искусство мектеби

Бишкек шаарындагы №4 искусство мектеби 1967-жылы 100 окуучуга шартталган музыкалык мектеп катары ачылган. Мектеп 1981-жылдан тартып республикалык жана шаардык сынактардын туруктуу катышуучусу жана жеңүүчүсү болуп, «Үлгүлүү» мектеп атын кармап келген (директору Татьяна Масиевская). Анын дээрлик бардык бүтүрүүчүлөрү орто жана жогорку окуу жайларга кыйынчылыктарсыз тапшырган. Ал эми анын педагогдору бир канча ирээт СССРдин маданий борборлоруна тажрыйба алмашуу үчүн командировкага жиберилишчү.

1989-жылы мектепке искусство мектеби статусу берилген. Мектептин статусу анда иштеп келе жаткан фортепиано, кылдуу, үйлөмө, салттык аспаптар бөлүмдөрүнө хореография, театралдык, эстрадалык жана көркөм искусство бөлумдөрүн кошконго мүмкүндүк берди. Мектеп алдында «Ырлар театры» иштеп, окуучулардын күчү менен «Балачак поезди», «Өсүүнүн витамини», «Жомокко конокко баруу», «Изумруд шаарынын сыйкырчысы» спектаклдери, жана дагы «Жебе», «Адис» вокалдык

группалары, спорттук бийлер боюнча группа, көп сынактардын жеңүүчүсү болгон классикалык хор музыкасынын ансамбли жана комузчулар ансамбли (2010-ж. Венгрияда өткөн фестивалда ийгиликтүү катышышкан) иш алып барат.

Мектептин педагогдору жана алардын арасындагы жаш мугалимдер тарабынан окутуунун автордук ыкмалары иштелип чыгууда жана киргизилүүдө, инновациялык семинарлар жана негизги программага кошумча болгон концерт-лекциялары, тематикалык майрамдоо күндөрү өткөрүлүүдө. Коллективдин оюу боюнча, окуучулар сабактарга бир гана түзгүн катышуусу маанилүү эмес, алардын сценага тез-тез чыгып, телевидениеде жазылып жана өздөрүнүн өнөрү менен ар түрдүү кесиптин ээлери болгон кишилер менен бөлүшүүлөрү зарыл.

№4 искусство мектебинин урааны – «Биздин мектепте бардыгы таланттуу». Мектептин жаш солисттери А.Джумахматов атындагы Чоң симфониялык оркестр жана Бишкек ш. Мэриясынын Чоң симфониялык оркестри менен чыгышат. Мектептин коллективдери республикадан тышкары тез тез чыгып турушат жана Кыргызстанды аралап концерттик турларга катышышат.

Мектептин окуучулары – жыл сайын өткөрүлгөн шаардык жаш таланттар конкурстарынын катышуучулары жана жеңүүчүлөрү. Алар «Кыргызстан үндөрү», республикалык «Талантка таазим» конкурсуна, «Кыргызстан обондору» эстрада ырлары боюнча республикалык конкурсуна, эларалык «Ак канаттын алдындагы Жер» фестивалына (Мозырь ш. - Белорусь), эларалык «Нури-Умет» фестивалына (Душанбе ш. Таджикистан), КМШ мамлекеттеринин Дельфия оюндарына, Кыргызстандагы Европа күндөрүндө, ж.б. сынактарга катышып келүүдө.

Мектептин окуучуларынын көбү белгилүү артисттердин жана музыканттардын тобуна кирди. Бүгүнкү күндө Артур Чормонов Кельнде окуусун аяктап жатат, ал эларалык скрипачтар сынагынын лауреаты, көп өлкөлөрдө сололук концерттерин берүүдө. Ага-ини болгон Притула бир туугандары - «Город 312» популярдуу поп-группанын негиздөөчүлөрү, Айжан Мураталиева – органист, Германияда иштейт, Асема Оморова – «Славян базары» эларалык ырлар сынагынын дипломанты ж.у.с.

4.2.3. Балдар чыгармачылыгынын борборлору

«Сейтек» балдар жана өспүрүмдөрдүн улуттук борбору

Алгачкы этапта «Сейтек» борбору 1936-жылы Кыргыз ССРнин комсомол обкомунун чечими менен Республикалык пионерлер үйү катары негизделген. Бул жерде адегенде 7 гана киши иштеген, бирок, убакыттын өтүшү менен Пионерлер үйү

өсүп кеңейген. 1951-жылы республиканын бардык шаарларында шаардык пионерлер сарайлары ачыла баштаган. 1994-жылы Пионерлер үйү «Сейтек» Республикалык балдар жана өспүрүмдөр борборуна айланган. 2007-жылы Кыргыз Республикасынын президентинин жарлыгына ылайык борбор Улуттук статусуна ээ болгон.

Бул уникалдуу мекеменин педагогдор коллективи балдардын сабактарга болгон кубанычын бош убакытты шайыр, пайдалуу жана кызыктуу өткөргөнгө, сүйгөн иши аркылуу беришет. Бул жерде эмгек сиңирген мугалимдер жана артисттер, эларалык деңгээлдеги чеберлер, Кыргыз Республикасынын билим берүү отличниктери (директору Сабира Челпакова, көркөм жетекчиси Эрик Латыпов) иштешет.

Ар жыл сайын борбордун түрдүү багыттагы ансамблдеринде, студияларында, секцияларында жана ийримдеринде 3 жаштан баштап 2 миңден ашык балдар жана өспүрүмдөр окушат. Алар бийлөөгө, ырдоого үйрөнүшүп, сүрөт жана колдонмо искусствосу, техникалык чыгармачылык, футбол, шахмат, ушу, кыргыз жана англис тилин үйрөнүү ийримдеринде алектенишет жана ошондой эле, балдарды мектепке даярдоо группаларына катышышат.

Борбордо спектаклдер, майрамдар, конкурстар, эларалык балдар фестивалдары, балдар жана чоңдор үчүн концерттер, олимпиадалар, спорттук мелдештер, балдардын сүрөт, колдонмо икусствосу жана техникалык чыгармачылык боюнча көргөзмөлөрү өткөрүлөт. Окуу класстарынан сырткары, бул жерде 650 орундуу көрүү залы, заманбап үн берүү жана жарыктандыруу аппаратуралары менен камсыздандырылган төрт хореографиялык класс бар.

Бул жерде «Ак Шоола», «Шаттык», Жаш кыял», «Улыбка», «Эдельвейс», «Рахат» өңдүү ансамблдер, жана Чжуан Дао, «Растишка» ушу мектептери, «Исток» курсу ж.б. иштешет. Чыгармачыл коллективдер КМШ мамлекеттеринин жана Балтия, Турция, Болгария, Индия, Югославияда өткөн фестивалдардын дипломанттары болгон. Алар Москва шаарынын 850-жылдыгынын, Санкт-Петербург шаарынын 300-жылдыгынын, Ош шаарынын 3000-жылдыгынын, «Манас» эпосунун 1000-жылдыгынын маарекелерине, Витебскте өткөн «Славян базары» фестивалына, Дельфиялык ондарга катышышкан. Жаш таланттар эларалык фестивалдарда көп байгелерге жана сыйлыктарга ээ болушту.

Балдарды мектепке даярдоо максатында иш алып барган «Исток» курсунда балдар музыка, сүрөт тартуу, оригами менен алектенишет жана жаратылыш менен сулуулукту түшүнгөнгө жана сезүүгө үйрөнүшөт. Ата-энелер менен кызматташуу эң мыкты жыйынтыктарга жетүүгө мүмкүндүк берет.

«Балажан» Республикалык эстетикалык тарбия берүү окуу-усулдук борбору

«Балажан» борбору Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн токтому менен 1987-жылы түзүлгөн. Ал балдар чыгырмачылыгын өнүктүрүү максатында маанилүү социалдык функцияларды аткарат, балдардын жана өспүрүмдөрдүн бош убакытын маңыздуу өтүшүнө көмөктөшөт жана профессионалдык даярдоо ишин аткарат. Булардын баардыгы, жыйынтыгында баланын жеке калыптануусуна, ошондой эле, жашы жетелектердин арасында укук бузуучулукту жана көзөмөлсүздүктү алдын алууга багытталган.

Учурда борбордун 145 студиясында 2 миңден ашуун 3 жаштан 17 жашка чейинки балдар алектенишет. Алардын арасында 530 жетим бала, 42 мүмкүнчүлүгү чектелген бала, 110 кулагы начар уккан жана тили жакшы өнүкпөгөн балдар бар. «Балажанда» жогорку квалификациялуу чыгармачыл педагогдордун коллективи иштейт (директору Дария Мусина). Алардын эмгегинин эң маанилүү натыйжасы болуп борбордун берген кызматтарына карата болгон чоң талап саналат. Борбордун ар бир педагогу өзүнүн автордук программасы боюнча иш алып барат.

1999-жылдан бери борбордун алдында «Балдар медиаборбору» иштейт жана ошол убакыттан баштап өспүрүмдөр үчүн басмалык, укуктук жана журналистикалык иш менен алектенүүгө, жана ошондой эле, өздөрүнүн телекөрсөтүүсүн даярдоого, өспүрүмдөр үчүн «Небоскреб-Мунара» журналын чыгарууга мүмкүндүк пайда болду. «Балажанда» республикадагы жалгыз Балдар сүрөт галереясы жайгашкан. Борбордо 20 жылдан бери 35 миңге жакын балдар жана өспүрүмдөр чыгармачылыктын ар кайсы тармактарында өздөрүн көрсөтүүгө мүмкүндүк алышты. Республикалык борбордун мурунку тарбиялануучуларынын көбүнчөсү сүрөтчүлөр, элдик колдонмо чыгармачылыгынын чеберлери, чет тилдерди окутуунун таланттуу педагогдору болушту.

Борбордун ишинде өзгөчө орунду 10 жылдан бери иштеп келе жаткан «Өзгөчө таланты бар мүмкүнчүлүктөрү чектелген балдардын мектеби» ээлейт. Бул он жыл ичинде ал жалпы билим берүү жана мектепке чейинки мекемелерге бара албаган 400дөн ашык балага билим алууга жардам берди. «Искусство аркылуу балдардын социалдык реабилитациялоосу» программасы балага жанында жүргөн ден-соолугу чың балдардын камкордугун, көнүл буруусун жана кошо кайгыруусун сезүүгө мүмкүнчүлүк берет (мүмкүнчүлүгү чектелген балдар жөнөкөй балдар менен бир группада билим алышат).

Борбордун 400дөн ашуун чыгармачыл коллективдери жыл сайын өтүүчү эларалык, республикалык жана шаардык конкурстарга жана фестивалдарга катышышат. Акыркы он жыл ичинде 900дөн ашык балдар жана өспүрүмдөр конкурстардын жана фестивалдардын лауреаттары деген ардактуу наамга татышты. Алардын арасынан 70 балдар жана өспүрүмдөр Индияда, Чехияда, Венгрияда, Японияда, Германияда, Египетте, Польшада, АКШда, Грецияда, Кытайда жана Улуу Британияда өткөн сүрөт искусствосу боюнча эларалык көргөзмөлөрдүн дипломанттары болушту. Элдик, балдык бий, заманбап жана чыгыш бийлеринин ансамблдери бир канча ирээт Кыргызстанды Турцияда, Индияда, Турменияда, Казакстанда жана Россияда өткөн эларалык конкурстарда таанытышкан.

Борбордун бөлүмдөрү Ысык-Кол облусунун Боконбай айылында жана Чолпон-Ата шаарында иш алып барышат. Аларга арнап республиканын башка аймактарынан келген окуучуларга жана педагогдорго алардын билимин жана тажрыйбасын жаңы деңгээлге жогорулатуу жана чыгармачыл жөндөмүн өстүрүү максатында борбор тарабынан жыл сайын конкурстар, көргөзмөлөр, семинарлар, тренингдер, мастер-класстар өткөрүлөт.

«Таберик» балдар музыкалык театры

«Таберик» балдар музыкалык театры алгач 1957-жылы Республикалык пионерлер сарайынын курамында түзүлгөн жана андан кийин Бишкек шаардык Мэриясынын карамагына киргизилген. Бүгүнкү күндө бий театрында 500дөн ашуун 4 жаштан 17 жашка чейинки шыктуу балдар бар. Ушул жылдардын арасында балдар музыкалык театры өзүн Орто Азия аймагы боюнча мыкты коллектив катары далилдеди (жетекчиси Ольга Аракельян). Балдар чыгармачыл бүткүлсоюздук сынактарга, эларалык өспүрүмдөр фестивалдарына, «Артек» жана «Орленок» пионердик лагерлериндеги чогулууларга катышкандыгы үчүн бул музыкалык театр Лениндик комсомол сыйлыгына жана «Үлгүлүү балдар коллективи» наамына татыктуу болгон жана ошондой эле, Москва шаарында өткөн жаштар жана студенттердин XXII Бүткүл дүйнөлүк фестивалынын лауреатынын диплому, Россия, Швейцария, Чехия, Турция жана Оманда өткөн эларалык сынактардын жана фестивалдардын сыйлыктары жана дипломдору менен сыйланышкан.

«Таберик» жалпы шаардык жаштар майрамдарын уюштурууга, балдар жана карылар үйлөрүндө жашагандарга арналган кайрымдуулук акцияларына, жетим жана мүмкүнчүлүгү чектелген балдар үчүн кайрымдуулук концерттерине катышат. Бир

жылда эки жолу балдар көрүүчүлөрдүн сынына спектаклдердин премьераларын (мюзиклдер, шоу, жомоктордун ичине саякат) коюшат.

2001-жылы «Таберик» театры тарабынан өспүрүмдөр менен болгон окуу жана тарбия берүүнүн концепциясы иштелип чыккан, ал жаштардын адеп, чың ден соолукта жашоо, адам укугу жана экология жаатында билим жана маалыматтануу деңгээлин жогорулатууну шарттайт. Бул жашоонун өзүнөн алынган тематика, балдар чыгармачылыгынын энергиясын жана талантын пайдалуу нукка багыттоо максатында долбоорлорду иштеп чыгууга түрткү берди. Бул долбоор окуу коллективин балдардын көрүүчү аудиториясы менен бириктирди.

Жогорку класстардын окуучуларына багытталган СПИД тууралуу музыкалык жана хореографиялык спектаклдер опера жана балет театрында коюлган. Бул оюндарды Бишкек шаарынан жана анын айланасынан келген 40000 окуучу көргөн. Йоддун жетишсиздигинен келип чыккан оорулардын профилактикасы боюнча долбоор насыяттуу музыкалык ревю формасында Орус драмалык театрында даярдалган жана бул оюнду көрүү үчүн Бишкек шаарынан жана Чуй областынан 18000 окуучу келген. Театр оюндарды жаратууга жаш адис-волонтёрлорду өзүнө тартат (режиссерлор, сүрөтчүлөр, акындар, композиторлор, модельерлер, артисттер). Театрда ар башка учурда жаш комузчулар ийрими иштеп, музыкалык студия түзүлгөн.

4.2.4. Балдар, өспүрүмдөр жана жаштар менен иш алып барган социалдык реабилитациялоо борборлору

Жаңы-Жер айылындагы №43 профессионалдык лицейи

Сокулук районунун Жаны-Жер айылындагы №43 профессионалдык лицейинин базасында (директору-Бакыт Мусаева) 2002-2004-жылдар арасында Кыргызстандагы ЮНЕСКО иштери боюнча Улуттук комиссиясынын «Маргиналдык жаштарды жана кароосуз калган балдарды социалдык интеграциясы аркылуу жакырчылыкты жоюу» долбоорунун алкагында «Ак канат» реабилитациялык борбору түзүлгөн («Белый лебедь»). Долбоордун максаты - көркөм өнөр жаатында окутуу жана тарбия берүү жана башка ишмердүүлүк аркылуу кароосуз жана көзөмөлсүз калган балдарды реабилитациялоо.

Адатта мындай балдар жана өспүрүмдөр бир катар травма жараткан факторлорду баштарынан өткөрүшкөн – чоңдор тарабынан физикалык жана психологиялык зордук, алардын көйгөйлөрүнө коомчулуктун кайдыгер мамилеси, физикалык кыйынчылыктар, өздөрү жана үй бүлөлөрүнүн тирилик көрүүсү үчүн тамак-

аш, башкалкалоочу жай жана иш табуу зарылдыгы. Ушунун баардыгы балдардын жана өспүрүмдөрдүн калыптанбаган психикасында терең из калтырган. «Ак канат» долбоорунун алкагында алар педагогдордун жана психологдордун квалификациялуу жардамын алышып, орто билимге жана жаңы адистикке ээ болушту.

Мындай балдар жана өспүрүмдөр менен иштөө учурунда окутуучулар алардын сулуулукту ташыган искусствого болгон эң күчтүү керектөөсүн байкашты. «Сахна» театрынын көркөм жетекчиси, белгилуу режиссер Нурлан Асанбеков лицейдин алдында театралдык ийримди түзүү долбооруна жардам көрсөттү. 2005-жылы ал «Оомат» Жаштар театры атын алган.

2006-жылдан тартып «Устатшакирт» борборунун окутуучулары АКМІСА Программасынын колдоосу аркасында өздөрүнүн музыкалык мурастардын салттарын өнүктүрүү жана жаңы муундарга өткөрүп берүү иштеринин алкагында лицейчилерге комузда ойноо сабактарын беришти. Лицейдин окуучулары – алардын ичинде мурунку «батыша албаган» өспүрүмдөр – музыка жана актердук өнөргө кызыга башташты. Долбоордун алкагында алар толук кандуу жашоого кайрылуу максатында билимин кеңейтишип жана ой- жүгүртүүнүн креативдүүлүгүн өнүктүрүштү.

2006-жылы «Оомат» театрында «Комуздун жаралышы» («Рождение комуза») оюну жана «Кыл кыяктын жаралышы» пьесасы - кыргыздын салттык музыкалык аспаптары тууралуу баян коюлган. Театрдын режиссеру жана долбоордун менеджери – «Алтын шаты» Президенттик программасынын стипендианты Илгис Жунусов. Спектаклдин музыкалык жасалгасы «Устатшакирт» борборунун окутуучусу Нурбек Серкебаевдики. Анын аткаруусундагы комуздун, кыл кыяктын, ооз комуздун, чоордун, чопо чоордун жана сыбызгынын күүлөрү сценалык аткаруунун драматургиясын толуктайт.

Жаштар театрындагы сабактар лицейчилерге өткөндөрдүн терс оор жүгүнөн, коркуу сезимдеринен, өзүнө-өзү ишенбөөчүлүктөн жана тартынчаактыктан арылууга жардам берет. Театр алардын көркөм жана эстетикалык кабыл алуусун өөрчүтүүгө мүмкүндүк берет. Балдар көргөзмөлөргө, сынап чыгууларга, театралдык реквизиттерди жана костюмдарды даярдоого кызыгуу менен катышышат.

Эскертүү: «Оомат» Жаштар театрынын оюндары (мамлекеттик тилде): 2005-ж. У.Шекспирдин «Он экинчи түн», 2007-ж. – эпостун үзүндүлөрү боюнча «Шырдакбектин бөз жоргосу», 2008-ж. – эпостун үзүндүлөрү боюнча «Дамбыр-таш», 2009-ж.- «Олжобай менен Кишимжан» эпикалык баяны, 2009-ж. - Ч.Айтматовдун «Кызыл алма», 2010-ж. – эпостун үзүндүлөрү боюнча «Кыл кыяктын жаралышы».

«Үмүт-Надежда» реабилитациялоо борбору

Реабилитациялык борборлор көркөм окутуу системасында өзгөчө орунду ээлешет. Алар мүмкүнчүлүгү чектелген балдар үчүн көркөм тарбиянын элементтери бар окуу жана релаксациялык курстарды уюштурушат. Аларга 1989-жылы советтик Балдар фондунун алкагында түзүлгөн «Үмүт-Надежда» Балдар реабилитациялык борбору кирет (БРБ Кенешинин төрайымы Карла-Мария Шелике, төрайымдын орун басары Игорь Шелике). Борбордун максаты – майып балдардын социалдык интеграциясы жана аларды түзгүн жашоого даярдоо. Борбор «окутууга жараксыз» деп кабыл алынган, ансыз деле колдоосуз жалгыздыкка байланган балдар менен иштейт.

Учурда борбордун алкагында үч интегративдүү балдар бакчасы (Бишкек ш., Көк-Жар айылындагы жана Ысык-Көлдөгу Өрнөк айылындагы), мектепти, «Януш Корчактын Борбору» аттуу окуутуу жана өндүрүш устаканалары иштейт. Бул устаканаларда ал жерде чоңойгон өспүрүмдөр жана эрезеге жеткендер калып, профессионалдык билим алышат. Балдар реабилитациялык борборунун бүтүрүүчүлөрүнө «Манас социалдык айылы» коомдук бирикмеси түзүлгөн, бул жерде алар татыктуу жашаганага жана иштегенге мүмкүнчүлүк алышат. Ошентип, «Үмүт-Надежда» борборунда ар кайсы убакта 2 жаштан 25-30 жашка чейинки 75ке жакын адам, алардын арасында оор медициналык дарттары бар балдар жана өспүрүмдөр билим алышат, тарбияланышат жана иштешет.

«Үмүт-Надежда» борбору өзүнүн 20 жылдык ишинде «окутууга жараксыз» деп табылган балдарга, атайын же жалпы билим берүү мектептерине өтүүгө, жогорку билим алууга (Борбор Азиядагы Америкалык университети, Техникалык университети) мүмкүндүк беришет. Мунун баардыгы, борбордо иштелип чыккан жана аткарылып жаткан оор жана комплекстүү илдеттерге чалыккан балдар менен иштей ала турган мугалимдерди жана тарбиячыларды даярдоо программасына байланыштуу.

«Биз бардык - өзгөчө жана ден-соолугу чың балдардын балачак дүйнөсүн бириктиргибиз келет», - дешет борбордун педагогдору, өзгөчө жана ар башка болуу- бул кадимки эле көрүнүш деп эсептейбиз». Реабилитациялоонун атайын программасы тарбиялануучуларга мектептик сабактар жана социалдык жүрүм-турум багытында билим алууга жана ошондой эле, карапачылык, жыгач устачылык, бакчылык, ашпоозчулук, кол өнөрчүлүк жана башка ишмердиктер боюнча эмгек тажрыйбасын топтоого мүмкүндүк берет. Ар түрдүү медициналык, терапиялык иш-чаралардан сырткары, музыканы жана түстөрдү колдонуу терапиялары колдонулат. Балдар социалдык мамилелерге, ырдоого, ойноого, окууга жана саноого үйрөнүшөт. Алар шаардык сынактарга катышышып, концерттер менен чыгышат, башкача айтканда, алар

ден-соолугу чың, өз курагындагы балдар жашагандай эле жашоо жүргүзүшөт. 1991-жылы белгилүү жазуучу Ч.Айтматов борбордун ардактуу президенти болуп, ошол эле учурда, борбор ЮНЕСКО менен ассоциацияланган мектептердин программасына киргизилген.

2006-жылдын 13-декабрында «Мүмкүнчүлүгү чектелген адамдардын укугу жөнүндө Конвенция» БУУ Генералдык Ассамблеясынын Резолюциясы аркылуу кабыл алынган. Бул конвенциянын принциптерин (мүмкүнчүлүгү чектелген балдардын өнүгүп жаткан жөндөмдөрүнө сый менен мамиле кылуу жана алардын инсандык укуктарын урматтоо принциптери) эске алуу менен бирге «Үмүт-Надежда» борборунун «Искусство - мүмкүнчүлүктөрү чектелген балдарды реабилитациялоонун каражаты» долбоору алкагында, борбордун жетекчилиги жана ишчилери бир гана реабилитациялоо боюнча батыштын алдынкы ыкмаларын колдонбостон, кыргыз салттык искусствосунун негизинде өздөрү иштеп чыккан ыкмаларды колдонууда. Мисалга алганда, борбордо музыкалык студия түзүлүп, ал жерде тарбиялануучулар улуттук аспаптарда ойноого үйрөнүшөт. Балдар театралдык студияда «Манас» баатырдык эпосунан үзүндүлөрдү мамлекеттик тилде коюшат, анын үстүнө, кыргыз тилинин фонетикасы, балдардын тилинин өөрчүшүндөгү оор логопедиялык проблемаларды жоюуга жардам берет.

Борбордо ай сайын балдарды курчап турган маданий, көркөм жана тарбия берүү чөйрөсүн куруудагы өзгөчө мааниге ээ болгон майрамдарды жалаң гана алар үчүн эмес, аларды куурчап тургандар үчүн өткөрүшөт. Бул жагдайда баланын тагдырына ата-энелердин, достордун, туугандарынын жана башка кайдыгер эмес кишилердин реабилитациялоочу маданий чөйрөсүнүн калыптануусу процессине катышуусу өтөт. Борбордун кызматчылары GTZнин, ЮНЕСКОнун жана башка уюмдардын долбоорлорорунун алкагында, ошондой эле, борбордо мүмкүнчүлүгү чектелген балдар менен иштегендерге квалификациясын жогорулатуу максатында семинарлар тынымсыз өткөрүлүп турат. Жогоруда айтылгандардан улам, «Үмүт-Надежда» балдардын реабилитациялык борборун, баланын өсүп-өнүгүү проблемаларынын формасына жана даражасына карабай, анын социалдык жана чыгармачыл реабилитациясы максатында, ар бир баланын мектепте жана көркөм өнөр жаатында билим алуу укугун жүзөөгө ашыруудагы модели катары кароого керек.

SOS-KINDERDORF балдар кыштагы

1996-жылы Кыргыз Республикасынын Өкмөтү жана SOS-KINDERDORF INTERNATIONAL ортосундагы, Имст шаарында (Австрия) Герман Гмайнер тарабынан негизделен биринчи SOS-балдар кыштагы тарабынан кабыл алынган принциптерге ылайык, Кыргыз Республикасында SOS-балдар кыштактарын түзүү боюнча келишимге кол коюлган. SOS-балдар кыштагынын негизги принциби болуп ата-энесинен айрылган, же ата-энеси таштап кеткен, же болбосо аларга ата-энелик комкордук көрсөтө албаган өзгөчө камкордукка муктаж болгон балдарга жардам берүү болуп саналат.

Кыргызстандын Бишкек жана Чолпон-Ата шаарларында эки SOS Балдар кыштагы иштейт. Алардагы камкордук көргөн жаңы төрөлгөн балдардан баштап – 12 жашка чейин балдардын саны 150гө барабар. Балдар кыштактарынын алдында 500 кишилик мектеп, 15 жашынан ашкан 70 бала жашаган 4 жаштар үйү жана 150 баланы камтыган бала бакчалар иштейт. Долбоордун максаты болуп баланын жаңы үй-бүлөгө жана энелик мээримге муктаждыгын камсыздандыруу, материалдык жактан жардам көрсөтүү, тарбия берүү жана коргоо алдында болуусу саналат.

Бишкек шаарындагы балдар кыштагы 14 үйдөн турат. Ар бир үйдүн ичинде бир социалдык эне ар улуттагы жана жаштагы 10 балага тарбия берет. Ошол эле жердин бала бакчасында жана Г.Гмайдер атындагы орто мектепте көзөмөл алдына алынган балдар башка балдар менен чогуу билим алышат. Эрезеге жеткен тарбаялануучулар жаштар SOS- кыштагына көчүшөт. Ал жерде алар өз алдынча болууга, жогорку окуу жайда окуганга же иштөөгө мүмкүнчүлүк алышат.

SOS-кыштагы алдындагы мектепте балдар музыка сабагын бекитилген программа боюнча алышат. Алар үчүн майрам күндөрү уюштурулат. Андан сырткары, 2002-жылы шаардык №4 музыкалык мектеби бул жерде өзүнүн филиалын ачып, анда фортепиано, салттык музыкалык аспаптарда ойноо, вокал жана хореография, ошондой эле декоративдик-колдонмо жана сүрөт искусствосу сабактары өткөрүлөт. Окутуучулар тарбиялануучулардын арасынан таланттуу балдарды табууга аракет кылышат жана аларга шыктарын өнүктүрүүгө жардам беришет. Мисалга алганда, ырчы Медет Козубеков дал ушул кыштактын тарбиялануучусу болгон, ал көптөгөн сынактардын жеңүүчүсү жана азыркы учурда ал Кыргыз улуттук консерваториянын студенти.

Кыштактагы көркөм өнөр окутуунун позитивдүү жыйынтыктары салтка айланды, анткени тарбиялоочулардын жана балдардын ортосундагы өз ара кызыкчылыктардын арткандыгы байкалууда. Бул аракеттердин натыйжасында балдардын эстетикалык табити жана баалуулуктары калыптанууда, маанилүү

эстетикалык керектөөлөрү пайда болууда жана дүйнөгө болгон көз карашы байытылууда.

4.2.5. Чондорду реабилитациялоо борборлору

Жалпы режимдеги аялдарды түзөөтүү колониясы

2004-жылы жалпы режимдеги аялдарды түзөтүү колониясында Новопавловкадагы орто билим берүү мектеп-гимназиясынын театралдык группасынын реабилитациялык долбоору жүзөгө ашырылган (көркөм жетекчиси Камат Касенов). Долбоордун алкагында өз энеси таштап кеткен жана балдар үйүнө туш болгон кыздын тагдыры тууралуу оюн коюлган. Спектакль, көрүүчүлөрдүн көбүн жашыткан. Статистика көрсөткөндөй, камактагы аялдардын белгилүү бир пайызы толук эмес үй-бүлөлөрдө тарбияланып, энелик жана ата-энелик мээриминен жана камкордугунан айрылган аялдар. Мындай көйгөйлөр алардын энелик ич туярлыгынын жок болуп кетишине түрткү берген. Оюндун сахнага коюлушу аларга баланын сезимин, анын энелик мээримге болгон муктаждыгын түшүнүүгө мүмкүндүк берди.

Оюн бүткөндөн кийин, камактагылардын билдирүүсү боюнча, ал аларга өздөрүнүн жошоосуна сын көз караш менен караганга, балдарынын алдында жоопкерилигин сезүүгө же үй бүлөлүк баалуулуктар тууралуу ойлонууга жардам берди. Долбоордун аткарылган максаты болуп, анын катышуучуларынын моралдык жана адеп-ахлактык реабилитациясы жана алардын көбүнчөсүндө социалдык иммунитетинин жогорулашы саналат.

Ошол эле жылы колонияда камактагы аялдарга улуттук кол өнөрчүлүккө үйрөтүү боюнча Азиялык өнүгүү банкы тарабынан каржыланган пилоттук долбоор жүзөгө ашырылган (ЮНЕСКОнун Кыргызстандагы Улуттук комиссиясынын патронажы астында, генералдык катчысы А.И.Токтосунова). Долбоордун алкагында кылмыш үчүн жазага тартылган аялдар бир жылдын ичинде сайма саюуу ыкмаларына, Кыргызстандын салттык материалы - кийиз менен иштөөгө үйрөнүшкөн. Камактагы аялдардын декоративдик жана колдонмо чыгармаларынын көргөзмөсү андан кийин Кыргызстан-Сорос Фондунун Ресурстук борборунун көргөзмөлөр залында өткөрүлгөн.

Долбоор аялдарга тажрыйба топтогонго мүмкүндүк берип, аларга камактан бошогондон кийинки эмгек жолун баштоого негиз түзүүгө багытталган. Кол өнөрчүлүккө үйрөнүүнүн практикалык максатынан сырткары, мындай ишмердүүлүк менен алектенүү аялдарга психологиялык жана реабилитациялык таасир берген. Камактагы аялдар үчүн улуттук колдонмо искусствосу боюнча сабактар эстетиканы

ташыган мындай буюмдарды өз колу менен жасоо мүмкүнчүлүгүн, өз күчүнө ишенүүнү, жаңы турмушка үмүт менен кароону жана кетирген катачылыктарынын жүгүнөн арылууга жол ачты. Бүгүнкү күндө кээ бир өлкөлөрдө кылымыштык-түзөө системасында *Prison Art* сүрөт искусствосу боюнча сынактар уюштурулуп, ал эркиндикте жүрбөгөн учурда чыгармачылыкка өтө берилген өз демилгелүү сүрөтчүлөрдүн катышуусуна багытталган.

2009-жылы Ч.Айтматов атындагы Мамлекеттик академиялык орус драм театры, аялдар колониясына Эрик-Эммануэль Шмиттин «Оскар жана Кызгылтым айым» моно-спектакли менен чыгууну уюштурушкан. Андагы башкы ролду КРнын эл артисткасы Татьяна Стрельцова аткарган (режиссеру Эльвира Ибрагимова). Кудайга жазылган он төрт кат, спектаклде айтылган айыкпас ооруга чалдыккан баланын драмалык жана сезимди ойготуучу тарыхы бир дагы көрүүчүнү кайдыгер калтырган жок.

Психологдордун оюу боюнча, искусство, камакка алынгандарды бир гана уруксаат берилбеген иштерден жана терс эмоцияларга ыкласын койгондон алыс тутууга түрткү бербестен, ошондой эле, алардын маданий жана профессионалдык деңгээлин жогорулатууга жардам берет. Искусство психологиялык терапияны түзгөн бирден-бир негиз катары колдонулат.

КОРУТУНДУЛАР ЖАНА СУНУШТАР

Көркөм өнөр окутуу Кыргызстан элинин руханий маданиятынын өнүгүүсүнүн, коомдун жаратуу күчүн кайра жандандыруу жана XXI-кылымда инсандын мүмкүнчүлүктөрүн өнүктүрүүнүн күчтүү фактору болуп саналат. Бул гуманитардык чөйрө коомдун мүчөлөрүн фундаменталдык илимий, жалпы маданий, профессионалдык жана практикалык жактан даярдоосун, улуттун ителлектуалдык потенциалынын калыптануусуна жана инсандын XXI-кылымдын эң бийик баалуулугу катары ар тараптуу өнүгүшүн камсыз кылууга багытталган.

Ошону менен бирге Кыргызстандагы билим берүү системасынын реформасы, көркөм окутуунун сапаты - биринчиден, билим жана педагогикалык кадрлардын стандарттарынын, инфраструктуранын жана башкаруунун сапаты экенин көрсөттү. Бул категориялар акыркы жылдары өлкөдөгү коомдук жана саясий өзгөрүүлөрдүн динамикасына байланыштуу. Бирок, коомдук жана саясий багыттын улам өзгөрүшү жана тереңдеп жаткан экономикалык кризис, коомдун жана инсандын калыптануусунун XXI-кылымдагы керектөөлөрү талап кылган билим берүү тармагынын алдыга жылып өнүгүүсүнө өбөлгө түзгөн жок.

Мына ушуларды эске алып, Кыргызстандагы көркөм өнөр окутуу системасынын реформасындагы стратегиялык биринчи орундагы маселеси болуп, көркөм өнөр окутуунун улуттук системасын куруу жана дүйнөнүн өнүккөн өлкөлөрүнүн деңгээлине чыгуу саналат. Көркөм өнөр окутуу системасын реформалоонун негизги жолдору болуп төмөнкүлөр саналат:

- Коомчулукта көркөм өнөр окутууну өнүктүрүүгө багытталган колдоо жана кызматташтык атмосферасын түзүү;
- Жалпы адамзаттык жана гумандуулук баалуулуктардын девальвациясынан арылуу;
- Жаңы муундагы педагогикалык кадрларды даярдоо;
- Билим жана илимдин интеграциясы, окуу мекемелеринин илимий потенциалын жана илимий-изилдөө мекемелерин окутуу процессине тартуу;
- Жаңы муундагы окутуу жана тарбия берүү мекемелерин түзүү;
- Табияттан чыгармачыл шыкка ээ болгон бардык адамдарга билим алууга мүмкүнчүлүк түзүү, айылдарда жашаган жаштарга өзгөчө көңүл буруу, талантарды эрте аныктоого жана аларды колдоого багытталган ыкмаларды иштеп чыгуу;

- Көркөм өнөр жана чыгармачылык жаатындагы ишмердүүлүктүн мүмкүнчүлүктөрүн коррекциялык педагогикада колдонуу; балдардын, өспүрүмдөрдүн жана башка топтордун психологиялык жана физикалык ден-соолугун чыңдоодо заманбап арт-терапия ыкмаларын колдонуу;
- Кыргызстанда жашап жаткан элдердин көркөм салттарын өздөштүрүү аркылуу улуттар арасындагы маданияттык баарлашууну калыптандыруу;
- көркөм өнөр ишмердигин мамлекет тарабынан жетиштүү деңгээлде каржылоо, билим алууга багытталган кредиттерге жана гранттарга жеткиликтүүлүк;
- Реалдуу профессионалдык квалификацияны өлкө ичинде жана чет өлкөдө жогорулатуу системасын түзүү;
- Окуу процессинин окуу китептери жана куралдары менен камсыздандырылышы;
- Искусство таанып билүүнү, фолклористиканы жана педагогикалык илимдерди өнүктүрүү, тажрыйба алмашуу жана эксперттик жолугушууларды уюштуруу;
- Ата мекендик көркөм окутуунун эларалык интеграциясы, дүйнөлүк маалымат цивилизациясына кирүү.

Жогоруда берилген маселелерди чечүүгө бир катар иштерди, өзгөчө төмөндөгүлөрдү так аткаруу керек:

1. Талап кылынган жаңы кесиптер боюнча жаңы муундагы адистерди даярдоого багытталган мамлекеттик заказ:
   - Кең профилдеги арт-педагогдор (улуттук искусство, этнография, музей педагогикасы, арт-терапия, конфликтология жаатында билимге ээ)
   - Көркөм өнөр окутуу/маданийтаануу жаатында аналитиктер
   - Арт-менеджерлер

2. Көркөм өнөр окутуу боюнча илимий жана изилдөө борборун түзүү. Борбордун милдеттерине төмөнкүлөрдү киргизүү керек:
   - Көркөм өнөр окутуу боюнча көз карандысыз окуу программаларын иштеп чыгуу жана аларды колдоо;
   - Көркөм өнөр окутуу жаатында инновациялык долбоорлорго колдоо көрсөтүү;
   - Жаш таланттарды колдоо;
   - Көркөм өнөр окутуу тармагында долбоорлорду иштеп чыгуу жана эларалык уюмдардын гранттарын тартуу;

- Кыргызстандагы көркөм өнөр окутуу жаатындагы кырдаалга анализ жүргүзүү;
- Кыргызстанда көркөм өнөр окутуу жаатында мониторинг жана изилдөө жүргүзүү, ошондой эле, көркөм өнөр окутуу боюнча мамлекеттик программаларды анализдөө, мониторинг жана рецензиялоо жүргүзүү;
- Көркөм өнөр окутууга багытталган өнүктүрүүчү жана илимий окуу материалдарын басып чыгаруу;
- Көркөм өнөр окутууга багытталган ар түрдүү иш-чараларды аткарууга колдоо көрсөтүү, мисалга алганда, китеп жарманкеси, балдар фестивалы, чыгармачыл ишчилердин съезди ж.б.;
- Көркөм өнөр окутуу боюнча статистикалык маалыматты жана тажрыйбаларды топтоо жана анализдөө, ошонун ичинде, мектептен тышкары билим берүү мекемелеринин, өкмөттүк эмес уюмдардын, кризистик жана реабилитациялык борборлордун тажрыйбалары;
- Жүзөгө ашырылган долбоорлорду жана басылыштарды камтыган маалымат базасын түзүү.

3. Дельфиялык оюндар сыяктуу, жаш таланттарды колдоого багытталган фестивалдарды республикалык деңгээлде өткөрүү.
4. «Кыргыз элинин искусствосу» жана «колдонмо искусствосундагы инновациялык технологиялар» сабактарын окуу программасына киргизүү.
5. Маданият мекемелеринин адистерин окутуу; китепканалардын, театрлардын, арт-галереялардын ж.б. мекемелердин ишин модернизациялоо.
6. Музей педагогикасынын концепциясын дүйнөлүк тажрыйбаны эсепке алуу менен иштеп чыгуу.
7. «Манастаануу», «Этика» ж.б. предметтер боюнча анимациялык фильмдерди тартууга мамлекет тарабынан колдоо көрсөтүлүшү.
8. Мектепке чейинки жана орто жаштагы балдарга кыргыз жана орус тилдеринде окутуучу жана маалымат арттыруучу, өнүктүрүүгө өбөлгө түзгөн китептердин сериясын сынактардын негизинде иштеп чыгууга жана басып чыгарууга багытталган мамлекеттик заказы.
9. Балдар реабилитациялык борборлоруна мамлекет тарабынан, өзгөчө, көркөм өнөр жана эстетикалык тарбия берүү жаатында инновациялык реабилитациялык программаларга колдоо көрсөтүү; бул борборлордо иштеген педагогдорго жана тарбиячыларга мамлекет тарабынан айлык акыларына кошумча каржылоону ишке ашыруу.

10. Кыргызстандын маданият тармагына инвестицияларды тартуу жана патронаждык колдоо системасын өнүктүрүү, анын ичинде, мамлекет тарабынан маданиятты колдоонун мындай формаларын кубаттоо.

Берилген программалар жана долбоорлор көркөм өнөр жаатында билим берүү системасынын жакынкы жылдарда өнүгүшүнүн стратегиясын аныктаганга мүмкүнчүлүк берет. Сыягы бул программалардын илимий, теориялык, уюштуруу, усулдук, базалык жана эксприменталдык камсыздандырылышы, мындай ишти пландаштырган, уюштурган жана көзөмөлгө алган тийиштүү мекемелердин бөлүмдөрүнүн болушуна баалуу. Бул белгиленген иштердин аткарылышын Кыргыз Республикасынын билим берүү жана илим, маданият жана маалымат Министрликтеринин стратегиялык жетекчилиги алдында, жогорку окуу жайлардын структурасындагы илимий бөлүмдөрүнө – кафедраларына, Улуттук билим берүү академиясына жана жогоруда түзүлүшү сунушталган Улуттук илимий жана усулдук борборуна жүктөөгө мүмкүн.

ЖЫЙЫНТЫГЫ

Берилген аналитикалык докладта өлкөдөгү заманбап көркөм өнөр окутуунун негиздери кыскача баяндалып, анын актуалдуу көйгөйлөрү каралган жана ошондой эле, аны оптимизациялоо багытында эксперттик сунуштар берилген.

Кыргызстандагы көркөм өнөр окутуу билим, маданият жана искусствонун ортосундагы байланышты алда канча динамикалуу жана жемиштүү кылууга мүмкүндүк берген билимдин жана тажрыйбанын комплексин алууга түртку берет. XXI-кылымдын коомчулугуна чыгармачыл, ийкемдүүлүккө жана инновацияларга жараша аракет кыла билген инсандар талап кылынат, мына ошондуктан билим берүү системасы бул өзгөрүүчү талаптарды эске алуу менен өнүгүшү керек. Көркөм өнөр окутуу, ишмердүүлүктүн ар түрдүү тармактарында активдүү катышканга керектүү болгон билимди жана чебердикти өрчүтүүнү камтыйт жана маданий капиталды топтогонго мүмкүндүк берет. Чыгармачыл индустриялардын өнүгүп келе жаткан өлкөлөрдүн, алардын арасында болгон Кыргызстандын социалдык жана экономикалык өнүгүүсүн ыкчымдатууда маанилүү ролду ойноого потенциалдуу мүмкүнчүлүктөрү бар.

Маданият тармактары (китеп басып чыгаруу, музыка, кино тартуу, телевидение жана башка медиялык каражаттар) жана мекемелери (музейлер, филармониялар, сүрөт галереялары жана театрлар) өлкөнүн жарандары үчүн маданият жана искусство булагы катары кызмат этишет. Бирок, социалдык жана экономикалык кризистерге байланыштуу, бул институциялар материалдык ресурстарга, чыгармачыл жана педагогикалык кадрларга муктаж болууда. Мындай шарттарда көркөм өнөр окутуунун формалдык жана формалдык эмес программалары, улуттук жана дүйнөлүк көркөм маданияттын ар түрдүү көрүнүштөрүн ачууга жардам берет.

XX-кылымдын аягында - XXI-кылымдын башында Кыргызстандын көркөм өнөр билим берүү мекемелеринин түйүнү сандык жана сапаттык өзгөрүүлөргө учурады. Алардын вариативдүүлүгү өсүп, бул бир жагынан кээ бир категорияларда сандык кыскаруусунун аркасында келип чыкты. Жашоо деңгээлинин төмөндөшүнүн байкалуусу жана ушул жагдайга караштуу социалдык кризистин өсүшү байкалганда, көркөм өнөр окутуу коомдун моралдык жана адеп-ахлактуулуктун негиздерин бекемдейт жана Кыргызстан элинин маданий өзгөчөлүгүн эрозиядан коргогонго мүмкүндүк берет.

Ошентип, ар түрдүү өбөлгөлөрдөн улам, Кыргызстандагы көркөм өнөр окутуу ишмердиги өзү менен өзү баалуу, өнүгүп жаткан жана диалектикалык жактан толукталып туруучу система катары ички кырдаалдын өзгөчөлүктөрү менен, ошондой

эле, социалдык жана саясий өзгөрүүлөрдүн базалык регулятору катары, дүйнө жүзү боюнча маданияттын ролунун жалпы тенденциясынын күчөшүнө байланыштуу өнүгүүдө.

Кыргызстандын чыгармачыл жана педагогикалык коому ЮНЕСКОну ар түрдүү программаларды жүзөгө ашыруу үчүн искусствонун жана көркөм өнөр окутуунун мүмкүнчүлүктөрүн активдүү тартууга жана колдонууга чакырат. Көркөм өнөр окутуунун жана искусствонун ар түрдүү мүмкүнчүлүктөрүн колдонуу жана «Бардыгына билим берүү», «Туруктуу өнүгүү үчүн билим берүү», билим берүүдөгү гендердик теңчиликти сактоо, толеранттуулукту жана маданяттар арасындагы диалогту өнүктүрүү программаларын жүзөгө ашырууда алгылыктуу көрүнөт. Көркөм сурөт, театр, музыка, адабият, сүрөткө тартуу жана кинемотограф сыяктуу искусствонун түрлөрүн өнүктүрүү жана искусствонун салттык формаларына кайрылуу, элдин руханий кайта жаралуусуна, глобализациянын терс процесстерине туруштук берүүгө мүмкүндүк берет.

«Кыргыз Республикасындагы көркөм өнөр окутуу: XXI-кылымдагы чыгармачыл мүмкүнчүлүктөрдүн өнүгүүсү» боюнча Долбоордун жумушчу тобу, искусство жана көркөм өнөр окутуу улуттун руханий жактан кайра калыптанышында жана анын чыгармачыл потенциалын жүзөгө ашырууда азыркыдан да маанилүү фактор болооруна көңүлдү бурат. Илимий жана техникалык жактан алдыга жылуу, экономика, саясат жана идеология, адамдын маданий жана руханий жөндөмүнүн өнүгүүсү алдында гана, социалдык өсүүнүн булагы боло алгандыгын бүгүнкү дүйнө коомчулугу билиши абзел.

ART EDUCATION IN KYRGYZ REPUBLIC
Building Creative Capacities for the 21st Century

ANALYTICAL REPORT

Prepared in the framework of UNESCO and IFESCCO Pilot Project

**"Arts Education in CIS countries:
Building Creative Capacities for the 21st Century"**

Bishkek, Kyrgyz Republic, 2011

ART EDUCATION IN KYRGYZ REPUBLIC

Published in Kyrgyz, Russian, and English languages

Working group members:

1. Djakypbekova Asel, Team leader
2. Luzanova Ekaterina, Doctor of Arts, Honoured professional of culture, Vice-Rector for Research of the Kyrgyz National Conservatory.
3. Korchueva Elnura, Director, Partner Group "Traditions and Innovations"
4. Naizabekova Almakan, Director of the Central Asian Network for Culture Support.
5. Toktosunova Gulchehra, Art Historian, Honoured professional of culture.
6. Chochunbaeva Dinara, Director of the Resource Center of the Central Asian Crafts Support Association.
7. Shelike Igor, Deputy Director of the Rehabilitation Center "Umut-Nadejda".

Produced with the financial support of UNESCO Almaty Cluster Office, UNESCO Moscow Cluster Office, and Intergovernmental Foundation for Educational, Scientific, and Cultural Cooperation (IFESCCO).

The authors are responsible for the choice and the presentation of the facts contained in this publication and for the opinions expressed therein, which are not necessarily those of UNESCO and do not commit the Organization

Table of contents

	Foreword and acknowledgements	4
	Glossary	5
	Introduction	7
1.	**NATIONAL CULTURE AND ARTS EDUCATION IN KYRGYZSTAN.**	13
	Short excursus to the history and modern state	13
1.1.	National culture	13
1.2.	Arts Education	16
1.3.	Legal framework of Arts education	17
2.	**ART COMPONENT IN STRUCTURE OF FORMAL EDUCATION IN KYRGUZSTAN**	20
2.1.	Pre-school arts education and aesthetic upbringing	20
2.2.	General secondary education	22
2.3.	Art education and upbringing of children with disabilities and orphan children	25
2.4.	Primary and Vocational education	27
2.5.	Tertiary professional education	28
3.	**COMPLEMENTARY ART EDUCATION IN KYRGYZSTAN AND CHALLENGES IN 21st CENTURY**	31
3.1.	Out-of-school art education	32
3.2.	Art education for adults	35
3.3.	Ethno-pedagogies	37
4.	**ART EDUCATION IN PRACTICE**	38
	Introduction	38
4.1.	**FORMAL ART EDUCATION**	39
4.1.1.	Art education in school	39
	Gymnasium-complex #70, Bishkek	39
	School #2 named after N. Prjevalsky, Karakol, Issyk-Kul oblast	40
	Authorial schools of Academician A. A. Saliev	41
	Presidential Child Academy “Golden Marquee”	42
4.1.2.	Vocational Education	43
	Kyrgyz State Musical Lyceum named after M. Kurenkeeva	43
4.1.3.	Tertiary Education	44
	Kyrgyz National Conservatory	44
	National Academy of Arts	45
	Educational Program “Cadres of 21st century”	47
4.2.	**INFORMAL ART EDUCATION**	47
4.2.1.	Traditional system of art education	47
	Public Foundation “Aitysh”	47
	Center of traditional music “Ustatshakirt”	49
4.2.2.	Child musical and art schools	50
	Child art school #4, Bishkek	50
4.2.3.	Centers of creativity for children	52
	National Center for Children and Youth “Seitek”	52
	Republican Educational and Methodological Center of Aesthetic Education “Balajan”	52
	Child Model Musical Theater “Taberik”	53
4.2.4.	Centers for social rehabilitation working with children, teenagers, and youth	54
	Vocational Lyceum #43, Jany-Jer Village	54
	Rehabilitation Center “Umut-Nadejda”	55
	Children’s Villages SOS-KINDERDORF	57
4.2.5.	Rehabilitation centers for adults	58
	Correctional colony of general regime for women	58
	Summary and recommendations	60
	Conclusion	63

Foreword and acknowledgements

This publication was prepared within the framework of the agreement between United Nations Educational, Scientific, and Cultural Organization (UNESCO) and Intergovernmental Foundation for Educational, Scientific, and Cultural Cooperation (IFESCCO), and UNESCO offices in Almaty and Moscow on implementation of the project "Arts Education in CIS countries: Building Creative Capacities for 21st Century".

The project is the first attempt of an analysis in the field of art education implemented in Kyrgyzstan, which became possible with initiative and support of UNESCO. The Working group expresses a hope that this project will allow the Government of the Kyrgyz Republic, relevant state, non-governmental, and international organizations continuing work in rhis direction, and develop and support projects and programmes in the field of art education in Kyrgyzstan.

The Working Group members of the project would like to express their gratitude to Marchenko Larisa, the Head of the Department of Monitoring and Strategic Planning of the Ministry of Education and Science of the Kyrgyz Republic, Alyshbaeva Damira, a Specialist of the Department of Art Development of the Ministry of Culture and Information of the Kyrgyz Republic, Akaeva J., and Musina D. for their invaluable contribution and support provided in the course of project implementation.

The working group expresses its gratitude to the UNESCO Almaty Cluster Office, UNESCO Moscow Cluster Office, and Intergovernmental Foundation for Educational, Scientific, and Cultural Cooperation (IFESCCO) for financial support that made this report to be published and for the UNESCO personnel working in Almaty and Moscow particularly, Lubava Moreva, Yelena Gorovykh, and Yuri Peshkov for their help provided in preparation of this report.

Glossary

State policy in education field – directing and regulating activity of the state in education field; aimed at effective utilization of capabilities of education to achieve strategic objectives. It is realized through legislation, state programs, and involvement of non-governmental organizations.

Complementary education of children, teenagers, youth and adults – satisfying various interests and needs aimed at organization of free time and leisure, health improvement, and professional qualification.

Art – is a powerful factor of humanization of the individual, which stimulates spiritual development, morality, and culture of the person in accordance with cannon of beauty. A dominant position of art along with other subjects capable of forming holistic, knowledgeable, and developed individual is explained by an interaction of the individual with creations of the art that allows accustoming to the world of humanitarian ideas and identification of oneself with them.

Culture – a range of material and spiritual values created by humanity and composing its spiritual and social being (including system of upbringing, education, morality, ethics, aesthetics, science, and art).

Individual – a man, who is actively using and transforming the nature, society, and himself. Individual possesses with inner motivations, incentives, and needs, which characterize a potential of his cultural and artistic growth, and desire to receive quality education.

Individuality potential – factor of the individual that facilitates his/her successful socialization and development. Individuality potential consists of the following levels: psycho-physiological – a level of physical development, state of health, and capacity for work; qualificational – a system of general and special knowledge and skills; social – a level of civic consciousness, attitude to education and labor, interests and level of culture.

National culture – set of symbols, religious fights, beliefs, values, and standards of behavior, which characterize a spiritual commonality of people. National values in spiritual field are rich intellectual potential and unfailing potential of the national creativity.

Primary, secondary vocational and tertiary education – education, training, and retraining of specialists of an appropriate level within educational programs and standards.

Informal (complementary) education – constituent (variative) part of the general education; a goal-oriented process of upbringing and education through a realization of complementary educational programs that allows maximizing a self-realization of the person, and self-determination in profession and personality. Without underestimating its significance, informal education plays supporting role in relation to the system of formal education.

Education – continuous, systemic approach of upbringing and education aimed at harmonic development of the individual, society, and state that is followed by achievement of approved state educational levels by those, who are being educated and trained. In a modern scientific literature terms "teaching" and "education" are used as synonyms or fairly close by implication. In fact, these are not synonymous concepts. The education process is directed at forming concrete knowledge, skills, and abilities. In its turn, education is oriented to formation of coherent worldview, multi-dimensionality of thinking and development of the individual.

Educational activity – individual improvement through deliberate and goal-oriented conferment of socio-cultural experience. It is characterized by subjectness, purposefulness, and self-consciousness. It has certain structure and content, and carries an inclusive character and based on an observance of human rights.

Educational establishment of complementary education – an institution, which serves for realization of complementary educational programs and services in the interest of individual, society, and state. Main tasks: provision of necessary conditions for development of the individual, health improvement, professional self-

determination, and creative work of children, youth, and adults, formation of general culture, and organization of rich-content leisure.

Educational program – normative and administrative document, which characterizes specifics of educational content and features of organization of educational and upbringing process.

Educational process – organized process of education in the form of various lessons with participation of pedagogic personnel or in the form of independent learning of a subject.

Educational standard – a body of rules and regulations determining the content of educational programs, basic requirements to the quality of education or training, permitted learning load for pupils or students.

Educational strategy – identification of main directions and principles of development of education system as a social institution.

Potential – is related to the number of important general scientific terms. Educational and pedagogic function of potential is realized in a directing role of development of creative capabilities of individual and society in 20th century.

Professional training – acquisition of knowledge, abilities, and skills necessary for implementation of a certain work.

Education system – a system interacting successive educational programs and state educational standards, and regulatory bodies of education and organizations subordinated to them.

Specialist – professional and qualification degree of tertiary education on a relevant specialty with the right to be re-trained.

Special education – education of children with special needs or children with disabilities carried out in special or customary educational establishments.

Creative potential – ability of the person to perform activities aimed at expression of his/her creative individuality.

Creativity – a personal quality allowing individual to be adapted to changing social and creative conditions, and to be oriented in a wide-range information field of 20th century.

Participants of the educational process – pupils, students, pedagogic personnel, educational-subsidiary, and managerial personnel of educational establishments, and parents (or legal representatives).

Formal (basic) education – is determined by dominant cultural and social standards, which are reflected in state policies in education.

Art education (education in the field of culture and arts) – a process of mastery of artistic culture of nation and humanity by the individual, one of the ways of spiritual formation, creative individuality, intellectual and emotional wealth; facilitates integrity of personal development.

School (general) education – a system of upbringing and education providing knowledge, abilities, and practical skills relevant to its levels (classes/forms).

INTDRODUCTION

At the end of 20th century a transition on to the new principles of management such as continuous innovative processes, flexible automation, individualization of the demand, and new types of public consumption had taken place in world trends. Advent of new information technologies has strikingly affected the pace of society development in the third millennia. Creative and intellectualized work has become a driving force of competition thus, rising the necessity of an individual with virtuosic, flexible, adaptive, and creative "new thinking", spiritual and moral man, which is able to resolve global and immediate tasks and without which there is no responsibility for creation and use of powerful technologies of the 21st century. Such mission needs acquisition of the new education culture by man, and quality education becomes an important factor. Education is based on the principle of prediction of social and economic situation and along with culture is drawn to the center of social interests and priorities. A society turns into educational space because only the truly developed man can resolve its tasks.

The most effective mean for this are subjects of an aesthetic cycle. Art disciplines along with philosophy and history, and aesthetics provide a specific meaning to other subjects, interconnect the blocks of subjects and contribute to a harmonic development of the individual in education process.

Art education is the most important component of the modern education space of the Kyrgyz Republic playing its significant role in the process of formation of civil society and its harmonization in new conditions, changes and establishment of new institutional structures, growing demands to the quality of life, authorities, and management. Therefore, it is important to talk about not only preserving a state of the unique system of art education in the country and training of specialists of creative professions but, about creation of necessary conditions for further development of this system as well.

Culture has always constituted an important part of a foundation of the Kyrgyz state and spiritual basics of its people. The history teaches that the most dangerous crisis is a spiritual one. Therefore, preservation of spiritual values and of national identity means preservation of the nation in conditions of globalization. Present authorities of Kyrgyzstan regard a formation of a new cultural policy as the nation-wide priority. Such understanding of the role of art in education content is based on the decisions of the Board of the Ministry of Education and Science, Ministry of Culture and Information of the Kyrgyz Republic, on activities of art unions and in the practices of education institutions, and pedagogic communities.

According to the opinion of scientists of Kyrgyzstan (R. Abdyraimova, A. Alimbekov, K. Abyshev, G. Baisakbaeva, T. Baltabaeva, Ch. Imanbaeva, M. Rakhimova, A. Saliev, A.

Sakharova, A. Stepanov, and others)[1] the art education is one of the determinant factors of holistic development of the person and consideration of this factor provides a unique chance to achieve progress in education and socialization of the children, youth, and of adult population of the country as well. Presence of experience in creative activities, which is provided by art education as it serves as a sign of forming of aesthetic attitude towards the world and himself by the individual; a mechanism of positive approach to the changes in reality towards development – the 21st century is started.

The importance of strategies that are necessary for integration or development of art education within education process is underlined in the "Road Map for Arts Education", which was generated during discussions hold before and after the UNESCO World Conference on "Arts Education: Building Creative Capacities for the 21st Century", 6-9 March 2006 Lisbon (Portugal). This document provides general understanding of the importance of art education and its significant role in improving a quality of education; defines concepts and contains best-practices in the field of art education.

Art education is an important mission and its merit is in the fact that it is becoming a real ground for development and customary space for the individual regardless of age, sex, religion, and interests. World classics, folklore, understanding of the basics of music, theatre, paintings, cinema, choreography, and other types of the art provides opportunity of seeing the world in its diversity and enables to assess oneself and surrounding people from spiritual and moral point of view.

At the same time, there are contradictions observed in organization and content of arts education in Kyrgyzstan:

- Problem of transmission of cultural traditions within family (especially in urban areas);
- Gap between cognitive and emotional aspects in the education system;
- Gap between objective requirements of the society in training of active and specialized personality and weak demand for such creative potential;

---

[1] See: R. Abdyraimova, V. Postovoi. *Folk-song as a mean for upbringing of children* – Bishkek, 1996; K. Abyshev. *Aesthetic upbringing of students of pedagogic higher education institutions with Kyrgyz music and folk-songs., Research dissertation* – Moscow, 1988; G. Baisakbaeva. *Native Musical literature: Curricula on native musical literature for child music schools* – Bishkek, 2003; T. Baltabaeva. *Formation and development of musical and pedagogic education in Kyrgyz SSR: Research dissertation* – Almaty, 1990; Ch. Imanbaeva. *Upbringing of interest to the national musical culture of future teachers of elementary classes (on the basis of the Kyrgyz musical art)., Research dissertation* – Bishkek, 2000; M. Rakhimova, A. Muratalieva. *Buddings: Guide for teachers of preparatory classes* – Frunze: Mektep, 1989; A. Saliev, *The man goes in to the world* – Frunze, 1983; A. Sakharova, *Use of the Kyrgyz music in schools with Russian language of instruction: Methodological recommendations for teachers of elementary schools* – Frunze, 1989; A. Stepanov. *Training of teachers of music and singing for general secondary schools of Kirgizia* – El agartuu, #6, Frunze, 1985; and others.

- Gap between pupils and students in improving their creative potential and limited quality of the secondary and higher education in this part;
- Divide between the need of an individual in creativity as one of the factors affecting realization of creative capabilities in 21st century and insufficient theoretical research on the role of art education in the system of social practices.

At present, due to the aforementioned reasons the process of art education needs clear positions, formulated *road map* that are harmonized with the modern realities. This requires the necessity of seeking new approaches, mechanisms, forms, and means of co-organization of activities of all parties dealing with art education in Kyrgyzstan within the frame of the state standard.

It is important to note that a range of problems of art education of the individual is embodied in such fields of knowledge as pedagogic, philosophy, cultural studies, jurisprudence, sociology, psychology, and educational innovation, as development of artistic potential in 21st century implies not only moral and spiritual but, also political, legal, and social characteristics and worldview of the individual.

However, no research on art education has been undertaken in the aspect of development of artistic capabilities in Kyrgyzstan. This was done in the process of preparation of this analytical research. In addition, experts, who participated in preparation of this report, propose to consider a concept for spiritual rehabilitation of both vulnerable groups and society itself with the help of art education.

Validity of analytical report is ensured by methodological approach, which is based on the analysis of relevant scientific research, and on conducted expert analysis. It is affirmed by a positive response to presentation of the report by representative of Kyrgyzstan received from international experts during the Second World Conference on Arts Education, which was held in Seoul, Korea (25-29 May 2010). The main provisions of the report were discussed at the expert meeting organized within the framework of UNESCO project on “Arts Education in CIS Countries: Building Creative Capacities for 21st century” (Minsk, Belorussia, January 2010).

Actuality of the theme of analytical report is determined by:

- changes, which that are occurring in social, economic, political, and spiritual spheres of the Kyrgyz society at the beginning of 21st century and of objective necessity for upbringing holistic, and harmoniously developed individual;
- absence of the universally recognized, balanced, and coordinated concept of arts education, which is deteriorating due to a powerful expansion of values of the western culture – by a factor of spiritual corruption of children and youth;

- a special significance of phenomenon of art as one of the fundamental factors of development of society and culture;
- a logic of social transformations that are happening at the present in Kyrgyzstan;
- necessity of the innovative school (primary, general secondary, and higher) of formal and informal education in recommendations for development of creative potential of the individual;
- patterns of development of knowledge of art itself and education.

Beginning of 21st century was marked by reforms being undertaken in all aspects of public life in Kyrgyz Republic, including education. Peculiarities of the transition period have become apparent in transformation processes as they become systemic in general, and country as whole turned out to be in a condition of an utmost instability. Social and cultural conditions and economic situation began to facilitate transformation of education, its orientation to development of an active and creative personality, which is able to adapt to the changing conditions and participate actively in transformation activities. As a way of overcoming the long-lasing systemic crisis a mobilization of the creative potential of the individual and use it for a good cause is one of the most important tasks of Kyrgyzstan.

In the light of the aforesaid, the purpose of analytical report is to demonstrate the new role of an effective art education as a factor of transforming capabilities of individual and society in Kyrgyzstan and draw its main strategies in 21st century.

Tasks of the analytical report:

- expose features of an impact of the modern social and cultural technologies on development of creative abilities of individual and society;
- clarify specifics of the art as a holistic and multilayered social and spiritual phenomenon subjected to the universal laws of individual and society development;
- analyze criteria of creative development of the individual as a sphere of realization of his/her creative potential;
- propose recommendations on optimization of art education in Kyrgyzstan.

The integrity of the following methodological approaches is realized in this report:

- student-active approach, which treats the individual whose actions are determined by worldview, goal sets, and the whole order of motivation sphere;
- sociological approach, which phenomenalize a person embedded in the system of social relationships and institutions;
- culturological approach, which is based on acknowledgement of object and subject of the educational activity as bearers of innovative culture.

This work incorporates a range of cases, which demonstrates experience and practices of art education and upbringing in Kyrgyzstan (see Chapter on “ART EDUCATION IN PRACTICE”). The results of other research such as a Country report of the Ministry of Education and Science of the KR on Realization of the Programme “Education for All” (2008), “Strategy of Development of Education in Kyrgyz Republic” developed by the Ministry of Education, Culture, and Youth Policy of the KR for 2007-2010 in terms of realization of the Millennium Development Goals, Goals of Sustainable Development, EFA goals, and reforming of the education system, report on “Activities of the National Commission of the KR for UNESCO”, Dakar Framework for Action “Education for All: Meeting Our Collective Commitments” (World Education Forum, 2000, Senegal), Concept Document “Building the Wealth of Nations” of the First-ever World Conference on Early Childhood Care and Education (Moscow, September 27-29, 2010), and statistical data published in mass media are included in the report.

At the start of the work on this report members of the working group have assumed that the most effective and quality art education in the 21st century is possible under the following conditions:

- education has in its basis an ethical dominant – creative and innovative character;
- education is build upon scientifically grounded research, responsive to the cultural and ethic diversity, meets requirements of social, professional, and confessional groups, and cultural and educational needs of the individual as well;
- priority of culture and education in society and state, on the broad sphere of individual and collective creativity;
- a thousand-year traditional ethno-pedagogical system of art and aesthetic education is realized in the country;
- creative activity is considered as a special phenomenon of social and spiritual life of society and its capabilities.

At the beginning of 21st century dynamic transformation processes are taking place in Kyrgyzstan. In this context, one of the main tasks is upbringing of active and intellectual individual, responsible for assigned tasks and fate of the country - a person-patriot, who seeks self-fulfilling as an actor of social activities and relationships. In this connection, tasks for improving the system of art education of the individual are being reformulated in new ways. The task that faces the pedagogic science, educational institutions, and non-governmental organizations is to educate and train highly-educated citizens that are capable of realizing creative activities in modern conditions.

Today, what needed from the modern man is not only complex knowledge necessary in the process of practical activities but, high cultural and moral potential, development of which is not possible without strengthening of the universal values, which serve as a benchmark for advancement of society in the way to progress. It is difficult to imagine a move towards this direction without deep and comprehensive studying problems of art education and upbringing of children and youth – future economic, social, cultural, and spiritual potential of our country.

Art education is in accord with dynamics of the modern life facilitating individual to the result-oriented social activeness, harmonizing individual and social needs. This explains the necessity of the purposeful art education, diversity of its methodologies that meets requirements of the modern alternate pattern of social life.

In the light of tragic events of June 2010 in the south of Kyrgyzstan, when an interethnic intolerance became a reason of humanitarian catastrophe, inadequate level of culture and education of cadres was felt immensely. Today, it is clear that a lag of the education system from the needs of life is becoming more and more evident. Hereof there is a need for Lifelong Learning, Education for Sustainable Development and Education for All (EFA principles, 2000, World Forum on Education in Dakar).

Thus, in conditions of transformation of the whole system of education in Kyrgyzstan, its humanization and democratization, and necessity of the recognition of regional component of education, implementation of the task of considerable improvement of creative and aesthetic education of children and youth, and education work among adult population is needed. Certainly, this problem requires an improvement of effectiveness of professional training of pedagogic cadres. This and other issues that have public and governmental significance are raised in this report.

1. NATIONAL CULTURE AND ARTS EDUCATION IN KYRGYZSTAN

Short excursus to the history and modern state

1.1. National culture

The issue of collective survival in a natural but, complex environment was a basis of forming of collective consciousness of the Kyrgyz nomads for thousand years. Contrariwise, there are roots of the harmony, which characterize both a traditional way of life, and historical forms of creative mind. That is why bearers of the traditional knowledge (whom it is still possible to find among local communities with preserved successive links of generations) have always been valued as irreplaceable links of spiritual culture.

As it was noted by J.K. Urmanbetova and S.M. Abdrasulov "dynamic of the western man follows from the philosophy of anthropocentrism, when the man considers himself as a center of the being and thus, considers himself as superior to the world of nature. On the contrary, the dynamic of nomad is most probably the ability to keep pace with development of the nature, dictated by a primary harmony of the nature and the man – its origination. <…> In the system of the Kyrgyz perception of the world, a contemplation presupposes not the analysis of the being but, its sensation, which determined preservation of the natural purity of spiritual values".

The popular philosophy of ancient Turks was a tengrianism, elements of which are lasting in Islamic tradition. National culture is a branch of the Central Asian culture, and at the same time, while being located at the center of Eurasia, on the one of the largest caravan routes of the Great Silk Road, Kyrgyzstan by its origins represents a symbiosis of different cultural elements from the ancient times. Change of the nomadic way of life to the settled one in 19th - 20th centuries pre-determined a new syncretism of thinking.

In 20th century a culture of Kyrgyzstan had developed quite problematically and it is not accidental that in order to characterize its features during the soviet period a formula of "national in the form and socialistic in the content" was used, where in the texture of thousand-year culture ideological moments were embraced. In the meantime, a partial neglect of the Kyrgyz language determined destruction of the mentality. In the course of the first decade of 21st century, in the unison of changes antinomy of the national culture had been manifested in two directions: on the one hand, an aspiration to preserve original meaning of the tradition, and on the other, a development of radical views on tradition and modernity. Reduction of the level of state subsidies to the development of culture, art, and education is compensated with new conditions for demonstration of initiative. Thus, the modern culture of Kyrgyzstan is build upon in interaction that reflects peculiarities of public, political, historical, and economic development.

The year of adoption of the state independence by Kyrgyzstan in 1991 indicated on the one hand, a sovereign development of state and society in geopolitical space, and on the other, integration of the state in to the space of the world humanitarian ideas. In the light of democratic reforms facts and events in history of Kyrgyzstan were re-established. Thus, the most significant achievement was recognition of historical priority of the ancient culture of Turkic civilization.

Under the pressure of inevitable processes of globalization the issue of cultural, historical, and national identity has become more sensitive. Information boom and new technologies have strengthened an impact of the pro-Western culture; that is why the development of national culture and art has gained a new actuality. Indeed, possibly the thousand-year old "world nomads" (by Ch. Aitmatov) commits the Kyrgyz society, which has experienced the series of systemic crises, to tend to consolidation, and one of the significant trends in this process is a formation of views about culture as the most important source of societal development.

April of 2010 became a benchmark of changes in Kyrgyzstan and after the heartrending experience that stroke the country later in June the referendum was completed, the new Constitution was adopted, and legitimate preconditions for development were created. In the course of the last years, Kyrgyzstan has more than once faced the threat of authoritarianism and economic collapse. In overcoming these threats one may see a living capability to spiritual cleanup, which is inherent to the nation – successor of Manas (leader of the ancient Kyrgyz, who consolidated nation, and whom the largest epic of the world is devoted) and unquenchable potential of cultures of 154 nations and nationalities inhabiting the country today. Multicultural character of the society is a significant resource of development as well.

In 2005-2010 the Government of the Kyrgyz Republic has implemented "100 culture projects", plans of the Year of Youth, the Year of Heritage, and the Year of Village (which is relevant in conditions of mountainous villages, where a larger part of population of the country resides), the Year of Libraries and other programmes aimed at preservation and realization of spiritual, patriotic, and educational potential of historical and cultural heritage.

In 1995 under the auspices of the UN a commemoration of the millennium of the Kyrgyz national epic, Manas was celebrated, which was attended by presidents of 8 states, prime-ministers of 6 countries, and many other prominent public figures from various countries. Fragments of the epic are translated into English, Russian, Kazakh, Uzbek, Turkish and other languages of the world. The main office of the Kyrgyz encyclopedia published the encyclopedia of Manas epic. Many documentaries and films were created that are thematically linked with the epic, and texts of the large ("Manas") and so-called "small" epics (collection of epic poems) are being published. All this facilitates a deeper understanding of

spiritual and moral context of the heroic Manas epic and demonstrates clearly a spiritual potential of the Kyrgyz people at the new stage of history. The art of Akyns, Kyrgyz epic tellers was recognized as a Masterpiece of the intangible heritage of the humanity.

The significant achievement of the last years was inclusion of the Sacred Mountain Sulaiman Too on to the UNESCO World Heritage List, International Forum “Aitmatov and Modernity” in Bishkek that was devoted to results of the Year of Literature and Reading in CIS countries and to the 80 Year Anniversary of the great Kyrgyz writer, republican contests of traditional performers “Aitysh-2009”, and “Toguz kairyk - 2010”. International Festival of Craftsman “Oimo”, which is organized by the Central Asian Crafts Support Association (CACSA), and the Week of traditional music and Republican theatric festival under the auspices of the Ministry of Culture and Information of the KR have become annual. Practically, all projects try to reflect features of the epic heritage, as for instance, Exhibition project “Manas-Tamga” of an artist Yuristanbek Shigaev, performances of Bishkek City Dramatic Theatre named after Arsen Umuraliev, “Tunguch” and “Sakhna” theaters, and the State Russian Dramatic Theatre.

By the beginning of 2010 within the system of the Ministry of Culture and Information 20 professional theaters, 3 Philharmonic societies, 1051 libraries, 700 clubs, 47 museums, 2 higher education and 8 specialized secondary education institutions, 88 children music and art schools, 5 culture and leisure parks, and 46 cinemas are functioning[2]. According to the Ministry of culture, 707827000 Soms were allocated to the culture sphere from the state budget in 2009, which comprises about 0,9% of expenditures of the state budget.

In the meantime, a new model of democratic culture is emerging and its backbone features are initiatives of art-managers, educational institutions, and artists themselves. In the 2000s a network of NGOs has emerged the priority of which is a modern art. Thus, artists of the tendency of so called Contemporary Art from Kyrgyzstan, Uzbekistan, and Tajikistan have performed as one team at the Venetian Biennale in 2005, 2007, and 2009. Films produced in private studios (with one or another share of grants) have brought to the Kyrgyz cinema a range of awards of prestigious international cinema festivals. There are positive examples of cooperation among state, society, and business-elite and so, the cultural life of the northern and southern capitals of Kyrgyzstan (Bishkek and Osh) up to June 2010, when the tragic events took place was rich and diverse.

[2] http://www.minculture.gov.kg

1.2. Art Education

The system of art and aesthetic upbringing was based on the oral folklore, decorative and applied arts, musical traditions, folk-ceremonies, and practices, and was realized through a traditional method of transmission of knowledge and skills from "master to apprentice". Build on the basis of harmonic and tolerant worldview it was enriched in 20th century with the new types of the art such as literature, theater, cinema, music, choreographic, visual, and photo arts, etc.

During the soviet period of history the criteria in relation to the art and art education were more ideological than aesthetic. Thus, for instance, realism was confined to the "simplicity" of perception, creative thinking – to apologetics of the "mass consciousness" (in folklore) and "socialistic way of life" (in modern art).

In 1990 owing to an interaction of pedagogic personnel of schools, higher education institutions, methodologists of the Kyrgyz Scientific and Research Institute of Pedagogy (KSRIP) and Republican Institute of Retraining of Teachers (RIRT), scientists of Academy of Sciences and representatives of art unions developed a project of the "Conception on aesthetic upbringing in the system of people's education of the Kirghiz SSR". In accordance with this conception, the following were the main categories around which concrete forms and methods of aesthetic upbringing would have been concentrated:

- Individual (Conception is oriented to an upbringing of the individual and is realized through individual);
- Art (Conception supposes an active creative work of all involved in the field of certain upbringing in creation and development of aesthetic values);
- System (Conception is oriented to inclusion of all sections of the population from pupils to pensioners, and using opportunities for aesthetic upbringing provided by governmental and public organizations, and independent collectives).

  The project of Conception consisted of three sections:

- The first section "Aesthetic upbringing – the most important factor of formation of the creative person" established importance of acquiring artistic and aesthetic education by every individual as it is not possible to bring up a holistic person.
- The second section "Main directions of aesthetic upbringing in the system of continuous education" underlined stages of aesthetic upbringing and driving forces in their realization – family, pre-school establishments, school, and professional education institutions.
- In the third section "Mechanisms of realization of the Strategy of aesthetic upbringing" were outlined.

Unfortunately, this Conception was not approved as a normative document. Integral state policy on aesthetic upbringing was not formed thus, having a negative impact on its state. However, the fact itself shows the importance and possibility of creation of a conceptual document involving all interested actors.

With acquisition of independence the strategy of state is focused on an adaptation of the system of art education to the new conditions of socially oriented economy, democratic culture, and integration into the world society.

The task of development of variative educational programs enriched with national and cultural content in underlined in the "Strategy of Education Development in Kyrgyz Republic", which was developed by the Ministry of Education, Culture, and Youth Policy of the KR for 2007-2010 with in the framework of realization of the Millennium Development Goals, Education for Sustainable Development, EFA Goals, and of reforming the system of education. In this respect, the objective influence of tendencies that are common to the modern civilizations is considered to provide quality art education and realization of creative abilities of the individual and society in 20th century. The first tendency is strengthening of the process of globalization that leads to formation of a planetary informational field and to the intensive exchange of results of material and spiritual activity. The second is based on creation of positive conditions for individual development of a person, his/her self-fulfillment. Approaches and practical measures of reforming and development of art education is rooted on conception of building an independent democratic state, which is based on the following priorities:

– access to education and professional training in the field of culture and arts for all those, which have abilities and motivation;

– use of art education and professional training in the field of culture and arts in order to protect interests of society and stratification of its members on roles and statutes;

– diminishing monopoly rights of the state in education sphere in the field of culture and arts trough establishment of non-state educational and rehabilitation institutions on equal basis, and formation of multidimensional investment policy in the field of education.

1.3. Legal Framework of Arts Education

Since 1990s Kyrgyzstan has taken series of steps that have significant influence on stabilization of the art education system and its further development in difficult conditions of a transition period. At the first place, it includes the establishment of a legal framework for education. The main legal norms of democratic functioning and development of education system are determined with approval of the Constitution of the Kyrgyz Republic, laws of the

KR “On Education”, “On Culture”, “On State Language”, “On Status of the Teacher”, etc., and the Strategy of arts education, cultural and youth policy in Kyrgyzstan. The art education measures at all levels are regulated by normative acts of the Government of the KR, regulations, orders, and instructions of relevant ministries and institutions.

In April of 2008 the Ministry of Education and Sciences of the KR approved the Strategy and Target Program of multicultural and multilingual education in Kyrgyz Republic. The Strategy introduces multiculturality as one of the principles of education, which denominates a dominant orientation to multiplicity and diversity of cultural values and norms, and their equal status in education.

Strategy sets forth that a goal of multicultural education is a preparation of the graduate of educational system to life and successful professional activity in a multicultural environment through acknowledgement of the value of cultural diversity for Kyrgyzstan, knowing history and culture of ethno-cultural groups living in the country, speaking native, state, and official languages and one of the world languages, and benevolent attitude and capability to adaptation in an unknown cultural environment through development of openness.

Education based on the multiculturality principle facilitates:

- preservation and augmentation of the whole of diversity of cultural values, norms, model attitudes, and forms of activity in society;
- formation of the cultural identity of children and understanding of cultural diversity of the modern communities and certainty of cultural differences of people by them as well;
- mitigation of a “cultural shock” when a child from the monolingual environment ends up in multicultural and multilingual environment.

The following are basic approaches of introducing principles of multiculturality in to the system of education:

- Approach based on the contribution *(“heroes and celebrations”);*
- Approach based on “*complementary role* of ethnic groups”;
- Approach based on *transformation of the curricula;*
- Approach based on *decision-making and social activity* of the student.

At present, the first two approaches are typical for Kyrgyzstan; the work on transformation of the curricula has started. The next step should be a move to active forms of activity of students (through project approach, in particular) that will allow students to take active part in life of the society and respond to the real needs of multicultural world around them. Art education may become and must be one of the forms of activity on mastering of the real

multiculturality by students as it provides opportunity for child and adult through own art and creativity to perceive cultural diversity of the world.

Kyrgyzstan has also become a party to the international declarations and conventions aimed at securing for every child and adult the right for education and access to opportunities that ensure their full and harmonious development and participation in cultural and artistic life. As it was indicated "the basic rationale for making Arts Education an important and, indeed, compulsory part of the educational program in any country emerges from these rights" ("Road Map for Arts Education").

Other steps in democratization of education in the field of culture and arts include introduction of life-long education, creation of a pedagogic literature not in a full extent though, modernization of education content first of all, in social and humanitarian sphere, variativity of net of education institutions and educational and professional programs. Training and education of specialists on new specialties that meet changes in the labour market are being carried out.

The art education in Kyrgyzstan includes formal and informal forms of education in fields of pre-school, general school, out-of-school, professional and technical, higher, and post-graduate education.

In accordance with legislation, the new educational and qualification levels, and variety of forms of education – full-time, part-time, and distant are introduced. The presence of multilevel scheme ensures free choice and access to education according to motivations and abilities of the individual and of society in 21st century.

The art education is contested in a series of innovative and pilot projects and programs as a factor contributing social and spiritual rehabilitation of the new generation, and in addition, an art-therapy complements medical and work therapy for children and adults.

With regard to the modern state of art education in Kyrgyzstan the preparation of analytical report brought to light several problems in this field. Permanent and often chaotic measures in reforming the system of education as a whole, shortage in financing, infrastructure, and qualified pedagogic personnel does not allow unveiling opportunities of the artistic and aesthetic education.

At the same time, challenges of 21st century demand from the system of art education of Kyrgyzstan to determine a clear policy and comprehensive strategy. Thus, there is a vital necessity to develop a holistic system of art and aesthetic upbringing and education that will be in unity with concepts of Life-long Learning and Education, Education for All, and Education for Sustainable Development.

2. ARTISTIC COMPONENT IN THE STRUCTURE OF FORMAL EDUCATION IN KYRGYZSTAN

2.1. Pre-school Art Education and Aesthetic Upbringing

At the beginning of 1990s a significant reduction of pre-school education institutions had taken place mainly in rural areas of Kyrgyzstan. Then, a reverse tendency began to show. According to the data of the Ministry of Education and Science of the KR in 2000 the number of kindergartens was 460 including 268 in urban areas, and in rural areas – 192. Within the framework of realization of the Law "On Pre-school Education and Child Care" a project of the Asian Development Bank on "Community-based Early Childhood Development" had been implemented from 2004 to 2009 in Naryn, Djalalabat, and Batken oblasts within which more than 20 000 children from rural areas were involved and more than 300 community kindergartens were established

According to the data of the Ministry of Education and Science of the KR, by September 2010 there 594 pre-school establishments with 76000 children and 279 alternative pre-schools organizations with coverage of more than 12 000 children aged from 2 to 6 are functioning in the republic. [3] According to the Bishkek Territorial Fund of Management of the Mandatory Medical Insurance Fund there are 87 pre-school education institutions (67 – municipal, 10 – specialized, and 10 private) in the capital of Kyrgyzstan, Bishkek.

The total number of children enrolled in pre-school education institutions is around 88 000, which composes only around 13,4% of the children of relevant age. Thus, the number of pre-school education institutions and of children in them is not in concordance with the favorable demographic figures in Kyrgyzstan.

Governmental, private, and communal pre-school organizations work in concordance with the Law of the KR "On Pre-school Education" (2009) and the State educational standard "Pre-school education and childcare".

Taking into account an importance of pre-school education for the benefit of the individual, society and the state in the Article 18 of the Law "On Education" it is stipulated that financing of the state pre-school education is provided by the state.

According to the Article 4 of the same law the following are goals of the pre-school education:

- preservation and strengthening of physical, psychological, and spiritual health of the child;

[3] http://www.for.kg/ru/news/111919/

- upbringing of civic consciousness, patriotism, and respect to the state symbols, state, official, and native languages, and respect for various cultures and environment;
- development of creative capabilities of the child suiting his age, intellectual and physical capabilities;
- providing harmonic development of the pre-school age children including physical, social, emotional, psychological, spiritual, moral, intellectual, and aesthetic education, and upbringing through labor.

At present, there is a rising interest of the public to the quality of educational process in a pre-school education institution, and of the popularity of pre-school upbringing as a whole; a gradual coverage by programs of pre-school education and development of children is taking place. Most of the parents arrange their children in to private pre-school establishments or tend to educate them at home however, part of the children do not fall within this process. Considering that pre-school education is mainly important for a further education of the child, the Ministry of Education and Science introduced pre-school preparation classes in schools. In addition, in two art schools of Bishkek a pre-school program for aesthetic education of children is organized.

In the course of pre-school classes, methods of the worldview that were developed within a family and in everyday contacts with representatives of the closest micro-social environment are cultivated. At the same time, a program on pre-school upbringing in which the content and form of activities of kindergartens, methods and ways of education of children to the basics of art education, and which has to become the basis for aesthetic worldview of the child is developed.

The State standard (2007) demands from the pre-school educational organization to focus on:

- physical, psychological, cognitive, speech, and social development;
- development of skills and conditions for demonstration of self-reliance, initiativity, creative capabilities of the child in various types of activity.

According to the State standard, pre-school educational programs should be build taking into account specific types of activity for children of pre-school age such as active games, intellectual, speech, drawing, musical, theatric, and other, including providing opportunity for aesthetic development and “creative self-expression” of the child.

For each age group of children from 1,5 to 6/7 lessons on art literature – 1 hour/per week, on music – 2 hours/per week, and modelling/molding – 1 hour/per week (for children aged 3 and older), appliqué – 1 or 0.5 hour/per week (for children aged 2 and older), and drawing 1 hour/per week for children aged 2 and for children aged 3 and older 2 hours/per week are provided in a Basic curriculum.

It is important to note that while teaching the state language as the second one using works of the Kyrgyz writers, poets, composers, painters, folk, and applied art is instructed; acquaintance with national and cultural traditions of nations and ethnic groups living in rayon, oblasts, towns, and villages is compulsory.

In addition to the governmental programs, a range of alternative programs such as for instance, "Step by step" program (from 1995), which was developed by the Open Society Institute functions in Kyrgyzstan. In 2009 this program had 11 preparation centers, which includes 68 pre-school education organizations, 57 primary schools, and 4 re-training institutes in Kyrgyzstan.

The "Step by step" program presupposes using interactive methodologies of work with children and supports participation of a local community and family in the process of pre-school and primary school education. Within this program the creativity of children, who choose lessons according to their preferences in various "development centers" is encouraged. Thus, for instance, in "Azem" kindergarten #162 children have chosen to attend classes on visual arts, construction, scientific, and others. Each development center ("activity centers") has its own format and materials, which were developed by their pedagogic personnel and allow the child realizing his/her individuality in work.

The researches indicate that lessons on various types of artistic creativity at early age level activate intellectual activity of the child, contribute positively to the activity of perception of information, and develop imagination without which there can not be any talk about successful activity in any field.

At the same time, there is an alarming tendency observed outside of pre-school education establishments such as a profanation by adults of an unordinary world of games, tales, and fantasies of children. Some of them have already been transformed in to an element of the mass industry of entertainment of children by adults (TV, computer games, etc.).

In order to resolve problems of optimization of the pre-school art education and aesthetic upbringing it is necessary to develop a legal framework, improve financing significantly, modernization of material and technical base, construction of new types of buildings, appropriate training and re-training of cadres, and increasing the salaries of workers of pre-school educational institutions.

2.2. General Secondary Education

Citizens of Kyrgyzstan have a constitutional right to free general secondary education in all state education institutions irrespective of sex, race, nationality, social and property status, activity, worldviews, religious beliefs, health, place of residence, and other circumstances.

According to the data of the Ministry of Education and Science of the KR by the beginning of 2010/2011 academic year the network of educational institutions consists of 2191 schools. The total number of pupils is 1 041 564 children that comprises more than 20 % to the total number of population of the country. The number of school-age children enrolled in schools is around 89,9%.
Subjects of aesthetic cycle play an important role in art education of children and teenagers. However, due to excess of a weekly norm of a load of the pupil (especially in gymnasiums, lyceums, and schools with in-depth learning of some subjects) a reduction in numbers of learning hours by integration of study subjects of invariant types is taking place. Thus, subjects as “Visual Arts”, and “Shop class” are integrated into the subject “Visual Arts and Creative Arts”, which is lead in 1-4 forms. Subjects “Shop class” and “Drawing” for 5-7 forms are integrated into “Technology” subject. Elements of “Ethics” subject are integrated into “Man and Society” subject.
So, it is necessary to note that in the process of reforming, the reduction in numbers of hours for all subjects of the artistic and aesthetic cycle has taken place. Only 1 academic hour per week is assigned for subjects such as “Visual Arts and Creative Arts”, “Technology”, and “Music”. In addition, there is a problem of the lack of textbooks and tutorials. In accordance with a new curriculum in 2010 the Ministry of Education and Science announced a republican contest on creation of new textbooks for primary schools including subjects of aesthetic cycle.
Since acquisition of independence a serious work on creation of original programs and textbook for subjects of aesthetic cycle has been undertaken in Kyrgyzstan. Thus, in 1990s the State education standard on visual arts and music, which was updated in 2005, was developed. In 1994 a program on music (Activities with music and background music) for 1-4 grades of schools with the Kyrgyz language of instruction, then, note reading-book for teachers and workbook were developed. In 2000 a program for 5-7 grades (authors: N. Niyazova, A. Arzykulova, et al.) was created. Acquaintance with the national music – as folklore and professional as well, along with material on Russian and Western Classics has become a base of this program.
Since 1990s an integrated subject “Visual arts and artistic work” is taught in Kyrgyzstan for which in 1994 and 1998 new programs were developed. Since 1997 up to now a new course “Visual and Artistic Work” is taught. Such approach to the subject has opened new opportunities – now it is not limited to learning of drawing but, includes in it the whole complex of visual and artistic work of the children.
A directive on combination of acquaintance of children with culture of Kyrgyzstan and masterpieces of the world professional and popular art as well is realized in this course

through leading themes of each term. They suppose acquaintance not only with painting and sculpture but, with decorative and applied arts, design, and architecture. During lessons children learn about properties of materials used in various types of art, work with materials that are widespread in Kyrgyzstan – felt, leather, wood, bones, and chiy (type of straw used in craft work, etc. Work with natural materials and using natural dyes gives children a lesson of environmental friendliness, which is a basis for ecological upbringing of pupils, and their accustoming to culture and history of their people at the same time.

In 1994 on the subject "Visual arts and artistic work" a textbook for the 1 grade of the school (authors: D. Akhmatov, J. Kadyraliev, and A. Momunkulov) was developed. This textbook was presented on a republican contest of the Ministry of Education and Sciences on authorial program, workbooks, and textbooks and received the Honorary diploma. Later a study guide for teachers of primary school (1st and 2nd parts, 1996-1997) and "Source of art and creativity" – guide for children, teachers, and parents were written.

In 1995/1996 academic year a transformation to alternative variants of curricula took place. In the 3rd variant for 8-11 grades a course on "World artistic culture" was introduced for which in 2003 a study program "World artistic culture" (author: L. Marchenko) for 5-11 grades was developed.

According to the State educational standard of the KR on school education (2004), which is in force now, subjects of aesthetic cycle are included in "general cultural educational area". As analysis shows, subjects of aesthetic cycle take 8,2% of time within the basic education plan in primary school, and 3,4% in secondary school and 0% in high school.

Unlike many other countries, these subjects are counted for as course load of pupils in Kyrgyzstan, the number of hours for these subjects in the Basic education plan was decreased. In addition, schools face problems related to deficiency or absence of textbooks and study guides.

In the context of reforms of the system of school education in Kyrgyzstan and in accordance with a clause 6.3.1. of the Country Development Strategy up to 2011 a Framework National Curriculum of general secondary education (FNC, approved by the Order of the MoES, #1114/1, 21.12.2009) was developed. This type of the document is new for Kyrgyzstan and it will permit a correlation of the activity of the system of education with actual needs of the society and state in graduates, who not only have a high level of educational but, social and communicative competencies.

In FNC there are 7 educational fields outlined and one of which is "Arts". As it is noted in the document, art and aesthetic education within this educational area is "directed at formation of artistic and aesthetic worldview of students through understanding universal and national

cultural heritage by them. Taking into account goals of each stage of the school, understanding and mastering of the main types of art (literature, music, visual arts, etc.) takes place, and this facilitates development of creative self-expression and acquiring skills of independent creative activity by pupils".

Unlike the situation that exists today, when subjects of aesthetic cycle are taught only in primary and secondary school (up to 8th grade) FNC assumes that all educational areas are presented from 1 to 11 grades. Therefore, for 8-11 grades the "History of national and world cultures" is introduced in curriculum.

In addition, within the framework of the Strategy on specialized education in KR (approved by MoES in 29.05.2009) for 8-9 grades the possibility of pre-specialized courses including advanced learning of subjects of aesthetic cycle are specified; for 10-11 grades the possibility of the work of school on "art and aesthetics" type is specified. On the basis of principles laid down in FNC subject curriculums for 1-4 grades were developed and approved. In 2010 a contest on development of educational and methodological frameworks for primary school including on subjects of aesthetic cycle was conducted.

At the same time, specialists are concerned with aggressive information in mass media that shows scenes of brutality, violence, and advertisement of tobacco smoking and alcohol, which has a destructive impact on physical and psychological condition of children and teenagers. In this connection, schools realize additional art education, which "purify" and "cure" susceptible soul of the child. In out-of-school classes, hobby groups, elective classes and studios under schools children and teenagers acquiring knowledge and skills on the following directions: ikebana, drawing, applied arts, modeling, dance, chorus, playing musical instruments, and theatric studios. Variability of directions depends on needs of school pupil themselves or their parents. The aim of complementary art education is to create conditions that facilitate development of more harmonious and creative individual, uncovering and developing talents that every child has.

2.3. Art Education and Upbringing of Children with disabilities and Orphan Children

Important form of social protection of children with disabilities and orphans in Kyrgyzstan is to provide conditions for receiving quality education, medical and social rehabilitation, and their integration into society. According to the UNISEF, by September 2009 there were around 15000 orphans, which were registered in 64 child welfare institutions. At present, according to the State Agency of Social Protection there are around 20000 school-age

children live in Kyrgyzstan, which need help and require correction of physical or mental development. Kindergartens, specialized boarding-schools, and specialized secondary education schools with extended period of staying are established for such children. Starting from 2007/2008 school year the education of children with disabilities is included in the system of formal education.

Children with special needs receive art education in various organizational forms. For pre-school and school-age children with disabilities health conditions of which do not allow educating and upbringing on a common basis, specialized education institutions – kindergartens, schools (boarding schools), special groups in pre-schools and special classes in general education institutions, center of early social rehabilitation, centers of child development, education and rehabilitation centers are functioning.

In some of them new approaches in providing the rights of children with special education needs for art education that allow overcoming their social isolation are observed. In the first place, it is an integrated education of children with peculiarities in development together with their peers, which are developing normally (Vocational Lyceum #42 in Jany-Jer Village, Детская деревня SOS-KINDERDORF**),** and also innovative programs, pedagogical experiments on art education (Child Rehabilitation Center of the Medical Center "Dar" in Bishkek and Rehabilitation Center "Umut-Nadejda").

In accordance with the state policy a system of corporate assistance in Kyrgyzstan is being introduced in order to provide help to such institutions. Government executive bodies along with state administrations organize concerts and charity campaigns with participation of prominent and honored figures of culture and arts are organized. In some art education institutions sections for children with disabilities are organized (Republican Education and Methodological Center for Aesthetic Education "Balajan"). The system of non-governmental public rehabilitation services is being developed.

At the same time, a public in general has to review long-lasting patterns of attitude in relation to the children with disabilities and socially disintegrated children in the first place, perceive such children and orphans as people with equal abilities. The right for education for every child is enshrined in the Constitution of the Kyrgyz Republic[4] and legislation however, in practice children and juveniles with severe disabilities are deprived of the opportunity to receive pre-school, school, and vocational education, including art education.

---

[4] Constitution of the Kyrgyz Republic, Article 36, cl.2.

The main reason for this is not only deficiency of resources but, absence of well-developed and proven practice of the program of training and education of pedagogic personnel, which are skilled to work with such children. In Kyrgyzstan training programs for teachers and educationalists for boarding school type institutions are organized only. However, within projects, in particular, within the framework of the project of Asian Development Bank and Japanese Fund for Poverty Reduction "Improving access to the quality basic education for children with special needs" courses for teachers working with inclusive children in ordinary classes are organized.

An acute problem is education of children with problems in development such as hearing, eyesight, speech, mental retardation, etc. Analysis of a mental health of children of various age-groups, which are being enrolled in education institutions bring out children both with a high level of intellect and with poor development of imagination, thinking, memory, limited vocabulary and thinking as well; with this kind of features of social and psychological status as absence of self-analysis and self-control, capabilities to empathy and constructive communication, and adequate forms of conflict resolutions.

The art is a mean that can resolve a problem of interaction with the world by children with disabilities. It offers a therapeutic effect as well and it is a method of prevention and correction of deviations in development. However, social and cultural meaning of rehabilitation work and rehabilitation potential of the art, art-therapy on the basis of art is not being introduced in to practice as there is no necessary social, educational, and cultural infrastructure developed.

2.4. Primary and Vocational Education

Primary and middle stages of art vocational education play an important role in training of musicians, artists, and other artistic professions. Being one of the most important parts in the system of continuous professional education in 1990s these stages have undergone structural changes that are connected with the process of adaptation to new realities. With adoption of the Law "On Education", Statute on the child musical, artistic school, and school of art, and of the State standard of primary and secondary professional education as well a status of these educational institutions is determined. In addition to realizing the basic level of education they see their task in safeguarding and developing national culture through ensuring the unity of national with universal, and their mutual enrichment.

Formation of market relations and rapid growth of all forms of ownership have generated demand on specialists of primary and secondary level that necessitates enhancing professional education and training of this category of specialists taking into account interests of person,

society, and specificity of the region. In this connection, in modern conditions special significance is assumed by a professional education of qualified workers on producing decorative and applied art goods, musical instruments, etc. that takes into account national traditions, spiritual and cultural values, and specific requirements to professional knowledge and skills.

According to the information of the Ministry of Education and Sciences, by the beginning of 2010/2011 academic year there are 110 institutions of elementary vocational education with 32 000 pupils enrolled in Kyrgyzstan (CMS, CSA, and CAS) [5] and 111 secondary vocational education institutions, where about 59500 students are enrolled.

Specialists in the field of arts education are educated and trained in vocational education institutions such as Kyrgyz State Music Lyceum named after M. Kurenkeev, Osh Music Lyceum named after Niyazaly, Karakol Music Lyceum named after Y. Tumanov, Tokmak Musical College, Bishkek Musical and Pedagogic School, Bishkek Art Lyceum named after S. Chuikov, and Bis Among them are the Kyrgyz State Music Lyceum named after M. Kurenkeev, Osh Music Lyceum named after Niyazaly, Karakol Music Lyceum named after Y. Tumanov, Tokmak Musical College, Bishkek Musical and Pedagogic School, Bishkek Art Lyceum named after S. Chuikov, and Bishkek Choreographic College named after Ch. Bazarbaev. The Republican Secondary Vocational Music Boarding-School named after M. Abdraev is among other unique educational institutions, which operates within this system and provides general secondary and music education for children (1-11 grades of secondary general and musical classes).

Classes in these institutions devote prior attention to performing mastery, and consequently, to concert, festival, and contests practice as in the field of traditional, and academic art as well. Yearly "calendar" of such activities include tens of various activities – from international, republican, and regional to inter-town and inter-institutional. It is not surprising that in each education institution there tens of laureates and hundreds of participants of contests and festivals are educated, and which despite their young age have stage and performance experience. Many of them are distinguished by sufficient professional maturity.

2.5. Tertiary Professional Education

Kyrgyzstan has started to develop and realize its own policy in the field higher education since its independence. It is directed to achieve the modern level of quality and accessibility

[5] See part on "Complementary art education in Kyrgyzstan and challenges of XXI century".

of education, revival of original national traditions, fundamental upgrading of content, form, and methods of education, organizational basics of activity, and augmentation of intellectual potential of the country. Kyrgyzstan inherited from the Soviet Union a well developed system of higher education but, its inclusion in to the union's education system had both positive and negative consequences.

On the one hand, the quality of training of cadres was high and at present, these specialists constitute a basis of the modern art education in Kyrgyzstan. However, for the most part, the training of cadres was oriented towards unions' needs and plans. Centralization of development of curricula and textbooks caused a unification of the learning process, which limited the possibility of studying history, culture, and ethnography of Kyrgyzstan and its regions. All these circumstances required a thorough analysis and reforming of education system.

One of the directions of reforming of higher education in independent Kyrgyzstan is overcoming the state monopoly, securing its diversity and diversification of education programs, and modernization and democratization of management forms. The Law of the KR "On Higher Education" warrants the right of a higher education institution to develop and introduce its own programs of scientific and creative activity independently, improvement of organizational structure by establishing institutions, colleges, technical secondary schools, faculties, departments, branches, etc.

In September 2010, 233605 students have started an academic year in 54 higher education institutions of Kyrgyzstan, of which 32 are governmental and 22 - private.

In addition to the number of higher education institutions in 1991, in 1992 – Osh State University, in 1993 – Karakol and Djalalabat State Universities, in 1996 – Naryn State University, in 2000 – Batken and Talas State Universities were established. Within the framework of international cooperation Kyrgyz-Russian Slavonic University (1996), Kyrgyz-Turkish University "Manas" (1996), and the American University in Central Asia (1997) were established. The Kyrgyz State University of Construction, Transport, and Architecture named after N. Isanov, Kyrgyz National Conservatory, and National Arts Academy of the Kyrgyz Republic named after T. Sadykov were re-established.

Training of professional and pedagogic cadres in the field of arts education is carried out by the Kyrgyz State University of Construction, Transport, and Architecture (visual arts and architecture), Kyrgyz State Institute of Arts named after B. Beishenalieva (musical arts, art-management, TV, and cinema art), Kyrgyz-Russian Slavonic University (art design), National Academy of Arts (visual arts), Kyrgyz National Conservatory (musical performance,

composers art, and musical pedagogy), and Kyrgyz State University named after I. Arabaev (musical pedagogy and teaching visual arts).

Several non-core higher education institutions such as for instance, the Kyrgyz-Russian Slavonic University pay significant attention to the classes of aesthetic development (dance, music, chorus, etc.). Students of this university attend these classes on a compulsory basis.

The National Academy of Arts and Kyrgyz National Conservatory have developed a system of continuous art education - from the children's art school through Arts College to higher and post-graduate education. Many young talents have already availed themselves of this opportunity and pass from one stage to another without changing a tutor on a major specialty, which is critical for education and training of a painter or musician. In addition, the Southern branch of the Kyrgyz National Conservatory is also functioning in Osh city.

According to the opinions of some experts "higher education in the country does not meet needs of the time, it is not quality one – there are many higher education institutions but, there are no qualified specialists" (Anara Musabaeva). She pointed out that as a result of "mass-character of education problems in terms of connectedness of education with the labour market, efficiency from it is minimal". There is some truth in this opinion professional art education seems to be more satisfactory though. Its complex and systemic organization is connected with strategy of development of the national artistic culture of Kyrgyzstan.

Mass-character of higher education did not affect "unicity", value of educational cadres in the field of culture and arts. At this point, there are a large number of impressive musicians, painters, producers, dancers – laureates of republican and international contests, scholars of presidential program "Cadres of 21st century", "Golden Marquee", and "Prelude". Unfortunately, such professions are loosing prestige. In the course of training and education of specialists in culture and arts, higher education institutions are faced with difficulties that have objective and subjective character:

- absence of a common strategy of development of art education;
- absence of planned budget procurement of musical instruments, operating supplies, and educational supplies (film collections, libraries, etc.);
- lack of financing of educational institutions;
- problems with retraining of qualified staff;
- sharp reduction of publication of special professional literature;
- weak software of education courses.

The level of higher professional art education is connected in many ways with a social protection of its primary and secondary stages. The continuous system of professional education places demand on even those cadres, who come to work to primary musical and art

schools. Another fundamental problem is connected with general vocational education. There is an acute shortage of a number of specialties that is in the first place due to economic reasons. Musical instruments, paints, canvas, and concert costumes are not often available for the parents of young talents.

Optimization of the art education will facilitate opening of new academic and scientific schools in post-graduate studies with subsequent training and defense of the thesis, participation of academicians in professional contests, active participation in concerts, exhibitions, and tours, which without doubt contributes to improvement of pedagogic and artistic skills.

At present, a work on integration and adaptation of world education models in to local conditions including academic exchanges, master-classes, and grants is going on in art higher education institutions of Kyrgyzstan. However, art education institutions are not eager to introduce reforms of so-called Bologna process as it does not justify itself abroad, for instance, in Kazakhstan from where tens of talents arrive to Kyrgyzstan to continue their education. Present social and economic crisis in Kyrgyzstan can be considered as an outset of new opportunities and with a certain portion of ambitions to achieve introduction of innovative programs and forms of art education in order to take a noteworthy place in world community.

3. COMPLEMENTARY ART EDUCATION IN KYRGYZSTAN AND CHALLENGES OF 21st CENTURY

Beyond the state educational standards in Kyrgyzstan in accordance with the Law “On Education” (Articles # 1, 11, 12, and 17) complementary educational programs in the field of culture and arts have place at all levels. Thus, Article 17 on “Complementary education of children, teenagers, and youth” of the Law “On Education” provides that the “complementary education for children, teenagers, and youth is realized in out-of-school and pre-school educational institutions, schools, and other organizations of complementary education, ensures development of motivation of the person to cognition and creativity, realization of complementary educational programs and services for the benefits of the individual, society, and the state, and implemented on a voluntary basis. The state provides financing of governmental educational institutions of complementary education of children, teenagers, and youth in accordance with the established procedures of the Government of the Kyrgyz Republic”.

Starting from 2000 the system of informal education has been spontaneously formed, which is at present, represents the system of education services provided by various organizations implemented through professional, semi-professional courses and courses of civic education directed at satisfying education needs of adult person. The Ministry of education and science of the Kyrgyz Republic has the system of registration of non-state providers of education.

At present, complementary (out-of-school) art education in Kyrgyzstan is realized at several age-levels: pre-school (for children of pre-school age), out-of-school (for school children and teenagers), and for youth and adults as well.

3.1. Out-of-school Art Education

Except school program and out-of-school classes there is a system of complementary out-of-school education in Kyrgyzstan. It is realized under schools or outside – in specialized municipal and rural educational institutions. By 2009, there were 133 out-of-school establishments with 79 795 children coverage, which consists only 7,8% of the total number of pupils of Kyrgyzstan.

Compared to 1997 (177) the number of out-of-school educational establishments decreased due to the cuts in the local budget. Compared to the beginning of 1990s such reduction is more noticeable as for instance, the number of musical schools decreased from 100 to 23 (at present, 12 – in regions, and 11 - Bishkek). However, instead of the lost ones the new types of institutions appeared – these are full or partially paid establishments of complementary out-of-school education, where students follow special curricula. The modern out-of-school educational institutions offer children and teenagers various forms of organization of art and aesthetic practices:

- Center of aesthetic upbringing of children and youth (by art types)
- House of artistic creativity (by art types)
- Children’s Club (for teenagers) by interest groups
- Studio for children (by art types)
- Art school (by various art types)
- Music school for children
- Museum (children’s’ art)
- Recreational and Educational Camp for children and youth
- Theatre for children and youth
- Performer groups, hobby groups, sections, etc.

At present, out-of-school education services in the republic are provided by the following types of organizations: Child Education Centers (CEC), Centers of Child Creativity (CCC), Centers of Child and Youth Art (CCYA), and Center of Ecology, Nature Studies, Culture, and Tourism.

Pedagogic and psychological researches affirm the possibility of formation of elements of creative and systemic thinking at initial stage of achievement of personhood. In order to do this it is necessary:

- to create the environment for creativity, mutual understanding, psychological adaptation of teachers, pupils, and their parents;
- to ensure realization of art programs on priority areas of creative activity for new generation;
- to develop a database that allows conducting a monitoring of personal and cognitive development of pupils that takes into account peculiarities of the school, family, and micro-social environment.

Children and teenagers are offered to cultivate the basic artistic and creative skills, which are necessary for a successful education on certain types of the art in future or comprise the basis of intellectual development of the individual. Thus, music and art schools serve to impart children to the art of music, dance, singing, visual and applied arts, and various sections are offered for children and youngsters in art and aesthetic centers. For instance, in the Republican Center of Ecology, Nature Studies, Culture, and Tourism an individual strategy for upbringing of children was developed. Its work is directed at fostering a humanistic attitude of children to environment and patriotism. Such methodological system cultivates an understanding of certain values, beauty, and harmony by a child.

Children in a Musial Theatre “Taberik” do not only get a comprehensive training in choreography, chorus, and vocal on approved curricula but, enhance the level of awareness in the field of healthy way of life, human rights, morality, and ecology as well.

In Bishkek there are the Republican Center of Creativity for Children and Youth “Seitek” and Republican Methodological and Training Center of Aesthetic Education “Balajan”, where a number of hobby groups is more than 100.

Centers of creativity for children in Leninskiy, Oktyabrskiy, Pervomaiskiy, and Sverdlov rayons, and under Bishkek Mayor’s Office are functioning successfully, where children have access to aesthetic upbringing, developing creative skills, and are asserting themselves in the closest society.

In the system of artistic and aesthetic education innovative practices of international experience are being studied and introduced. Thus, an international project on establishment

of two SOS Children villages (SOS-KINDERDORF INTERNATIONAL) for children from vulnerable families is being realized.

According to the Ministry of Education and Science (report to the Government of the KR "On state and development of pre-school and out-of-school educational organizations" July, 2009), the most popular hobby groups are those, where garment styling and design, folklore and ethnography, making handicraft goods, and sports sections that provide self-defense skills, sections that provide success in life self-determination such as foreign language, management, and informatics. Recently, a number of children attending choreography, music, and visual art sections/hobby groups have grown. The tuition fee in such groups varies from 200 KGS (around 4USD) per month up to 3000 KGS (around 70 USD).

Creativity is considered to be the most important issue of the modern education as today it is a factor of mobility, success and competitiveness. Absence of a positive creative experience distorts a normal process of individual development, which is fraught with grave consequences as personal crises and asocial developments. It is evident that art and creative activity possesses with a "health-saving" feature. They are used successfully as a powerful therapeutic instrument for a long time and ensure a positive prophylactic impact. In education institutions, where the creativity has a deserving or important place (complementary art education) the emotional tonus increases and positive attitude to education process emerges along with a decrease of neurotization, uneasiness, and fatigability.

Difficult tasks are faced by the modern out-of-school educational institution: it has to be oriented to an elite education of talented children that is aimed at subsequent appearance of professionals in one or another sphere of culture and arts and at the same time, it has to play a social function - impart all comers to art education, realize the state policy in accordance with which every child has the right to art education in Kyrgyz Republic. In addition, the art education institution has to become an active player of the market – supply and realize services that are based on the modern technologies of management and marketing. As a result, it is necessary to develop the system of education an integral part of which is the ability for self-improvement.

Those schools and art centers for children and teenagers, which are eager to be competitive in modern social and economic conditions has to provide a clear understanding of what they want to achieve in their positions and determine ways for their success, and achieve a balance between needs of children and parents, society as whole and national culture, and develop the best traditions of educational and upbringing process. Considering these needs a modernization of educational activity indispensible conditions of which are the following:

- development of diversity of education;

- development of practical and active approach in art education;
- development of out-of-school art education institutions as a special educational space for the new generation that is marching into 21st century.

3.2. Arts Education for Adults

The rapid information deterioration, emergence of new technologies, and reforms of economic system have made education "for the rest of life" impossible and pre-determined a necessity for enhancement and improvement of knowledge, skills, and abilities of the person, development of his/her life-long creative activity. Every man contributes to his personal growth and self-improvement and consequently, to society development as a whole by constant obtaining of new knowledge and improving his skills.

Growing importance of adult education is generally recognized fact. In a social prognosis for the next century for the adult education exceptional and important role is assigned. Thus, during the fifth International Conference, which took place in Hamburg in 1997 the adult education is acknowledged as a "key to 21st century" as a basic education received within a traditional system of education at the beginning of life in its essence is not able to provide knowledge, skills, and qualities that are necessary for it to be effective in implementing various social roles.

There is no doubt that market relations lead the system of education to the self-organization that takes into account demand and supply within labour market but, the state interests and society as whole require certain order, system, and quality training of specialists for more effective satisfaction of needs of society. According to the Center of Problems of Higher and Continuous Education under the Kyrgyz Academy of Education the Strategy of life-long learning and education that was approved in Kyrgyzstan is designed to resolve problems in the main directions of social, economic, and cultural development of the country. Adult education is either aimed at compensating oversights of the preceding training and to enhance knowledge in connection with new social and professional requirements.

The system of life-long learning and education covers more and more adult population of the country and involves a network of relevant institutions, various educational programs, and management structures, which provide support from the state and non-governmental organizations. The number of youth, which are acquiring so called "second" or even "third" higher education is growing, and certain part of adults are engaged in education at spare time.

However, only a small part of educational programs that are offered is connected with kinds of creativity, art, and culture. These are for example, the Faculty of Retraining and Internship

in the Kyrgyz National Conservatory (music education for adults), post-graduate course at the National Academy of Sciences (Culture Studies), and post-graduate studies at National Academy of Arts of Kyrgyzstan named after T. Sadykov.

Recently, organizations that provide training services on certain types of adult art education have appeared. These are dance studios and studios that are specialized in providing master-classes on applied art types such as batik, work with felt, embroidery, patchwork, etc.

The Law "On Education" determines such concepts as adult education and complementary education of adults. In addition, it is important to note about existence of the model inter-governmental laws of CIS countries, which regulate certain aspects of adult education system (Model Law "On Education" Articles ## 1.3; 3.3.).

Howeber, it is possible to state that there is no a coherent state policy in the field of adult education, no managing and coordinating structures, and a pedagogic aspect is developed weakly. Existing forms of adult education are under the supervision of various administrative and organizational units, and are isolated from each other. Issues and problems related to adult education receive a weak coverage by mass media.

At present, a package of documents on introduction of amendments in to the Law "On Education" in part related to adult education was prepared. The documents were sent to the Government of the KR in 2009.

In the meantime, the development of adult education system is connected closely with transformation processes that are taking place in society in 20th century, and it is possible to note them according to range of developments:

- emergence of educational initiatives connected with socially unprotected categories of adult population, which contributes to relieving tensions and preserving stability;
- emergence of initiative projects at regional level that are based on social partnership (educational institutions, NGOs, business enterprises, and governmental organizations);
- increase of the number of courses for adult population in various directions and content.

As a whole, the system of adult education in Kyrgyzstan is at its stage of formation and it is characterized with range of contradictions:

- a theory of adult education is not developed; weak development of adult education practice;
- in conditions of severe competition institutions for adult education are rapidly enhancing the content of educational services but, it is accompanied with a low education quality that affects the idea and image of adult education itself;

- adult education that has to demonstrate mobility and flexibility is hindered by a legal framework, which is oriented at formal education. Methods, forms, and techniques of higher education system and of retraining are transmitted into informal education environment;

- the system of continuous adult education is mainly presented by formal education.

It is necessary to develop a component of art education of adults in Kyrgyzstan considering mentioned features of adult education system, such as mobility and direction to develop key competencies that provide success in realization of capabilities of the individual, socialization in a new professional environment.

3.3. Ethno-pedagogies

In the course of last years the traditional art of ancient nomads that inherits in itself a huge philosophical, aesthetic, and ethical potential have become one of the most important means for art education (music, epic telling, art and crafts). Accustoming to the traditional art is being realized through ethno-pedagogies of art education both in formal and informal education. In this context, under ethno-pedagogies it is understood that this is an organizational process of integration of the best traditions of education and upbringing of popular culture along with achievements of the modern pedagogic science and technologies.

Ethno-pedagogy is also a potential instrument of resolution of problems that are taking place in the process of globalization such as – unification of cultures and replacement of national cultures by mass culture. It is asserted that mono-ethnic direction of ethno-pedagogy play important role in preservation of the national identity, and a poly-ethnic direction serves as instrument of resolution of conflicts between nations and of forming tolerance.

Such principles of traditional arts as integrity, collectivity, succession, and syncretism allow accustoming the new generation to the culture of nation relevant to its traditions. Traditional arts help to understand spiritual values and ensures social and cultural adaption, teaches to confront negative impacts of globalization. Ethno-pedagogies consist of three interacting features: 1) learning arts and culture of the nation; 2) takes into account individual and age-specific peculiarities, needs, and interests of children; creates conditions for their artistic development, and self-expression.

Ethno-pedagogy components are included in “Music” learning program of many schools in Kyrgyzstan; they have collections of the Kyrgyz traditional musical instruments and national costumes. In addition, in performance programs of music and dance groups, which function in schools, vocational and higher education institutions artistic culture of many ethnic groups is

reflected, and first of all culture of the titular nation. Cultural heritage is included in training and education programs of higher education institutions as well.

In 1990-2000s public foundations and educational institutions the main features of activities of which are ethno-pedagogies, and long-living tested principles of individual transmission of knowledge and skills from the "master to apprentice" were established.

At present, in conditions of a global "levelling" of national identity these knowledge and skills are not sufficiently recorded and demanded by the modern community and can remain unclaimed and thus, disrupting continuity of flow of information between generations. A person-oriented approach, which from ancient times is used by popular pedagogy is being revived with efforts of society and state allow upbringing of a bearer of culture, which is capable to reproduce, develop, and transmit it to the future – into 21st century thus, realizing his/her creative abilities in its entirety.

4. ART EDUCATION IN PRACTICE

Introduction

This part of the report consists of several unstructured case studies that represent practical examples of formal and informal organization of art education including, non-standard practices in this field. Several successful projects realized by educational programs in Kyrgyzstan that have mandate of formal and informal (complementary) art education are presented as well. These projects have differing history, focus groups, goals, means, and methodology but, as can be seen below, art education or its components in many cases serve as factors of development of creative capabilities of children, youth, and adults, which have entered into new social, cultural, economic, and technogenic conditions of 21st century.

Within the system of art education children and youngsters including those with disabilities have access to varying aesthetic education and upbringing, develop individual creative abilities, and are being asserted in society. The revival of cultural and national self-consciousness of the titular nation is a trend of the last two decades and in this connection, in the course of the last years the interest to arts and crafts (folk and ethnographic groups) and to the traditional instruments of the Kyrgyz (folklore groups) has grown.

At the same time, a collection of these case studies and other practice shows that art education, as a rule especially among adults have not yet become a spiritual pivot of society, one of the key features of its sustainability and reliability in 21st century.

4.1. FORMAL ART EDUCATION

4.1.1. Art education in school

Gymnasium-complex # 70, Bishkek

Gymnasium-complex #70 in Bishkek in one of the best educational institutions in Kyrgyzstan, which develops and introduces new methodologies of art education aimed at preparation of school-age children to the new social and cultural conditions. Thus, in the framework of approved program an advanced course on visual arts and theatric art it being developed and used. In 1994 the hobby group on visual arts (tutor: Pavel Va-U-Tsai) was transformed into arts and crafts shop. Show of the fairytale costumes, which were created by hands of the group, was used in a narrative play and started to acquire forms of the theater of miniatures. The head of the theatrical group L. Ochkina has invited experiences cadres such as N. Kovalenko and L. Glotova (directors), I. Mukhina (script writer, director), A. Febenchuk-Schetlov (choreograph), U. Febenchuk (music director), H. Ismailova (head of literature part, script writer), G. Gaparova (script writer), O. Juguleva (actress of the State Russian Dramatic Theater, head of the group). The theater was named “Rampa” (Footlights).

A popularity of “Rampa” lead to the organization of other studio – Child Ecologic Theater “Adonis” (Head - E. Shapovalova), which consists of learning and stage sections. Children aged from 7 to 16 are admitted to the learning class in which psychological training, classes on acting techniques, image thinking, stage speech, plastique, rhythmic, and vocal are offered. Successful studio participants are transferred into stage group and take part in preparation of shows. In Stature on Theater it is noted that “School Theater has opportunities to work with permanent audience, and this means it is capable of exerting constant influence on pupils of the school. This demands rather high requirements from an artistic level of performances of independent theater”. In this connection, the Art Board of Theater “Adonis” was established.

Most of the performances are in musical genre in which serious dramaturgic tasks are combined with features of various arts: musical, dramatic, and choreographic. Specifics of the genre is in link with tasks of the school on aesthetic upbringing of pupils – young audience try to perceive deep life problems, get acquainted with classics, and types of the art. With growing up pupils-actors plays on A. Chekov and F. Dostoevsky were put on stage; there are plays on fairytale plots as well but, the principle of work never changes: “try to comprehend everything and learn everything”. Young actors improve scenario, compose texts of songs, and produce costumes and decorations. In this way the theater resolves its main task: teaching a child to perceive the world, mastering elements of communication, avoiding stress, revealing and developing artistic and creative capabilities.

In 1995 a pedagogic personnel of this gymnasium along with Music and Public Foundation “Symphony of Ala-Too” realized “Ecology of spirituality – dialogue of cultures” project within which the Child Chamber Orchestra was established, concerts and plays were staged. Two musical plays – “The First Violin” of T. Vladimirova and “Legend on heart fair” of R. Markova was performed. Participants of the project were N. Rakhmadieva and K. Kasenov (directors), V. Agibalova (Art director of Child Chamber Orchestra), G. Schekareva (choreograph), Sh. Jalobaev (painter), and U. Febenchuk (background music).

Realization of projects confirmed invaluable features of an impact of theatric and music art on nourishing the most important qualities of the individual. Positive emotions generated by art, control after physical shape, and communicability were reflected not only on the quality of performance but, on psychological and physical state of children. As a rule, children are less susceptible to emotional stresses, easily adapted in unknown environment, and perceive motivation of another person, learn to accept the world in its entirety, and understand the real value of developments in world culture.

Notes: The repertoire of theaters of the Gymnasium-complex #70 includes musicals of R. Rogers “Sounds of the Music”, “Lost in the Stars” of K. Wale, “My Beautiful Lady” of F. Low, “Westside history” of L. Bernshtain, “Jubilee” of A. Chekov, vaudeville “Trouble from a tender heart”, of F. Sologub, “Boys” – a scene from the novel of F. Dostoevsky “Karamazov Brothers”, sketches from “Romeo and Juliette” of W. Shakespeare, scenes from “Dead Souls” of N. Gogol, “Mozart and Salieri” from the small tragedies of A. Pushkin, fragments of novel by Ch. Aitmatov “And longer than a century lasts a day…”, musicals of own compositions “The Kingdom of Colors”, “The New Year Loss”, “Country of Vitiminiya”, “Magical Party”, “Three Bears”, “Plot against Snow Maiden”, “New Adventures in Prostokvashino” (based on fairytales of E. Uspenskiy), “Across the Time” (was shown during II Russian Festival of Child Ecology Theaters in Saratov, Russia, 2001), and staging of “Road Regulations” and “About Fire Safety” (teach children safety skills).

General Secondary School #3 named after N. Prjevalsky, Karakol, Issyk-Kul oblast

School #2 in Karakol (Director N. Ichsenko) pays a significant attention to aesthetic upbringing and art education of its pupils. During 2005/2006 and 2006/2007 academic year on the basis of 2-3 forms of the school a pedagogic experiment “Development of Creativity of the Child in Music Classes of the School” was implemented (Head of the project: Almira Akhmedova). The aim of the experiment was activation of artistic and creativity skills of children. In the framework of this project the music teacher – served as a creative leader, who

understands artistic and creative meaning of complementary classes; a pivot of each lesson of music – free creative capabilities of the child, which are organized with special art tasks.
Artistic and creative tasks of the project included rhythm –plastique, sound-graphics, finding likeliness (with environment, reproductions, literature, life situations, etc.), puzzles-creativity (finding and comprising a puzzle), musical and didactic games, improvisations on musical instruments, completing compositions of melodies, etc. Other activities of the project included: surveys and diagnostics, 2 hour-classes a week, tracing the knowledge and skills of children on such components as music sensing, listening skills, determining the level of creativeness and information knowledge, active attitude in class, implementation of art and creativity tasks.

Experience shows that art and creativity tasks develop ability to observe expressive qualities of objects and phenomenon, create artistic atmosphere, develop figurative thinking, and creative imagination in children. As a result of hypothesis of experiment "Music lessons that are built on the system of special creativity tasks facilitate development of creativity of children" was confirmed.

Authorial schools of Academician A. A. Saliev

Concerning a contribution in development of innovative methodologies in schools of Kyrgyzstan it is necessary to refer to the scientific and organizational activity of Academician of the National Academy of Sciences of the Kyrgyz Republic, the Doctor of Philosophy A.A. Saliev, an author of range of works on aesthetics, theory of art, psychology of creativity, art, and perception, and etc. In 1987 he initiated establishment of two authorial schools in Ton and Kerege-Tash villages of Issyk-Kul oblast with advanced learning of music, and in which one of the first innovative programs of aesthetic education in Kyrgyzstan was tested.

Some footings of Hungarian composer and educator Zoltan Kodai are taken in the basics of a conception on advanced music education in schools. According to this concept music first of all, was included in the number of leading disciplines, and had become compulsory for all pupils of school; second, music represented by itself not a single subject but, a complex of disciplines, which thought to be studied as in groups and individually as well in all classes; third, music lessons were carried out on the basis of modern methodologies oriented to developing psychological culture and enhancing general level of intellectual development.

Music lessons (singing, chorus, elementary theory of music, musical literature, playing on musical instruments) in author schools are carried out on a daily basis. At different time the

leading musicians and teachers such as historian of choreographic theater Dr. R. Urazgeldiev, choirmaster A. Nurmatov, guitar player N. Djekshenbaev, piano player and musicologist K. Nadyrshina, and philosopher A. Kuznetsov, etc. Schools are functioning up to present.

The system introduced by A.A. Saliev at the end of 1980s have given practical results – general and cultural level of students has grown significantly, many graduates of schools have continued studying successfully in vocational and higher music education institutions of the country, and some of them teach musical disciplines in schools, where they used to study before.

Presidential Child Academy “Altyn-Shaty” (Golden Marquee)

Presidential Child Academy “Altyn-Shaty” represents by itself a general secondary school of humanitarian and aesthetic directions with advanced learning of English language. It was established in 1999 by Peoples Artist of the Kyrgyz Republic Prof. Polina Tsokurenko for introducing alternate authorial methodologies of art education and of general education subjects, enhancing opportunities for international cultural exchange for talented children and youth.

Special feature of the Academy is a unity of general education and musical upbringing that provide opportunity to receive two educations simultaneously. All general education subjects are included in the first program of education in PCA and in the second – subjects of aesthetic direction: music, painting, choreography, theater, chorus, and vocal. The music school operates within Academy, where children have opportunity to be trained to play on various instruments (piano, violin, and national instruments). Children have the opportunity to pursue music as for them and to become professional musicians as well.

Innovative feature of the Academy is presence of the “Children Philharmonic” (monthly lectures and concerts). Children in “philharmonic” are engaged in learning outstanding examples of musical and art creativity and the best artists of Kyrgyzstan are invited to their concerts. The classic music, jazz, and pop-music are performed by participants and their guests. “Child Philharmonic” allows resolving the most important cultural and psychological issues.

Innovative methodologies, differentiated approach to students, high professional skills of educators have allowed this education institution to have a noteworthy place in education system of Kyrgyzstan. Students of the Academy have become laureates of republican and international contests in Italy, Israel, France, Switzerland, Turkey, and Poland repeatedly. Concert-tours of students of the Academy in Istanbul and Ankara, and in UN Palais des

Nations in Geneva have drawn a wide response. Yearly concerts of children in the National Philharmonic, and television and radio programs have become a tradition of the Academy.
In addition, children of the Academy had won silver and bronze medals at the International Child Painting Contest in India (Shankar). Each year they win prizes of the Republican Olympiads on Korean language.

4.1.2. Vocational education

Kyrgyz State Musical Vocational Lyceum named after M. Kurenkeev

The Kyrgyz State Musical Vocational Lyceum named after M. Kurenkeev is the oldest musical vocational education institution in Kyrgyzstan, which has its own traditions and significant achievements. Starting from the prominent names of composers as K. Moldobasanov and M. Abdraev, who studied there in 1940s, graduates of the lyceum have made a profound contribution to the development of national musical culture. At the same time, the leadership of this institution (Director, Prof. T. Murataliev) pays an important attention to artistic and aesthetic education of students. In 2007 the Center of American Music with a range of projects was established here with assistance of the US Embassy in Bishkek, an authorial class of the prominent artist of the KR N. Nyshanov students of which are engaged in training on traditional wind instruments was opened in 2008.
In the course of 2005/2006 academic year a pedagogic experiment in the form of developing classes “Stimulating creative imagination by the method of visualization of music” (in experiment of L. Kurtynina students of the Republican Music Boarding- School named after M. Abdraev participated as well) was carried out. Experimental classes at the Republican Music Boarding- School were conducted in the form of lessons of music literature.
Tasks of experimental classes were to enhance a level of interest to the music and painting, activating attention and imagination, creative imagination, and analytical skills of the student. In the process of experiment pieces –creations of Tchaikovsky, Mussorgsky, Shuman, Sviridov, Webern, Hindemith, Moldobasanov, Begaliev were offered for listening for students, which then was “sketched” with own composition of the student.
Drawings of children became a unique visually fixed “document” that makes from one side, to judge about the depth of sensing the music, and contrariwise – about typological peculiarities of personality of the student. To the question related to these lessons students’ replies were acquiring additional knowledge in the field of culture, arts, enhancing aesthetic outlook, relaxation, which allows opening new intellectual capabilities, diversity in education process, and cognition (of himself).

As a result of the experiment cooperation between educator and students made the last unforced and committed like-minded fellows, and equal participant of the studying process. The teacher is guided by a democratic style of communication stimulates imagination, associations, and emergence of original ideas, trusts creative powers and abilities of children.

4.1.3. Tertiary professional education

Kyrgyz National Conservatory

The first musical higher education institution in Kyrgyzstan was established soon after country acquired independence in 1993 (Initiator of the Conservatory and Rector Prof. M. Brgaliev); backgrounds to it were presence of rich popular and professional art, composers' school, and professional artistic culture.

The Kyrgyz National Conservatory – is all in one, it is an educational establishment and concert venue, scientific, and methodological center. The Chamber Orchestra, group of kommuzists (players of komuz – three stringed lutes), group of violinists, and jazz group "Salted Nuts" are functioning in the conservatory. Under auspices of Bishkek Mayor's Office a Brass Orchestra was created in 2000; in 2005 – Grand Symphonic Orchestra, in 2009 – Orchestra of the Kyrgyz Popular Instruments was created.

The Kyrgyz National Conservatory is the only higher education institution in which education in such rare professions as ballet masters, and at the same time, representatives of the most popular professions – artists of musical stage can be received thus, needs of the country in cadres of the highest musical qualification are fully met.

The Conservatory brought up more than thousand highly qualified cadres and they work in all theatric and concert organizations, and musical education institutions of our country. There are students not only from Kyrgyzstan, Russia, and Kazakhstan but, from China and South Korea as well. Graduates of the conservatory are prominent soloists and authors of the first operas, symphonic creations, and textbooks. Foreign students are enriching their knowledge with our culture, and learning Kyrgyz and Russian languages.

Professors and doctors of the Kyrgyz National Conservatory are the most prominent musicians of the country: People's Artists of USSR and Kyrgyz Republic, laureates of the State Prize of the KR named after Toktogul, Honoured Artists and persons of culture of the KR, Honoured Educators, holders of orders and medals, laureates of international and republican contests of musicians-performers. Among them are A. Djumakhmatov, M. Temirbekov, K. Sartbaeva, T. Seitaliev, U. Polotov, S. Yusupov, P. Tsokurenko, Z.

Narynbaeva, Z. Slenzak, Z. Mambetaliev, K. Aitygulov, E. Sharshenbaev, K. Dyushaliev, E. Luzanova, etc.

Symphonic, chorus, and chamber concerts, republican contests, scientific and practical conferences, seminars, exhibitions are carried out in Conservatory; such performances with master-classes by distinguished musicians from various countries of the world: an American cellist Yo-Yo Ma, professor of the Moscow State Conservatory Andrei Pisarev, professor of the Russian Academy of Music Arcady Sevidov, Dr. Richard Shtoirer (Austria), professor Saida Elamanova (Kazakhstan), jazz-quartet of Adam Klipple, Blues singer Koko York (USA), virtuosos Louis Sclavis and Michael Shveizer (France); musicians from Poland are taking place. Conservatory cooperates with other musical higher education institutions and other organizations in Kyrgyzstan and abroad.

Great prominent writer and public figure Ch. Aitmatov, actress S. Kumushalieva, professors from Russia V. Nosina and M. Tchaikovskaya, special representative of the President of Russia on international cultural cooperation M. Shvydkoy, composer T. Sattor (Tajikistan), and Rector of the Kazakh National Academy of Music A. Musakhodjaeva, and others have become the Honourable Professors of the Kyrgyz National Conservatory.

In 2000, the Southern branch of the Kyrgyz National Conservatory was established in Osh by the Governmental Resolution of the KR, in 2009 – opera and chorus studio and access courses were opened.

The National Conservatory is a lead agency in the system of musical education and supervises vocational musical education institutions (State Musical Vocational Lyceum, Osh Musical Lyceum, Karakol Musical Lyceum, and Republican Musical Boarding-School).

Among students, assistants-trainees, and graduates of the Conservatory are laureates of international contests, scholarship holders of presidential programs such as “Cadres of 21st century”, “Golden Marquee”, and “Prelude”. Conservatory is a culture forming institution and an active newsmaker in a musical life of the country. It is open for the new reforms of a system of regeneration of cultural potential for young talents, which want to become highly-professional cadres in the name of development of the national culture.

National Academy of Arts

Creation of the National Academy of Arts of the Kyrgyz Republic in 1991 was determined by the whole historical passage of development of the Kyrgyz professional fine arts. National Academy of Arts was planned and opened as artistic higher educational institution and at the same time, as creative, scientific, and research establishment. Uniqueness of the concept is in

creation of ramified, multilayered model of artistic continuous education. Multilayered structure of the Academy includes range of components that are integrated by the single program – creation of educational, methodological, and scientific base for training of artists of various specializations and art critics for further development of artistic culture in a wide cultural space of the world.

National Academy of Arts has a complex hierarchical structure. Its primary segment is art school, where in the course of four years (6-9 grades) the talented children form various towns and rayons of the republic receive a basic knowledge on fine arts. The structure of the Academy includes nine art schools in Bishkek, Osh, Naukat Village of Osh oblast, Djalalabat, Talas, Naryn, Karakol, Batken, and Chui oblast as well.

The second segment is the artistic four-year college with five faculties graduates of which receive a diploma on general artistic vocational education and may teach in special and general secondary schools. The most talented graduates of the college have opportunity to continue education in artistic higher education institution, where knowledge and skills are enhanced on the same profile specializations and on opened new specializations additionally.

Thus, in the course of two decades more than 700 specialists of artistic profile have graduated from the Academy. These are sculptors, artists, designers of industrial graphics, ceramic designers, art critics, and scene designers. In 2010 the Faculty of Design and Modeling of the Costume was opened in the Academy.

The final segment of academic training and education of qualified cadres is Aspirantura (post-graduate studies) of Arts, where conditions for enhancing mastery and theoretical knowledge of graduates of artistic institute for their further creative and pedagogical activity. After defending a thesis, post-graduate students receive an academic degree of the candidate of fine arts on their specialties.

The structure of the National Academy of Arts includes Scientific and Research Department as well, the purpose of which is developing art history science, generalizing experience in arts, developing issues of history and theory of fine arts of the republic.

The important site of the National Academy of Arts is scientific and methodological Open-Air Museum collections of which consist of easel and decorative and landscaping sculpture created in the result of yearly (starting from 1984) republican and international symposiums of sculptors. The Open-Air Museum is a unique educational, scientific, and methodological base for training of artists and art historians that creates necessary aesthetic environment for creative communication.

Formation of the structure of National Academy of Arts had developed in phases. In 1991 the State High College of Arts was established, and in 1995 it was reorganized in to the Academy

of Arts. Establishment of the Academy of Arts in Kyrgyzstan had wide international resonance. Artistic, educational, and methodological contacts with other higher education art institutions were established such as Russian Academy of Arts, Moscow State Art Institution named after V.I. Surikov, Saint Petersburg Institute of Fine Arts, Sculpture, and Architecture, Pakistan State High College, Istanbul State University, and academies of arts and higher education institutions of Central Asian states.

The common principle of professionalization in the Academy is acquiring methodology and rich experience in realistic fine arts and studying world culture of arts and basics of liberal studies. Curricula and programs of subject complexes on each stage is developed taking into account common tasks of continuous education in arts, and moral and spiritual upbringing of future masters of the art.

Educational Program “Cadres of 21st century”

Presidential Educational Program “Cadres of 21st century” exists from 1992 and in its framework hundreds of youth have received their education abroad. Its program is directed to support students from Kyrgyzstan in their studies, trainings, and scientific practical courses in the leading educational and scientific center of the world. Participants of the program are being educated in Turkey, Germany, Russian Federation, Austria, Australia, USA, Great Britain, China, India, Malaysia, South Korea, and Italy including in the programs of aesthetic cycle. Practically all students studying in the filed of culture and arts have become laureates of international contests (E. Atageldiev and K. Koshoeva, G. Toktosheva, Ch. Torobekov, A. Toktaliev, A. Sydykov, J. Rahimbekova, A. Tekenova, T. Jakshylykov and E. Asankulova, and J. Ysmanov).

In the framework of program “Cadres of 21st century” study grants “Prelude”, “Golden Marquee”, and “Umut” are being awarded in order to support young talents and their professional formation of artistic individuality.

4.2. INFORMAL ART EDUCATION

4.2.1. Traditional System of Art Education

Public Foundation “Aitysh” (provides support to Akyns-improvisers)

“Aitysh” Foundation was established in 2002 (Director: Sadyk Sher-Niyaz) in order to revive an ancient art of Akyns-improvisers. Prominent Akyns-masters such as Tuuganbai Abdiev

and Ashyrali Aitiev had trained young talents until they passed away. Students have been trained and perfected techniques of playing on komuz and poetic improvisation, and conducted contests on aithysh. Now they are being replaced by grown up apprentices. Atonements of any methodology can be evaluated only through results and they are impressive in "Aitysh": owing to the foundation group of great young akyns have appeared among which Elmirbek Imanaliev, Jenishbek Toktobekov, Amantay Kutmanaliev, Azamat Bolgonbaev, and Aaly Tutkuchev.

"Aitysh" is initiator and organizer of a yearly republican and international contest of akyns, and a sponsor of publications of poetic books, fine art pornographies, etc.

One of the project of "Aitysh" foundation – the literature club "Kalemger", which organizes yearly contests of young writers, poets, and dramatists. Students of "Aitysh" work in almost all mass media in Kyrgyzstan and take active part in creative work. As soon as the national television started to work after a historical night from 7th to 8th April, 2010 former students of "Aitysh", namely writer Shayirbek Abdyrakhmanov and Editor Mirlan Samiykojo were the first who approached people, when leaders of revolution were underground or languished in secret chambers.

In 2004 in connection with proclamation of the Art of akyns, Kyrgyz epic tellers as a Masterpiece of Intangible Cultural Heritage of Humanity Sadyk Sher-Niyaz was honoured for his contribution to the world culture by a former Director-General of UNESCO Koichiro Matsuura. As was noted by the honoured culture person and ethno-musicologist Balbai Alagushev: "Sadyk Sher-Niyaz succeeded to revive public interest to the art of akyns at the very beginning of the third millennia. After the great akyns Jenijok, Toktogul, Barpy, and Togolok Moldo perished a century ago, and later, when improvisers were isolated phenomenon this art had started to be forgotten. And now we see an emergence of new stars and swift growth of mastery in this field".

"Aitysh" foundation has contributed to revive the akyns art returning it to the category of popular and honoured genre. Akyns poetry is a powerful instrument of enlightenment, awakening of critical thinking, freedom of word, and democracy.

Akyns – a great moral strength of the society, - says Sadyk Sher-Niyaz. Akyn is wide awake in soul; he lets a brightness of the life: joy, pain, and holy anger of the masses through his creative work. Azamat, Aaly, Temirbek, and Jenishbek were able to appease people during the tragic days of April 2010. We want the talent creating in the interests of society, and are proud that akyns from "Aitysh" are not a part of campaigns supporting political parties or presidents but, remain loyal sons of their people. They opened a new era in akyns art,

contributed to recognition of akyns art as a Masterpiece of Intangible Cultural Heritage of Humanity.

From the ancient times the akyn was a conscious of the nation, its truth, and voice. Akyns improvisers have contributed to development of spiritual culture of Kyrgyz people and thus, deserved national recognition. Akyns obtained the start in life in “Aitysh” foundation and with their civic position and impressive facets of mastery have raised an oral popular art that has a centuries-old history to the new heights.

Despite inherent differences in them, roots of the art of akyns and of epic tellers stem from ancient times, so in the plans of “Aitysh” foundation an international contest of “Manas” epic tellers. The main aim of the contest is to reveal true manaschis, whose art can be compared with those of great manaschis as Sayakbai, Sagynbay, Balyk, Naimanbay, and Mamyrkan Moldo. “We will choose the manaschi of our generation, the manaschi of 21st century because it is not possible to imagine the modern Kyrgyzstan without “Manas” epic and manaschi,” – says Sadyk Sher-Niyaz.

Center of Traditional Music “UstatShakirt” (Master-Apprentice)

Center of traditional music (PU) “Ustatshakirt” was established in 2005 within the framework of the program “Aga-Khan Music Initiative in Central Asia” (AKMICA) in Kyrgyzstan. Goal of the center (Director, R. Sadyrbaeva) is to revive an ancient methodology of teaching, where teacher (master) and pupil (apprentice) are joined in a one creative process. Such close contact allows increasing the volume of learning material, enhance work on performance style, and have an aesthetic impact on the pupil.

Experienced masters Samarbubu Toktakunova, Nurak Abdrakhmanov, Zainidin Imanaliev, Namazbek Uraliev, Nurlanbek Nyshanov, and Kenje Kubatova, and young teachers Azamat Otunchiev, Akylbek Kasabolotov, and Zalina Kasymova work with young talents and lead classes on komuz, kyl-kiyak (an upright bowl fiddle with two horsehair strings), choor (end-blown flute made from reed or wood with four or five holes), sybyzgi (a side-blown flute), chopo choor (clay ocarina with three to six holes), temir ooz komuz (metal jew’s harp), jygach ooz komuz (wooden jew's harp), traditional vocal, and instrumental ensemble on the basis of unique authorial methodologies using traditional system of transmission of knowledge. Center has its branches in regions of Kyrgyzstan.

Achievements of the revived traditional “master-apprentice” methodology: “Jash-Tilek” music group and soloist Toktobek uulu Kanat (head: Z. Imanaliev, Korchorsky rayon) have won the Grand Prize and Gold medal at International Child Festival-Contests in Istanbul, Turkey (2005), the Grand Prize of the same festival was won in June 2006 by Sharipbek uulu

Rasul trained in a branch of the center from Semenovka Village of Issyk-Kul oblast. In 2006 in the framework of the First International Festival of Epics of the Nations of the World the grand concert of students of the center was given.

Other direction of activities of the center includes organization of concerts and popularization of traditional art. Tutors of the center form a part of the folklore group "Tenir-Too", which have given concerts in tens of countries of the world, in Bishkek, and Osh oblasts of Kyrgyzstan. An art director of the center and "Temir-Too" folklore group is Honoured Artist of the KR Nurlanbek Nyshanov.

In 2007 the center had realized "Traditional Instruments for Yong Talents" project in cooperation with the Swiss Cooperation Office and Ministry of Culture and Information of the KR. The project activities included: producing 150 Kyrgyz traditional musical instruments with masters of the center and other participants from regions of Kyrgyzstan; organization of the exhibition of musical instruments and handicrafts. Exclusive instruments made from the best natural materials by 16 masters were conveyed to nine music schools for children and musical groups from 6 oblasts of Kyrgyzstan.

In the course of 2008/2009 "Museum Saturday: Role of the Art in Aesthetic Education of the Growing Generation" project was implemented by the center in collaboration with the Swiss Cooperation Office (Arts and Culture Support Program).

In the framework of the project concerts and meetings with performers of traditional art manaschis, painters, and art critics was organized at the National Museum of Fine Art named after G. Aitiev in capital, Karakol, and Kerege-Tash Village of Ak-Suu rayon. One "Museum Saturday" included a lecture - concert with participation of prominent musicians and educators of Kyrgyzstan, master-class for pupils of schools (playing traditional musical instruments), and consultations of specialists on aesthetic education for teachers.

The center "Ustatshakirt" has contributed significantly to popularization of traditional arts and in participation of talented youth of the country in concert, festival, and seminar activities at various levels and in different countries.

At present, the center is involved in creation of new textbooks on music for schools on the basis of traditional pedagogy.

4.2.2. Music schools for children and art schools

Art school for children #4, Bishkek

Art school #4 was established in 1967 as a musical school for 100 pupils. Starting from 1981 the school have become a changeless participant and prize winner of republican and local contests having kept a rank of "exemplary-model" for a long time (Director: T. Masievskaya).

Тренинги и мастер-классы по традиционным ремесленным технологиям для взрослых и детей. Ресурсный центр Центрально-азиатской ассоциации по поддержке ремесел в Кыргызстане.

Балдар жана чоңдор үчүн кол өнөрчүлүктүн салттуу ыкмаларын үйрөтүүнүн тренингдери жана мастер-класстары. Борбор Азиялык кол өнөрчүлүктү колдоо борборунун Кыргызстанада CACSA Ресурстук борбору.

Trainings and master-classes on traditional handicraft technologies for adults and children. RC-CACSA Kyrgyzstan.

Тренинги и мастер-классы по традиционным ремесленным технологиям для взрослых и детей. Ресурсный центр Центрально-азиатской ассоциации по поддержке ремесел в Кыргызстане.

Балдар жана чоңдор үчүн кол өнөрчүлүктүн салттуу ыкмаларын үйрөтүүнүн тренингдери жана мастер-класстары. Борбор Азиялык кол өнөрчүлүктү колдоо борборунун Кыргызстанада CACSA Ресурстук борбору.

Trainings and master-classes on traditional handicraft technologies for adults and children. RC-CACSA Kyrgyzstan.

Конкурс рисунков на асфальте в РУМЦЕВ «Балажан».

«Балажан» балдар борборунундагы Асфальтта сүрөт тартуу сынагы учуру.

Contest on the Drawing on the asphalt at the REMCAE “Balajan”.

Во время занятий в Художественной студии РУМЦЕВ «Балажан».

«Балажан» балдар борборунундагы Сүрөт студиясындагы сабак учурунда.

Drawing lessons at the Art Studio of REMCAE “Balajan”.

Празднование «Нооруза» в ДРЦ «Умут-Надежда.

«Үмүт-Надежда» Реабилитациялык борборундагы «Нооруз майрамы».

“Nooruz” celebration at the CRC “Umut-Nadejda”.

День «Знаний» в ДРЦ «Умут-Надежда».

«Үмүт-Надежда» Реабилитациялык борборундагы «Билим күнү».

Celebration of “Knowledge Day” at the CRC “Umut-Nadejda”.

Выступление участницы Танцевальной группы «Тумар» ДРЦ «Умут-Надежда».

«Үмүт-Надежда» Реабилитациялык борборунун «Тумар» бий ансамблинин катышуучусу.

Performance of participant of “Tumar” Dance group of the CRC “Umut-Nadejda”.

Группа музыкантов ДРЦ «Умут-Надежда».

«Үмүт-Надежда» Реабилитациялык борборунун Музаканттар тобу.

Group of musicians of the CRC “Umut-Nadejda”.

Руководитель отдела Мониторинга и стратегического планирования Министерства образования и науки КР г-жи Л.Ю. Марченко. Семинар по художественному образованию, 5 Октября 2010г.

Кыргыз Республикасынын Билим берүү жана илим министрлигинин Стратегиялык пландоо жана Көзөмөлдөө бөлүмүнүн башчысы Л. Ю. Марченко. Көркөм өнөр окутуу семинары, 2010ж. Октябрь айы.

Head of the Department of Strategic planning and monitoring of the Ministry of Education and Science of the KR. Workshop on Arts Education, 5th October, 2010.

Участники семинара по художественному образованию, 5 Октября 2010г.

Көркөм өнөр окутуу семинарынын катышуучулары, 2010ж. Октябрь айы.

Participants of the Workshop on Arts Education, 5th October, 2010.

Almost all graduates of this school were admitted to vocational and higher education institutions without difficulties. Educators of the school were sent on assignment trips to cultural centers of the former Soviet Union to take part in exchange programs repeatedly.

In 1989 the school #4 gained the status of Art School and this allowed adding classes on choreography, theater, variety, and visual art to the classes that have existed in it such as piano, brass, strings, and traditional instruments. The "Theater of Song" operates under the school, where pupils have staged such shows as "", "Train of Childhood", "Vitamin of Growth", "Guests in fairytale", and "Wizard of the Emerald Town". Other groups in the school include: vocal groups "Jebe" and "Adis", sport dances, choris, which have won many contests, ensemble of classic chorus music, and komuzists, which have performed successfully in children festival in Hungary (2010).

Tutors of the school including young professionals have developed and introduced authorial methodologies, conduct innovative seminars, and additionally to the main program give concert-lectures for pupils and thematic celebration parties. The team of the school thinks that pupils are not there only to attend classes but, are to perform on stage, television, and share their art with other people.

The slogan of the school #4 is "School in which everyone is talented". Young soloists have performed along with the Grand Symphonic Orchestra named after A. Djumakhmatov and Grand Symphonic Orchestra of the Bishkek Mayor's Office. Musical groups of the school give performances abroad and participate in concert-tours in Kyrgyzstan.

Pupils of the school are participants and winners of yearly contests of young talents, "Singing Voices of Kyrgyzstan", republican contest "Talantka taazim" (Compliments to the Talent), republican contest of pop-music "Melodies of Kyrgyzstan", International Festival "Land under White Wings" in Mozyr (Belorussia), International Festival "Nuri-Umet" Dushanbe (Tajikistan), several Delphic games of CIS countries, and Days of Europe in Kyrgyzstan, etc.

Many pupils of the school became famous artists and musicians. Artur Chormonov is completing his studies in Köln (Germany) and became a laureate of international contests of violinists and gives solo concerts in many countries of the world. Pritula brothers are founders of a popular pop-group "Gorod 312", Aijan Muratalieva is an organist working in Germany, Asema Omorova is prize-winner of International Song Contest "Slavic Bazaar", etc.

4.2.3. Child Creativity Centers

National center for children and youth "Seitek"

Initially, "Seitek" Center was established as a republican House of Pioneers in 1936. At the beginning only 7 children studies in there but, over time House of pioneers had grown, and in 1951 in all towns of the republic city houses of pioneers were established. In 1994 House of pioneers was renamed as the Republican center for children and youth "Seitek". In 2007 in accordance with presidential decree it received a national status.

The team of tutors of this unique establishment grants to children of the school a joy of lessons, cheerful, useful, and fascinating leisure. They are honored teachers and artists, masters of international level, and the Best Educators of the Kyrgyz Republic (Director: Sabira Chelpakova; Art manager: Erik Latypov).

Each year around 2000 children and teenagers aged 3-17 attend studios, section, and hobby and music groups of the center. They learn to dance, sing, painting and applied arts, technical art, football, chess, wu shu, Kyrgyz and English languages, and attend pre-school preparation classes.

Except learning classes the center has an odium for 650 seats, which is equipped with modern sound and lighting technologies, and 4 choreography classes. The Center is a place, where shows, celebrations, contests, international children festivals, concerts for children and adults, Olympiads, sport competitions; exhibitions of visual art, handicrafts, and technique art for children are organized.

Famous groups such as "Ak-Shoola", "Shattyk", "Jash Kiyal", "Ulybka", "Edelveis", and "Rahat" and other course conduct their work in the center.

Art groups of the center are prize-winners of festivals of CIS countries, Baltic, Turkey, Bulgaria, India and former Yugoslavian countries. They have performed in celebrations such as 850th Anniversary of Moscow, 300th Anniversary of S. Petersburg, 3000th Anniversary of Osh city, 1000th Anniversary of "Manas" epic, International Festival "Slavic Bazaar" in Vitebsk, and Delphic Games. Young talents have won many prizes and grants of international festivals.

Republican Education and Methodological Center of Aesthetic Education "Balajan"

"Balajan" center was established in accordance with the governmental resolution in 1987. It performs important social functions on development of child art, organization of a content rich leisure of children and teenagers, and professional preparation that is in the end directed to both a realization of the individuality of child, and preventing offences among juniors and of child neglect.

At present, there are more than 2000 children aged 3-17 in 145 studios of the center. 530 out of the total number of pupils are orphans, 42 – children with physical disabilities, and 110 - children with hearing problems and with problems in speech development. The team of educators in “Balajan” consists of creative and highly qualified personnel (Director: Dariya Musina). As a result of their work services of the center are highly demanded. Each educator of the center works with own authorial program and methodologies.

In 1999 a “Child Media Center” under “Balajan” center was established thus, letting children and teenagers attending the center to lead publishing, legal, journalistic activities, create own television programs, publish a magazine for teenagers “Skyscraper - Munara”. The only child art gallery in Kyrgyzstan is located in “Balajan”. For more than 20 years of existence around 35 000 children and teenagers have had opportunity to prove themselves in various fields of art and creativity. Many of the former pupils of the center became painters, masters of applied and traditional art, and talented teachers of foreign languages.

The special place in the work of the center is attributed to the “School of talented children with disabilities”, and for more than 10 years of its existence more than 400 children, which were not able to attend ordinary schools and pre-school establishments have received education there. The program on “Social rehabilitation of children through art” gives a child to feel concern, attention, and empathy of children close to them (such children are educated in the same groups with ordinary children).

Around 400 participants of art groups of the center perform at international, republican, and local contests and festivals. For 10 years 900 children and teenagers have received honorary titles of laureates in contests and festivals, 70 of them became prize-winners of international visual art exhibitions in India, Check Republic, Hungary, Japan, Egypt, Poland, USA, Greece, China, and Great Britain. Groups of folklore, ballroom, modern, and eastern dances have presented Kyrgyzstan in international contests in Turkey, India, Turkmenistan, Kazakhstan, and Russia.

Branches of the center operate in Bokonbaevo Village and Cholpon-Ata town of Issyk-Kul oblast. Center organizes contests, seminars, trainings, master-classes, and shows for children and educators from other regions of the country on a yearly basis.

Child Model Musical Theater “Taberik”

“Taberik” was created in 1957 within the structure of the Republican House of Pioneers, then under the Bishkek Mayor’s Office. At present, in a dance theater there are more than 500 talented children aged 4-17. In the course of these years the child musical theater has proven to be one of the best groups in Central Asian region (Head: Olga Arakeliyan). It was awarded

with the Prize of Leninsky komsomol for participation in jamborees of “Artek” and “Orlenok” child centers, the title “Model child team”, a prize of 22nd World festival of youth and students in Moscow, grants and diplomas of international contests and festivals in Russia, Switzerland, Check Republic, Turkey, and Oman.

“Taberik” organizes city youth celebrations, participates in charity campaigns such as concerts for children in orphanages, elderly houses, and for children with disabilities. Twice a year children perform for audiences new shows such as musicals and plays on the basis of fairytales.

In 2001 “Taberik” developed a conception of educational and upbringing work with teenagers, which foresees an enhancement of level of awareness and education of the youth in areas of morality, healthy way of life, human rights, and ecology. This theme, which is dictated by the life itself have resulted in work on projects that directed energy and talent of child art into useful activity. This work has united team of educators with a large child audience.

Within the framework of the project, plays on HIV prevention for high-school students were created. These plays were organized in the National Theatre of Opera and Ballet and attended by 40000 pupils of Bishkek and its suburbs. The project on prevention of iodine deficit diseases was prepared in the form of edifying musical revue in Russian Dramatic Theater, which was attended by 18 000 pupils and teachers of Bishkek and Chui oblast. The “Taberik” theater invites young specialists – volunteers (stage directors, painters, poets, composers, artists, and designers) to work on plays. In different times a hobby group of komuzists had operated and music studio was established.

4.2.4. Center for social rehabilitation working with children, teenagers, and youth Vocational lyceum #43, Jany-Jer Village

A project on “Poverty reduction through social integration of marginalized youth and homeless children” was carried out within the framework of the program of the National Commission of the Kyrgyz Republic for UNESCO on the base of vocational lyceum #43 (Director: Bakyt Musaeva) located in Jany-Jer Village between 2002 and 2004. One of the activities of the project was establishment of the Rehabilitation Center “Ak kanat” (“White Swan”), which was aimed at rehabilitation of homeless, neglected children, and teenagers including rehabilitation through art education and training.

As a rule, all children had experienced a number of traumatic factors such as physical and psychological violence. They witnessed acts of cruelty or were victimized by adults. All these factors have left a deep destructive mark on an immature psychology of children and youth.

Those, who attended the Rehabilitation Centers had passed psychological training classes, general education classes, and acquired work skills, which could provide them opportunity to find a job and survive.

While working with such children and youth administration and pedagogic staff of the center had noticed a critical need of youth in art, as of a bearer of the beauty.

An art director of “Sakhna” theater and prominent stage director Nurlan Asanbekov had provided assistance to the project in creating a theatrical coterie for pupils of the lyceum, which in 2005 was renamed as “Oomat” Youth Theatre.

Starting from 2006 tutors of the center “Ustat-Shakirt” have been training pupils of the lyceum on komuz playing in the framework of their activity on development and transmission of traditions of cultural heritage to the new generation. Students of the lyceum – among them are ex- “problematic” teenagers – started to enjoy music and studying dramatics, enhanced their outlook, and developed thinking creativity in order to return to normal life.

In 2006 “Oomat” theater staged a play “Emergence of Kil-Kiyak”, which narrates about traditional musical instrument of the Kyrgyz. Stage director and manager of the project is a prize-winner of the “Golden Marquee” Presidential program Ilgiz Junusov. Music of play, which supplements a dramaturgy of scenic action, was arranged by the tutor of “Ustat-Shakirt” center Nurbek Serkebaev.

Classes in theatre allow participants clearing off from a burden of the past, leave away fears, diffidence, and complexes. Theatre allows them developing anesthetic and artistic sensitivity, and self-confidence as well.

Notes: Productions of the Youth Theater “Oomat” include: “Twelfth Night” of William Shakespeare (2005), “Shyrdakbektin Boz Jorgosu” (Racer of Shyrdakbek) (2007) and “Damby-Tash” (2008) on the basis of epic, in 2009 “Oljobay and Kishimjan” (2009) epic-legend “Red Apple” of Ch. Aitmatov, and in 2010 “Emergence of Kil-Kiyak”.

Rehabilitation Center “Umut-Nadejda” (“Hope”)

Special place in the system of art education are attributed to rehabilitation centers, which educate and organize relaxation courses for children with disabilities using elements of the art education.

One of them is the Child Rehabilitation Center “Umut-Nadejda”, which was established in 1989 in the frame of the Soviet Fund for Children (Head of the Board: Karla Maria Shelike; Deputy Head of the Board: Igor Shelike). Goal of the center is an integration of children with disabilities into society, their education and training in order to lead a normal life. The center works with children, which are considered to be “uneducatable”.

Today the center consists of three integrative kindergartens in Bishkek, Kok-Djar Village, and Ornok Village in Issyk-Kul Lake, and school, education and production shop of "Center of Yanush Korczak", where those who grown up and decided to stay in the center receive a professional education. A public union "Social village - Manas" was established for graduates of the rehabilitation center, where they can live, work, and lead a deserving way of life. Thus, at different times there are around 75 people aged from 2 to 25-30 including with severe profound disabilities educated and trained in the center.

In 20 years many children that were earlier considered *uneducatable* have had an opportunity to attend specialized or general school, and receive higher education in American University in Central Asia and State Technical University. This become possible due to the centers' work on developing and realizing a program of training for teachers and mentors that are able to work in school, kindergarten, and in classes and groups with children, which have severe and complex development disorders.

"We want to unify the world of childhood of all children – special and healthy, - say personnel of the center, and think that to be special and different is a normal fact". The specialized program of rehabilitation provides children of the center to acquire knowledge on school subjects, social attitude, working skills on potter's and joiner's work, gardening, cookery, fancywork, and etc. Except medical and therapeutic activities there are music-therapy and flower-therapy are conducted in the center. Children learn to socialize, sing, play, read, count, and participate in contests and give concerts – they lead an ordinary life as their healthy peers.

In 1991 the prominent write Chingiz Aitmatov became an Honorary President of the center and at the same time, it was included into a UNESCO Associated Schools Network.

Within the framework of "Art as a mean for rehabilitation of children with disabilities" project, taking into consideration principles (principle of "Respect for the evolving capacities of children with disabilities and respect for the right of children with disabilities to preserve their identities.") of the Convention on the rights of people with disabilities approved by the UN General Assembly Resolution on December 13, 2006 the administration and personnel of the Center "Umut-Nadejda" not only apply advanced western methodologies of rehabilitation but, develop own methodologies that have Kyrgyz traditional arts in their basis. Thus, for instance, a musical studio was created in the center, where children learn to play on national instruments. In theatric studio children have staged pieces from "Manas" heroic epic in national language. It is known that the phonetic line of the According to observation of the pedagogic personnel of the center the Kyrgyz language helps to eliminate range of logaoedic problems of children with severe speech pathologies.

Organization of celebrations on a monthly basis in the center plays a certain role in creation of cultural, artistic, and educational environment not only for a child but, for his milieu as well. In this situation inclusion of parents, friends, and relatives, and those who care about fate of the child into a process of formation of rehabilitating cultural environment. In the framework of GTZ, UNESCO, and other projects personnel of the center conduct seminars including on the development of vocational competences for those, who work with children with disabilities.

In connection with the aforesaid it is possible to view the Rehabilitation Center for children "Umut-Nadejda" as a model of realization of the right to school and art education of each child without reference to type and degree of disability aimed at his/her social and creative rehabilitation.

Children's Village SOS-KINDERDORF

In 1996 an agreement between the Government of the Kyrgyz Republic and SOS-KINDERDORF INTERNATIONAL about establishment of SOS-Children's Villages in the country was signed according to principles that were adopted by the first SOS-Children's Village, which was established by Herman Gmeiner in Imst (Austria) as well. A basic principle of the SOS-Children's Village is helping children, who need special care as a result of loss of parents or an abandonment of children by their parents or if parents are incapable to provide parental care and custody.

There are two SOS-Children's Villages operate in Kyrgyzstan (one of which is in Bishkek and another in Cholpon-Ata), in which around 150 children from newborns up to 12 are cared for. Within the structure of Children's Villages there is a school for 500 pupils; 4 Youth Houses in which teenagers aged 15 and above live; and kindergartens for 150 children are functioning. The aim of the project is to provide new house, material security, maternal love, protection, and upbringing.

The SOS-Children Village in Bishkek city consists of 14 houses, in which one social mother brings up around 10 children of various nationality and age. There is also the kindergarten and school named after H. Gmeiner, where children under custody study together with other children. After reaching a lawful age, fostered children of the village are transferred into youth village, where they are provided with independence and a place in education institutions of the capital or work.

The lessons of music on approved program are conducted at school of the village. In addition, in 2002 the art school #4 of Bishkek had opened a branch, where there are classes on piano,

traditional instruments, vocal, choreography, and on visual arts and crafts for children. Tutors are exposing and developing talents among children of the village as for instance, a young singer Medet Kozubekov, who has won many contests and at present, is a student of the Kyrgyz National Conservatory.

As there is a mutual interest of tutors and children results of art education are traditionally high. They are forming aesthetic preferences and ethic values thus, leading to a raise of aesthetic needs.

4.2.5. Rehabilitation centers for adults

Correctional colony of general regime for women

In 2004 in a Correctional colony of general regime a rehabilitation project of theatrical group of Novopavlovka school-gymnasium (Art director: Kamat Kasenov) was carried out. In the framework of the project a play about girl, who was left by her mother and who ended up in orphanage was staged. The play had a profound impact on women and made many of them cry. As statistics demonstrate, the certain percentage of women in colony was brought up in problem families, were deprived of parental and maternal care, which in its turn leveled their maternal instinct. After watching the performance many of these women admitted that it provided them a possibility to take a serious view of the situation with a child from another point, to understand feelings of the child, her need for maternal care. They had also admitted that the play gave them opportunity to take a critical glance at their lives, outlook, and awakened a sense of responsibility before children or to reconsider values of the family. Many women in colony advised to show the play in a convict colony for men as well in order for them to become conscious about their responsibility before children and families. One of the results of the project was moral and ethic rehabilitation of women and raise of social immunity of many participants of the project.

The colony for women was also involved in the project on arts and crafts training under the auspices of the National Commission of the KR for UNESCO in 2004, which was financed by the Asian Development Bank. In the course of one year women from the colony had opportunity to acquire skills in work with lacy braiding and felt, which is a traditional material in Kyrgyzstan. Their works were also exhibited at the Resource Center of Soros Foundation in Bishkek. The project allowed obtaining skills, which could become a basis for the beginning of independent life for women after being released. However, it is important to note that except practical purpose, the training had psychological and rehabilitation effect. The opportunity to create art work that carries in it aesthetics, to restore self-confidence, and

to feel hope for the start of a new life – that is what classes on crafts had provided for convicted women.

Today, in some countries of the world contests of a “Prison Art” (on visual art) in correctional facilities that is intended for participation of independent artists, which had become involved in visual art while being in prison are conducted.

In 2009 the State Academical Russian Theatre of Drama named after Ch. Aitmatov staged a mono-play “Oskar and Pink Dame” of Erik-Emmanuel Shmidt in the women’s colony. Fourteen letters to the God about which the play narrates and a story of a terminally ill boy did not leave anybody indifferent to it. After the performance women were able to speak with guests and express their thanks to them.

According to psychologists, the art not only draws off convicted from prohibited things or concentrating on negative emotions but, allows raising a cultural level and is used as one of the component of psychological therapy.

SUMMARY AND RECOMMENDATIONS

Art education is a powerful factor of development of spiritual culture of people in Kyrgyzstan, reproduction of productive powers of society, and of opportunities in 21st century. It is directed at mobilization of fundamental scientific, cultural, professional, and practical training of members of society, formation of intellectual potential of the nation and all-round development of the individual as the highest value in 21st century.

At the same time, the experience of reformation of education system in Kyrgyzstan showed that the quality of art education in the first place, is a quality of education standards and pedagogic cadres, infrastructure, and management. In the last years, these categories are in dynamics that is linked with societal and political changes in the country. However, deep economic crisis and changes that occur often does not permit a progressive development of the field with intensity that is dictated by needs of a self-realization of individual and society.

Thus, taking this into account, strategic and priority goals of reforming the system of art education in Kyrgyzstan are the following: build up a national system of art education and grade up the performance connected with art education with developed countries of the world.

The main directions of reforming the system of art education are:

– creation of the environment to facilitate the development of art education;
– overcoming a devaluation of universal and humanistic values;
– education and training of new generation pedagogic cadres;
– integration of education and science, an active inclusion of scientific potential of educational institutions and research institutions into education process;
– establishment of educational institutions of new generation;
– access to education for all people with a natural creative talents especially in relation to the youth from rural areas, and development of methodologies of early revelation of talents and its support;
– use of resources of art and creative activities for correctional pedagogy, psychological and physical improvement of health of children, teenagers, and other groups of population through introduction of the modern art-methodologies;
– formation of culture of international communication through learning artistic traditions of people of Kyrgyzstan;
– relevant state financial support for art education and access to education grants and credits;
– development of the system of a proper professional training in the country and abroad;

– development and provision of text books and study materials;

– development of art history, study of folklore and pedagogic sciences, exchange of practices, and organization of expert meetings;

– integration of the state art education into the world.

In order to resolve aforementioned goals it is necessary to take range of concrete measures such as the following:

1. State order on education and training of specialists of new generation on new claimed specialties:
    - Art-educators/pedagogic personnel of encyclopedic knowledge (those, who received knowledge on folk-art, ethnography, museum pedagogy, art-therapy, conflict resolution, etc.);
    - Analytics in the field of art education/ cultural anthropology;
    - Art-managers.
2. Creation of Scientific and Research Center on Art Education. The tasks of the center may include the following:
    - Developing and providing support to independent learning-aids for education programs on art education;
    - Providing support to innovative projects in art education;
    - Providing support to young talents;
    - Developing projects and fundraising in art education field;
    - Conducting a situation analysis in the field of art education in Kyrgyzstan;
    - Monitoring and research in the field of art education including analysis, monitoring, and review of state programs on art education;
    - Publication of developing, scientific, and educational materials on art education;
    - Providing organizational support for various activities on art education such as book fairs, children festivals, forums of art worker, etc.
    - Collection of statistical data on institutions occupied with education in arts field and analysis of experience in art education including practices of out-of-school art educational institutions, NGOs, crisis and rehabilitation centers;
    - Creation of the database on projects, publications, etc.;
3. Organization of festivals of young talents on republican level (on the analogy of the Delphic games);
4. Introduction of subjects as “Kyrgyz Folk-Art” and “Innovative Technologies in Applied Arts” into curriculum;

5. Training of specialists of cultural institutions, and modernization of works of libraries, theaters, museums, art-galleries, etc.;
6. Development of the Conception of museum pedagogy taking into account a world experience;
7. State order on producing animated films on “Ethics”, “Manas Studies”, etc.;
8. State order on development and publication of series of developing, educational, and informative books for pre-school and primary school children in Kyrgyz and Russian languages;
9. State support of child rehabilitation centers, support of innovative rehabilitation programs in art and aesthetic education in particular, and financial support to tutors and other specialists working with children with special needs;
10. Development of patronage in Kyrgyzstan with the participation of private sector and through governmental encouragement of such forms of support of culture.

These target programs could determine the strategy of development of art education to the nearest years. It is clear that scientific and technical, organizational and methodological, baseline and experimental instruments of these programs will be possible in the presence of relevant structures, which plan, organize, and control this work. These tasks can be entrusted to departments of higher education institutions, which are scientific divisions in the structure of these institutions, the National Education Academy of the KR and to the National Scientific and Methodological Center of Entho-Pedagogy under strategic management of the Ministry of Education and Science, and the Ministry of Culture and Information of the Kyrgyz Republic.

CONCLUSION

This analytical report provides an overview of the state and development of the system of art education in Kyrgyzstan. It also reveals problems in development of art education in the country and provides expert recommendations on its optimization.

Art education in Kyrgyzstan contributes to provision of such complex knowledge and skills, which allows making a more dynamic link between education, culture, and art. Society of 21st century needs more creative, adaptable, and innovative individuals so educational systems must develop taking into account changing demands. Art education facilitates knowledge and skills that provides individual an active participation in various areas of activity and contributes to accumulating a cultural potential. Creative industries have a potential capability to play a role in enhancement of social and economic development in developing countries including Kyrgyzstan.

Such areas as publishing, music, cinema production, television, and other media instruments, and cultural institutions (museums, philharmonic societies, art galleries, and theatres) serve as channels of access to the culture and art.

However, in connection with social and economic crisis these institutions face the lack of material resources, creative pedagogic cadres. In these conditions, programs of formal and informal art education help to reveal a diversity of developments of national and world art culture.

At the end of 20th and beginning of 21st centuries the network of art education institutions in Kyrgyzstan has changed quantitatively and qualitatively. Their variations have grown partly compensated by a reduction of quantities in some categories. In a situation, when a drop in the living standards and accordingly, growth of a social crisis, art education is destined to strengthen basics of morality and ethics in society, and protect cultural originality of people of Kyrgyzstan from erosion.

Thus, proceeding from different premises the art education activity in Kyrgyzstan as self-valuable, developing, and dialectically renovating system is dictated by peculiarities of domestic situation and common tendencies of strengthening the role of culture in the world as a basic regulator of social and political changes.

Artistic and pedagogic community of Kyrgyzstan calls upon UNESCO to take more active part and use the potential of arts and art education for realization of various programs. Thus, the use of features of various types of parts and art education in realization of programmes Education for All, Education for Sustainable Development, gender equality in education, development of tolerance and intercultural dialogue is seen to be acceptable. Involvement of such types of art as visual arts, theater, music, literature, photography, and cinema production,

and resorting to the traditional forms of arts provides opportunity of spiritual revival of the nation, and opposing to the negative processes of globalization.

The Working group of the project “Art Education in Kyrgyz Republic: development of creative opportunities in 21st century” considers that art and art education can become more important factor of spiritual rehabilitation of the nation and realization of its creative potential. There is a growing necessity for recognition and realization of the reality by the world community that scientific and technical progress, economy, politics and ideology are becoming the source of social development only under condition of development of cultural and spiritual capabilities of the person.